

ISSN 1728-550X

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті**  
**Казахский национальный педагогический университет имени Абая**  
**Kazakh national pedagogical university named after Abai**

# **ХАБАРШЫ**

**Серия «Международная жизнь и политика»**  
**«Халықаралық өмір және саясат» сериясы**  
**A series of «International Affairs and Politics»**

**№4(59), 2019**

**Алматы**

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті**  
**Казахский национальный педагогический университет имени Абая**  
**Kazakh national pedagogical university named after Abai**

# **ХАБАРШЫ**

**Серия «Международная жизнь и политика»,**  
**«Халықаралық өмір және саясат» сериясы**  
**A series of «International Affairs and Politics»**

**№4(59)**

**Алматы, 2019**

**ҚР ҰҒА академигі, з.ғ.д., профессор, Қазақстан Республикасы  
Конституциялық Кеңесінің экс-мүшесі С.Н. Сабыкеновтың  
80-жылдығына және ғылыми-педагогикалық қызметінің 55-  
жылдығына арналған**

**«Қазақстан Республикасындағы конституциялық құрылыс:  
тарих және қазіргі заман» атты халықаралық ғылыми-  
тәжірибелік конференцияның материалдары**

**30 желтоқсан 2019 жыл**

**Материалы Международной научно-практической конференции  
«Конституционное строительство в Республике Казахстан:  
история и современность», посвященной 80-летию Академика  
НАН РК, д.ю.н., профессора, экс-члена Конституционного Совета  
Республики Казахстан Сабыкенова С.Н. и  
55-летию его научно-педагогической деятельности**

**30 декабря 2019 года**

ХАБАРШЫ

«Халықаралық өмір және саясат»  
сериясы  
№4(59), 2019 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.  
2002 ж. бастап шығады.

**Бас редактор:**  
ҚР ХҒА акад., т.ғ.д., проф.  
Е.А. Кузнецов

**Бас ред. орынбасары:**  
з.ғ.д., проф. А.А. Сабитова

**Редакция алқасы:**  
проф. Victor Pou (Испания),  
з.ғ.д., проф. Р.Ф. Мамедов  
(Әзірбайжан),  
з.ғ.д., проф. Л.Д. Тимченко  
(Украина),  
з.ғ.д., проф.

**Barbara Janusz-Pawletta**  
(Германия),  
саяси ғ.д., доц. Ж.К. Симтиков,  
саяси ғ.д., доц. А.К. Құрманғали,  
саяси ғ.к., доц. Т.Н. Чумаченко,  
**К.И. Исағалиев**  
(ҚР еңбек сіңірген дипломаты),  
з.ғ.д., проф. Р.М. Валеев (Ресей)

**Жауапты хатшы:**  
ф.ғ.д., қауымд. проф.  
Ш.А. Сабитова

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2020

Қазақстан Республикасының  
мәдениет және ақпарат  
министрлігінде  
2009 жылы мамырдың 8-де  
тіркелген №10105-Ж

Басуға 16.03.2020 қол қойылды.  
Пішімі 60x84 1/8.  
Көлемі 23,25 е.б.т.  
Таралымы 300 дана.  
Тапсырыс 253.

050010, Алматы қаласы,  
Достық даңғылы, 13.  
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің  
«Ұлағат» баспасы

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР.  
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ, БІЛІМ  
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ.  
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО. ОБРАЗОВАНИЕ  
INTERNATIONAL RELATIONSHIPS.  
INTERNATIONAL LAW. EDUCATION

Халназарова А.К., Кузнецов Е.А. Исторические и теоретико-методологические основания исследования терроризма.....	7
<b>Khalnazarova A.K., Kuznetsov E.A.</b> Historical and theoretical-methodological foundations of the study of terrorism.....	8
Навасардян А., Сембинов М.К. История формирования и перспективы развития казахстанско-армянских отношений....	10
<b>Navasardyan A., Sembinov M.K.</b> History of formation and prospects of development of kazakhstan-armenian relations.....	11
Таралова Д.А., Жамансарин Н.Ш. Domestic political differences of Great Britain over Brexit and their influence on the relations of Great Britain with the European Union.....	15
<b>Таралова Д.А., Жамансарин Н.Ш.</b> Брекситтің Ұлыбританиядағы ішкі саяси айырмашылықтары және Ұлыбританияның Еуропалық одақпен қарым-қатынасына әсері.....	16
Курманғали А.К. Некоторые аспекты в исследовании предотвращения угрозы терроризма.....	19
<b>Kurmangali A.K.</b> Some aspects in the study on the prevention of the threat of terrorism.....	20
Шокенов Б.С. Ядролық державалардың Орта Азиядағы Қазақстанның ядролық қарусыз аймақ ретіндегі ұстанымы....	23
<b>Shokenov B.</b> The position of the nuclear powers regarding a zone free of nuclear weapons in Central Asia.....	23
Битлеуов А.А., Жамансарин Н.Ш. Место Шанхайской организации сотрудничества на международной арене и перспективы её развития.....	28
<b>Bitleuov A.A., Zhamansarin N.Sh.</b> Place of the Shanghai cooperation organization in the international arena and the prospects for its development.....	29
Төлегенов Т.З., Сакенова Ж. Үндістанның «Қосылмау қозғалысындағы» рөлі. Үнді-Пәкістандық қақтығыс.....	31
<b>Tolegenov T.Z., Sakenova Zh.</b> The role of India in the "Non-Aligned Movement". The Indo-Pakistan conflict.....	32
Орумбаяева М.С. Issues of terrorism and extremism in Central Asia.....	36
<b>Орумбаяева М.С.</b> Орталық Азиядағы терроризм және эстремизм мәселелері.....	37
Вайтурбаяева А.Т. Formation of category of "political image of leader" in political science.....	42
<b>Вайтурбаяева А.Т.</b> Саяси ғылымда «лидердің саяси көрсеткіші» категориясын құру.....	43

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия

«Международная жизнь и политика»  
№4(59), 2019 г.

Периодичность – 4 номера в год.  
Выходит с 2002 года.

Главный редактор:  
акад. МАН ВШ, д.и.н., проф.  
Кузнецов Е.А.

Зам. гл. редактора:  
д.ю.н., проф. Сабитова А.А.

Члены редколлегии:  
проф. Victor Pou (Испания),  
д.ю.н., проф. Мамедов Р.Ф.  
(Азербайджан),  
д.ю.н., проф. Тимченко Л.Д.  
(Украина),  
д.ю.н., проф.

Barbara Janusz-Pawletta  
(Германия),  
д.полит.н., доц. Симтиков Ж.К.,  
д.полит.н., доц.  
Курмангали А.К.,  
к.полит.н., доц. Чумаченко Т.Н.,  
Исагалиев К.И.  
(заслуженный дипломат РК),  
д.ю.н., проф. Валеев Р.М. (Россия)

Ответственный секретарь:  
д.ф.н., ассоц. проф.  
Сабитова Ш.А.

© Казахский национальный педагогический университет им. Абая, 2020

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10105-Ж

Подписано в печать 16.03.2020.  
Формат 60x84 1/8. Объем 23,25  
уч-изд.л. Тираж 300 экз. Заказ 253.

050010, г. Алматы,  
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Улағат» Казахского национального педагогического университета имени Абая

Сақтағанова А.Б. Шанхай ынтымақтастық ұйымы аясында есірткінің заңсыз айналымына қарсы ынтымақтастық.....	46
Saktaganova A.B. Cooperation in the fight against drug trafficking in the framework of the Shanghai Cooperation Organization.....	46
Меңілбаев Ғ.А. Ежелгі ордалар мен Қазақ мемлекеті арасындағы тарихи сабақтастық.....	49
Menilbayev G.A. Historical continuity between ancient ordo and Kazakh state.....	50
Ордабаева А.Б., Мендулла Д.А. Международная защита прав женщин: теоретические и практические аспекты.....	55
Ordabayeva A.B., Mendulla D.A. International protection of women's rights: theoretical and practical aspects.....	56
Киселева А.Ю., Сабитова А.А. Проблема безопасности – мигранты, беженцы, просители убежища.....	59
Kisseleva A.U., Sabitova A.A. The problem of securitization – migrants, refugees, asylum seekers.....	60
Janabayeva A.N., Sabitova A.A. The principle of non-refoulement in international law regulating the status of refugees in the field of human rights.....	63
Джанабаева А.Н., Сабитова А.А. Халықаралық заңнамада босқындар мәртебесін реттейтін non-refoulement принципі.....	63
Жеделова Қ.Қ., Сабикенов С.Н. Халықаралық құқық және бұқаралық ақпарат құралдары.....	66
Zhedelova K.K., Sabikenov S.N. International law and mass media.....	67
Сабитова Ш.А., Набережнев С.С. Международно-правовые средства противодействия терроризму.....	71
Sabitova Sh.A., Naberezhnev S.S. International legal means of countering terrorism.....	72
Хусайнов О.Б., Жумадилов Б. Невинное причинение вреда: зарубежный опыт.....	75
Khussainov O.B., Zhumadilov B. Innocent harm: foreign experience.....	76
Karibova N.I., Sabitova A.A. Illegal migration as a socio-economic problem.....	79
Карибова Н.И., Сабитова А.А. Заңсыз миграция әлеуметтік-экономикалық мәселеде.....	79
Дузенова Л.А., Амиржанова А.Е. Международное сотрудничество государств по борьбе с коррупцией.....	82
Duzenova L.A., Amirzhanova A.E. International cooperation of States in the fight against corruption.....	83
Кабдушев Б.Ж., Нұрғалым К.С. Министр Нұрбаев (Сот төрағасы және Әділет министрі болған Мырзақадыр Нұрбаевтың 110 жасқа толуына арналады).....	86
Kabduшев B.Zh., Nurgalym K.S. Minister Nurbaev (Dedicated to 110 years Chairman of the Supreme court and Minister of Justice).....	86
Киселев А.Ю., Сабитова А.А. Статус арктики в современных международных отношениях. Правовые претензии Китая в арктическом регионе.....	90

**Kazakh National Pedagogical  
University named after Abai**

**BULLETIN**  
*a series of «International Affairs and  
Politics» №4(59), 2019*

Periodicity – 4 numbers in a year.  
Publishing from 2001.

**Editor in chief**  
*doctor of Historical Sciences, professor,  
Academician of International Academy  
of Sciences of the high school*

**Kuznetsov E.A.**

**Deputy editor**  
*Doctor of Law, professor*  
**Sabitova A.A.**

**Members of the editorial board:**  
*professor Victor Pou (Spain),  
Doctor of Law, professor*  
**Mamedov R.F.** (Azerbaijan),  
*Doctor of Law, professor*  
**Timchenko L.D.** (Ukraine),  
*Doctor of Law, professor*  
**Barbara Janusz-Pawletta** (Germany),  
*Doctor of Political Sciences,  
Associate professor*  
**Simtikov Zh.K.**,  
*Doctor of Political Sciences,  
Associate professor*  
**Kurmangali A.K.**,  
*Candidate of Political Sciences,  
Associate professor*  
**Chumachenko T.N.,  
Isagaliev K.I.**  
*(Honored diplomat of the RK),  
Doctor of Law, professor*  
**Valeev R.M.** (Russia)

**Executive Secretary:**  
*Doctor of Philological Sciences,  
Associate professor*  
**Sabitova Sh.A.**

© **Kazakh National Pedagogical  
University named after Abai, 2020**

Registered in the Ministry of Culture  
and Information of the Republic of  
Kazakhstan May 8, 2009 №10105-Zh

Signed in print 16.03.2020.  
Format 60x84 1/8. Volume 23,25  
teaching and publishing lists.  
Edition 300 num. Order 253.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,  
KazNPU named after Abai

Publishing House “Ulagat” of the  
Kazakh National Pedagogical  
University named after Abai

<b>Kisselev A.U., Sabitova A.</b> Arctic status in modern international relations. Legal claims of China in the arctic region.....	91
<b>Хусайнов О.Б., Варивончик А.Е.</b> Европейский суд по правам человека.....	95
<b>Khussainov O.B., Varivonchik A.E.</b> European court of human rights.....	95
<b>Бекіш М.Д., Жабелова Т.Е.</b> Бала құқықтарын қорғаудағы халықаралық мәселелер.....	98
<b>Bekish M.D., Zhabelova T.E.</b> International issues on the protection of the rights of the child.....	98
<b>Salikhov A.B.</b> La traduction entre littéralisme et adaptation: la nouvelle «ennemis» écrite par Anton Tchekhov.....	102
<b>Салихов А.Б.</b> Әдебиет саласындағы аударма: доместикация және форенизация (Антон Чеховтың «Дұшпандар» әңгімесінің мысалында).....	103
<b>Аширхатов Н.А., Нұрғалым К.С.</b> Босқындардың халықаралық және мемлекет ішіндегі мәртебесі, олардың құқығын қорғаудағы халықаралық-құқықтық мәселелер.....	107
<b>Ashirkhatov N.A., Nurgalym K.S.</b> The legal status of refugees in international and domestic law.....	108
<b>Кадирғалиева А.К., Сабитова А.А.</b> Понятие международного стандарта прав человека.....	113
<b>Kadirgaliyeva A.K., Sabitova A.A.</b> The concept of the international human rights standard.....	114
<b>Үбіғалиева А.К., Нұрғалым К.С.</b> Адам саудасы және олардың басқа да түрлерімен халықаралық құқықтық күрес...	118
<b>Ubigaliyeva A.K., Nurgalym K.S.</b> International legal fight against human trafficking and their other types.....	119
<b>Сабитова Ш.А., Жумадилова А.</b> Проблематика Каспийского моря, решения проблем Каспия на современном этапе.....	122
<b>Sabitova S.A., Zhumadilova A.</b> Caspian issues, solving the problems of the Caspian at the present stage.....	123
<b>Хусайнов О.Б., Тагаймұрат Б.</b> Методы борьбы с коррупцией	125
<b>Khusainov O.B., Tagaimurat B.</b> Methods of combating corruption.....	126
<b>Киселев А.Ю., Сабитова А.А.</b> Право вето и актуальность проблемы принятия решений советом безопасности ООН в современных международных отношениях.....	128
<b>Kisselev A., Sabitova A.</b> The law of veto and the actuality of the problem of decision-making by the UN security council in modern international relations.....	129
<b>Сабитова Ш.А., Шолтай С.Ш.</b> Оқу үдерісінен тыс уақытта студенттердің өзара коммуникативтік іс-әрекеті.....	132
<b>Sabitova Sh., Sholtay S.Sh.</b> Communicative interaction of students during extracurricular time.....	133
<b>Бектемир Х., Канафина Г.</b> Стратегия экономического роста в РК.....	136
<b>Bektemir Kh., Kanafina G.</b> The strategy of economic growth in Kazakhstan.....	137

<b>Сейдуллаева Г.А.</b> Дистанционное обучение.....	144
<b>Seidullaeva G.A.</b> Distance learning.....	145
<b>Nurzhakipova A.D.</b> The role of a foreign language in the upbringing the younger generation in the spirit of patriotism and love for the motherland.....	148
<b>Нуржакипова А.Д.</b> Жас ұрпақты отансүйгіштік пен отанға деген сүйіспеншілік рухында тәрбиелеудегі шет тілінің рөлі...	149
<b>Елеусізова С.Қ.</b> Денсаулық мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың әлеуметтік инклюзиясы мәселелері.....	151
<b>Yeleussizova S.K.</b> Problems of social inclusion of persons with disabilities.....	151

**ШЕТЕЛДІК ҒАЛЫМДАРДЫҢ МАҚАЛАЛАРЫ  
ПУБЛИКАЦИИ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ  
PUBLICATIONS OF FOREIGN SCIENTISTS**

<b>Tankibayeva A., Jeong Won Bourdais Park.</b> Understanding the water-energy-food nexus for sustainable water governance.....	157
<b>Танкибаева А., Джон Вон Бурдэ Парк.</b> Су ресурстарын орнықты басқару үшін су-энергетика-азықтық бірлігінің маңызы.....	157
<b>Janusz-Pawletta Barbara.</b> The interaction of water and soil in international law.....	162
<b>Януш-Павлетта Б.</b> Халықаралық құқықтағы су мен топырақтың өзара байланысы.....	162

**МЕРЕЙТОЙ ИЕГЕРІ**

<b>Сабитова А.А., Сабитова Ш.А.</b> Учителю, наставнику.....	170
<b>Сабитова А.А., Кузнецов Е.А.</b> Видный ученый-энциклопедист и замечательный педагог, организатор.....	173
<b>Кожалимова А.Ж., Сабитова А.А.</b> Правовое регулирование нелегальной иммиграции в Европейском Союзе.....	177
<b>Kozhalimova A.Zh., Sabitova A.A.</b> Legal regulation of the illegal immigration in the European Union.....	178
<b>Үдербаева Л.Д.</b> Данышпандық әлеуметтік-психологиялық феномен ретінде.....	182
<b>Uderbaeva L.D.</b> Genius as a social psychological phenomenon.....	183

Білім және ғылым саласындағы комитетінің шешімі негізінде (Қосымша 1 Білім және ғылым министрлігінің 2012 жылдың 10 шілдесінің №1082 бұйрығына сәйкес) Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Хабаршысының “Халықаралық өмір және саясат” сериясы саяси ғылымдар бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялау үшін басылымдар тізіміне ұсынылған.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (Приложение 1 к Приказу МОН РК от 10 июля 2012 года за №1082) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика» внесен в перечень изданий для публикаций основных научных результатов диссертаций по политическим наукам.

In accordance of the decision of the Committee on the control in the field of Education and Science (Annex 1 to the Order of MES RK from 10 July 2012 Order No. 1082) Bulletin KazNPU named after Abai, a series of "International Affairs and Politics" is included into the list editions for publication main scientific results of dissertations on Political Sciences.

**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР.  
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ. БІЛІМ  
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ.  
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО. ОБРАЗОВАНИЕ  
INTERNATIONAL RELATIONSHIPS.  
INTERNATIONAL LAW. EDUCATION**

УДК: 327 (091)  
МРНТИ 11.25.09

*Халназарова А.К.<sup>1</sup>, Кузнецов Е.А.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>студентка 3 курса, кафедра международных отношений,  
институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ имени Абая*

*<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор исторических наук, профессор, консультант кафедры  
международных отношений, институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ имени Абая*

**ИСТОРИЧЕСКИЕ И ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ  
ОСНОВАНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ТЕРРОРИЗМА**

*Аннотация*

Терроризм как следствие процесса глобализации – один из новых и наиболее жестких вызовов нашего времени. Он усиливает опасность неконтролируемых угроз выживанию человечества. Терроризм относится к числу самых опасных и трудно прогнозируемых явлений современности, приобретающих все более разнообразные формы и угрожающие масштабы. Террористические акты чаще всего приводят к массовым человеческим жертвам, влекут разрушение материальных и духовных ценностей, не поддающихся порой восстановлению, создают ситуации для зарождения вражды между государствами, провоцируют войны, недоверие и ненависть между социальными и национальными группами, которые иногда невозможно преодолеть в течение жизни целого поколения. Данная статья посвящена современному состоянию терроризма в мире, его стратегии и тактике, характеристике наиболее опасных видов терроризма, обобщению и анализу.

**Ключевые слова:** терроризм, война, методология, история, современное состояние, вражда, тактика, причины терроризма.

*А.К. Халназарова<sup>1</sup>, Е.А. Кузнецов<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, халықаралық қатынастар мамандығының  
3 курс студенті, Сорбонна-Қазақстан институты*

*<sup>1</sup>тарих ғылымдарының докторы, халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры,  
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты*

**ТЕРРОРИЗМДІ ЗЕРТТЕУДІҢ ТАРИХИ ЖӘНЕ  
ТЕОРИЯЛЫҚ-МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ**

*Аңдатпа*

Жаһандану үдерісінің салдары ретінде терроризм қазіргі заманның ең жаңа және ең күрделі мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл адамның тірі қалуына бақылаусыз қауіп-қатердің қауіпін арттырады. Терроризм-қазіргі кездегі ең қауіпті және болжанбайтын құбылыстардың бірі, ол әр түрлі формалар мен қатерлі пропорцияларды қабылдайды. Террористік актілер көбінесе жаппай шығындарға әкеп соғады, кейде қалпына келтіруге келмейтін материалдық және рухани құнды-



лықтардың жойылуына әкеліп соғады, мемлекеттер арасындағы араздықты тудыру үшін жағдай туғызады, соғыстарды тудырады, әлеуметтік және ұлттық топтар арасында сенімсіздік пен жеккөрушілік тудырады, кейде оларды өмір бойы жеңуге болмайды. ұрпақтар. Бұл жұмыс әлемдегі лаңкестіктің қазіргі жағдайына, оның стратегиясы мен тактикасына, терроризмнің аса қауіпті түрлерін сипаттауға, жалпылауға және талдауға арналған.

**Түйін сөздер:** терроризм, соғыс, әдістеме, тарих, қазіргі жағдай, дұшпандық, тактика, терроризм себептері.

*Khalnazarova A.K.<sup>1</sup>, Kuznetsov E.A.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>student of the 3<sup>rd</sup> year of International Relations, Abai Kazakh National Pedagogical University, Sorbonne-Kazakhstan*

*<sup>1</sup>Scientific adviser: Doctor of Historical Sciences, professor-consultant of International Relations, Abai Kazakh National Pedagogical University, Sorbonne-Kazakhstan*

## **HISTORICAL AND THEORETICAL-METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF TERRORISM**

### *Abstract*

Terrorism as a consequence of the globalization process is one of the newest and toughest challenges of our time. It heightens the danger of uncontrolled threats to human survival. Terrorism is one of the most dangerous and hardly predictable phenomena of our time, assuming ever more diverse forms and menacing proportions. Terrorist acts most often lead to mass casualties, entail the destruction of material and spiritual values, which are sometimes not amenable to restoration, create situations for incitement of hostility between states, provoke wars, distrust and hatred between social and national groups, which sometimes cannot be overcome during the whole life generations. This work is devoted to the current state of terrorism in the world, its strategy and tactics, characterization of the most dangerous types of terrorism, generalization and analysis.

**Keywords:** terrorism, war, methodology, history, current state, enmity, tactics, causes of terrorism.

Если характеризовать терроризм субъективно, то он является исключительно умышленным преступлением, которое совершается с прямым умыслом.

Акты терроризма, составляющие по своей сути международные преступления, наносят непоправимый ущерб международному правопорядку в целом. Это обстоятельство требует консолидации усилий целого ряда государств в масштабах региона либо всего мира. Современное международное право выработало целый ряд международных конвенций универсального и регионального характера, которые на основе четких критериев устанавливают в качестве предмета своего правового регулирования взаимное сотрудничество государств в борьбе с международным терроризмом [1]. Сегодня терроризм представляет самую непосредственную угрозу национальной безопасности любой страны. Терроризм имеет довольно много разновидностей, но в любой форме он является самой опасной со своим масштабом, непредсказуемостью и последствиями социально-правовой проблемой 21 века. Еще не так давно, терроризм был локальным явлением, однако за последние 10-15 лет приобрел глобальный характер и все больше угрожает безопасности многих стран, оказывает сильное психологические, экономические, моральные потери, уносит все больше жизней ни в чем не повинных людей. Терроризм – преступление против общественной безопасности, субъектами которой является личность, общество, государство. Терроризм возникает не на пустом месте, существуют определенные причины и условия общественной жизни, способствующие этому. Их выявление и исследование раскрывает природу терроризма как социально-правового явления, объясняет его происхождение, показывает, что способствует, а что противодействует его росту. В такой ситуации совершенно очевидно, что без масштабного государственного вмешательства обойтись невозможно. Ни какая личность не в состоянии обеспечить свою индивидуальную безопасность без функционирования государственной системы безопасности, а преодолеть экономически кризис, ликвидировать угрозу безопасному развитию общества, своевременно не допускать перерастание опасности в угрозу. Это невозможно без жесткого государственного ре-

гулирования во всех сферах жизни. Поэтому приоритет в обеспечении общественной безопасности должен быть за государством. Поскольку терроризм, как было сказано ранее, порождается многими социальными, политическими, психологическими, историческими, экономическими и иными причинами, то и борьба с терроризмом представляет собой исключительно сложную задачу. К сожалению, приходится констатировать факт, что терроризм не искренним, так как является частью извечного и не умирающего спутника человечества- преступности. Тем не менее, цивилизованное общество должно стремиться к тому, чтобы не давать распространяться этому злу и вовремя выявить террористическую угрозу. Сегодня совершенно очевидной является необходимость определить и проанализировать причины, проблемы, сущность и тенденции терроризма, как можно скорее разработать методы, формы и эффективные средства борьбы с ним. Главные направления предупреждения терроризма должны включать: прогнозирование террористической активности с определением её возможных субъектов; воздействие на основе явления и процессы в обществе, способствующие росту терроризма; пресечения совершающихся террористических актов в отношении государственных и общественных деятелей, задержание виновных и предание их суду, причем крайне важно наказание не только рядовых исполнителей и пособников, но и организаторов, и вдохновителей террора, а также тех, кто занимается финансированием террористической деятельности; предупреждение и пресечение сходных с терроризмом преступлений (захват заложников, геноцид, диверсия и др.);сотрудничество международных организаций в предупреждении и пресечении террористической деятельности. Нелегко дать определение терроризму, так как порой в это понятие вкладывается разный смысл. Современное общество столкнулось со многими видами терроризма, и этот термин лишился четкой смысловой нагрузки.

Террором может назваться насилие, сознательно направленное по отношению к государству. Насилие выступает в двух формах: 1) прямое насилие, которое выражается в непосредственном применении силы (война, вооруженное восстание, политические репрессии, террор); 2) косвенное насилие (скрытое), которое не предполагает непосредственного использования силы (различные формы духовного, психологического давления, политического вмешательства, экономической блокады), но означает только угрозу применения силы (политическое давление, дипломатический ультиматум).

Политический терроризм – это использование террора в политических целях, именно поэтому главными объектами террористических действий выступают большие массы заведомо незащищенных людей. И чем беспощаднее и кровавей будет террористическая акция, тем лучше для террористов. Это значит, что чем быстрее власть, политические силы будут делать то, что от них требуется. В этом отношении больницы, детские дома, школы, детские сады, жилые дома- идеальные объекты для политических террористов. То есть, при политическом терроре главным объектом воздействия являются не сами люди, а политическая ситуация, которую посредством террора в отношении мирных жителей пытаются изменить в нужном для террористов направлении. «Обычные» террористы для достижения своих целей сначала угрожают насилием, и только при неуступчивости реализуют свои угрозы, политический же террор изначально предполагает массовые жертвы. Как бы то ни было, терроризм квалифицируется как уголовное преступление, независимо от его причин, целей и мотивов. Президент Республики Казахстан отмечает особую опасность терроризма под религиозной вывеской. Под прикрытием религиозных лозунгов попираются права и свободы человека, совершаются террористические акты. А современный политический терроризм слился с уголовной преступностью, они взаимодействуют и поддерживают друг друга. Их цели и мотивы могут быть разными, но совпадают формы и методы. Вот несколько примеров: колумбийские террористические организации взаимодействуют с наркомафией, корсиканские сицилийской мафией. Когда государственный терроризм выходит за рамки отдельных стран, он приобретает характер международного. В последнее время этот вид терроризма приобрел невиданные, глобальные масштабы. Международный терроризм расшатывает государственные и политические устои, наносит огромный материальный ущерб, уничтожает памятники культуры, подрывает международные отношения. Как и любая другая форма террора, международный терроризм проявляется в беспорядочном насилии, обычно направленном против людей без разбора, для создания в массах идеи, что оправдывает средства: чем ужаснее преступление, тем лучше с точки зрения террористов. Терроризм представляет собой опасность глобального масштаба, в современных условиях, по существу, превратился в угрозу политическим, экономическим, социальным институтам государства, правам и фундаментальным свободам человека [3]. Нам уже грозит ядерный терроризм,

терроризм с применением отравляющих веществ, информационный терроризм. Совершенно очевидно, что явление терроризма становится особенно опасным, если оно создается и поддерживается государственными режимами, особенно диктаторского, националистического, сепаратистского типа. Предполагается, что базы подготовки террористов существуют по меньшей мере в десятке стран: Иран, Ирак, Северная Корея, Ливия, Сомали, Куба, Сирия, Судан. Экстремистские и террористические организации и группировки, неисключая и мусульманские, находятся на территории таких развитых стран как: Германия, Великобритания, Франция. Главными принципами борьбы с терроризмом признаются: законность, приоритет мер предупреждения терроризма, неотвратимость наказания виновных, приоритет защиты прав лиц, подвергающихся опасности в результате террористической акции, минимальные уступки террористу, единоначалие в руководстве привлекаемыми силами и средствами при проведении контртеррористических операции и некоторые другие.

В заключение, еще раз, важно отметить, что борьба с терроризмом требует комплексного подхода, который должен включать меры и экономического, и политического, и социального, и правового характера. Это долговременная программа, реализация которой зависит от многих факторов. Но, ни для кого не секрет, что решительные и эффективные меры необходимы уже сегодня. Таким образом, нужно объединить усилия и противодействовать терроризму всеми силами государства и, конечно же, общества.

*Список использованной литературы:*

- 1 Матакбаева Л.Х. Международные отношения в условиях глобализации // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия “Международная жизнь и политика”, №3-4(54-55). – 2018. – С.28-31.*
- 2 Правильный выбор – гарантия стабильности и успеха. – Алматы, 2019. – С.25.*
- 3 Сундиев И.Ю. Экстремизм и терроризм: методология познания экстремальных форм социальной реальности. – [Электронный ресурс], 2015. – URL: [http://www.dynacon.ru/content/articles\\_idk/374/](http://www.dynacon.ru/content/articles_idk/374/). (дата обращения: 20.11.2019).*

УДК 327

МРНТИ 11.25.19

*Навасардян А.<sup>1</sup>, Сембинов М.К.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>магистрант 2 курса Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

*<sup>1</sup>к.и.н., профессор кафедры международных отношений  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая*

## **ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКО-АРМЯНСКИХ ОТНОШЕНИЙ**

### *Аннотация*

Казахстан и Армения – страны, которые исторически, культурно и ментально очень близки друг к другу. Это страны, чья политико-историческая общность мало изучена, либо мало кто об этом знает. Страны имеют огромные перспективы для наращивания торгово-экономических отношений. Мы постараемся разобраться, в чем заключается схожесть двух народов и каковы перспективы развития двусторонних связей. Постараемся разобраться какова структура взаимного торгового оборота между странами и, каким образом, возможно увеличить показатели торговли. Потенциал инвестиционных возможностей двух стран недооценен, либо мало изучен. Поэтому требуется детальный анализ стратегических преимуществ этих связей для выявления путей к достижению задач.

**Ключевые слова:** Казахстан, Армения, культурно-гуманитарные связи, торгово-экономические отношения, торговля, кыпчаки, ЕАЭС, дипломатия.

А.Навасардян<sup>1</sup>, М.К. Сембинов<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
Халықаралық қатынастар мамандығының 2 курс магистранты

<sup>1</sup>т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры

## ҚАЗАҚСТАНДЫҚ-АРМЯНДЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАР: ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

*Аңдатпа*

Қазақстан мен Армения-елдерінің мәдени және менталды тарихы бір-біріне жақын. Бұл саяси-тарихи қоғамдастығы аз зерттелген немесе ол туралы аз білетін елдер. Елдер сауда-экономикалық қарым-қатынастарды арттыру үшін үлкен перспективаға ие. Біз екі халықтың ұқсастығы мен екіжақты байланыстарды дамытудың келешегі қандай екенін түсінуге тырысамыз. Елдер арасындағы өзара сауда айналымының құрылымы қандай екенін және сауда көрсеткіштерін қалай арттыруға болатынын түсінуге тырысамыз. Екі елдің инвестициялық мүмкіндіктерінің әлеуеті бағаланбаған немесе аз зерттелген. Сондықтан міндеттерге қол жеткізу жолдарын анықтау үшін осы байланыстардың стратегиялық артықшылықтарын егжей-тегжейлі талдау талап етіледі.

**Түйін сөздер:** Қазақстан, Армения, мәдени-гуманитарлық қатынастар, сауда-экономикалық қатынастар, сауда, қыпшақтар, ЕАЭО, дипломатия.

*Navasardyan A.<sup>1</sup>, Sembinov M.K.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>*Master student of the International Relations specialty of the  
Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abai*

<sup>1</sup>*Ph.D., Professor of the Department of International Relations  
of the Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abai*

## HISTORY OF FORMATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN-ARMENIAN RELATIONS

*Abstract*

Kazakhstan and Armenia are countries which are historically, culturally and mentally very close to each other. These are countries whose political-historical community has been little studied, or very few people know about it. Countries have great prospects for increasing trade and economic relations. We will try to understand what is the similarity between the two peoples and what are the prospects for the development of bilateral relations. We will try to understand what is the structure of mutual trade turnover between the countries and how it is possible to increase the indicators of trade. The potential of the investment opportunities of the two countries is undervalued or little studied. Therefore, a detailed analysis of the strategic advantages of these relationships is required to identify ways to achieve the objectives.

**Keywords:** Kazakhstan, Armenia, cultural and humanitarian relations, trade and economic relations, trade, Kipchaks, EAEU, diplomacy.

Начало установления дипломатических взаимоотношений между двумя недавно, на тот период, обретшими независимость государствами – Казахстаном и Арменией является 1992 г. [1]. Это были тяжелые годы для всех государств после развала СССР. С обретением независимости страны стали строить свои собственные векторы и ориентиры во внешней политике. Практически во всех вновь образовавшихся суверенных странах начались гражданские и пограничные конфликты на различных почвах. Казахстан – одна из немалых стран, которая сумела избежать и удержать хрупкое равновесие на своей новой государственности. Во многом это заслуга сбалансированной и взвешанной политики Нурсултана Абишевича Назарбаева. После долгих противостояний новообразованные государства более выразительно определились в своей внешней ориентации и доктрине. И Казахстан, и Армения

вступили в Содружество независимых государств (СНГ) и по сей день остаются верными членству и принципам организации. За годы, конечно же, число членов содружества изрядно сократилось, «за кулисами» СНГ образовались такие организации как ГУУАМ (потом ГУАМ), но ни Армения, ни Казахстан в этот сомнительный союз не вступили, поскольку это противоречило интересам обоих государств. По выдвинутой инициативе Нурсултана Назарбаева учреждается архитектура нового регионально образования ЕврАзЭС, который в дальнейшем переименовывается в ЕАЭС, членом которого с 2015 года становится и Армения. Помимо всего этого Казахстан и Армения союзники по ОДКБ, состоят в членстве в ООН и ОБСЕ. Не стоит забывать о роли Казахстана в попытках совещательного урегулирования между сторонами по Нагорно-Карабахскому конфликту в 1991-1992 годах.

На сегодня между двумя странами действует 23 международных, 15 межгосударственных и 8 межведомственных договора. Действует межпарламентская группа дружбы «Казахстан-Армения». Вся данная правовая база и вышеописанная предистория исторического политического взаимодействия и общность большого круга военно-политических объединений в которой состоят обе страны говорит о схожести взглядов и внешних ориентиров обоих государств [2]. То есть, все это вкуче дает уверенность утверждать о высоком уровне политических взаимоотношений и единства взглядов между странами.

Историко-культурно-гуманитарные отношения между двумя народами восходит к XVI-XVII векам. Именно этот период исторически можно считать датой тесных, и главное, стратегическо-партнерских взаимоотношений между армянами и одними из предков казахов – кыпчаками [3]. В древнейшем хранилище рукописей Еревана Матенадаране хранятся и активно изучается период пребывания кыпчаков на территории Армянского нагорья. На основании этих исследований написаны множество книг и научных работ. На северо-западе Армении бережно хранится церковно-монастырский комплекс «Кыпчакаванк» («Кыпчакский монастырь» – в пер. с арм. яз.) [4]. Имеются сведения о принятии кыпчаками христианства, о совместных армяно-кыпчакских походах против недругов, а также известно об использовании армянского алфавита в кыпчакском письме. Найдены рукописные источники кыпчакских: Псалтырей, молитвенников, судебников, Евангелия, календарей, церковных песнопений, стихов, философских трактатов на кыпчакском языке с использованием армянской графики. Армянский язык, по мнению некоторых филологов, считается одним из уникальных языков в мире, который способен передавать практически все звуки мировых языков и имеет цифровое обозначение через буквы [5]. Это, по истине, уникальные и интересные сведения, которые сохранились о быте кыпчаков. Таких сведений в мире единицы.

Наверняка, углубляясь через призму истории, найдется немало сведений об армянских купцах, которые торговали с арабскими странами и Китаем, чьи пути пролегали через просторные и величественные земли Центральной Азии.

И сегодня, впрочем, как и в далекие средние века, эти два народа придают большое значение культурным и гуманитарным взаимоотношениям. Страны сотрудничают в области науки, образования, благодаря активным усилиям посольства Казахстана в Армении и интересу армянской общественности Еревана нередко культурные мероприятия, организуемые в Армении, как и их коллегами в Казахстане. С каждым годом растет число студентов из Казахстана, обучающихся в Армении. По инициативе бывшего жителя Павлодара Андраника Оганнисяна создана Ассоциация казахстанских студентов «Бірлік» в Армении [6]. С 2010 года при кафедре тюркологии Ереванского государственного университета (ЕГУ) действует Центр казахского языка, культуры и истории, а также библиотека, где регулярно проводятся Абаевские чтения и другие культурно-значимые мероприятия [7]. Ереванцы с большим интересом относятся к организуемым мероприятиям, таким как: Наурыз, фотовыставки, фестивали кино, музыкальные шоу с участием казахских народных музыкальных инструментов и к другим важным государственным датам Казахстана.

Также, стороны сотрудничают в области сейсмологии, этнологии, археологии, истории и в других направлениях. Например, между Институтом древних рукописей «Матенадаран» и Национальным центром рукописей и редких книг Министерства культуры Казахстана подписан меморандум о сотрудничестве [8]. Как можно увидеть, практически во всех областях человеческой жизнедеятельности стороны имеют достигнутые договоренности и по ним ведутся практические работы.

Говоря о гуманитарном аспекте, нельзя не упомянуть о немалой армянской диаспоре, проживающей практически во всех крупных городах Казахстана, число которых по разным социологическим данным достигает до 30000 человек. Имеются общинные этнокультурные центры,

церкви и памятники культуры. Армянская диаспора Казахстана играет важную роль в построении традиционных основ общества страны, принимая участие в Ассамблее народа Казахстана, играя важную роль в торгово-экономических отношениях. Члены общин активно вовлечены в сферу культуры, бизнеса, науки, производства, спорта и журналистики. Имеются различные выдающиеся личности настоящего и прошлого, сыгравшие немаловажную роль в укреплении Казахстана в различных сферах жизни [9].

Отдельно, хочется добавить о культурно-гуманитарных связях нового и новейшего времени, упоминая о взаимных визитах в Казахстан, а затем и в Армению представителей творческой интеллигенции, производственников и чиновников в 1968 году. Эти визиты проложили прочный фундамент по культурному обмену между двумя братскими народами, которые некогда были в составе одного единого государства СССР. Производили обмен опытом и культурными ценностями, которые до сих пор хранятся в галереях и музеях городов этих стран. Как мы видим, культурно-гуманитарная взаимосвязь была и остается во все времена [10].

Основы экономического сотрудничества между двумя государствами заложены в январе 1993 года в Алма-Ате – «Соглашение о двустороннем торгово-экономическом сотрудничестве». В отличие от культурно-гуманитарных и исторических аспектов, торгово-экономические отношения не в полной мере отражают потенциал возможностей двух стран. Хотя и торговые связи между странами год за годом увеличиваются, особенно вступлением Арменией в ЕАЭС, однако ресурс далеко не исчерпан. Взаимный торговый оборот составляет чуть большим 14 млн. долларов США. Эта цифра очень далека от потенциала возможностей. Армянские производители на казахстанском рынке представлены безалкогольными и алкогольными напитками, ювелирными изделиями, медикаментами, строительными материалами, продуктами питания и прочим. Армянская диаспора в Казахстане вовлечена в сферу услуг, торговли и производства. Казахстанский экспорт в Армении представлен в основном прокатом из железа, пластиковыми изделиями, сельскохозяйственной продукцией, продуктами питания и многим другим.

Основные причины, тормозящие процессу торговли между Казахстаном и Арменией являются: региональные конфликты, блокады, мировая финансовая нестабильность, отсутствие общих границ с зоной ЕАЭС, схожесть структуры экспорта двух республик, узкий потребительский рынок, геополитические сотрясения, неразвитая сеть коммуникаций, территориальная отдаленность, отсутствие общих границ между странами, дороговизна перевозок и другие немаловажные факторы [11].

Выход Армянского экспорта на мировые рынки на сегодня осуществляется только через территории Грузии и Ирана, однако и эти страны имеют сложные взаимоотношения у своих границ. Остаются актуальными российско-грузинские недопонимания вокруг территорий Абхазии и Южной Осетии, а Ирану объявлены эмбарго, санкции, ограничения от США и союзников, да и регион в целом остается взрывоопасным. В такой сложной геополитической игре Армении крайне сложно выстраивать торговые связи с внешним миром. В этой связи, Армения сконцентрировала свои усилия на внутренний капитал, используя интеллект и человеческий капитал, развивая демократические институты для привлечения инвестиций и информационные технологии. Для сектора информационных коммуникаций всего лишь достаточно иметь развитую сеть для доступа к всемирной паутине. Нелишним будет упомянуть, что и в Советские годы Армения являлась центром электроприборной, оптоволоконной, вычислительной техники. До сих пор в Армении имеется достаточно большое количество специалистов в этих отраслях. Новые власти в Армении создают все благоприятные условия для развития ИТ в стране и этот сектор показывает хорошие результаты даже в мировом масштабе. Армения уже «экспортирует» свои интеллектуальные центры в разные страны мира, которые заинтересованы и готовы предоставлять им необходимые условия для молодых инженеров и ученых [12]. Не лишним было бы для казахстанской стороны задуматься о привлечении подобного рода молодых специалистов из Армении в качестве важного вклада в свою экономику в цифровом быстроменяющемся мире. Следует добавить, что армянская ИТ компания «TUMO» уже подписала меморандум о сотрудничестве в августе 2019 года с НАО «Холдинг «Кәсіпқор», которое подразумевает совместное внедрение инновационных образовательных технологий путем открытия данного интеллектуального центра в городе Нур-Султан [13]. Также в стране активно ремонтируются инфраструктурные объекты, которые в скором времени дадут старт для железнодорожных перевозок из Армении в Казахстан через построенную сеть железнодорожных путей через территории следования Ирана и Туркмении. Но, опять-таки, все зависит от стабильности на Ближнем востоке и геополитических раскладов и настроя мировых и региональных держав.

Стоит отметить, о серьезных экономических подвижках Армении в развитии ВВП в разрезе первого квартала 2019 года с 7,1 пунктами, получив первую строчку по скорости развития среди европейских государств. Это и многие другие факторы в скором времени способны всерьез оживить торгово-экономические отношения между Нур-Султаном и Ереваном.

Еще одним серьезным фактором к оживлению торговли мог бы сыграть экспорт казахстанского топлива в Армению. В Армении всерьез заинтересованы в поставках казахстанского топлива и для этого достаточно использование, имеющихся систем труб для перекачки топлива из Казахстана в Россию, а из России далее в Армению. Эта схема вполне действенна и осуществима, которая способна минимизировать расходы на транспортировку по сравнению с транзитом по железнодорожным путям сообщения. Будем надеяться, что это проект будет осуществлен, который в свою очередь даст существенный подъем статистике во взаимной торговле [14].

В Ереване придают большое значение развитию отношений со странами Центральной Азии. Одним из примеров данного утверждения является относительно недавнее открытие посольства Армении в Узбекистане [15]. Центральнo-азиатский регион для Армении является стратегически важным связующим звеном между Арменией и Китаем. Армения и Китай усиленно развивают свои отношения во всех сферах. Усиливается китайское присутствие в южно-кавказском регионе, которое выражается стремлением Китая иметь политическое и экономическое сильное влияние в регионе. И Армения, и Китай делают серьезные шаги навстречу друг к другу, наращивая уровень отношений. Например, в Армении открылась Школа по изучению китайского языка, открыто второе по величине в Евразии посольство Китая в Ереване, Армения признала Тайвань неотъемлемой частью территориальной целостности Китая, серьезно увеличен экспорт армянских товаров в Поднебесную. [16-17]. Армения является важным связующим звеном южных сухопутных путей глобального проекта по возрождению Шелкового пути «Один пояс – один путь», через территорию которой товары кратчайшим образом должны поступать на черноморский бассейн. Как становится очевидным, и в этом проекте «Один пояс – один путь» Казахстан и Армения стратегически взаимосвязаны друг с другом и имеют общие интересы.

Очевидно, что и Казахстан, и Армения стремятся к значительным инвестициям из вне в свои экономики. В этой связи, Первый Президент Республики Казахстан - Елбасы Нурсултан Абишевич Назарбаев поручил посольствам Казахстана за рубежом больше прилагать усилий в вопросах привлечения иностранного капитала в Казахстан, отметив, что в Казахстане создаются максимально благоприятные условия для инвесторов [18].

12 ноября 2018 года открылось почетное консульство Республики Армения в г. Алматы, в чьи обязанности входит увеличение доли торгово-экономических связей, а также укрепление и развитие культурно-гуманитарных отношений между странами [19]. Годом ранее было открыто другое почетное консульство Республики Армения в городе Актобе с теми же функциями и задачами. Аналогично этому, Республика Казахстан открыла свое почетное консульство в городе Ехегнадзор (Армения) [20]. Все эти меры призваны улучшить состояние экономических связей и возымеют благоприятный эффект в ближайшем будущем для стран, которые так близки ментально, исторически и культурно. Страны, поистине, стремятся к большему интегрированию и развитию связей, о чем недавно высказался Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев на встрече с Премьер-Министром Армении Николом Пашиняном [21]. С каждым годом растет число казахстанских туристов в Армению и Грузию. Эта благоприятная тенденция способна со временем еще больше сплотить два народа через приобщение и культурное взаимообогащение.

Таким образом, проанализировав весь накопленный богатый исторический опыт взаимосвязи между казахами и армянами, Казахстаном и Арменией, смело можно утверждать о том, что это два ближайших народа, чья культурно-историческая общность тянется на протяжении веков и чьи взаимоотношения можно назвать образцовыми. Уверен, что с приходом к власти двух новых руководителей государств, в лице Президента Касым-Жомарта Токаева и Премьер-Министра Никола Пашиняна, страны придадут еще больший импульс для более тесного и взаимовыгодного сотрудничества в интересах двух дружественных государств и народов.

*Список использованной литературы:*

- 1 <http://mfa.gov.kz/ru/content-view/sotrudnichestvo-respubliki-kazakhstan-s-respublikoj-armeniya>
- 2 «Отан тарихы» ғылыми журнал №1-2. – Алматы, 2000. – 21-28 стр.
- 3 <http://nv.am/kyrchaki-na-territorii-armyanskogo-nagorya/>

- 4 <https://ru.armeniasputnik.am/society/20171121/9526248/v-armyanskom-alfavite-skryt-unikalnyj-bozhestvennyj-kod--rossijskij-svyashchenik.html>
- 5 [https://www.inform.kz/ru/kazahstanec-sozdal-v-armenii-associaciyu-studentov-iz-rk\\_a3326342](https://www.inform.kz/ru/kazahstanec-sozdal-v-armenii-associaciyu-studentov-iz-rk_a3326342)
- 6 <https://www.caravan.kz/news/v-erevane-sostoyalas-ceremoniya-oficialnogo-otkrytiya-centra-kazahskogo-yazyka-277605/>
- 7 [https://aqparat.info/news/2018/10/01/8999836-nacionalnyi\\_centr\\_rukopisei\\_i\\_redkih\\_kni.html](https://aqparat.info/news/2018/10/01/8999836-nacionalnyi_centr_rukopisei_i_redkih_kni.html)
- 8 [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D0%BC%D1%8F%D0%BD%D0%B5\\_%D0%B2%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D0%BC%D1%8F%D0%BD%D0%B5_%D0%B2%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5)
- 9 «Социалистік Қазақстан» №148 (12988) от 26 июня 1968 г.
- 10 <https://rezonans.kz/eaes/10006-ekonomicheskie-otnosheniya-armenii-i-kazahstana-perspektivy-razvitiya>
- 11 <https://ru.armeniasputnik.am/society/20180522/12172371/albanii-otkroyut-centr-kreativnyh-tehnologij-tumo.html>
- 12 [http://edu.gov.kz/m/news/detail.php?ELEMENT\\_ID=12141](http://edu.gov.kz/m/news/detail.php?ELEMENT_ID=12141)
- 13 <https://ru.armeniasputnik.am/economy/20190527/18818572/Kazahstanskije-kompanii-planiruyut-vstupit-na-rynok-benzina-Armenii--posol.html>
- 14 [https://arka.am/am/news/politics/nshanakvel\\_e\\_uzbekstanum\\_HH\\_despan/](https://arka.am/am/news/politics/nshanakvel_e_uzbekstanum_HH_despan/)
- 15 [http://arka.am/ru/news/society/armyano\\_kitayskaya\\_shkola\\_poluchila\\_status\\_fonda\\_i\\_smozhet\\_privlech\\_vneshnie\\_investitsii/](http://arka.am/ru/news/society/armyano_kitayskaya_shkola_poluchila_status_fonda_i_smozhet_privlech_vneshnie_investitsii/)
- 16 <https://www.lragir.am/ru/2017/08/09/57503/>
- 17 <https://informburo.kz/stati/mfca-oficialno-otkryt-kakoy-budet-birzha-fincentra.html>
- 18 [https://forbes.kz/process/appointments/v\\_almatyi\\_otkryili\\_pochetnoe\\_konsulstvo\\_respubliki\\_armeniya/](https://forbes.kz/process/appointments/v_almatyi_otkryili_pochetnoe_konsulstvo_respubliki_armeniya/)
- 19 [https://www.inform.kz/ru/pochetnoe-konsul-stvo-kazahstana-otkrylos-v-armyanskom-gorode-ehegnadzore\\_a3567470](https://www.inform.kz/ru/pochetnoe-konsul-stvo-kazahstana-otkrylos-v-armyanskom-gorode-ehegnadzore_a3567470)
- 20 <https://www.ktk.kz/ru/programs/newsfeed/120433/>

УДК 341.16

МРПТИ 11.25.49

Tapalova D.A.<sup>1</sup>, Zhamansarin N.S.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Master student of International relations of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abay KazNPU

<sup>1</sup>Chairperson of chair International relations of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abay KazNPU

## DOMESTIC POLITICAL DIFFERENCES OF GREAT BRITAIN OVER BREXIT AND THEIR INFLUENCE ON THE RELATIONS OF GREAT BRITAIN WITH THE EUROPEAN UNION

### Abstract

This article presents an analysis of issues regarding Brexit, which adversely affected the UK and its cooperation with the European Union. In the course of this study, it was revealed that in the UK industry, agriculture and the economic sector are at particular risk, among which the latter occupies a particularly important place. Ambiguities on economic issues led to internal political differences, which affected the social character. The author made predictions for the near future of the UK and its solutions.

**Keywords:** Brexit, UK, European Union, Teresa May, referendum, economy.



Д.А. Тапалова<sup>1</sup>, Н.Ш. Жамансарин<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының  
халықаралық қатынастар мамандағының магистранты

<sup>1</sup>ғылыми жетекшісі: т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан  
Институтының халықаралық қатынастар кафедрасының меңгерушісі

## БРЕКСИТТІҢ ҰЛЫБРИТАНИЯДАҒЫ ІШКІ САЯСИ АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҰЛЫБРИТАНИЯНЫҢ ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚПЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНА ӘСЕРІ

*Аңдатпа*

Мақалада Ұлыбританияға және оның Еуропалық Одақпен ынтымақтастығына теріс әсер еткен Брекситке қатысты мәселелерді талдау ұсынылған. Осы зерттеу барысында Ұлыбританияда өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және экономикалық сектор ерекше қауіп-қатер аймағында екендігі анықталған, олардың ішінде соңғысы аса маңызды орын алады. Экономикалық мәселелер бойынша түсініспеушілік ішкі саяси келіспеушіліктерге алып келді, бұл әлеуметтік сипатқа әсер етті. Автор Ұлыбританияның жақын болашағына және оларды шешу жолдарына болжам жасады.

**Түйін сөздер:** Брексит, Ұлыбритания, Еуропалық Одақ, Тереза Май, референдум, экономика.

*Тапалова Д.А.<sup>1</sup>, Жамансарин Н.Ш.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>магистрант кафедрасы международных отношений  
Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ имени Абая

<sup>1</sup>научный руководитель: к.и.н., заведующий кафедрой международных отношений  
Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ имени Абая

## ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКИЕ РАЗНОГЛАСИЯ ВЕЛИКОБРИТАНИИ ПО БРЕКСИТУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ОТНОШЕНИЯ ВЕЛИКОБРИТАНИИ С ЕВРОСОЮЗОМ

*Аннотация*

В данной статье представлен анализ вопросов касательно Брексита, негативно повлиявшего на Великобританию и ее сотрудничество с Европейским союзом. В ходе данного исследования было выявлено, что в Великобритании в зоне особого риска находятся промышленность, сельское хозяйство и экономический сектор, среди которых последний занимает особо важное место. Неясности по экономическим вопросам привели к внутриполитическим разногласиям, что отразилось на социальном характере. Автором были выдвинуты прогнозы на ближайшее будущее Великобритании и их пути решения.

**Ключевые слова:** Брексит, Великобритания, Европейский союз, Тереза Мэй, референдум, экономика.

Britain leaves the European Union, and although Brexit has not yet happened, the decision itself to break the 40-year-old union has already affected numerous sectors of the country.

Disputes delayed in the Parliament of Great Britain divided the people into two camps, those who support the exit and those who expressed against the exit.

The head of government, Teresa May, lost the majority in parliament, and the talk of a new referendum was rejected by the Parliament, believing that the question of a referendum put forward by the government is the same questions that were proposed earlier and there are no grounds for its implementation [1].

Former British Prime Minister Tony Blair, in an interview with Daniel Cohn-Bendit, said: “The Brexit question is very multifaceted and its complexity is related to the economy, and getting out of political institutions is easy, you just have to make such a decision, the difficulty is if you leave the economy aside, then this is reflected in business, industry, and jobs. For me, the European Union is not only an economic, but also a political project”- this is how Tony Blair shows his position “in favor” so that Great Britain remains in the EU [2].

The UK occupies one of the leading positions in the economy in the EU and occupies the fifth line on the world stage. But after the declaration of withdrawal from the EU, the situation inside the country began to heat up and this affected its economic part and turned it all into a “protracted political crisis” for the British [3]. Brexit ambiguities suffer heavy losses in all sectors of the British economy. Recall that one of the dominant sectors in the economy is the "service sector".

At the end of 2017, the UK, being one of the countries with a powerful economic system, became the “only” country among the countries with leading economies, where a decrease in GDP growth rates was observed. According to the National Statistical Service, at the end of 2017, GDP grew by 1.8%, exceeding the forecast, but this is the lowest figure for the last five years [4]. Brexit has not bypassed the UK financial sector, so after the Brexit referendum, for the next 2017, the UK has the highest inflation rate for the last 4 years in the world. In May 2017, inflation stood at 2.9%, as at that time the Bank of England target was only 2%.

The current debate on Brexit issues leading in the UK Parliament has not moved from the dead center. But both ideas tend to share the same idea that, economically, the UK will maintain relations with the European Union, as before and will also obey all the requirements for an economic union, but then many British people may ask: “why do we need this divorce from the European Union?”.

The European Union has so far made clarity on this issue, giving concessions to the UK in the form of delays in the dates of its exits from the European Union, but stressing that in the end, if the UK does not make a final decision, then Brexit without a deal will be attempted.

The probability of “Brexit without a deal” is high, as the existing ambiguities in the EU customs union are already bearing fruit. Recently it became clear that a large Japanese company, SONY, would relocate its European headquarters to the Netherlands. So the Minister for Foreign Trade of Great Britain Liam Fox calls on Brussels to put trade and business higher than politics [5].

Few things are as certain as the economic relations of Britain in the coming years. Nevertheless, one of the important factors will be the attitude towards globalization and their influence on the ability of the UK to support global prospects. This is one of the main issues that its trading partners will be looking for, given the opinion that the UK will take a course towards economic independence after leaving the EU. However, the UK government has focused on maintaining the country's long-standing international perspective.

The battle between Britain and China over the Hinkley Point nuclear power plant is an example of future uncertainty. After Brexit, the new British government under Prime Minister Theresa May announced its intention to revise the agreement on the construction of the Hinkley Point nuclear power plant, which will be funded by the French company EDF and China [6]. This step should not have come as a surprise, given that nuclear energy is a strategic sector, which usually requires additional control; and the UK soon approved the deal. However, from the Chinese point of view, this was a turning point in the fact that the UK could lead the project. In response, the Chinese ambassador warned that the decision is moving to an "important historical stage", and China hopes that Britain will remain open. China wants and is committed to maintaining good relations with both the EU and its largest export market.

For the UK, convincing its trading partners and entrepreneurs that Brexit is not a rejection of globalization will be key. In his favor lies the long history of Britain, open to trade and international investment, as mentioned earlier. The international worldview of Great Britain undoubtedly contributed to the fact that it occupies the fifth largest economy in the world with a relatively small population of 63 million people. Free trade deals will be the clearest signal that the UK is keeping this trend. Britain will also have to convince its potential partners like China that Brexit will not change the country's mainstream economic course [7].

In any case, continuous global integration will be essential for UK economic growth. The challenge will be not only to quickly negotiate deals, but how Britain will compete in a world where large economies are seeking regional 16 trade blocs, and the United Kingdom leaves it. There is no doubt that the future of Britain is uncertain, but its long-standing global orientation will help overcome the concern that Brexit is a statement against globalization.

The obviousness of realities after the first wave after Brexit has already shown that stability has been shaken in Albion, so the situation with the pound sterling, which is a kind of "measure of stability", has lost its position on the stock exchanges. The threat to London as one of the world's financial centers and the capital of the financial part of Europe is questionable [8].

So if, after Brexit, the European Union may introduce tariff barriers for Britain, it can affect its export potential in terms of geography with mainland Europe, but may restructure its relations with countries offering “barrier-free” exports, such countries can be attributed to such countries emerging economies.

Losing the main priority countries of Europe threatens the UK business community with loss of income and the search for new replacements for the UK in the market, but within the EU [9].

Aspects related to the held referendums show that mainly the exit from the EU that voted “For” are people over 50 years old, and “against” is a young population aged from 18 to 24 years, people who are aged from 25 to 49 years old. This tendency shows that people from 18 to 49 years old are a working-age population, which expresses its unwillingness to leave the EU by the fact that many obstacles in their further development will stand in their way, as they will be faced with barriers from the EU, many young Britons spoke after the publicity of the referendum results as something that "the older generation decided their own future for them" (table 1) [10].

Table-1.

<b>Referendum results by age group</b>					
Age	Average age	Voted for the EU	Voted for exit	Life expectancy	How many years they will live with this decision
18-24	21	64%	24%	90	69
25-49	37	45%	39%	89	52
50-64	57	35%	49%	88	31
65+	73	33%	58%	88	15

*Data source in the table – YouGov.*

Such a decision affects the economic consequences by the fact that the situation in the future may affect social issues, largely dependent on the economic situation of the country, also affect the UK migration policy, financial instability can tighten fiscal policy to solve their socio-economic problems. All these issues are prerequisites for the development of a new round of crisis on the population’s unsolved problems.

But another scenario is possible after Brexit, it can be assumed that countries that are truly interested in economic mutual benefit between the UK, despite everything, can and have the right to do so in close cooperation, while not deviating from the principles of the European Union, but in this matter we must rely on the opinion of the European Parliament, which will preserve the principles for the protection of the economic interests of the participating countries and may indirectly express such cooperation.

The losses of the UK economy after leaving the European Union are estimated by different experts at a level of from 3 to 9% of GDP [11]. In the area of particular risk - industry, agriculture and financial sector. However, some companies are already changing the British registration in the Irish or German. In the meantime, the United Kingdom can not decide on the conditions of exit from the EU. Parliament rejected the possibility of Brexit without a deal with Brussels, the lawmakers also refused to ratify the draft agreement itself.

In the case of the most unfavorable course of events (exit from the EU without concluding an appropriate agreement), the economic consequences for the UK will be negative, but not very significant. Losses will amount to 0.17% of GDP growth from 2018 to 2030. In total, until 2030, Britain’s GDP may lose 2.2% of its volume. At the same time, according to the analytical center Open Europe, these losses can be replenished by simplifying regulation adopted in the EU, which will allow attracting more foreign direct investment to the country. According to the forecasts of the OECD, as well as the Bank of England and the Treasury, as a result of the exit from the EU, the UK economy may lose 2-8% of GDP [12].

In general, the question facing the Government of Great Britain about maintaining the stability of their country and its people after leaving the European Union is a priority in its solution and the search for compromise relations on mutual cooperation with the EU.

References:

- 1 *Безнадежность "брексита": парламент Британии снова не смог найти выход.* 2019. – Режим доступа: URL: <https://www.bbc.com/russian/news-47774911>
- 2 *Да или нет "брекситу": интервью с Тони Блэром и Найджелом Фаражем.* – 2018. – Режим доступа URL: <https://ru.euronews.com/2018/07/06/yes-or-no-brexite-interview-with-tony-blair-and-nigel-farag>
- 3 *Законопроект об отсрочке брексита получил королевскую санкцию.* 2019. – Режим доступа URL: <https://russian.rt.com/world/news/619504-zakonoproekt-korolevskaya-sankciya>
- 4 *Day Trading the Currency Market: Technical and Fundamental Strategies to Profit from Market Swings.* – М.: Альпина Паблишер, 2012. – 240 с.
- 5 *Брексит: торг продолжается.* – Режим доступа. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskij-prognoz-britanii-posle-brexite>
- 6 *Великобритания подписала контракт на строительство АЭС HinkleyPoint.* – Режим доступа URL: [https://www.gazeta.ru/business/news/2016/09/29/n\\_9166109.shtml](https://www.gazeta.ru/business/news/2016/09/29/n_9166109.shtml)
- 7 *Референдум о членстве Британии в Евросоюзе: Ход, итоги и последствия / Е.В. Ананьева (отв. ред.), А.В. Бударгин.* – Доклады Института Европы, №330. – Москва: Институт Европы РАН, 2016. – С.35.
- 8 *Country Comparison: National product // CIA.* – 2017. – 17 октября.
- 9 *Day Trading the Currency Market: Technical and Fundamental Strategies to Profit from Market Swings.* – М.: Альпина Паблишер, 2012. – 240 с.
- 10 *Прививка от попыток покинуть ЕС: к каким последствиям может привести брексит без сделки между Лондоном и Брюсселем.* – Режим доступа URL: <https://russian.rt.com/world/article/572515-london-breksite-peregovory-mey>
- 11 *Неопределенный выход: как Брексит может сказаться на экономическом развитии Великобритании и ЕС.* – Режим доступа URL: <https://russian.rt.com/business/article/611273-brexite-ekonomika-poteri>
- 12 *Анализ "брексита" от Банка Англии.* – 2018. – Режим доступа URL: <https://ru.euronews.com/2018/11/28/boe-forecast-uk-gdp-could-fall-by-8-in-the-event-of-a-disorderly-no-deal-brexite>

МРНТИ 11.15.81

УДК 32.001(574)

Курмангали А.К.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>доктор полит.наук, доцент кафедры международных отношений  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

## НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ В ИССЛЕДОВАНИИ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ УГРОЗЫ ТЕРРОРИЗМА

### Аннотация

Терроризм – это одна из самых волнующих проблем, для решения которой необходимо объединение усилий всего мира, а не отдельно взятой страны.

Прогнозы ученых и исследователей, касающиеся этой проблемы, сегодня не утешительны. Поэтому проблема терроризма является самой актуальной проблемой, требующей незамедлительного решения. Также актуальность проблемы состоит и в увеличивающейся частоте проявления террористических актов, негативным образом влияющих не на одного человека, а на общество в целом.

Большинству казахстанцев присущи умеренность в религиозной деятельности, однако угроза терроризма не обошла нас стороной. В Казахстане принята Концепция государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017-2020 годы по реализации государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму.

**Ключевые слова:** терроризм, концепция, Республика Казахстан, экстремизм.

А.Қ. Құрманғали<sup>1</sup>

<sup>1</sup>с.ғ.д., Абай атындағы КазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының доценты

## ТЕРРОРИСТІК ҚАУШПТІҢ АЛДЫН АЛУДЫ ЗЕРТТЕУДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

*Аңдатпа*

Терроризмнің ең маңызды мәселелердің бірі, оны шешу бір елдің емес, бүкіл әлемнің күш-жігерін біріктіруді талап етеді.

Ғалымдар мен зерттеушілердің бұл проблемаға қатысты болжамы, бүгінде көңілге қонымды емес. Сондықтан лаңкестік проблемасы тез арада шешуді қажет ететін, ең өзекті мәселе болып табылады. Мәселенің өзектілігі сонымен қатар терроризм актілерінің жиілеуінің артуына байланысты, бұл тек бір адамға ғана емес, жалпы қоғамға теріс әсер етеді.

Қазақстандықтардың көпшілігінде діни іс-әрекеттің сабырлылығы сипатталады, бірақ терроризм қаупі бізден өтпеді. Діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны іске асыру мақсатында, Қазақстан Республикасы 2017-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының Дін саласындағы мемлекеттік саясат тұжырымдамасын қабылдады.

**Түйін сөздер:** терроризм, ұғым, Қазақстан Республикасы, экстремизм.

*Kurmangali A.K.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>d.p.s., associative professor of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

## SOME ASPECTS IN THE STUDY ON THE PREVENTION OF THE THREAT OF TERRORISM

*Abstract*

Terrorism is one of the most exciting problems, the solution of which requires the unification of efforts of the whole world, and not of a single country.

The forecasts of scientists and researchers regarding this problem are not comforting today. Therefore, the problem of terrorism is the most urgent problem requiring immediate resolution. The urgency of the problem also lies in the increasing frequency of manifestations of terrorist acts, which negatively affect not only one person, but the society as a whole.

Most Kazakhstanis are characterized by moderation in religious activity, but the threat of terrorism did not pass us by. Kazakhstan has adopted the Concept of State Policy in the Religious Sphere of the Republic of Kazakhstan for 2017-2020 to implement the state program to combat religious extremism and terrorism.

**Keywords:** terrorism, concept, Republic of Kazakhstan, extremism.

Терроризм – это одна из самых волнующих проблем, для решения которой необходимо объединение усилий всего мира, а не отдельно взятой страны.

Прогнозы ученых и исследователей, касающиеся этой проблемы, сегодня не утешительны. Поэтому проблема терроризма является самой актуальной проблемой, требующей незамедлительного решения. Также актуальность проблемы состоит и в увеличивающейся частоте проявления террористических актов, негативным образом влияющих не на одного человека, а на общество в целом. Террористические акты блокируют привычную жизнедеятельность людей, их ритм жизни, создают ненависть и злобу между различными социальными группами, последствия которых зачастую приходится устранять очень долгий промежуток времени.

Согласно теории Лунеева В.В. терроризм следует классифицировать на:

1. Политический (с целью оказать влияния на проводимую государственную политику, на политических лидеров, политическую элиту и общество в целом).
2. Международный.
3. Национальный (цель – собственными усилиями сформировать отдельное государство для своего этноса, чтобы не утратить веры своего этноса).

Эта разновидность терроризма зачастую высоко поддерживается ведущими международными организациями (поддержка «чеченского террора»).

Представители этого вида терроризма заявляют о том, что они не являются членами террористических организаций, они лишь борются за освобождение своего народа. Примером могут служить – Организация Освобождения Палестины, заявившая в 90-тые годы XX века об отказе от насильственных методов борьбы.

4. Религиозный (свои цели они оправдывают проявлением воли свыше).

Эта разновидность терроризма развивается достаточно активно и динамично, особенно с 90-х годов XX века.

Их цели неконкретны, неопределенны. Следовательно, их действия приводят к большим жертвам, и они незамедлительно получают то, что хотели. Зачатую действуют на глобальном уровне.

Примером могут служить такие организации как «Аль-Каида» Бен Ладена, американские организации Ку-Клус-Клана.

Особая роль в религиозном терроризме принадлежит исламскому терроризму. Особенность этого вида зависит от особенностей самого ислама. Религия провозглашает войну с «неверными», которые являются «врагами мусульман», убийство мирного населения. Мишенью для таких террористов является и Россия.

Джихад – борьба за веру – является довольно популярной идеей среди таких террористов. Смерть, убийство за «веру в Аллаха» является самым действенной дорогой в Рай. Поэтому исламисты используют зачастую в совершении терактов террористов – смертников.

5. С поддержкой государства (создаются государственными органами отдельных стран как инструмент ведения войны).

Особенность состоит в том, что их экономическая основа намного крепче, так как поддерживается самим государством.

Примером может служить то, что США предъявляет обвинения Ирану как главному спонсору терроризма в мире.

6. Воздушный (в основном это захват и угон воздушных судов с целью требования денег, предоставления убежища и другого).

7. Уголовный (осуществляется преступными сообществами с целью завершения ведения и расследования уголовных дел, убийства сотрудников правоохранительных органов) [1, с. 129-131].

Большинству казахстанцев присущи умеренность в религиозной деятельности, однако угроза терроризма не обошла нас стороной. В Казахстане принята Концепция государственной политики в религиозной сфере Республики Казахстан на 2017-2020 годы по реализации государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму.

Долгое время терроризм является одной из весомых угроз в современном мире, заставивший вздрогнуть всю западную Европу и нас в том числе. Несмотря на выработанную систему мер обеспечения безопасности нашей страны от террористической угрозы и её постепенного совершенствования, мы все стали свидетелями вспышек террора. Да, Казахстан – светское государство, которому удалось найти «золотую середину» в сфере религий. Как пример для всего мира наша страна способна демонстрировать мирное сосуществование различных религий и конфессий. Корнем этому послужила уникальная модель единства всех национальностей на территории Казахстана, слажена работающая с приобретением независимости государства. И всё же, угроза терроризма имеет место быть. Конечно, основная часть нашего общества находится в абсолютном взаимопонимании и взаимоуважении, так как религия выполняет одну из важнейших ролей в поддержании стабильности и согласия в стране, а верная государственная политика в этой сфере становится мощнейшим фундаментом. Отвечая на поставленный вопрос можно сказать следующее: к сожалению, из-за религиозной неграмотности, современная молодежь больше всего подвергается опасности радикализации. Возрастная особенность, неспособность мыслить конструктивно, легко поддающаяся внешнему влиянию психика молодого поколения магнитом притягивает участников религиозных течений к ним. А ведь все эти факторы далеко не являются единственными в своем роде. Существует множество других причин возникновения религиозного деструктивного поведения, о которых можно говорить, глубоко изучив психологию человека.

Деструктивные религиозные взгляды влияют на сознание растущего поколения. Для начала нужно задаться вопросом: каким именно путем в сознание нашей молодежи проникает идеология религиозного экстремизма и терроризма? Несомненно, путём информационно-коммуникационных сетей, приобретших глобальный характер. Не выходя из дома, молодой человек в просторах интернета, может наткнуться на что угодно, а не сложившееся мировоззрение становится доступным

оружием в руках заинтересованных лиц и экстремистов в том числе. Массовое распространение религиозных деструктивных идей посредством незаконного тиражирования видеороликов и письменных материалов сложно контролировать. К тому же, религиозные фанатики настолько хорошо обучены разным видам ухищрений, что порой и взрослые, самостоятельные люди, временно оказавшиеся в непростой жизненной ситуации, легко могут оказаться под их влиянием. Вспомним, случай зарегистрированный в Актобе в 2011 году, когда двадцати пятилетний мужчина совершил самоподрыв в здании КНБ. Данный случай не считается терактом на основании того, что этот гражданин совершил самоподрых с целью «уклонения от ответственности за уголовное преступление в составе организационной преступной группировки». Однако в ходе расследования выяснилось, что террорист-смертник прежде уже попадал в поле зрения сотрудников спецслужб, с другими членами мусульманского сообщества. Как выяснилось, возможной причиной вовлечения в террористический «круговорот» молодого человека, была его жена, мать его ребенка, который лишился отца на самом начальном этапе своей жизни. Видите ли, оказавшись под влиянием террористических группировок, человек уже не отдает себе отчета в своих действиях. Казалось бы, зрелый человек, создавший уже собственную семью, лишил себя жизни, подверг опасности свою семью и находившихся на тот момент рядом с ним людьми, в здравом уме не мог допустить такого случая. Каковы были истинные мотивы? Мы не знаем.

Молодыми людьми очень легко манипулировать, оказывать давление, действовать на их психику, и вербовщики знают об этом не хуже нас с вами. Одно из первых действий, которые необходимо сделать – это продолжать просветительскую работу с молодежью, предупреждать и без устали стараться уберечь её от этого.

Многие религиозные традиции превращаются в модный религиозный тренд. Это ошибочное восприятие религиозных толкований. Как уже было сказано: необходимо просвещать молодежь в этой сфере. Неверные толкования религиозных идей, поистине содержащих в себе мирное сосуществование и любовь, как уже показала практика, может привести к плачевным последствиям. Религиозные ценности способны позитивно влиять на социальное развитие, они призывают к справедливым взаимоотношениям, честности, к возвышению института семьи - это ведь и есть хорошо. Модный религиозный тренд – все лишь блестящая оболочка пустых знаний. С одной стороны – это явление безобидное, однако всегда существуют риски, которые нужно рассчитывать. Далекий от религии человек подвластен «модной» религиозной тенденции. К тому же в нашем обществе принято уважительно относиться к последователям основных религий. Иногда данный факт может выступать гарантом становления и принятия личности в обществе. В большинстве случаев люди, стремящиеся не отставать от любого модного явления, со временем и религиозный тренд убирают в сторонку, занявшись чем-нибудь другим. Полагаю, что полностью препятствовать ошибочному восприятию религиозных толкований невозможно. Ведь именно по этой причине и возникло множество различных течений в религиях. Конечно, при систематизированных и целенаправленных действиях уменьшение масштаба данного вопроса не исключено.

Наше общество, в основной её части, относит себя к религиозному, в то время как государство наше является светским, когда религия отделена от власти. На сегодняшний день, как передает Министерство информации и общественного развития РК в Казахстане на 1-ый квартал 2019 года в стране зарегистрировано более 3 700 религиозных субъектов, которые представляют порядка 18-ти конфессий. Проводится ряд разъяснительных и профилактических мероприятий членами Республиканской информационно-разъяснительной группы (РИРГ) по вопросам религии, которые нацелены на различные группы населения. На 2019 год количество региональных ИРГ составляет более 230-ти в количестве 2670 человек и продолжает увеличиваться в некоторых регионах страны. К тому же организована религиозоведческая экспертиза религиозной литературы, по данным которой была проведена религиозоведческая экспертиза за 1 квартал 2019 года на 1387 материала, отрицательными из которых оказалось – 177 материала, а 1004 положительными. К тому же следует отметить, что 165 из них была не религиозного содержания, а 41 и вовсе на иностранном языке. Считаю, что проводимые мероприятия и принимаемые меры по устранению идеологии религиозного экстремизма и терроризма сами говорят за себя.

*Список использованной литературы:*

1 Лунеев В.В. *Организованная преступность и терроризм в условиях глобализации // Мировое сообщество против глобализации преступности и терроризма. – М.: “Междунар. отношения”, 2002.*

ӘӨЖ 94 (5740)  
ББК 633 (5каз)

*Б.С. Шокенов<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты  
Халықаралық қатынастар кафедрасының доценті*

## **ЯДРОЛЫҚ ДЕРЖАВАЛАРДЫҢ ОРТА АЗИЯДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЯДРОЛЫҚ ҚАРУСЫЗ АЙМАҚ РЕТІНДЕГІ ҰСТАНЫМЫ**

*Аңдатпа*

Бұл мақалада Орталық Азиядағы ядролық қарудан азат аймаққа (ОА ЯҚАА) қатысты ядролық державалардың ұстанымына талдау жасалған. ЯҚАА құру жөніндегі келіссөздер барысындағы түйткілді мәселелер мен аймақтың өңірлік ерекшеліктері көрсетілген. Аталмыш аймақта ЯҚАА құрудың геосаяси маңызы оның орналасу жеріне байланысты екендігі атап өтілді. Сондай-ақ ОА ЯҚАА-ның халықаралық-құқықтық мәртебесін шартпен рәсімделу үдерісі талданған. Автор, ядролық қарусыз аймақтар идеясының дамуы мемлекеттер арасындағы сенімді нығайтуға, қауіпсіздікті қамтамасыз етуге және ядролық қаруды таратпау тәртібін сақтауға жол ашады деген тұжырым жасайды. Сонымен бірге әлемнің басқа өңірлерінде құрылуы мүмкін осындай аймақтар ОА ЯҚАА тәжірибесін ескеруге болады, ал орталық-азиялық республикалардың өкілдері бұдан бұрын құрылғын әлем аймақтарының халықаралық тәжірибесін ескерді.

**Түйін сөздер:** ядролық қарудан азат аймақ, Орталық Азия, ядролық державалар, ядролық қаруды таратпау туралы шарт.

*Шокенов Б.С.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>к.и.н., доцент кафедры международных отношений,  
КазНПУ им. Абая, Институт Сорбонна-Казахстан*

## **ПОЗИЦИИ ЯДЕРНЫХ ДЕРЖАВ ОТНОСИТЕЛЬНО ЗОНЫ, СВОБОДНОЙ ОТ ЯДЕРНОГО ОРУЖИЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ**

*Аннотация*

В данной статье рассматриваются позиции ядерных держав относительно зоны, свободной от ядерного оружия в Центральной Азии. Показаны наиболее сложные вопросы в ходе переговоров по созданию ЦА ЗСЯО и ее региональные особенности. Отмечается геополитическое значение создания зоны, свободной от ядерного оружия в Центральной Азии (ЗСЯО ЦА) в зависимости от ее геополитического положения. Также в работе проанализирован процесс договорного оформления международно-правового статуса ЗСЯО в ЦА. Автор приходит к выводу, что развитие идеи и создание безъядерной зоны в регионе способствует укреплению доверия между государствами, обеспечению безопасности, соблюдению режима нераспространения ядерного оружия. Вместе с тем, инициаторы ЗСЯО в других регионах мира могут учесть опыт ЦА ЗСЯО.

**Ключевые слова:** зона ядерного оружия, Центральная Азия, ядерные державы, договор о нераспространении ядерного оружия.

*Shokenov B.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>candidate of historical sciences, KazNPU named after Abai, Institute of the  
Sorbonne-Kazakhstan, associate professor of International Relations Chair*

## **THE POSITION OF THE NUCLEAR POWERS REGARDING A ZONE FREE OF NUCLEAR WEAPONS IN CENTRAL ASIA**

*Abstract*

This article discusses the position of nuclear powers with concerning to a zone free of nuclear weapons in Central Asia. Showing the most difficult issues in the negotiations on the establishment of a NWFZ in Central Asia and its regional characteristics. Notes geopolitical importance of establishing a zone free of



nuclear weapons in Central Asia (CA NWFZ). Also in the paper analyzed the process of registration of contractual international legal status of a NWFZ in Central Asia. The author concludes that the development of ideas and the creation of a nuclear-free zone in the region contributes to the strengthening of trust between States, security, compliance with non-proliferation regime. However, proponents of a NWFZ in other regions of the world may take into account the experience of the Central Asian NWFZ.

**Keywords:** Zone free of nuclear weapons, Central Asia, the nuclear powers, Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев тәуелсіздіктің алғашқы күнінен бастап өз еркімен ядролық қарудан бас тарқан болатын. Назарбаевтың бұндай қадам жасауы әлемдік саясаткерлер мен ядролық державалардың басшыларына мына жахандану дәуіріндегі бейбітшілік үшін жасалынған бастама деуге тұрарлық. Саясаткерлер Орталық Азияда қақтығыстар пайда болу ықтималдығын айтарлықтай жоғары деп бағалайды. Аймаққа шекаралас орналасқан елдерде саяси тәртіп тұрақсыз. Сол тұрақсыздықтың қайнар көзі ретінде Ауғанстандағы ауыр жағдайды, батыс Қытайдағы этникалық шиеленісті ахуалды жатқызуға болады. Бұған қоса, Иранның ядролық саясаты төңірегіндегі үздіксіз “уайымдар” және өздерінің ядролық саладағы жетістіктерін әлемге іс жүзінде жариялап үлгерген Үндістан мен Пәкістан арасындағы әскери тайталасты естен шығармау керек. Осыған байланысты ірі қаржы-қаражат иелеріне өте тартымды аймақтардың бірі ретінде Орталық Азиядағы тұрақтылықты қолдауға бағытталған кез-келген игі бастамалар негізінде барлық ықтимал шетелдік инвесторлардың мүддесіне сәйкес екені белгілі. Инвесторлардың ролінде аздаған толықтырулармен тағы сол “ядролық бестік” сахнаға шығады. Сондықтан Орталық Азияда қалыптасқан жаңа геосаяси, геостратегиялық және экономикалық жағдайға байланысты ядролық державалардың аймақтағы тұрақты мүдделері жөнінде сөз қозғауға болады.

1997 жылы 15-17 қыркүйекте Ташкентте өткен конференция барысында алғаш рет Орталық Азияда ЯҚАА құру бастамасы ресми түрде арнайы талқыланды. Ядролық қару таратпау саласындағы тәжірибелі мамандардың бірі Р.М. Тимербаев Орталық Азияда ЯҚАА құру мәселесіне арналған сөзінде бұл бастаманың жүзеге асыруға ықпал ететін негізгі факторларды қысқа да нұсқа тұжырымдаған еді. Олар мынадай: бастаманы іске асырудағы аймақ мемлекеттерінің саяси ерік-жігері және оған қатыстын ядролық державалардың келісімі [1].

Ташкент конференциясы бір жағынан, келіссөздер жүргізетін тараптардың іркіп кейінге қалдырған ЯҚАА туралы өз пікірлерін біршама айқындауға мүмкіндік берді дағы, екінші жағынан жиынға өздерінің бастамаға деген оң көзқарасын білдіруде ғана емес тіпті өз ұстанымындарын сақтықпен тұжырымдауда да айырықша ынтымақ танытты. Конференцияға Өзбекстан Республикасындағы өз елшілерін қатыстыру арқылы ядролық державалар бұл шараға қаншалықты мән беретіндіктерін көрсетсе керек. Тек Ресей ғана сол кездегі сыртқы істер министрінің орынбасарын И. Ивановты жолдағаны мәлім. Ол Орталық Азияда ЯҚАА құру мәселесіне қатысты РФ-ның ұстанымын баяндады.

Назарға ұсынылып отырған мәселенің қиындық тудыратын аспектілерін басынан бастап ұғыну үшін ресми ядролық мемлекеттер жақтайтын немесе қарсы болатын тұстарын талдаудың зор маңызы бар. Ресей Федерациясының ұстанымы. Ядролық мемлекеттер арасынан Ресей Федерациясының ұстанымын бірінші кезекте қарастырған жөн. Оның себебі, Ресей ТМД елдері арасында “ядролық клубқа” кіретін жаңғыз өкіл. ТМД кеңістігінде болып жатқан оқиғалардың барлығы (әсіресе ядролық салада) Ресей мүдделеріне тікелей қатысы бар. Оның үстіне бұл ел біздің солтүстіктегі маңызды көршіміз. Ал бәрінен бұрын Ресей, ұжымдық қауіпсіздік туралы шартқа қатысатын стратегиялық одақтасымыз. Осының өзі көп нәрсені білдіртсе керек.

Ресей ұстанымының негізі мынада: ЯҚАА Орталық Азиядағы қауіпсіздікті нығайту мүддесіне сай және ЯҚАА құру ісінде қазіргі кездегі халықаралық тәжірибені ескере отырып жасалу қажет. Ресей ашық аймақ жасауды жақтайды. Бастапқыда оған Орталық Азияның бес елі – Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Түркіменстан және Тәжікстан кіру керек, бірақ келешекте басқа да елдердің қосылу мүмкіндігі сақталу қажет. ЯҚАА-қа жаңа мемлекеттердің қосылу мәселесі “өзара келісім” негізінде атқарылып, олар бастапқы құрылтайшы-елдер сияқты құқықтар мен міндеттерді қабылдау керек.

Ресей шартты қолдану өрісіне байланысты ЯҚАА бүтін кеңістікті құрау керек, яғни онда шартпен қамтылмай қалған жерлер болмау керек деген талап қойды. ЯҚАА құру туралы Шарт жобасының осы мәселеге қатысты бабына Ресей өз тұжырымдамасын ұсынған болатын. Оның мәтіні төмендегідей: “Орталық Азиядағы ядролық қарудан азат аймақтың қолдану өрісі тек осы Шартқа

қолдану мақсатында Қазақстан Республикасы, Қырғыз Республикасы, Тәжікстан Республикасы, Түркіменстан және Өзбекстан Республикасына тиесілі құрлықтағы аумақтары, барлық ішкі су кеңістіктері (теңіз, шығанақ, бұғаз, көл, өзендер мен бұлақтар), сондай-ақ құрлықтағы аумақ пен су кеңістіктерінің үстіндегі әуе кеңістігі ретінде анықталған” [2].

Орталық Азиядағы ЯҚАА арқылы ядролық қару немесе ядролық материалдар тасымалдау мәселесінде Ресей жағы болашақ шартта оған қандай-да бір шектеу қойылмау жөніндегі ереже бекітіліп, бұл мәселеде ЯҚАА-қа қатысушы елдерге өздерінің қалауына қарай шешім қабылдауға мүмкіндік берілуі тиіс деген пікірді ұстанады.

Қауіпсіздік кепілдіктері туралы айтатын болсақ, Ресей Федерациясы Орталық Азиядағы ЯҚАА-қа қатысушы елдердің барлығына бірдей негативті қауіпсіздік кепілдіктерін беруге негізінен дайын болатын.

Орталық Азиядағы елдердің ТМД шеңберінде жасасқан шарт міндеттемелерін орындау мәселесінде Ресей өкілдері ЯҚАА туралы шарт жобасының 12-ші бабында “Осы Шарт күшіне енгенге дейін жасасқан басқа халықаралық шарттар бойынша тараптардың құқықтары мен міндеттемелерін қозғамайды” деп баяндалған тұжырымдамасын қолдайды. Олар бұнда ең алдымен 1992 жылы Ташкентте қол қойылған ұжымдық қауіпсіздік туралы шартты (ҰҚШ) меңзеп отырғаны белгілі. Ресей ҰҚШ міндеттемелері толық орындалуы тиіс деп отыр. ҰҚШ-та оған қатысатын елдерге әскери-саяси кепілдіктердің барлық түрін (соның ішінде ядролық кепілдік те бар) беру қарастырылған. Мысалы, ұжымдық қауіпсіздік жүйесінің күштері мен құралдарын қолдану жөніндегі ұжымдық шешімдер қабылау мен жүзеге асыру тәртібі туралы Ережеде “Ресей Федерациясының стратегиялық ядролық күштері шартқа қатысушы мемлекеттерге қарсы ықтимал басқыншылық ниетін іске асыру әрекеттерін тежеу қызметін атқарады” деп көрсетілген [3].

Ресей жағы “ашық аймақты” жақтай отырып, оның себебін алғаш рет ЯҚАА құрамына әскери келісім-шарт бойынша ядролық державаның серіктес елдері ғана кіріп отырғандығымен түсіндірді. Ал шарт жобасынан 12 бап (ЯҚАА туралы Шарттың ҰҚШ-пен сәйкестігі туралы) алынып тасталған жағдайда (АҚШ, Ұлыбритания және Франция нақ осы бапты шарт мәтінінен алып тастауды талап етіп отыр) Мәскеу Орталық Азиядағы ЯҚАА-тың құрылуын ТМД елдерінің ұжымдық қауіпсіздік жүйесіне, сондай-ақ Ресейдің ұлттық қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге бағытталған шара ретінде бағалайтынын жасырмады.

Орталық Азияда ЯҚАА құру мәселесінің экологиялық аспектілері Ресей жағын қызықтыра қоймайтындығын белгілі. Ол аймақ құру туралы шарт жобасын талқылау барысында орталық-азиялық мемлекеттерінің экологиялық мәселелері бойынша қосымша хаттама қабылдау ниеттерін құптамады. Бұл мәселе жөніндегі көзқарасын Мәскеу “шарттың негізгі мақсаты мен басқа міндеттері арасында саналы тепе-теңдік” сақталу қажет және “шарт экология туралы емес ЯҚАА туралы болу керек” деп екпін түсіре түйіндеді [4].

Қытай Халық Республикасының ұстанымы. Объективті түрде Қытай аймақтағы ықпалды державалардың бірі және еліміздің оңтүстігіндегі жақын көршіміз. Сондықтан оның Орталық Азия ЯҚАА құру мәселесіне қатысты көзқарасын ескеру төтенше маңызды.

1997 жылы Ташкент конференциясында ҚХР-ның өкілі Пекиннің ғаламдық және аймақтық ядролық қару таратпау мәселелеріне қатысты сыртқы саяси бағытының жалпы алғанда өзгермегендігін мәлімдемеді. Қытайдың ЯҚАА құруға бағытталған бастамаларды әрдайым қолдап және оған құрметпен қарайтындығы айтылды. Пекин ядролық қаруы жоқ мемлекеттерге, сондай-ақ ЯҚАА-қа қарсы ядролық қару қолданбауға немесе оны қолданамын деп қосқан-лоққы жасамауға ешбір шарт қоймай-ақ өзіне міндеттеме қабылдаған болатын. ҚХР Латын Америкасы мен Кариб бассейні елдерінде (Тлателолко шарты); Оңтүстік Тынық мұхит аймағында (Раротонга шарты); Африка құрлығында (Пелиндаб шарты) ядролық қаруға тыйым салу туралы шарттарға қол қойып олардың хаттамаларын бекіткені белгілі.

Қытайдың Орталық Азиядағы ЯҚАА-қа қатысты ұстанымына келетін болсақ ол біршама анық әрі үзілді-кесілді түрде тұжырымдалған. Ресей Федерациясы, АҚШ және Ұлыбритания басшылары Қазақстанға қауіпсіздік кепілдіктерін беру туралы меморандумға қол қойылғаннан кейін 1995 жылы 8 ақпанда ҚХР да өз тарапынан осындай кепілдіктерді беру туралы мәлімдемесін жариялады. Кейбір қытайлық саясаттанушылар Қытайдың Үкіметі мұндай маңызды ұстанымын ЯҚАА құрамына кіргелі отырған қалған төрт орта-азиялық республикаға да қолдануға келісуі мүмкін деген ой айтқан болатын.

ЯҚАА-тың құрылуы Қытай мүдделеріне жауап беретіні анық, өйткені сол арқылы аймақтық немесе ғаламдық жағдайдың кез-келген өзгерістеріне орай аталған аймақта Ресейдің стратегиялық ядролық күштерінің орналастырылмауына жол бермеуге болатын еді. Бірақ Пекинді осы уақытта Ресейдің емес, АҚШ-ның ядролық арсеналдары көбірек алаңдатады.

Орталық Азия елдерінің бастамасын жалпы қолдаумен қатар ЯҚАА-ты ұйымдастырушылар, ресми Пекиннің пікірінше маңызды бірнеше шартты орындау қажеттігін де қадап айтты. Олар ескерілмесе шартты жүзеге асыру барысында айтарлықтай қиындықтар туындау мүмкін. Олар төмендегідей:

- ЯҚАА осы өңірдің шындығы тұрғысында ерікті келісім негізінде құрылу керек;
- ЯҚАА туралы шарт Біріккен Ұлттар Хартиясының мақсаты мен қағидаларына сай болу керек және ол мұндай аймақтарға жатпайтын елдердің ішкі істеріне қол сұғу үшін пайдаланылмау қажет;
- ЯҚАА-тың құқықтық мәртебесі қауіпсіздік жүйесіне әсер етпеу қажет. Аймаққа қатысатын мемлекеттер қандай-да бір сылтауды алға тартып өз міндеттемелерін (әскери одақтарды қоса есептегенде) орындаудан бас тартпау керек;
- ЯҚАА-қа “құрлықтық шельфтер мен еркін экономикалық аймақтар” жатқызылмау керек.
- қалыптастырылып жатқан ЯҚАА осы өңірдегі әскери тепе-теңдікті бұзбау қажет.

Жасалып жатқан ЯҚАА шекарасы сынақ полигонына тікелей жанаса өтетіндіктен, егер Қытай есепке алу қажет осы өңірдің “шындығы” дегені өзінің ядролық полигонын меңзеп отырған болса, онда ол ЯҚАА мәселесі жөнінде келісімге келу ісінде қосымша кедергілер тудыруы мүмкін.

Бірақ, 2001 жылы тамызда Алматыда “XXI ғасыр: ядролық қарудан азат әлемге бет алу” атты халықаралық конференцияда сөз сөйлеген ҚХР-ның халықтық саяси консультативтік Кеңесінің сыртқы істер жөніндегі Комиссияның төрағасы Тянь Цзэнпэй: “Қытай ядролық қаруды иеленген алғашқы күнінен бастап оны бірінші болып қолданбауға өзіне сөзсіз міндеттеме қабылдады және ядролық қаруды ондай қаруы жоқ елдерге немесе ЯҚАА-қа қарсы қолданбауға немесе қолданамын деп қоқан-лоққы жасамауға нақты уәде берді” деп мәлімдеді. Орталық Азиядағы ЯҚАА туралы сөз қозғай келіп Қытай өкілі өз елінің ЯҚАА құруды ядролық қарудың таралуын болдырмаудың тиімді жолы ретінде қабылдайтындығын айтты. ”Біз – деді Тянь Цзэнпэй, - Орталық Азия елдерінің ЯҚАА құру ұмтылысын қолдаймыз, өйткені бұндай аймақ ядролық қаруды таратпау мен қысқартудың халықаралық ісіне қолайлы болып қана қоймай, осы аймақтағы бейбітшілік, қауіпсіздік және тұрақтылыққа да қолғабыс етеді” [5].

Америка Құрама Штаттары. АҚШ ЯҚАА құру ісіне кеңінен қолдау көрсетіп жүр. Дегенмен АҚШ-тың бұл қолдауы ЯҚАА құру туралы Шарттың «америкалық стандарт» болып қалыптасып үлгерген шарттармен үйлесімін табу/таппауына байланысты болып келеді. Ресми Вашингтонның Орталық Азияда ЯҚАА құру туралы бастамаға оң көзқарас танытқанына қарамастан, аймақ елдері де бұл шарттардан тыс қалмады. ЯҚАА мүшесі болғалы отырған орталық-азиялық республикаларға осы талаптар қайталанды. Олардың мазмұны төмендегідей:

- ЯҚАА құру туралы бастаманы соған мүдделі аймақтың елдері білдіру қажет.
- ЯҚАА қалыптастыру ісінде қатысуы қажет деп саналатын елдердің барлығын жұмылдыру керек.
- ЯҚАА туралы келісімде оның ережелерінің орындалуын тиісті бақылауды қамтамасыз етілуі тиіс.

- ЯҚАА жасау қауіпсіздік жөніндегі келісім-шарттарды бұзбау керек және сол арқылы аймақтық немесе халықаралық қауіпсіздікке нұқсан келтірмеу қажет. Сондай-ақ ол БҰҰ-ның Жарғысымен кепілдік берілген дербес немесе ұжымдық өзін-өзі қорғау сияқты ажырамас құқығын шектемеуге тиіс.

- ЯҚАА-тың құрылуы оған қатысушыларға ядролық жарылатын құрылғыны жасауға немесе оған қандай мақсатта болмасын басқа-да жолдармен қол жеткізуге тыйым салуды лайықты деңгейде қамтамасыз етуге тиіс.

- ЯҚАА жасалуы оған қатысушылардың халықаралық құқық нормаларына сәйкес ұлттық аумағы, ішкі сулары мен әуе кеңістігі, (соның ішінде айлақтарға кіру немесе әуежайларға қонуға) арқылы бөтен мемлекеттің ядролық энергетикалық қондырғысы бар немесе ядролық қару тасымалдаушы теңіз және әуе кемелерін өткізуге тыйым салу немесе рұқсат беру құқықтарын қозғамауға тиіс.

- ЯҚАА құру туралы уағдаластықтар халықаралық құқық нормаларымен бекітілген құқықтарды, әсіресе ашық теңізде жүзу еркіндігі, аумақтық және архипелаг суларында болу құқықтарын шектемеу керек.

Ұлыбритания және Франция. Егер Ресей, Қытай және АҚШ үшін Орталық Азияда ЯҚАА құру болашағы бірқатар геосаяси және геостратегиялық сипаттағы қайшылықтармен үндесетін болса,

Ұлыбритания мен Франция болса бұл аймақта негізінен «таза» экономикалық мүдделеріне көбірек көңіл бөледі. Ұлыбритания мен Францияның бастаманы жүзеге асыруға байланысты ұстанымдары негізінен АҚШ сияқты қуатты мемлекетпен атлантикалық одақтастық ынтымақтастығы факторымен анықталып отыр. Оның дәлелі ретінде аталған үш елдің шарт жобасына қатысты ескертулерінің біркелкілігін айтуға болады.

Дейтұрғанмен Орталық Азияда ЯҚАА құру туралы шарт мәтінін келісу барысында Ұлыбританияның ерекше наразылығын тудырған тұсы – 12 бап боп тұр (осы шарттың ҰҚШ-мен сәйкестігі). Лондон 12 бап шарттың бүкіл қызметін бұзады, яғни негізгі мақсатына қайшы келеді деп отыр. Сонымен бірге ЯҚАА туралы шарттың жасалып жатқан аймақтың ашықтығы жөніндегі ережелеріне және оған шекаралас мемлекеттердің ЯҚАА-қа қосылу мүмкіндігіне қатысты британдықтар жағынан «мұнда нақты қай елдер жайлы айтылып отыр?» деген сауал тудырды [6].

2002 жылы қыркүйекте орталық-азия елдері арасында келісілген шарт жобасын алғаннан кейін Париж де құжатпен мұқият танысып, өз ұстанымын біраз айқындады [7]. Бірден айту керек, осы мәселеге қатысты Франция ұстанымының іс жүзінде АҚШ пен Ұлыбританияның ұстанымдарынан өзгешелігі жоқ десе де болады.

Сонымен, ядролық державалар әсіресе АҚШ, Ұлыбритания және Франция шарт жобасына байланысты айтарлықтай ескертулері бар екендігі анықталды. Соңғылары қарсы болып отырған шарттың ең күрделі тұсы – 12 бап болып тұр. Д.Данапала бұл мәселенің Орталық Азия елдері жасалып жатқан ЯҚАА-та қорғаныс мақсатында ядролық қару пайдаланылмайтындығы жөнінде біржақты мәлімдеме жасаса шешілетіндігіне сенімді. Бірақ олардың шешімін табу ұзақ уақытты талап етеді. Бұл мемлекеттер шартқа қатысқалы отырған республикаларға тиісті қауіпсіздік кепілдіктерін беру туралы мәселеге қатысты шешім қабылдауға асықпайтындықтарын екпін түсіре айтты. Осы үш ядролық державаның пікірінше, олармен шарт мәтінін келісу үрдісі ұзаққа созылуы мүмкін. Осы айтылған сөздерінің дәлелі ретінде олар аймақ елдерімен түпкілікті уағдаластыққа он жыл ішінде қол жеткізілген Раротонга шартын мысал етіп келтірді.

2002 жылы қазан айында Нью-Йоркте Орталық Азия республикалары мен ресми ядролық мемлекеттер өкілдерінің бірлескен кездесуі өткізілді. Кездесу барысында ядролық державалардың өкілдері өздерінің шарт мәтінімен мұқият танысулары қажет екенін айтты. Іс жүзінде ядролық елдер олармен қосымша консультациялар өткізуге және шарт пен оның хаттамасына қол қою ісін ажыратпай, сақтық танытуға шақырды. Орталық Азия елдерінің делегациялары өз сөздерін ядролық державалардың шартқа қатысты келісімі одан арғы жұмыстың негізі болып табылатынын және ядролық мемлекеттердің барлық ескертулері мен ұсыныстары ескерілетін болады дегенге келтірді.

ЯҚАА құру туралы шарт, ядролық қарусыз елдердің ондай қаруды жасамау және қабылдамау жөніндегі міндеттемелерін бекітуді ғана көздемейді, сонымен бірге онда ядролық қарусыз өңірде орналасқан елдерге қарсы ядролық қару қолданбау және қолданамын деп қоқан-лоққы жасамау туралы ядролық мемлекеттердің міндеттемелері де қарастырылады. Көп жағдайда аймаққа қатысушы елдердің міндеттемелеріне қосымша, ядролық қаруы бар барлық елдер өздеріне ЯҚАА мәртебесін құрметтеуге міндеттеме алса қамтамасыз етілетіні мәлім. Түптеп келгенде, бөтен елдің ядролық қаруын өз аумағында орналастырмауға немесе өзінің меншік ядролық қаруын өндіруден бас тартқан елдердің қауіпсіздігі ядролық мемлекеттердің ұстанымына және олардың ядролық қаруды ЯҚАА қарсы қолданбау туралы кепілдіктеріне тәуелді. Қазіргі уақытта ядролық қаруы жоқ елдердің аумағына оны орналастырмау туралы уағдаластықтарға қол жеткізілсе, ол ядролық қарусыз аймақ идеясын жүзеге асыруды жеңілдететін фактор болар еді.

Шарт және оның хаттамасына қатысты ядролық державалар ұсынған түзетулер әжептәуір ұзақ консультацияларды талап етеді. Қазіргі кезде оларды орталық-азиялық бес республика қарастырып жатыр. Құжатқа қол қою мерзімі кейін қосымша анықталады делінді.

2014 ж. 7 мамырда ядролық қаруды таратпау туралы шарттың Шолу конференциясының Дайындық комитеті Үшінші сессиясының аясында Қауіпсіздік кепілдіктері туралы хаттамаға қол қою рәсімі өтті [8]. Қол қою рәсіміне БҰҰ қарусыздану мәселесі жөніндегі жоғарғы өкілі Ангела Канне, сондай-ақ БҰҰ жанындағы Қазақстан, Тәжікстан, Түркіменстан және Өзбекстанның тұрақты өкілдері қатысты. "Ядролық бестіктің" Шартқа Хаттамаға қол қоюы Орталық Азия мемлекеттеріне кепілдік беру мәселесі бойынша консультация үрдісінің аяқталғанын білдірді. БҰҰ бас хатшысы Пан Ги Мун ядролық мемлекеттер бұл хаттаманы кешіктірмей, ратификациялайтынына үміт артты.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 *Problema sozdaniya v Central'noj Azii zony, svobodnoj ot jadernogo oruzhija.* – Almaty, 1998. – S.17.
- 2 *Pozicija RK na zamechanija R-5 k proektu Dogovora SA ZSJaO i Protokola k nemu* // Tekushhij arhiv MID RK za 2002 god.
- 3 *Polozhenie o porjadke ispolnenii i prinjatija sovmestnyh reshenii o primenenii sil i sredstv sistemy kollektivnoj bezopasnosti* // *Nacional'naja bezopasnost': itogi desjatiletija.* – Astana, 2001. – S.403-404.
- 4 *Safranchuk I. Sozdanie zony, svobodnoj ot jadernogo oruzhija, v Central'noj Azii: chto dumajut v Rossii* // *Jadernyj kontrol'.* – 1999. – №4. – S.46.
- 5 *Vystuplenie Predsedatelya Komissii po inostrannym delam Narodnogo Politicheskogo Konsul'tativnogo Soveta KNR Tjan' Czjenpjeja* // *Mezhdunarodnaja konferencija "HHI vek: navstrechu miru, svobodnomu ot jadernogo oruzhija"*. – Almaty, 2001. – S.42.
- 6 *Dokument Velikobritanii v otnoshenii zony, svobodnoj ot jadernogo oruzhija v Central'noj Azii ot 10.01.2003 g. (neoficial'nyj perevod)* // Tekushhij arhiv MID RK za 2003 god.
- 7 *Predlozhenija i kommentarij Francii k proektu Dogovora o zone, svobodnoj ot jadernogo oruzhija v Central'noj Azii ot 09.01.2003 g. (neoficial'nyj perevod)* // Tekushhij arhiv MID RK za 2003 god.
- 8 *Jadrolyқ memleketter bestigi Ortalyқ Aziya қауіпсіздігінің кепілдігі туралы хаттамаға қол қойды.*

УДК 327.7

МРНТИ 11.25.47

*Битлеуов А.А.<sup>1</sup>, Жамансарин Н.Ш.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>*магистрант 1 курса, Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

<sup>1</sup>*научный руководитель: к.и.н., доцент кафедры международных отношений в Институте Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

## **МЕСТО ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА НА МЕЖДУНАРОДНОЙ АРЕНЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕЁ РАЗВИТИЯ**

### *Аннотация*

В статье рассмотрены причины возникновения и особенности развития Шанхайской организации сотрудничества, цели ее создания и стратегия на долгосрочную перспективу. В общих чертах рассмотрены интересы, которые преследуют страны-участницы, находясь в ШОС. Также анализируется деятельность Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) как постоянно действующей межправительственной региональной международной организации.

**Ключевые слова:** ШОС, безопасность, мировая экономика, развитие.

*А.А. Битлеуов<sup>1</sup>, Н.Ш. Жамансарин<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>*Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 1 курс магистранты*

<sup>1</sup>*Ғылыми жетекшісі: т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық қатынастар кафедрасының доценті*

## **ШАНХАЙ ҒЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КЕҢІСТІКТЕГІ ОРНЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ**

### *Аңдатпа*

Мақалада Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының даму себептері мен ерекшеліктері, оны құру мақсаттары және ұзақ мерзімді стратегия қарастырылады. Жалпы алғанда, ШЫҰ-ға мүше елдердің мүдделері қарастырылады. Сонымен қатар Шанхай ынтымақтастық ұйымының (ШЫҰ) тұрақты үкіметаралық аймақтық халықаралық ұйым ретіндегі қызметі талданады.

**Түйін сөздер:** ШЫҰ, қауіпсіздік, әлемдік экономика, даму.

<sup>1</sup>master of 1 course of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

<sup>1</sup>Scientific supervisor: candidate of historical sciences, associate Professor of the Department of International Relations at the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU

## PLACE OF THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION IN THE INTERNATIONAL ARENA AND THE PROSPECTS FOR ITS DEVELOPMENT

### Abstract

The article discusses the causes and features of the development of the Shanghai Cooperation Organization, the goals of its creation and a long-term strategy. In general terms, the interests that the member countries pursue while in the SCO are examined. It also analyzes the activities of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) as a permanent intergovernmental regional international organization.

**Keywords:** SCO, security, global economy, development.

Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) за исторически короткий срок превратилась в авторитетное сообщество государств, в том числе самых крупных по населению (Китай, Индия) и по территории (Россия). В чем секрет успеха ШОС и каковы ее перспективы?

ШОС, которую первоначально многие рассматривали как сугубо региональную организацию быстро набирает международный вес. С чем связано повышение авторитета ШОС, какое место организация занимает сегодня на международной арене?

26 апреля 1996 года в Шанхае (КНР) главы России, Китая, Казахстана, Киргизии и Таджикистана подписали соглашение об укреплении доверия в военной области в районе границы. На его основе было сформировано политическое объединение, получившее название "Шанхайская пятерка", главной целью которого являлось обеспечение стабильности вдоль границ бывших советских республик и Китая. 5 июля 2000 года организация была преобразована в "Шанхайский форум". 14 июня 2001 года на саммите в Шанхае к объединению пяти стран присоединился Узбекистан.

15 июня 2001 года главы шести государств подписали Декларацию о создании Шанхайской организации сотрудничества. 7 июня 2002 года был подписан уставный документ организации - Хартия ШОС (вступила в силу 19 сентября 2003 года).

9 июня 2017 года на саммите в Астане было официально утверждено членство в организации Индии и Пакистана.

Полтора десятилетия скрупулезной и целенаправленной работы государств – членов ШОС по созданию прочной договорно-правовой базы их многогранного, нацеленного на далекую перспективу сотрудничества, по его насыщению практическим содержанием принесло свои плоды. Мы наблюдаем неуклонно возрастающий интерес к ШОС и к ее деятельности практически со всех сторон – государств не только Евро-Азиатского региона, но и международных организаций, самых широких кругов мировой общественности, политологов, средств массовой информации и так далее. Причина заключается в том, что за эти годы ШОС стала действенным фактором обеспечения безопасности, стабильности и устойчивого развития, опоронесущим элементом современной архитектуры международных отношений.

Руководствуясь Хартией ШОС, Договором о долгосрочном добрососедстве, дружбе и сотрудничестве и другими базовыми документами организации, ее государства-члены реализуют модель конструктивного и доверительного партнерства. Они придерживаются линии, которая исключает блоковые, идеологизированные и конфронтационные подходы к решению актуальных международных и региональных проблем. Его основа – взаимное доверие, равенство, консультации, уважение многообразия цивилизаций и культур, а также стремление к совместному развитию.

Согласно первой статье основополагающего документа ШОС – Хартии от 7 июня 2002 г. – одними из основных задач ШОС являются укрепление дружественных отношений, совместное противостояние преступной деятельности, содействие сбалансированному экономическому росту, а также социальному и культурному развитию, совместное решение мировых проблем и выработка общих стратегий мирового развития [1].

В 2013 г. на заседании Совета глав государств ШОС в Бишкеке В. В. Путин отметил, что нужно подтверждать на практике принцип открытости организации и решать вопрос о присоединении новых участников [8]. А в июне 2015 г. на заседании Совета министров иностранных дел Шанхайской организации сотрудничества (СМИД ШОС) министр иностранных дел России Сергей Лавров обратил внимание на то, что «большое значение для ШОС имеет расширение организации на основе заложенного в ее основу принципа открытости» [2].

Успехи ШОС во внутреннем строительстве, а также последовательная реализация принципа открытости позволили сформировать и правовую базу для ее расширения. А получение Индией и Пакистаном статуса полноправных членов организации еще более повысило потенциал и международный вес ШОС.

Сегодня ШОС, после своего недавнего расширения, занимает 61% территории Евразии, в ней проживает более 40% всего населения планеты, а государства – члены организации в совокупности производят почти четверть общемирового ВВП.

Расширение общерегионального экономического взаимодействия на пространстве ШОС существенно подкрепляется стремлением всех членов организации к поступательному развитию экономических связей как на двустороннем уровне, так и на многостороннем.

При создании организации ее основной задачей была провозглашена борьба с терроризмом в Средней Азии. Один из первых документов организации – Шанхайская конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом (2001) - на международном уровне закрепила определение сепаратизма и экстремизма как насильственных, преследуемых в уголовном порядке деяний.

7 июня 2002 года на саммите ШОС в Санкт-Петербурге было подписано соглашение о создании Региональной антитеррористической структуры (РАТС; штаб-квартира исполкома - в Ташкенте). Она занимается координацией борьбы с терроризмом, экстремизмом и сепаратизмом, в частности, формирует единый банк данных о международных террористических и прочих организациях и лицах, а также единый розыскной реестр, оказывает содействие в подготовке специалистов и инструкторов для антитеррористических подразделений, организует мероприятия по борьбе с наркотрафиком и др.

Учитывая географическую близость Афганистана – основного мирового производителя опиатов, а также ухудшающуюся обстановку с наркотрафиком в государствах Центральной Азии, государства – члены ШОС сделали борьбу с незаконным оборотом наркотиков приоритетным направлением своей деятельности. Так, на встрече глав государств в Ташкенте в 2004 году было подписано Соглашение о сотрудничестве в борьбе с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ [3, с. 20]. Это соглашение предусматривает общие цели в деле противодействия наркотрафику, определяет параметры сотрудничества таможенных служб государств-членов и обмена информацией.

В рамках сотрудничества в сфере безопасности страны - члены ШОС регулярно проводят совместные антитеррористические учения, самыми крупными из которых являются "Мирная миссия" (проходят с 2003 года).

По данным секретариата ШОС, в 2013-2017 годах в рамках организации было предотвращено свыше 600 преступлений террористического характера, ликвидировано более 500 баз подготовки террористов, пресечена деятельность более 2 тыс. членов международных террористических организаций, изъято свыше 1 тыс. самодельных взрывных устройств, 50 тонн взрывчатых веществ, 10 тыс. единиц огнестрельного оружия и свыше 1 млн боеприпасов [4].

Несмотря на то, что ШОС создавалась с изначальной целью совместной защиты границ государств, практически сразу ее деятельность получила и экономическую направленность. В рамках Шанхайской организации сотрудничества было развито одно из направлений, носящее экономический характер – региональное экономическое сотрудничество, включающее в себя комплекс мер по совместному экономическому развитию:

- создание благоприятных условий для торговли и инвестиций;
- выработка реестра необходимых договоров и соглашений;
- поддержка информационного пространства по инвестиционной и торгово-экономической деятельности;
- создание международной законодательной базы для регулирования экономических отношений между странами-участницами ШОС;
- создание системы поддержки приоритетных направлений для развития РЭС.

В перспективе до 2020 г. государства-участники будут стремиться к максимально эффективному сотрудничеству на взаимовыгодных условиях, содействовать созданию крепкой основы для торговли

и инвестиций, и постепенно осуществлять свободное передвижение товаров, услуг, технологий, ресурсов и капитала на территории ШОС.

Перспектива развития организации вытекает из задач по реализации комплексной Стратегии развития ШОС до 2025 года, которая определила все принципиальные вехи на этом направлении. В документе подчеркивается, что «на передний план выходит необходимость построения в регионе всеобщей, комплексной, инклюзивной, транспарентной архитектуры неделимой и надежной безопасности и устойчивого роста, основанной на принципах верховенства международного права, неприменения силы или угрозы применения силы, уважения территориальной целостности, государственного суверенитета и независимости стран, открытого, равноправного и взаимовыгодного сотрудничества. В этой связи возрастает роль региональных объединений, одним из которых является ШОС» [5]. Перед ней стоит задача не только сохранять, но и развивать набранную динамику на всех традиционных и принципиально важных для ШОС сферах ее деятельности. А это — безопасность и противодействие таким вызовам и угрозам, как терроризм, сепаратизм и экстремизм, всемирное развитие и совершенствование деятельности на экономическом и культурно-гуманитарном направлениях. От успеха на этих треках в значительной степени будет зависеть и дальнейший рост авторитета и влияния ШОС на евразийской и общемировой арене.

*Список использованной литературы:*

1 Хартия Шанхайской организации сотрудничества. 7 июня 2002 года // Портал «ИнфоШОС» [Электронный ресурс]. URL: <http://infoshos.ru/ru/?id=33> (дата обращения: 02.12.2019).

2 Лавров С.В. Ключевое значение для ШОС имеет расширение на основе принципа открытости. 3 июня 2015 года. // ТАСС [Электронный ресурс]. URL: <http://tass.ru/politika/2016914> (дата обращения: 02.12.2019).

3 Лукин А., Мочульский А. Шанхайская организация сотрудничества: структурное оформление и перспективы развития // Аналит. записки. 2005. Вып. 2 (4).

4 Стратегия развития Шанхайской организации сотрудничества [Электронный ресурс]. URL: <http://www.infoshos.ru/?id=125> (дата обращения: 03.12.2019).

5 Стратегия развития Шанхайской организации сотрудничества до 2025 года [Электронный ресурс]. URL: <http://scorussia.ru/>. (дата обращения: 05.12.2019).

УДК 32:327.8

МРНТИ 11.01.45

*Т.З. Төлегенов<sup>1</sup>, Ж.Сакенова<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан*

*<sup>1</sup>халықаралық қатынастар мамандығының курс 2 студенті, Сорбонна-Қазақстан институты*

## **ҮНДІСТАННЫҢ «ҚОСЫЛМАУ ҚОЗҒАЛЫСЫНДАҒЫ» РӨЛІ. ҮНДІ-ПӘКІСТАНДЫҚ ҚАҚТЫҒЫС**

*Аңдатпа*

Мақалада Үндістанның «Қосылмау қозғалысында» рөлін зерттеуге арналған. Зерттеуде Индира Ганди, Махатма Ганди, Джавахарлал Неру және т.б. сияқты үнділік көшбасшылардың негізгі дәйексөздері таңдалды. Мақалада Үндістан мен Пәкістан арасындағы қақтығыстық қарым-қатынас тақырыбы талқыланды, зерттеуге осы теориялық бағытты қолдану қажеттілігі анықталды.

**Түйін сөздер:** Үндістан, саясат, қосылмау қозғалысы, Пәкістан, ядролық қару, Үнді-пакистандық қақтығыс.



Төлегенов Т.<sup>1</sup>, Сакенова Ж.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>старший преподаватель Института Сорбонна-Казахстан кафедры международных отношений при КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан

<sup>1</sup>студентка 2 курса института Сорбонна-Казахстан

## РОЛЬ ИНДИИ В «ДВИЖЕНИИ НЕПРИСОЕДИНЕНИЯ». ИНДО-ПАКИСТАНСКИЙ КОНФЛИКТ

*Аннотация*

Статья посвящена изучению роли Индии в «Движении неприсоединения». Были исследованы тексты выступления лидеров Индии, таких как Индира Ганди, Махатма Ганди, Джавахарлал Неру и т.д. В статье затрагивается тема конфликтных отношений Индии и Пакистана. Выявляется и обосновывается необходимость применения данного теоретического направления в исследовании.

**Ключевые слова:** Индия, политика, движение неприсоединения, Пакистан, ядерное оружие, индо-пакистанский конфликт.

*Tolegenov T.Z.<sup>1</sup>, Sakenova Zh.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>Senior Lecturer of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

<sup>1</sup>Institute of Sorbonna Kazakhstan, student of International Relations

## THE ROLE OF INDIA IN THE "NON-ALIGNED MOVEMENT". THE INDO-PAKISTAN CONFLICT

*Abstract*

The article is devoted to the study of the role of India in the "Non-Aligned Movement". The study selected the main types of speeches of Indian leaders such as Indira Gandhi, Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru and etc. The article touches upon the topic of conflict relations between India and Pakistan. The necessity of applying this theoretical direction in research is revealed and justified.

**Keywords:** India, policy, non-aligned movement, Pakistan, nuclear weapon, indo-pakistan conflict.

«Қосылмау- ұлттық тәуелсіздік пен еркіндік. Біздің қозғалысымыз бейбітшілік пен қарсыласудың алдын алу үшін. Оның мақсаты – әскери одақтардан бас тарту. Бұл елдер арасындағы теңдік пен экономикалық және саяси қатынастарды демократияландыруды білдіреді».

Индира Ганди (1983 ж.) Үндістан Республикасы Оңтүстік Азияда орналасқан. Сондай-ақ оның құрамына Араб теңізіндегі Лаккадив аралдары, Бенгаз шығанағындағы Андаман және Никобар аралдары бар. Үндістан Пәкістан, Ауғанстан, Қытай, Непал, Бутан, Бангладеш, Мьянма елдерімен шектеседі. Үндістанның ең үлкен ұзындығы - солтүстіктен оңтүстікке қарай - 3200 км, батысқа қарай - 2700 км. Үндістан - федералдық республика, оның құрамына 25 штат кіреді. Олардың әрқайсысы өзінің заңнамалық жиналысы мен үкіметі бар, бірақ барлық күш орталық билікке ие.

Тәуелсіздік алғаннан кейін Үндістан халықаралық іс-шараларға белсене қатыса бастады. Бұған арнайы Уақытша үкіметтің вице-премьер-министрі және Сыртқы істер министрі ретінде Джавахарлал Неру ие болды, ол бірқатар жетекші елдермен дипломатиялық қарым-қатынас орнатуға бастамашы болды. 1946 жылы Қытаймен, Кеңес Одағымен, Құрама Штаттармен, ал 1947 жылы Франциямен, Бельгиямен, Швециямен және басқа елдермен қарым-қатынас орнатылды. Үндістан тез арада әлемдік қауымдастыққа ірі қатысушы ретінде еніп, бірте-бірте өзінің халықаралық ықпалын арттыра бастады. Екі ғасыр бойы отаршылдық үстемдікте болса да, ол халықаралық істерге айтарлықтай әсер ете алатын тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасып, осы бағытта көп нәрсе жасады.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Үндістанның сыртқы саясаты ішкі факторлардың ықпалымен қалыптасты. Олар тәуелсіз мемлекетті құрудың, бірінші кезекте жаппай кедейлік пен сауатсыздықты

жою, Үндістанның үдемелі дамуын қамтамасыз ететін индустриялық және ауылшаруашылық инфрақұрылымын құру жөніндегі кең ауқымды міндеттерді шешуге байланысты болды. Сыртқы салада бұл екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуы мен Үндістанға орнықты тұрақты даму үшін қолайлы сыртқы жағдайларды қамтамасыз ететін әлемдік отаршылдық жүйесінің құлдырауынан кейінгі әлемдегі лайықты орынды табу және анықтау болды.

Нәтижесінде, Неру басқарған алғашқы Үндістан үкіметі бейтараптық бейбітшіліктің түбегейлі жаңа тұжырымдамасын әзірледі, оның негізі Үндістанды КСРО мен АҚШ басқаратын екі қарсылас әлемдік блоктардың құрамына кірмеу. Үндістан сыртқы саясаттың басты элементі ретінде келіспеу туралы жариялады. Бұл «қырғиқабақ соғыс» кезінде әскери блоктарға қосылмайды немесе лагерьге жақындатылмайды. Дегенмен, Үндістанның әлемдік істерден алшақтауын білдірмейді. Керісінше, ол Азия көшбасшысының және барлық «Қосылмау қозғалысын» қолдаған елдердің маңызды ролінде әрекет ететін әлемдік саясатқа белсене қатысуы керек деген сөз болды. Осы жылдар ішінде Үндістан өзін отаршылдыққа және империализмге қарсы бейбітшілік пен тұрақтылық үшін күрескер ретінде көрсетті. Нерудың айтуынша, Батыс отаршылдық пен империализммен тікелей байланыста болды [1]. Сонымен қатар, Нерудың ұстанған социалистік идеялары капитализммен нақты қайшылықтардың бір бөлігі болды. Дегенмен, Батыстың, ең алдымен, Құрама Штаттардың үлкен экономикалық және әскери ресурстарға ие екенін, сондай-ақ Үндістанның демократияны дамытуға деген күш-жігерін жұмсайтынына назар аудармады.

Кеңес Одағының Үндістанға белгілі бір үстемдігі бар еді, өйткені ол отаршылдық пен империализмнің мұрасымен байланысты емес еді. Ол 1950-1960 жылдардағы өз елінің даму бағытына қатысты көптеген үнділіктердің көңілінен шығатын идеяларды ұсынды. Үндістан КСРО-ны қауіп деп есептемеді.

1946 жылы Неру Үндістанның «Бірін-бірі алмастыратын блоктардан немесе топтардан аулақ болу, олар бұрынғы уақытта әлемдік соғыстарға әкеліп, тағы да қайғылы жағдайға алып келеді» [2]. Ол сондай-ақ: «Сыртқы істер сіздің бақылауыңыздан шығады және біреудің бақылауында болады, сіз сол дәрежеде және сол көлемде тәуелсіздігіңізді жоғалтасыз...» [3]. Сондықтан Неру біз оны жалғастыра отырып, одақтастардан аулақ болуымыз керек, бірақ достық ынтымақтастық үшін мүмкіндіктер жасауға тырысамыз. «Біздің бүкіл әлемге көзқарасымыз достық негізде жатыр» деген [3].

Орталық Азияның кеңестік республикаларының өкілдері қатысқан Азиялық елдердің Конференциясында (1947 жылғы наурыз, Дели) Неру Үндістанның барлық елдермен және халықпен бейбітшілік, еркіндік пен демократияны нығайту ісінде ынтымақтасатындығын айтты. Бұл сыртқы саясат принциптері Неру мен Үндістанның басқа да басшылары тарапынан бірнеше рет расталды.

Үндістанның премьер-министрі И.Ганди 1983 жылы наурыз айында Делиде өтіп жатқан мемлекет және үкімет басшыларының жетінші Конференциясында келісілмеген тұжырымдаманы әзірледі және кеңейтті. Оның пікірінше, «Қосылмау қозғалысы» әртүрлі елдердің тарихи, рухани және мәдени ағымдарының бірыңғай ағынмен біріктірілген ең маңызды тарихи процесс болды [4].

Сыртқы саясатында Үндістан өзінің бірікпеуін тәуелсіздігі мен еркіндігін, бейбітшілік үшін күрес пен қақтығыстар болдырмау, елдер арасындағы теңдік, халықаралық қарым-қатынастарды демократияландыру, барлық адамдармен достық қарым-қатынас жасау, нәсілшіл үкіметтер мен бостандыққа қатер төндіретіндерден басқа, өзінің сыртқы саясатында жатыр. Конференцияда И.Ганди «Қосылмау қозғалысы» - бұл сөзсіз, теріс немесе бейтарап емес екенін растады [5].

1980-жылдардың соңына қарай 100-ге жуық мемлекеттер «Қосылмау қозғалысының» құрамына кірді. Мүшелерінің санының артуы бұл қозғалыстың әртүрлі континенттерде жүздеген миллион адамның мүддесіне сай екенін дәлелдеді. Үндістан, басқа мүшелері сияқты, әділдік пен әділдікке негізделген халықаралық экономикалық қатынастарды түбегейлі қайта құруды қолдады.

2004 жылы билікке келген Үндістанның Ұлттық Конгресі басқарған Біріккен Прогрессивтік Альянстың үкіметі ХХІ ғасырдың басталуымен туындаған қиындықтарды жеңу үшін, «Қосылмау қозғалысын» жаңғырту, қайта құру және жаңарту қажеттілігін атап өтті. Дегенмен, ол «Қосылмау қозғалысы» және қосылмаудың өзі синоним емес екенін атап өтті. Қырық жыл бұрын колониализм, апартеид және империализм басты мәселе болса, ХХІ ғасырдың басына қарай жаңа күн тәртібі анықталды. Бұл қаржылық мәселелер, терроризм, экологиялық мәселелер, демографиялық мәселелер. Бейтарап елдер БҰҰ-да, оның ішінде БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесін реформалау бойынша күш-жігерлерін біріктіруі керек. Азияда, Латын Америкасында және Африкада тек қана бір ел - Қытай - Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі және Батыс әлемі - төрт ел: Құрама Штаттар, Франция, Біріккен Корольдік және Ресей. Бұл жағдай мүлдем демократиялық емес.

XXI ғасырдың басында «Қосылмау қозғалысы» күш-жігері арта бастады. Бұл 2006 жылғы 15-17 қыркүйекте Гаванада (бірінші мұндай конференция 1979 жылы Гаванада «қырғи-қабақ соғыс» кезінде өткізілген) «Қосылмау қозғалысының» XIV конференциясында көрініс тапты.

Конференцияда сөйлеген сөзінде Үндістан Премьер-Министрі Манмохан Сингх осы елдердің бейбітшілік пен қауіпсіздікті қорғау жөніндегі күш-жігерін әлемнің мәдени және саяси әртүрлілігіне негізделген халықаралық заңдар негізінде біріктіру туралы айтқан болатын[6]. Қосылмау қозғалысына әртүрлі діндердің, идеологиялардың, этникалық топтардың және мәдениеттердің өкілдері кіретінін және өркениеттердің жақындасуын талап етіп, олардың «қақтығысын» шектеу жолдары айтылды.

Ол жаһандық басқару үдерісінде демократияны дамыту, «заңға, парасаттылық пен теңдікке негізделген» жаңа жаһандық саясатты әзірлеу үшін басқа да «ұқсас елдермен» күш жұмылдыруға шақырды. «Бүгінгі күні жасанды түрде құрылған мәдени және діни бөліністердің желісі бойынша әлемнің бөліну қаупіне қарсы тұруымыз керек. Адамдардың барлық діндерін, барлық этникалық топтарын және идеологиялық үрдістерді қамтитын «Қосылмау қозғалысы», әр түрлі елдер арасында түсіністікке жету үшін көпір рөлін атқаратын ерекше орынды тағы бір рет иеленетінін М.Сингх айтты [7].

Үндістанның Гаванадағы конференциясында бүкіл әлемде әділ даму проблемаларын, жаһандық энергетикалық қауіпсіздікті және Африканы көтеру үшін белсенді жұмыс жасауды қажет деп тапты. Сондай-ақ әрбір мемлекеттің өзіндік басқару формасын таңдауға егемендік құқығы бар екендігі атап өтілді. Үндістан қатысқан келесі «Қосылмау қозғалысының» XV конференциясы 2009 жылдың шілде айында Шарм әл-Шейхте (Египет) өтті.

XXI ғасырдың басында дүниедегі басым жағдайларда «Қосылмау қозғалысы» Кеңес Одағының бөлінуіне дейінгі атқарған рөліне қарағанда өзінің сипатын түбегейлі өзгертті. Саяси мәселелердің орнына, экономикалық даму, өзара қарым-қатынас болып табылатын дамыған және дамушы елдермен бірігу бұл қозғалыстың жоспарлы бөлігі болып табылады. Үндістанға тәуелсіз, жаңа біріктірілмеген қозғалысқа қатысушы елдердің осы екі топтары арасындағы байланыс ретінде әрекет етуі және осы мүмкіндікті әлемдегі экономикалық және саяси әсерін жоғарылату үшін пайдалана алатындығын білдіреді.

XX ғасырдағы Үндістанның ғасырлық тарихында ең алдымен, үнді халқының отаршылдыққа қарсы, елдің тәуелсіздігі үшін күресінің уақыты болды. Өткен мұраны еңсеру және жаңа мемлекеттің құрылысы, халықтың ауқымды көлемінің жаппай кедейлігі мен сауатсыздығы сияқты зор әлеуметтік және экономикалық міндеттерді шешу уақыты. Бұл әртүрлі конфессияларға, этникалық топтарға және касттарға бөлінген көптеген әлеуметтік топтардың демократиялық құрылысының шығармашылық үдерісіне қатысу уақыты болды.

Азаттық үшін күрес негізінен зорлық-зомбылықсыз әдістермен жүргізілді. Бұл, ең алдымен, екі діни қауымдастықтың арасында - үндістер мен мұсылмандардың бірігуінің болмауы қиындады. Сонымен қатар, бұл күрес саяси өмір бетінде өсті, қоғамның төменгі сыныптары өздерінің әлеуметтік теңдігіне деген сұраныстарымен басталды. Колониалдық билік органдары әртүрлі қоғамдастықтар арасындағы айырмашылықтарды кеңінен қолдана отырып, отаршылдыққа қарсы бір қозғалысты қалыптастыру қиынға соқты.

Ганди басқарған Конгрестің қызметіндегі айрықша ерекшелігі, қарым-қатынастардағы мерзімді шиеленісулерге қарамастан, Үндістанның тәуелсіздігін алған 1947 жылғы 15 тамызға дейін жалғасқан британдық билікпен ымыраға келуді іздеу болды.

Тәуелсіздікке қол жеткізуді колониялы негізінен үнділіктер тұратын Үндістан мен мұсылман халқы тұратын Пәкістанның бөлінуі бірге жүрді. Бөлім діни және коммуналдық топырақта көптеген қақтығыстарға алып келді, көптеген адамдар қаза тапты. Содан бері жиі сұрақ пайда болды – басқаша қалай болар еді? Онда қарапайым жауап жоқ. Үндістер енді шетелдік үстемдікке ұшырағысы келмейді, ал британдықтар өздерінің күштерін сақтай алмайды.

Үндістанның тәуелсіздігі басқа отарлы елдердегі босату қозғалысына зор әсерін тигізді, отаршылдыққа қарсы күресте үлгі болды және одан кейінгі жылдары Азиядағы және бүкіл әлемдегі жағдайды түбегейлі өзгертті.

XX ғасырдағы Үндістанның ғасырлық тарихында ең алдымен, үнді халқының отаршылдыққа қарсы, елдің тәуелсіздігі үшін күресінің уақыты болды. Өткен мұраны еңсеру және жаңа мемлекеттің құрылысы, халықтың ауқымды көлемінің жаппай кедейлігі мен сауатсыздығы сияқты зор әлеуметтік және экономикалық міндеттерді шешу уақыты. Бұл әртүрлі конфессияларға, этникалық топтарға

және қасттарға бөлінген көптеген әлеуметтік топтардың демократиялық құрылысының шығармашылық үдерісіне қатысу уақыты болды.

Азаттық үшін күрес негізінен зорлық-зомбылықсыз әдістермен жүргізілді. Бұл, ең алдымен, екі діни қауымдастықтың арасында - үндістер мен мұсылмандардың бірігуінің болмауы қиындады. Сонымен қатар, бұл күрес саяси өмір бетінде өсті, қоғамның төменгі сыныптары өздерінің әлеуметтік теңдігіне деген сұраныстарымен басталды. Колониалдық билік органдары әртүрлі қоғамдастықтар арасындағы айырмашылықтарды кеңінен қолдана отырып, отаршылдыққа қарсы бір қозғалысты қалыптастыру қиынға соқты. Бұл секцияда үнділер мен мұсылмандар арасында күрделі қақтығыстар пайда болды және босқындардың үлкен ағындары туындады. Түрлі бағалаулар бойынша, шамамен 6,5 миллион мұсылман Үндістаннан Пәкістанға көшті, 4,7 миллионға жуық индустар мен сикхтар керісінше болды.

Діни көзқарастар мен кейінгі қоныс аударуларға байланысты 500 мыңға дейін адам өлтірілген.

Джамму мен Кашмирдің князьдігінде аумақтық тәуелділікке қатысты ең өткір дау пайда болды. Кашмир халқының басым көпшілігі мұсылмандар болғанына қарамастан, Джамму мен Кашмир билеушісі Махараджа Хари Сингх индуизм бағытында болғандықтан, Педбицитке қатысудан бас тартып, Кашмирмен Үндістанға қосылды. Осы шешімнің нәтижесі Кашмир бөлімінде аяқталған алғашқы Индо-Пәкістан соғысы (1947-1949 жж.) болды. Одан кейінгі екінші және үшінші Үнді-Пәкістан соғысы (1965 және 1971).

1971 жылғы 17 желтоқсанда Үндістан мен Пәкістан арасында атысты тоқтату туралы келісімге қол қойылды, ал 1972 жылдың 2 шілдесінде бақылау желісін құру туралы келісім (ол 1949 жылғы атысты тоқтату сызығымен сәйкес келеді). Осылайша, Джамму мен Кашмирдің бұрынғы князьгі аумағының 60% Үндістанның бақылауында қалды (бұл Джамму және Кашмир Үндістан мемлекеті), 30% Пәкістанға (бұл Азад Кашмир провинциясы және Солтүстік провинциясы) берілді. 1950-1960 жылдары бұрынғы Князьдігіндегі аумақтың тағы 10%-ы басып алынды.

Кашмир учаскесі шекарадағы ресми келісімдерде бекітілмеген. Аймақтағы шиеленістер қазір де сақталып отыр. 1980-жылдардың соңында Кашмирде исламшыл ұрандарда «үнділік оккупацияланған Кашмир бостандығын» талап ететін лаңкестік ұйымдардың қызметі күрт өсті. 1999 жылы Үндістан мен Пәкістан арасында «Қаргиль соғысы» деп аталатын шекара қарулы қақтығыстар болды. 2002 жылдың мамыр айында екі мемлекет қайтадан соғыс шегіне жетті.

БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі 1948 жылғы қаңтардан бастап «Кашмир мәселесі» туралы мәселені қарап келеді. Сол кезде БҰҰ-ның Үндістан мен Пәкістан жөніндегі комиссиясы 1950 жылға дейін жұмыс істеді, 1948 жылғы 21 сәуірде және 13 тамызда және 1949 жылғы 5 қаңтарда қабылданған Қауіпсіздік Кеңесі БҰҰ Үндістан мен Пәкістанды таласқан аумақтардан әскерлерді шығарып алуға және БҰҰ-ның Үндістанға немесе Пәкістанға қосылуға бақылауы бойынша плебисцит өткізуге шақырды. 1949 жылы қақтығыс аймағына әскери бақылаушылар тобы жіберілді. 1971 жылдан кейін атыс тоқтатылды. Олардың мандаты үнемі кеңеюде. Алайда бұл қақтығыс әлі де жалғасуда. Пәкістанмен болған шиеленістер Үндістанның сыртқы саясатының күн тәртібінде қалып отыр. Бұл елмен үш соғыс және Қаргилдегі қарулы қақтығыстар, Кашмир проблемасыбарлығы Үндістанның саясатына, оның ішінде басқа елдермен қарым-қатынасқа әсер етті.

14 ақпанда таңертеңгі сағат үш жарымда Үндістанның солтүстік-батысында орналасқан Джамму қаласынан брондалған автокөліктермен бірге жүретін автобустардың барлығы 78 автокөлік ұзын колоннасы Мумбайдағы Кашмир астанасы Шринагарға Орталық полиция қорғаныс күштерінің екі жарым мың жауынгері мен командирлері жіберілді (Ресей Ішкі әскерлерінің аналогы бойынша.)

Бәрі қалыпты жағдайда өтіп жатты: колонна бір ретпен жүрді, автокөліктер мен жүк көліктеріне тосқауыл қойылды. 15:15-ге дейін, колонна Пулвам аймағы арқылы өтіп бара жатқанда, террористтер жарылғыш заттармен толтырылған автокөлікті әскер қатарына жіберді.

Жарылыс ондаған километрге дейін естіледі. Автобуста сапар шеккендердің бәрі бірден қайтыс болды: адамның қалдықтары ғана қалды, көптеген жаралы болды, ал келесі күні таңертең өлгендердің нақты санын анықтау мүмкін болмады. Ақырында, 15 ақпанда ресми түрде хабарлаған болатын: 40 адам қаза тапты, 35 адам жарақат алды. Джаиш-е-Мухаммад қозғалысының исламшыл жауынгерлеріне қосылу үшін мектепті тастап шыққан террорист, 22 жасар Адиль Ахмар Дар, жарылған.

Пулвамдағы үнділік қоғамды сілкіндірді. Кашмирде бір террористік шабуыл үшін құрбан болғандардың саны 2001 жылдан бері байқалмаған, жарылғыш заттармен жүк тиелген автомобиль Мемлекеттік заң шығарушы Ассамблеяның ауласының қақпаларын бекіткен. Содан кейін 38 адам

қаза тапты, көбісі бейбіт тұрғындар, Кашмирдің тұрғындары. Қазір Үндістанда не болып жатқанын бір сөзбен сипаттау оңай емес.

Осы жағдайлардан кейін «Болашақта не болады?» деген сұрақ қойылады. Соңғы кезге дейін ол Үндістан мен Пәкістан арасындағы қарым-қатынас қарқынды түрде жүрмесе де, аядамалары бар процесс секілді. Осы тараптан кейін Үндістан үнсіз қалмады. Біз көршімізге жағдайды тұрақсыздандыруға жол бермейміз», - деді Үндістанның премьер-министрі Нарендра Моді қауіпсіздік жөніндегі кеңесшілермен кездесуден кейін. Үндістан әуе күштері Пәкістандағы «Джайш-е-Мухаммад» тобына қарсы әуе шабуылын бастады. Рейд нәтижесінде 300 жуық жауынгер өлтірілді. Содан кейін Пәкістан әуе күштері Үндістан армиясының Кашмирдегі демаркациялық сызыққа жақын орналасқанын көрді. Жауап ретінде үнділік боевиктер әуеге көтерілді, олардың біреуі атылып, ұшқыш ұсталды. «Біздің іс-қимылдарымыздың мақсаты - олардың аумағына, олар сияқты бізде басып кіре алатынымызды көрсету», - деді Пәкістанның премьер-министрі Имран Хан. Қақтығыстың шиеленісуін ескере отырып, екі ел үкіметтері өз аумағында әуе кеңістігін жауып тастады. Бұл көптеген ірі Азия әуежайларында рейстердің кешігуіне әкелді [8].

Үндістан мен Пәкістан арасындағы бұл жайт басқа мемлекеттерге де әсерін тигізді. Америка Құрама Штаттары Вашингтонда бұл жағдайға байланысты алаңдаушылық білдірілді және тараптарды ұстамдылыққа шақырды. Ал Ресейдің сыртқы істер министрі Сергей Лавровтың айтуынша егер екі жақ татулық ниетіне ие болса, Ресей келіссөздер үшін платформаны ұйымдастыруға дайын. «Бұл қақтығыс кезінде Мәскеу Үндістанға, Пекинге - Пәкістанға көбірек қолдау көрсетіп отыр. Бұл көзқарастың мағынасы жоқ. Бірақ қазір Ресей мен Қытайдың екі жағынан да ертерек атысты тоқтатуға мүдделі екені сөзсіз. Әрине, Қытай мен Үндістанда көптеген қарама-қайшылықтар бар, соның ішінде аумақтық мәселелер бойынша, бірақ Пәкістан мен Қытай арасындағы анти-индия одағының пайда болмайды», - деді Карней [9]. Қазақстанның билігі Үндістан мен Пәкістан арасындағы әскери-саяси жағдайға алаңдаушылық білдірді және тараптарды күшейтуді болдырмау үшін халықаралық құқықтың нормаларын сақтауға шақырды.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 Антонова К.А., Бонгард-Левин Г.М., Котовский Г.Г. *История Индии. Краткий очерк.* – М., 1973.
- 2 Белокреницкого В.Я., Москаленко В.Н. *История Пакистана. XX век.* – М., 2008.
- 3 Алаев Л.Б. *Индия: национально-освободительное движение и обострение конфессиональных разногласий.* – М., 2008.

УДК 323.28

МРНТИ 11.25.41

*M.S. Orumbayeva<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Master's Degree in International Relations, Lecturer at the Sorbonne-Kazakhstan Institute of the Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

## ISSUES OF TERRORISM AND EXTREMISM IN CENTRAL ASIA

### *Abstract*

The issues of the growing Islamization of the population are firmly on the agenda on the security issues of the independent Central Asian states. In many studies aimed at social and political processes in Central Asia, historically regarded as the area of distribution of Islam, it is believed that with the collapse of the Soviet Union, a vacuum arose that quickly filled with awareness of belonging to the international Muslim community - the Ummah. This regional process with a predominantly ethnically Muslim population is called an "Islamic revival", or "re-Islamization". The reason for this concern is, first of all, the threat of fundamentalism with a militarized Islamic coloring and the growth of growing Islamic organizations banned in a number of countries.

**Keywords:** terrorism, ideology, threat, radicalism, religious extremism, salafism.

*М.С. Орумбаева<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Халықаралық қатынастар магистрі, Абай атындағы ҚазҰПУ,  
Сорбонна-Қазақстан институтының оқытушысы,  
Алматы қ., Қазақстан*

## **ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ТЕРРОРИЗМ ЖӘНЕ ЭКСТРЕМИЗМ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

*Аңдатпа*

Өсіп келе жатқан исламдандыру мәселелері тәуелсіз Орталық Азия мемлекеттерінің қауіпсіздік мәселелерінде күн тәртібінде тұр. Тарихта исламның таралу аймағы ретінде қарастырылған Орта Азиядағы қоғамдық-саяси процестерге бағытталған көптеген зерттеулерде Кеңес Одағының ыдырауымен белгілі бір вакуум пайда болды. Ол тез арада халықаралық мұсылман қауымдастығына - үмметке мүшелік туралы хабардар болды. Мұсылман халқы көп тұратын аймақтық процесс «исламдық жаңғыру» немесе «қайта исламдандыру» деп аталады. Бұл алаңдаушылықтың себебі, бірінші кезекте, әскерилендірілген исламдық бояумен фундаментализм қаупі және бірқатар елдерде тыйым салынған исламдық ұйымдардың өсуі.

**Түйін сөздер:** терроризм, идеология, қауіп, радикализм, діни экстремизм, салафизм.

*Орумбаева М.С.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>магистр Международных отношений, преподаватель,  
Институт Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая,  
г. Алматы, Казахстан*

## **ВОПРОСЫ ТЕРРОРИЗМА И ЭКСТРЕМИЗМА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ**

*Аннотация*

На повестку дня по вопросам безопасности независимых государств Центральной Азии прочно встали вопросы о растущей исламизации населения. Во многих исследованиях, нацеленных на социальные и политические процессы в Центральной Азии, исторически рассматриваемых как область распределения ислама, принято считать, что с распадом Советского Союза возник некий вакуум, который быстро заполнился осознанием принадлежностью к международному мусульманскому сообществу – умме. Данный региональный процесс с преимущественно этнически мусульманским населением, называется «исламским возрождением», или «реисламизацией». Причиной данного беспокойства является, прежде всего, угроза фундаментализма с военизированной исламской окраской и рост усиливающихся исламских организаций запрещенных в ряде стран.

**Ключевые слова:** терроризм, идеология, угроза, радикализм, религиозный экстремизм, салафизм.

As of today, international terrorism is one of the main threats to the national security of every state in the world, and the Central Asian region is no exception, but on the contrary, one of the regions closest to the hotbeds of terrorism.

The economic crisis in the Central Asian countries immediately after the collapse of the USSR contributed to the aggravation of the situation. In most of the countries of the region, the economic situation is still difficult.

Without claiming to study all the threats and challenges that have a destabilizing effect on the Central Asian region, let us dwell on the main ones: drug trafficking, religious extremism and energy security. The threat of political destabilization of the region as a result of the change of leadership elites can also be considered a relatively new challenge.

Another disappointing factor is the fact that the Central Asian states in 2018 rose in the list by 8 positions in the Global Terrorist Index for the last three years, where Kazakhstan and Tajikistan occupy the 75th and 74th places in the world ranking, Kyrgyzstan - the 80<sup>th</sup> place, and Turkmenistan and Uzbekistan - the bottom positions with zero level of terrorist activity [1]. Thus, every year terrorist activity in the region increases, where the problems of terrorism and religious extremism, in turn, are becoming more acute at all levels of government and society of Central Asian republics. The relevance of this research in this thesis is due to the need to study and analyze this phenomenon.

The agenda for the security of the independent states of Central Asia includes questions about the growing Islamization of the population. At the moment, the question arises as to what kind of Islam will prevail in Central Asia. This means that the decisive factor is the following question: "Who will come to Central Asia today on behalf of Allah with a sermon: will a Muslim brought up in Salafi (Wahhabi) and extremist educational institutions, or will he be a follower of the Afghan Taliban or ISIS/DAISH (terrorist organizations banned in Kazakhstan), or will he still revive the true philosophical tradition of Islam, the tradition of Avicenna? The main reason for this concern is the threat of fundamentalism with a militarised Islamic connotation and the growth of growing Islamic organisations banned in a number of countries.

Such ideological forms can stimulate the growth of religious extremism and terrorism, which in turn can lead to the strengthening of religious radicalization, the growth of inter-religious and interethnic contradictions, as well as the direct politicization of Islam.

Many studies aimed at social and political processes in Central Asia, which have historically been regarded as an area of Islamic distribution, believe that the collapse of the Soviet Union created a vacuum that was quickly filled with awareness of the international Muslim community - the ummah. This regional process, with its predominantly ethnic Muslim population, is called "Islamic Renaissance" or "re-Islamization" [2]. The growth of national consciousness, in which belonging to the Islamic ummah is an important part of the cultural code, has become the driving force of this process.

Any state always tries to build an effective policy of interaction with religious institutions, understanding the importance of religious relations. In Kazakhstan, separate state bodies have been created in different years to regulate religious relations as a result of the actualization of religious policy.

The relevance of this work also lies in the foreign policy context of relations to this problem, expressed in the actualization of the international organizations of global and regional character. In addition, Kazakhstan always positioning itself as an initiator of peaceful initiatives, in the context of the study it is necessary to mention the Congress of World Religions, the Astana process, initiated by the President of the Republic of Kazakhstan - Nursultan Nazarbayev and held in the city of Astana. Representatives of different world confessions were gathered at one table, a dialogue platform was created on the issues of security and increasing tolerance between traditional religions [3].

Since the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics and the formation of the new independent states, the once peripheral region of Central Asia has been transformed into a region that holds a key position in the geopolitical coordinates of the entire Eurasian space.

In most cases, the preconditions for terrorism are the existence of extremist views among terrorists. While extremism constitutes extremely radical views of various kinds, terrorism has extremely radical political and ideological actions.

Extremism in all its forms is an ideological source of terrorism; it gives ideas to terrorism, nourishes it spiritually, justifies terrorists and terrorist acts, calling them, for example, "retribution" or "holy war". It is therefore true that extremism is also responsible for everything that terrorism does. People have to live under the constant threat of terrorist acts, which can happen at any moment and in any place.

Terrorism has accompanied humanity throughout its history. One of the main purposes of a terrorist act is to spread fear in as many people as possible. Carriers of modern terrorism are political organizations, extremist groups, individuals denying legal opposition activities, as well as criminal structures and individuals fighting for division and limits of spheres of influence. A characteristic feature and, at the same time, inhumane nature of terrorism is that terrorists use fear, horror, and often the death of innocent people to achieve their goals.

Modern terrorism is characterized by a variety of methods and techniques: air transport hijackings, mass explosions, kidnappings, murders, threats, poisonings and other acts, often targeting completely random people. The scale of terrorism is constantly increasing as a result of changes in ownership and heightened power struggles.

The Law of the Republic of Kazakhstan of July 13, 1999 "On counteraction to terrorism" has a theoretical concept, where terrorism is defined as an ideology of violence and practice of influencing the decision of state bodies, local self-government bodies or international organizations by committing or threatening to commit violent and (or) other criminal acts related to the intimidation of the population and aimed at causing damage to the individual, society and the state [4].

This law defines an "act of violence" as the commission or threat of commission of an explosion, arson or other actions that create a risk of loss of life, significant property damage or other socially dangerous consequences, if these actions are committed with a view to violating public safety, intimidating the

population or influencing the decision-making of state bodies of the Republic of Kazakhstan, foreign states or international organizations, as well as encroaching on the life of a person?

Extremism and terrorism are among the most acute problems in the sphere of national security of many states. As the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev noted "...no country in the world is immune from terrorist attacks".

The terrorist threat has also become a reality for Kazakhstan. It is no coincidence that extremism and terrorism are reflected in one of the fundamental legislative acts of the state "On national security of the Republic of Kazakhstan" as the main threats to national security [4].

Counteraction to extremism and terrorism is defined as one of the priority tasks of the Strategy "Kazakhstan-2050", a new political course of the established state, outlined in the message of the President of the Republic of Kazakhstan - the Leader of the Nation N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan in December 2012.

As part of the implementation of strategic objectives, the State Programme to counteract religious extremism and terrorism in the Republic of Kazakhstan for 2017-2022 was approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan. It pays special attention to the need to strengthen the prevention of religious extremism in society, primarily among young people, as well as the formation of a religious consciousness in the population that corresponds to the traditions and cultural values of the secular state - the Republic of Kazakhstan, where inter-confessional peace and harmony reign, respected and respected the rights of both believers and citizens holding atheistic views [5].

The situation with terrorist and extremist crimes in the Republic of Kazakhstan is characterized by the fact that their number increases from year to year. Over the past 5 years, there has been a sharp increase in the types of crimes analyzed, with their transition from passive crimes (the spread of common judgments, the involvement of new adherents) to crimes that involve active actions (calls for acts of disobedience, the commission of terrorist acts, including the commission of terrorist acts).

In general, the increase in the number of followers of destructive religious movements is indicated by a number of circumstances. First of all, it is necessary to highlight the increase in the number of criminal cases on the articles of religious extremism and terrorism. Most of the cases concern propaganda of terrorism or public incitement to commit a terrorist act. From year to year, the most popular channels for the dissemination of destructive ideas are electronic sources of information, which may complicate the procedures for identifying and preventing the expansion of the zones of influence of such associations. For example, to date, a significant number of registered cases under "terrorist" articles have not reached the court proceedings due to the impossibility of identifying the accused persons or concealing the accused person outside Kazakhstan [6].

In addition, the weak system of religious education for the training of clergymen, in particular Muslims, along with the growing popularity of Internet sources, leads to the appeal of citizens to foreign sites and foreign religious representatives, which complicates the implementation of state policy in the field of religion. An important indicator of the activity of foreign destructive religious movements in Kazakhstan is the annual growth in the number of Kazakhs leaving for the territory of military operations in Syria and Iraq.

In general, according to statistical data on recorded violations in the field of dissemination of extremist religious literature and information materials, the following group of regions is of the greatest concern: Mangistau, Atyrau, Aktobe, West-Kazakhstan, and Almaty. The expert survey revealed that in the risk zone of destructive religious ideas spread there are the Western, Central and Southern regions of the country, which are influenced by external factors (the influence of the zones of the neighbouring countries' VRT, migration), internal (socio-economic, demographic conditions, weakness of rehabilitation and preventive work).

Moreover, according to the data of the Prosecutor General's Office, a generalized portrait of persons involved under "terrorist articles" can be distinguished. Thus, they are unemployed, aged 21 to 39 and predominantly with secondary or specialized education. At the same time, there is a trend towards an increase in the number of minors and female representatives committing offences related to extremist and terrorist activities.

At the same time, the results of the expert survey also confirm the general trend of dissemination of ideas of destructive religious movements among men of Kazakh nationality aged 18-45, who also have a higher degree of secondary or specialized education and a low level of income. In terms of the place of residence, experts identified urban residents to a greater extent, but rural residents were also noted. According to the results of the study, the involvement of women, teenagers, and the population with average income and a high level of education in the sphere of influence of destructive religious movements can be singled out as



negative trends, which indicates the spread of ideas among the entire population and, especially, among the most stable part of it. This was also noted by some experts, who said that the entire population of the country is at risk.

The results of the study showed that young people, persons in detention facilities, wives, children and relatives of convicts for their commitment to destructive religious movements, the unemployed and persons in difficult life situations are at risk of being involved in the activities of destructive religious movements.

Against the backdrop of the growing number of followers of destructive religious movements, it is important to consider the rehabilitation of victims of destructive religious movements.

An analysis of international experience in combating the spread of destructive religious movements and the rehabilitation of victims of non-traditional religions has shown that legislation in most countries recognizes the negative impact of non-traditional religious movements and provides for measures to restrict and prohibit their activities in the territory of the State. The main mechanisms for identifying persons exposed to the negative impact of destructive religious movements are, in most cases, socio-psychological and advisory centres on religious issues and institutions for monitoring and intelligence activities.

Analysis has shown that international practice for the rehabilitation of victims of destructive religious movements attaches particular importance to the activities of non-governmental organizations that take various initiatives and projects in this area, including State support and the participation of the clergy in the rehabilitation process. A comprehensive approach to rehabilitation methods is emphasized, which includes all cycles of rehabilitation (psychological, religious, social, educational, etc.). Moreover, it is necessary to note that the methods of reintegration of a person into society, as well as post-rehabilitation support for finding housing, employment, etc., are highlighted. Much attention is also paid to work with different categories of radicals and persons at risk, in particular wives and children, relatives and friends, etc., both in the prevention of the spread of radical views among them and as a tool for support during rehabilitation.

This part of this article is an attempt to recreate the personality of young people who are used as instruments of murder by their leaders and who voluntarily give up their lives. The aim is to understand the psychological trajectories of personality development in the context of family environment, religious education and culture, which can contribute to the creation of a suicide bomber.

Suicide bombers have become commonplace in many parts of the world, especially over the past 10 years. Media interviews with some suicide bombers who have been arrested do not shed light on this process, as there are significant similarities between the causes of suicide attacks. Their justification includes various reasons falling under the general categories of religion, nationalism and revenge. These factors, of course, play a role; but from a psychodynamic point of view, the first question would be "What is the uniqueness of these people's personality compared to the rest of the population? Why do they believe in the ideology of jihadists to such an extent that they are willing to kill themselves and others?"

The first factor in creating a potential suicide bomber is to abandon their family. This renunciation leads to low self-esteem, anger and a sense of misery in the individual. Strict discipline is the second factor that leads to the unconscious formation of cruelty towards authoritative figures or symbols of power. The third factor, which can contribute to the creation of a suicide bomber, is the wrong experience of puberty. As a result of careful brainwashing with heavy doses of radical religious stereotypes and discouraging overdose by independent thinking, these young people are ill-equipped to go through this stage of identity building. The fourth factor that can contribute to the creation of a suicide bomber is the inability of people to accept mortality. Therefore, recruiters develop a firm belief in potential suicide bombers that there is not only the afterlife, but also that he is provided with eternal life and bliss in heaven [7].

From the point of view of psychodynamics, any situation that develops or events that occur in a person's life are the result of interaction of a person with circumstances. Taking into account the personality traits of the suicide bomber described above, there are still people in the world who are not self-blowing, but who are also orphans and who have experienced violence and other forms of abuse. But they survive by finding other ways to fill in their limits and psychological gaps, i.e., they are not subject to the ideology of violence, but rather by being able to resist it.

Throughout history, dangerous charismatic cult leaders have addressed a wide range of individuals with alarming consequences. These charismatic personalities tend to lead young people, often idealistic, naive, and eager for a powerful parent figure, to their potential destruction.

To better explain this process, the following is worth mentioning:

1. The call and manipulation of a charismatic cult leader.

2. The way of interaction of the cult leader with unique features of character for transformation of the moral code.

3. Mergence of individual vulnerabilities and overarching ideologies.

Weber (1965) described charisma as «a certain quality of personality by virtue of which it is separated from ordinary people and regarded as endowed with supernatural, superhuman or at least exceptional qualities. A charismatic leader draws followers into a charismatic sphere of influence and depends on that influence. There is something self-affirming about charisma. Those who seek special power can still rely on the powers granted to them as a result of their privileged position. Charisma implies a two-way relationship between the leader and the followers, and the relationship can be either authoritarian or non-authoritarian in style» [8].

In an attempt to gain an understanding of the powerful relationship between a charismatic leader and a group, the group begins to experience the leader as a new father figure with whom to peer and identify. By identifying with the leader, super ego followers can change: the mutual identification of all followers, resulting from the idealization of the leader, helps to relieve followers of moral responsibility for their actions, which they take at the direction of the leader. As the group becomes more authoritarian, the intensity of the absolute belief system increases, as does the demand for personal commitment to the leader's ideals. At the same time, in cults, followers are encouraged to suppress negative feelings or doubts about the leader and cult experience.

When members of destructive religious organizations are talked about in society, many represent them as victims. In fact, this is not the case. After all, being in such an organization and penetrating into its ideology, it is necessary to make decisions. In particular, when they do not pay attention to those moments that can contradict even personal needs. It is interesting to know why some people are ready to continue their participation in this action. One of the answers is that the adherents hope to get evidence that everything that happens to them is "right" and that it "helps". They want to believe that they are moving forward - to the well-being, strength, the attainment of which they were originally promised. That is why it is so difficult to leave such organizations, because we have to admit that, yes, I was wrong and wanted to believe in something that makes no sense contrary to logic [10].

People with a strong life stance are often tried to take "weakly". They, however, suffer from the "excellent worker complex" and try to take the highest steps of the social ladder in the new society, even if it is destructive, so they are drawn in more quickly. In addition, it is more difficult for leaders to talk to their loved ones about problems or feelings, to show any weakness - and that is exactly what recruiters are aimed at. All destructive organizations operate according to one standard scheme - you are interested, inspired and gradually delayed more and more.

It's everyone's choice. When people come to you on the street and ask for a small favor - "Stop, please, listen!", "You don't have a minute to answer the question - do you believe in God?", etc. Then, after doing a small service or answering a question, the person automatically moves on to the next step of manipulation, where the request becomes unnoticed: "Come to our meeting, you will be interested and useful to listen to. All this is accompanied by endless gratitude and appreciation, with a sincere interest in your life, about events in your life. They will always be ready to listen to you and do what is interesting to you. This, in turn, comforts the selfishness of the person, showing its significance and importance, which is peculiar to human nature. It will seem to you that you are surrounded by the kindest and most understanding people. Thus, the way from a small request to "Spend all the time with us", "Leave your family, forget your friends", "Sponsor us", etc. is not so long, and so gradually the person gets involved deeper and deeper [11].

After a while, "love" disappears sharply and a person begins to rush in search of a reasonable explanation and the previous warmth. But the psyche of the person is arranged so that in such situations the person starts to look for guilt in himself and will do everything to make it up to return the lost feeling of love and support.

Other variants of lure can change and depend on each particular recruit - someone needs to be constantly distracted from his thoughts, literally filling up with new information, so that a person does not have time to realize everything that is happening, turning off gradually the mind. Someone will be happy to feel their feature and get some "secret" knowledge available only to him. For someone the best motivation may be to receive gifts and material benefits, confidence in the welfare and that here they do not want anything from him, i.e., entering a kind of comfort zone.

Nowadays, many organizations of a destructive nature pretend to be harmless companies, change their names, hiding behind a healthy lifestyle or Eastern spiritual practices. In such pseudo-organisations, mentors will always avoid questions, get a little irritated, try to change topics and so on. Otherwise, the organisers

will only be happy to answer all your questions in detail. In order to protect loved one from recruitment, in particular children, people should always remember that the only thing that applies to the loved ones is care and attention. If they will grab love in the family, it is unlikely they will reach for it somewhere else.

*References:*

1 *Social and ideological essence of religious extremism / Under edition of E.G. Filimonov. – M.: Knowledge, 1983. – 63 c.*

2 *Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism of 14.06.2001. URL: <http://kremlin.ru/supplement/3405>.*

3 *Resolution 1344 (2003) on the threat to democracy posed by extremist parties and movements in Europe. URL: [http://www.coe.int/t/r/parliamentary\\_assembly/%5Brussian\\_documents%5D/%5B2003%5D/%5BSept\\_2003%5D/Res%201344%20Rus.asp](http://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/%5Brussian_documents%5D/%5B2003%5D/%5BSept_2003%5D/Res%201344%20Rus.asp).*

4 *Law of the Republic of Kazakhstan "On National Security of the Republic of Kazakhstan" dated January 6, 2012 [Electronic resource]. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527> (date of application 01.06.2017).*

5 *According to the Global terrorism database. URL: <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&search=central+asia&ob=GTDID&od=desc&page=1&count=100#results-table>.*

6 *Address by the President of Kazakhstan N.A. Nazarbayev at the opening of the second session of the sixth convocation of the Parliament of the Republic of Kazakhstan (1 September 2016) [Electronic resource].*

URL: [http://www.akorda.kz/ru/speeches/internal\\_political\\_affairs/in\\_speeches\\_and\\_addresses/vystuplenie-prezidenta-kazahstana-nazarbaeva-na-otkrytii-vtoroi-sessii-parlamenta-rkshestogo-sozyva](http://www.akorda.kz/ru/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/vystuplenie-prezidenta-kazahstana-nazarbaeva-na-otkrytii-vtoroi-sessii-parlamenta-rkshestogo-sozyva) (date of request: 01.06.2017).

7 *Strategy "Kazakhstan-2050": a new political course of the established state, voiced in the message of the President of the Republic of Kazakhstan - the Leader of the Nation Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan, Astana, December 14, 2012 [Electronic resource].*

URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050#z62> (date of request 01.06.2017).

8 *Ilyin Y.D. Collective Security Law and Diplomacy: History and Modernity: Training Manual. – M.: Lawyer, 2005.*

9 *Imanaliev M.S. Essays on the foreign policy of Kyrgyzstan. – Bishkek: Sabyr, 2002.*

10 *Kazakpayev M.S. Problems and prospects of Kyrgyzstan's membership in the SCO: Military-political aspect // Coll. of the international conference "SCO and security problems in Central Asia". – Almaty, 2005.*

УДК 32(092)

МРПТИ 11.01.53

*Baiturbayeva A.T.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>*candidate of political sciences, senior lecture of department of International Relations,*

*Abai KazNPU, [a.baiturbayeva@sorbonne.kz](mailto:a.baiturbayeva@sorbonne.kz)*

*Almaty, Kazakhstan*

## **FORMATION OF CATEGORY OF "POLITICAL IMAGE OF LEADER" IN POLITICAL SCIENCE**

### *Abstract*

Political leadership is an actual topic of modern political science. Theoretically, it addresses the decision in the scientific literature of the role of the individual in history, about the boundaries and the possibilities of the influence of politicians on the historical process. To date, this is one of the components of the political process, which is confirmed, for example, by another wave of actualization of the indicated problem, that is, the problem of clarifying "the situation determines the policy or it is a situation". In the research literature, the theoretical unresolved and intricate assessments of this aspect leave room for further study. Thus, new trends in this direction are noticeable thanks to the hypothesis of the "planned history" of A.Zinoviev. According to the researcher, "we live in the era of the planned history". This time is characterized by an

unprecedentedly increased role of political figures in the construction of social and political systems and a change in the quality of their participation in the historical process.

**Keywords:** image, political leadership, power, problem, position.

*А.Т. Байтурбаева<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>с.ғ.к., аға оқытушы, Халықаралық қатынастар кафедрасы,*

*Абай атындағы ҚазҰПУ, [a.baiturbayeva@sorbonne.kz](mailto:a.baiturbayeva@sorbonne.kz)*

*Алматы, Қазақстан*

## **САЯСИ ҒЫЛЫМДА «ЛИДЕРДІҢ САЯСИ КӨРСЕТКІШІ» КАТЕГОРИЯСЫН ҚҰРУ**

*Аңдатпа*

Саяси көшбасшылық қазіргі саясат ғылымындағы өзекті тақырып. Теориялық тұрғыдан, ол ғылыми әдебиеттердегі тұлғаның тарихтағы рөлі жайлы саясаткерлердің тарихи процеске әсер етудің шектері мен мүмкіндіктері туралы шешімін зерттейді. Бүгінгі таңда бұл саяси процестің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады, мысалы, осы проблеманы актуализациялаудың келесі толқыны, яғни «жағдай саясатты анықтайды, немесе осы жағдай». Зерттеу әдебиеттерінде теориялық шешілмеген және кешенді бағалаулар қосымша зерттеу жүргізуге мүмкіндік береді. Осылайша, осы бағыттағы жаңа тенденциялар А.Зиновьевтің «жоспарланған тарихы» гипотезасының арқасында байқалады. Зерттеушінің айтуынша, «біз жоспарланған тарих дәуірінде өмір сүріп жатырмыз». Бұл уақыт саяси қайраткерлердің қоғамдық-саяси жүйелерді құрудағы бұрын-соңды болмаған рөлімен және олардың тарихи процеске қатысу сапасының өзгеруімен сипатталады.

**Түйін сөздер:** имидж, саяси көшбасшылық, билік, проблема, ұстаным.

*Байтурбаева А.Т.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>к.полит.н., старший преподаватель кафедры международных отношений,*

*КазНПУ им. Абая, [a.baiturbayeva@sorbonne.kz](mailto:a.baiturbayeva@sorbonne.kz)*

*Алматы, Казахстан*

## **ФОРМИРОВАНИЕ КАТЕГОРИИ «ПОЛИТИЧЕСКИЙ ОБРАЗ ЛИДЕРА» В ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКЕ**

*Аннотация*

Политическое лидерство – актуальная тема современной политической науки. Теоретически в нем рассматривается решение в научной литературе роли личности в истории, о границах и возможностях влияния политиков на исторический процесс. На сегодняшний день это одна из составляющих политического процесса, что подтверждается, например, очередной волной актуализации указанной проблемы, то есть проблемой выяснения «ситуация определяет политику или это ситуация». В исследовательской литературе теоретические нерешенные и сложные оценки этого аспекта оставляют место для дальнейшего изучения. Таким образом, новые тенденции в этом направлении заметны благодаря гипотезе «плановой истории» А.Зиновьева. По словам исследователя, «мы живем в эпоху плановой истории». Это время характеризуется беспрецедентно возросшей ролью политических деятелей в построении общественно-политических систем и изменением качества их участия в историческом процессе.

**Ключевые слова:** имидж, политическое лидерство, власть, проблема, позиция.

When did the notion of "image" come about? To date, there are two opinions. The first is historical. His supporters tend to believe that it always existed. The concept of "image" is associated with the development of statehood, it is not by chance that it was reflected even in the nicknames of kings and rulers (for example, Yaroslav the Wise, Charlemagne, etc.). Supporters of the second opinion are convinced that the time of the appearance of the concept of "image" is associated with the beginning of the XX century. It was during this period that mass production of various types of mass media and, in particular, television appeared and was developing at a high rate. The XXI century, like the previous one, is the time of creation of political idols. It is this that can explain the need for conscious design of what others need [1].

From our point of view, it is advisable to talk about the close interconnection of political leadership and the image of a political leader. First we will clarify what is political leadership as a whole. First, wherever groups arise, leadership appears. One of the researchers noted that "leadership is as old as humanity". It is universal and inevitable. It exists everywhere: in large and small organizations, in business and in religion, in trade unions and charitable organizations, in campaigns and universities. "Any leadership is a group phenomenon. There can not be a single leader, a leader "by himself," without a connection with followers.

Secondly, leadership can be considered from the point of view of managerial status, social position associated with the adoption of certain decisions. This understanding of leadership results from a structural and functional approach that sees society as a complex, hierarchically organized mechanism with its own system of social positions and roles. Occupation in this system of certain niches depends on the performance of certain management functions, which, in turn, gives a person the status of a leader. John. Downton is inclined to call leadership "a position in society characterized by the ability of the person occupying it to direct and organize the collective behavior of some or all of its members." If we take into account this opinion, the leader is a kind of symbol of community and a model of political behavior of the group. As a rule, its nomination occurs mainly spontaneously from below and then accepted by followers.

So, according to J. Blondel, political leadership is "power, because it consists in the ability of one person (or several persons)" on top "to force others to do something positive or negative that they would not do or in ultimately could not do at all. But, of course, leadership is not every kind of power. Leadership is power exercised from the top down." [2]

This definition of political leadership, of course, is not the only one. However, it seems to be heuristic, especially when analyzing leadership in macrosocial groups. In this case, it represents a kind of intervention of power relations in the communicative process of large social communities.

The interaction of leadership as a certain way of behavior (that is, the execution of the role) and leadership as a "top" position (that is, the possession of this status) is accompanied by the appearance of two problems. The first is related to real leadership, which should be separated from the formal (holding a position). In the theory of political leadership, the occupation of a certain position, which is usually called "positional." Leadership itself becomes a characteristic of real power and is called "behavioral". It is only partially the product of the occupied position.

The second type of problem is related to the fact that the position leader is easy to detect, but to identify the behavioral leader is more difficult. Although, despite these difficulties, in both cases leadership is connected with power, because the leader (in the behavioral sense) is a person who has the ultimate influence on the changes in the course of events. In addition, even Machiavelli pointed out that it is much more difficult to be able to retain than win. To realize this goal, you need something more than having a status. In reality, formal position and real power, practical ones always interact.

As mentioned above, all modern concepts of leadership have a common feature: they recognize the fact that one or more individuals influence the majority of people. But what does it mean to "influence"? For example, J. Meiner, under "influence", understands "the behavior of one individual, which introduces changes in behavior, sensations, and the like. other or other individuals". [3]

Of course, such an understanding of "leadership" is not limited to the interpretation of the concept of "influence". This process is aimed at joint action and means that all its participants are striving to achieve one common goal. According to S.Djibba, J.Giulian and E.Hollander, "the influence of the leader presupposes his positive assistance in achieving joint goals".

So, all the participants of this process, the creation of "leadership" (under the "act of leadership" we mean "action, the leader of the act") suggest mezhlichnostnoe interaction. Consequently, leadership should be defined as one of the types of interpersonal interaction to translate into reality the common goals.

The act of leadership is a combination of four factors that are constantly in interaction and mutual influence. Firstly, the leader of the personality is the sum of the inherent only his characteristic capabilities and opportunities relating to the target skills. Secondly, his supporters (and therefore followers) also have the appropriate skills, personal characteristics and ability to achieve goals. Thirdly, the situation that contributes to the development of this process of interaction. Fourthly, the task that interacting individuals are trying to solve. Consequently, the leadership process occurs only within a certain group of people. The leader is the person who takes a specific position in it and fulfills its role in achieving the goals of the group.

As the historical experience of the development of our state shows, the problems of leadership are closely linked with the solution of the question of the source of influence and power of the leader. It is enough to cite an example from the life of the corporate community. A higher organization appoints a person as the head of

one of its units. This means that such a person takes power into his own hands and will certainly influence the rest of the group. This type of power, as well as the reasons for its appearance, the nature and the relationship between the carrier and the non-holders of power will be radically different from similar, but taking place in a voluntary Union or Association [4].

All this, in our opinion, means that both leadership and government have certain differences in addition to the common features. These differences are most clearly manifested in relation to those who are led to power and to the person who embodies it. M.Sheriff believes that the status of a leader is not imposed from the outside. It, as a rule, is determined by the group itself. The role of the leader is given to the person voluntarily. Colleagues, who gave him this role, themselves become followers.

Identifying a number of distinctive features between the concepts of "management" and "leadership", it should be noted that the first is closely related to the political organization and the processes that take place in it. The second can be, and is not related to the activities of this organization, and therefore, some processes may be outside of its activities. The function of management is carried out by the official authorities. Managers themselves coordinate the execution of tasks by other employees, because it is supposed to do them by position. Therefore, colleagues follow the Manager for formal reasons. Subjective and informal reasons (such as personal charm) are the driving force that pushes followers to follow the leader. R. Steward defined this difference as: "managers have subordinates. And the leaders have supporters, people who recognize the commitment of the leader, who find it attractive. A leader is someone who turns co-workers (whether they are subordinates or not) into people who cooperate with him on conviction. Leaders can instill in others the consciousness of the importance of business operated and thereby the love for activities".

A.Filey, R.House and S.Kerr, defining the difference between management and leadership, write: "Management can be defined as a mental and physical process that leads to the fact that subordinates perform prescribed official orders and solve certain tasks. Leadership, on the contrary, is the process by which one person influences the members of a group".

Manager, supervisor, administrator is the head of the organization as a result of certain actions of formal organization - delegation of authority. The leader becomes either by the will of the organization or in spite of it. At the same time, members of the organization know what they are striving for. This means that the actions of the leaders are beyond any powers and structures.

To date, we can note a certain identity between the concepts of "leadership" and "administration". So, for example, the author of the work "philosophy of leadership" K.Hodgkinson. The researcher of this phenomenon defines these concepts through each other. In his opinion, administration is leadership, and leadership is administration. Good leadership is good administration, and bad leadership is bad leadership at the same time. This determines the following principle: leadership develops vertically-from the top to the bottom of the organizational hierarchy, covering all its levels.

C.Hodgkinson noted that the administration – a kind of "philosophy in action". Leadership, in his understanding, "the implementation of policies, values, philosophy, through the collective organizational action" [5].

Along with all of the above, there are several features associated with political leadership. According to many political scientists, every time when there was a need for serious changes in the life of society or the state, a special cohort of people came to the fore who could lead the surrounding people, that is, they had pronounced leadership qualities. As a rule, such people were excellent speakers, masters of the word and gesture. These people possessed the ability to subordinate others to their will and to cause special sympathies of their supporters and fellow citizens.

#### *References:*

- 1 *Блондель Ж. Политическое лидерство. Путь к всеобъемлющему анализу. – М.: Лабиринт, 1992. – С.320.*
- 2 *Верка Э. Философия. – М.: Наука, 1999. – С.342.*
- 3 *Берниз Э. Кристаллизация общественного мнения. – Спб.: Магнум, 2003. – С.230.*
- 4 *Байтұрбаева А.Т. Политический имидж лидера в Республике Казахстан: основные составляющие и методы анализа // Сер. Международная жизнь и политика, 2016. – №4(47). – С.98.*
- 5 *Карнеги Д. Малоизвестные факты о хорошо известных людях. – М.: ТОО «Ниппур», 1993. – С.209.*

УДК 327; 338.8  
МРНТИ 11.17.82

А.Б. Сақтаганова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Сорбонна-Қазақстан институтының  
Халықаралық құқық мамандығының 1-курс магистранты

## ШАНХАЙ ҒЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫ АЯСЫНДА ЕСІРТКІНІҢ ЗАҢСЫЗ АЙНАЛЫМЫНА ҚАРСЫ ҒЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

*Аңдатпа*

Мақалада Шанхай Ғынтымақтастық Ұйымы шеңберіндегі мемлекеттердің есірткінің заңсыз айналымына қарсы өзара іс-қимылдары қарастырылады. 2004 жылы ШЫҰ аясында қабылданған есірткі құралдары, психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы күрес саласындағы ғынтымақтастық туралы келісімге талдау жасалды.

**Түйін сөздер:** Шанхай Ғынтымақтастық Ұйымы, есірткі саудасына қарсы күрес, есірткінің заңсыз айналымы.

Сақтаганова А.Б.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 1-го курса специальности Международное право  
Института Сорбонна-Казakhstan

## СОТРУДНИЧЕСТВО В БОРЬБЕ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИКОВ В РАМКАХ ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА

*Аннотация*

В статье рассматривается взаимодействие государств Шанхайской организации сотрудничества с незаконным оборотом наркотиков. Проанализировано соглашение о сотрудничестве в борьбе с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, принятое в 2004 году.

**Ключевые слова:** Шанхайская организация сотрудничества, борьба с торговлей наркотиками, незаконный оборот наркотиков.

Saktaganova A.B.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>1<sup>st</sup> year undergraduate student, specialty of International Law,  
Institute of Sorbonne-Kazakhstan

## COOPERATION IN THE FIGHT AGAINST DRUG TRAFFICKING IN THE FRAMEWORK OF THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION

*Abstract*

The article discusses the interaction of states of the Shanghai Cooperation Organization with drug trafficking. Analyzed the agreement on cooperation in the fight against illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, adopted in 2004.

**Keywords:** Shanghai cooperation organization, combating drug trafficking, drug trafficking.

Қазіргі уақытта есірткінің заңсыз айналымы адамзат үшін қауіпті және оның жағымсыз салдарын түсінбейтін бірде-бір мемлекет жоқ. Есірткі саудасы тек Қазақстанды ғана емес бүкіл әлемді уайымдатып отырған басты дерттердің бірі. Ғасырлар бойым адамзат қоғамы есірткі бұйымын қолданып келе жатыр, және сол дерттен айығу үшін соншалықты уақытта жұмсалуда. Жыл сайын есірткі тұтыну бүкіл әлемдегі миллиондаған отбасына қиындық тудыруда. Есірткі саудасы мәселесі нәсілдік, жыныстық, діни, ұлттық шекараларды білмейді. Есірткі бұйымдарын пайдаланған сайын біздің өркениетіміздің маңызды құндылықтарының бірі – адам өміріне қауіп төнуде. Осылайша, нашарлық қазіргі уақытта жаһандық әлеуметтік мәселе болып отыр. Халықтың денсаулығы мен әлауқатына зиян тигізу, қоғамның және мемлекет өмірінің экономикалық, мәдени және саяси негіздеріне теріс әсері халықаралық қоғамдастықтың күш-жігерлерін біріктіруді, және есірткі

заттарын заңсыз өндіруді, сұраныстың және есірткінің заңсыз сауда айналымын болдырмас үшін халықаралық-құқықтық шараларды қабылдауды талап етеді.

Есірткі мәселесі экономикалық, саяси, құқықтық, медициналық, адамгершілік және т.б. көптеген аспектілеріне ие. Бұл заманауи қоғамның элеуметтік ауруы және одан айығу нақты диагнозды, осы құбылыстың барлық күрделілігін және онымен күресудің қиындықтарын түсінуді талап етеді. Сонымен бірге қазіргі уақытта есірткінің заңсыз айналымына қарсы тұрудың тиімді халықаралық өңірлік құқықтық механизмдерін құру жөніндегі белсенді жұмыс жүргізілуде. Олардың ішінде Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы шеңберіндегі мемлекеттердің өзара іс-қимылдары ерекше орын алады [1]. Мүше мемлекеттердің жан-жақты ынтымақтастығы үшін құрылған ұйым қазіргі уақытта заңсыз есірткіге қарсы күрес жөніндегі әлемдік орталықтардың бірі болып табылады.

2001 жылғы 15 маусымда Шанхай қаласында Қазақстан, Қытай Халық Республикасының, Қырғыз Республикасының, Ресей Федерациясының, Тәжікстан Республикасының және Өзбекстан Республикасының мемлекет басшылары Шанхай бестігінің рөлін жоғары бағалап, Шанхай Ынтымақтастық Ұйымын құру туралы Декларацияға қол қойды. «ШЫҰ құрылу туралы декларация» негізінде 2002 жылғы 7 маусымда Санкт-Петербургтегі саммитке Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының Хартиясына қол қойылды. ШЫҰ Хартиясына және Декларацияға сәйкес, ұйымның негізгі мақсаттары мынадай:

- мүше-мемлекеттер арасында өзара сенім, достық, татулық қарым-қатынастарды нығайту;
- саяси, сауда-экономикалық, ғылыми-техникалық, білім беру, қуат көзі, көлік, экологиялық және өзге де салаларда тиімді әріптестік шараларын дамыту;
- терроризм, сепаратизм және экстремизм, есірткі мен қарудың заңсыз айналымына, трансұлттық қылмыстық әрекеттің басқа түрлеріне, сондай-ақ заңсыз көші-қонға қарсы күрес салалар бойынша тиімді аймақтық ынтымақтастықты дамыту және т.б. [2].

Шанхай Ынтымақтастық Ұйымына қатысушы елдердің есірткіге қарсы күресте күш-жігерін біріктіруі ең басты себептерінің бірі, ұйымның барлық мүшелерінің есірткі жаппай өндірісінің қазіргі заманғы әлемдік орталығы - Ауғанстанға аумақтық жақындығы және мүше мемлекеттер азаматтарының арасында нашақорлықтың таралу проблемасы аса өткір болып табылады. Есірткінің заңсыз айналымына қарсы тұрудың өңірлік халықаралық-құқықтық механизмін құру, ұйымның толыққанды ынтымақтастыққа бағытталған саясатының жалғасы болды.

ШЫҰ аясындағы есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрестегі ынтымақтастықтың құқықтық негізі 2004 жылғы 17 маусымда Ташкентте қабылданған «Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттер арасындағы есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен олардың прекурсорларының заңсыз айналымына қарсы күрестегі ынтымақтастық туралы келісім» болды. Тараптар есірткілер мен олардың прекурсорларының заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл жасау саласында халықаралық ынтымақтастықты дамытуға, екі жақты және көп жақты негізде нашақорлыққа қарсы іс-қимыл жасауға және оны емдеуге ықпал етеді [3]. Келісімнің мәтінінде оның ережелері есірткі құралдары мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы күрес саласындағы, атап айтқанда, 2002 жылғы Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының Хартиясының ережелер, 1971 жылғы Психотроптық заттар туралы конвенция, 1988 жылғы Біріккен Ұлттар Ұйымының есірткі құралдары мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы конвенциясы, 1998 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясының XX-тың арнайы сессиясында қабылданған саяси декларация мен шешімдер, БҰҰ конвенцияларына қатысты қолданыстағы әмбебап халықаралық актілерге негізделгенін анық көрсетеді. Халықаралық әмбебап актілермен ұқсастықтар ШЫҰ аясындағы есірткіге қарсы күресте халықаралық ынтымақтастықтың негізгі принциптерін реттеуде де кездеседі, оның ішінде:

- ШЫҰ-ға мүше елдерде есірткілер мен олардың прекурсорларының айналымына байланысты барлық қызметті міндетті түрде мемлекеттік реттеу;

- ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің ұлттық заңнамаларында есірткі айналымына және оған байланысты құқық бұзушылықтарға жазалаудың сөзсіздігі;

- Есірткіге және олардың прекурсорларының заңсыз айналымына байланысты нашақорлықтың алдын алу және құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі басымдық шаралар қағидаты; Осы қағидаттар Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше елдерде есірткіге қарсы саясаттың негізін құруға тиіс. Сандай ақ ұйымға мүше мемлекеттер арасында ақпарат алмасудың міндетті екендігі көрсетілген. Ұйымның мүше мемлекеттері бір-бірімен бөлісуге міндетті ақпараттың түрлері:

- Тараптардың аумағында есірткінің заңсыз айналымына қатысты кез келген қылмыстар туралы ақпарат;
- Есірткі айналымына қатысы бар күдіктілер туралы ақпарат;



- Трансұлттық сипаттағы есірткі тасымалымен айналысатын қылмыстық топтардың құрылымы, қызметкерлері, қызмет салалары, басқару және байланыстары туралы ақпарат;

- Келісімге қатысушы елдердің аумағында есірткі айналымына қатысты әрекет ететін жеке тұлғалар мен қылмыстық топтар туралы ақпарат;

Есірткі заңсыз айналымымен байланысты қылмыстық әрекеттерді жүргізудің нысандары мен әдістері туралы ақпарат және т.б.

Бұдан басқа, келісімде сондай-ақ, ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің құқық қорғау органдары арасындағы есірткі айналымына қарсы күрестегі өзара іс-қимылдың басқа да нысандарын қарастырады. Олардың ішінде - есірткінің заңсыз айналымына қарсы бағытталған жедел-іздігі шараларын жүргізудегі өзара іс-қимыл; кездесулер, конференциялар мен семинарларда тәжірибе алмасу; заңнамалық және өзге де нормативтік құқықтық актілерді, оларды жүзеге асыру практикасы туралы материалдарды, есірткінің заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл жөніндегі статистикалық деректерді және әдістемелік ұсыныстарды алмасу; тиісті кадрларды даярлау және біліктілігін арттыру; логистикалық және консультативтік көмек көрсету; есірткінің заңсыз айналымымен күрес мәселелері бойынша бірлескен зерттеу;

Қазіргі уақытта Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы аясында есірткі мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл жөніндегі практикалық іс-қимылдар негізінен ақпарат алмасу бағытында дамып келеді. Мәселен, 2004 жылғы келісімнен соң 6 ай ішінде, мүше мемлекеттер ұйымдастырылған ақпараттық каналдар арқылы 156 ақпараттық хабарлама алмасқан. Бұдан басқа, осы кезеңде Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттердің құқық қорғау органдары шет мемлекеттердің сұранысы бойынша 36 жедел шаралар қабылдады [4, б. 12-13]. Осының бәрі заңсыз есірткі мен психотропты заттардың заңсыз айналымына қарсы тұру үшін ШЫҰ шеңберінде құрылған халықаралық-құқықтық механизмнің болашағының зор екендігі туралы айтады.

2010 жылы қабылданған Шанхай Ынтымақтастық Ұйымына мүше мемлекеттердің үкіметтері арасындағы қылмысқа қарсы күрестегі ынтымақтастық туралы келісімі есірткінің заңсыз айналымымен күреске бағытталған шаралардың тиімділігін арттыруға ықпал етті.

"ШЫҰ-ның 2011-2016 жылдарға арналған Антитеррорлық стратегия қабылдау есірткінің заңсыз айналымымен күреске бағытталған шаралардың тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Қазақстан ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің бірлескен күш-жігерін есірткінің заңсыз айналымымен күрес жөніндегі өңірлік құрылымдардың төңірегінде топтауды ұсынады. Орталық Азиялық өңірлік ақпараттық-үйлестіру орталығы есірткінің заңсыз айналымымен күрес жөніндегі ғаламдық желінің маңызды элементі бола алады. Біздің барлығымыз Ауғанстанның орнықты және тұрақты дамуын қалаймыз. Орталық Азия өңіріндегі және жалпылама әлемдегі бейбітшілік пен қауіпсіздік бұл елдегі жағдайдың қалыпқа түсуіне байланысты", - деді Н.Назарбаев [5]. Адамзаттың болашағы демократиялық мемлекеттердің халықаралық қоғамдастығын қалыптастырудағы табысқа жетуіне байланысты. Қазақстан Республикасының Президенті жаһандық проблемаларды шешуге Қазақстан Республикасының қатысуын, оның ішінде XXI ғасырдағы әлемдік тәртіпті қалыптастыру жолдарын анықтады [6]. Мәселен, Астанада есірткінің заңсыз айналымына қарсы іс-қимыл саласындағы халықаралық ынтымақтастықты дамытудың келешегі мен есірткі ахуалын жасқарту мәселелерін талқылау жөнінде Шанхай Ынтымақтастық Ұйымына мүше елдердің өкілетті органдары басшыларының жетінші жиналысы болды. Бұл шараға ШЫҰ-на мүше-мемлекеттердің заңсыз есірткі айналымына қарсы күрес жөнінде өкілеттілік берілген құзыретті органдар басшылары қатысты. Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше елдердің күш қуатын шоғырландырып, әрі қарай ынтымақтасуға жағдай жасайтын ШЫҰ-ның 2017-2021 жылдарға арналған есірткіге қарсы стратегиялары талқыланып қабылданды. Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы құралғаннан бері Қазақстан ұйым аясында жан-жақты өзара іс-қимылдың белсенді қатысушысы болып табылады. Қазақстан Ұйымның аясында өтетін лаңкестікке қарсы әскери жаттығуларға, ғылыми конференциялар мен форумдарға тұрақты қатысып отырады, ШЫҰ құқықтық базасының нығаюына үлкен үлес қосып келеді.

Осылайша, тұтастай алғанда мемлекеттер мен құқық қорғау органдары арасындағы тығыз ынтымақтастықтың қажеттілігі ынтымақтастық арқылы саяси және экономикалық жүйеге әсер ететін халықаралық қылмыстарды азайтуға; ұйымдасқан қылмыстың нысандары мен әдістері туралы ақпарат жеткілікті түрде алмасуға; шетелдік қылмыстық ұйымдардың мемлекетке енуіне кедергі жасау және олардың отандық қылмыстық топтармен бірігу үрдісін бәсеңдетуге; қылмысқа қарсы күресте ғана емес, экономикалық қызметте де қолданылуы мүмкін ғылыми-техникалық ақпарат пен озық технологияларға қол жеткізу мүмкіндік береді. ШЫҰ соңғы 16 жыл аралығында өңірлік

қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз етудегі міндеттерді қамтамасыз ету, мемлекеттердің есірткі ахуалы, сондай-ақ заңсыз есірткі айналымына қарсы іс-қимыл саласында үздіксіз жұмыс істеп келеді.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

1 Даниелян А.А. *Международно-правовое регулирование борьбы с незаконным оборотом наркотиков и психотропных веществ в рамках шанхайской организации сотрудничества* // cyberleninka.ru (07.06.2019).

2 Adiletzan.kz (07.06.2019).

3 Хартия ШОС, ст.1 // <http://www.SCO.ru> Информационный бюллетень Государственного комитета по контролю за оборотом наркотиков. Обзор деятельности за 1-е полугодие 2005 г. – М., 2005.

4 Wwww.kt.kz (09.06.2019).

5 Кужукеева Н.С. *Международное сотрудничество Республики Казахстан с международными организациями* // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы, №3(34), 2013 ж.

УДК 94(574)

ВАК 07.00.03

*Г.А. Меңілбаев<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>т.ғ.к., доцент, тарих және қоғамдық ғылымдар академиясының академигі*

## **ЕЖЕЛГІ ОРДАЛАР МЕН ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ АРАСЫНДАҒЫ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ**

*Аңдатпа*

Қазақ мемлекеті және мемлекеттілігіне қатысты ғалымдар тарапынан әркілы пікірлер мен тұжырымдар, көзқарастар, болжамдар қалыптасқан. Соларды басшылыққа ала отырып, мен де осы тақырыпта, өзімнің ұзақ жылғы зерттеулерімнің нәтижесінде қалыптасқан пайымдауымды ортаға салғым келеді. Сондай тарихи құнды сөздің бірі «Орда» сөзі. Тікелей «Орда» сөзі біздің халқымыздың тарихында көне заманнан күні бүгінгі дейін бірге ілесіп келе жатқан мән-мағынасы зор сөз деп айтуымызға болады. Яғни, біздің халқымыздың тарихына тікелей қатысты сөз. Осы «Орда» сөзінің төңірегінде халқымыздың тарихында әлі күнге ашылмай тұрған оқиғаны оқып білгендей боламыз.

**Түйін сөздер:** Орда, ғұн, тайпа, рулар, Алтын орда, Қазақ ордасы, Алаш орда, Қазақ мемлекет.

*Менілбаев Г.А.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>к.и.н., доцент Института Сорбонна-Казахстан,  
кафедры международных отношений, КазНПУ им. Абая*

## **ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ МЕЖДУ ДРЕВНЕЙ ОРДОЙ И КАЗАХСКИМ ГОСУДАРСТВОМ**

*Аннотация*

Со стороны ученых сложились разные мнения и выводы, взгляды, прогнозы по отношению к казахскому государству и государственности. Руководствуясь ими, я хотел бы поделиться на данную тему, сложившихся взглядов на свои многолетние исследования. Одним из таких исторически ценных слов является слово «Орда». Мы можем сказать, что слово "Орда" в истории нашего народа имеет большое значение, исторически сложившаяся с древнейших времен до наших дней.

**Ключевые слова:** Орда, гунн, племя, роды, Золотая орда, Казахская Орда, Алаш орда, казахское государство.

Menilbayev G.A.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>c.h.s., assistant professor of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

## HISTORICAL CONTINUITY BETWEEN ANCIENT ORDO AND KAZAKH STATE

### Abstract

On the part of scientists there were different opinions and conclusions, views, forecasts in relation to the Kazakh state and statehood. Guided by them, I would like to share on this topic, the prevailing views of their many years of research. One such historically valuable word is the word "Horde". We can say that the word "Horde" in the history of our people has a great meaning, which is accompanied from ancient times to the present day. That is, it directly relates to the history of our people. Within this word "Horde" we will read the history of our people.

**Keywords:** Horde, huns, tribe, birth, Golden Orda, Kazakh Orda, Alash Orda, Kazakh state.

Қазақ мемлекеті және мемлекеттілігіне қатысты ғалымдар тарапынан әрқилы пікірлер мен тұжырымдар, көзқарастар, болжамдар қалыптасқан. Соларды басшылыққа ала отырып, мен де осы тақырыпта, өзімнің ұзақ жылғы зерттеулерімнің нәтижесінде қалыптасқан пайымдауымды ортаға салғым келеді. Халқымыздың мемлекеттік құрылымын ашып көрсетуге, оның ашылмай тұрған беттеріне терең талдау жасауға, талпыныс жасалып отырған алғаш қадам деуге болады. «Орда» сөзінің шығу тарихы немен байланысты? Оның қазақ рулары, тайпалары, мемлекеттілік құрылымымен байланыстылығы қандай? «Орда» сөзінің көшпелі халықтардың тарихында жиі-жиі ұшырасуы нәліктен?

Мысалы, көне замандағы ғұндар Ордасы мен Алаш Орда арасындағы уақыт аралығында нәліктен мән-мағынасын жоймаған?

Ақыр аяғы, қаншама уақыт өтсе де, Қазақстанның батысы мен оңтүстік аймақтарында «Орда», «Ордабасы», «Үлкен Орда қонған», «Кіші Орда қонған», т.б. жер-су атауларының тек қана біздің жерімізде кездесуінің сыры неде?

Бізге белгілі, әрбір тарихи географиялық атаулар, жер-су, тау, өзен-көл, т.б. барлығы да тарихи бір кезеңдерде, белгілі бір оқиғаларға байланысты келіп шығады.

Уақыт өте келе әрқилы құбылыстар, жағдайларға байланысты мән-мағынасын жоғалтып немесе өзге атауға ие болуы да заңды құбылыс.

Бұл негізінен әртүрлі тарихи оқиғаларға байланысты болады.

Сондай тарихи құнды сөздің бірі «Орда» сөзі. Осы сөздің астарына терең үңіліп, оған жан-жақты талдау жасар болсақ нені байқаймыз?!

Тікелей «Орда» сөзі біздің халқымыздың тарихында көне заманнан күні бүгінгі дейін бірге ілесіп келе жатқан мән-мағынасы зор сөз деп айтуымызға болады.

Яғни, біздің халқымыздың тарихына тікелей қатысты сөз

Осы «Орда» сөзінің төңірегінде халқымыздың тарихында әлі күнге ашылмай тұрған оқиғаны оқып білгендей боламыз.

Соны ортаға салып, ғылыми тұрғыдан ашып көрсетуге тырысайық.

Әбу Райхан Бируни (973-1048 жж.) өзінің «Ежелгі көшпелі ордалар» деген еңбегін жазып қалдырды [1].

Оның өмір сүрген уақыты мен зерттелген еңбегінің кезеңдеріне көз жүгіртер болсақ, ол ертеректе өмір сүрген көшпелі ордаларға жан-жақты сипаттама берген болып шығады.

Яғни, өзінің алдында тарих сахнасында белгілі бір кезеңдерде пайда болып, кейін үн-түнсіз жойылып кеткен «Ордаға» тоқталып кеткен.

Олар кімдердің ордалары еді?!

Былайша айтқанда «Ежелгі көшпелі ордалар» деген атаудың өзінде, «Орда» сөзі тек қана көшпелі тіршілік кешетін, мал шаруашылығымен айналысатын халыққа ғана тән атау болып тұр.

Бұл дегеніміз біздің де халқымызға ортақ атау деген сөз.

Сонымен олар кімдер?!

... Б.э.д. 203-202 ж.ж. ғұн тайпалық одағының басына Мөде (Маодунь) хан болып келді. Ол Саян, Алтай, Жоғарғы Енесей, Хакасия, т.б. бойындағы халықтарды, ру-тайпаларды, жерлерді өзіне қаратып, өте қатаң тәртіпке бағындырылған, әскери күшті мемлекет құрды.

Өзінің «Орда»-ның шекарасын нығайтты [2]. Б.э.д 200 жылы Мөде (Маодунь) хан Қытай мемлекетінің Хан патшалығы өзіне тәуелді қылып, олар 40 жыл бойы алым-салық төлеп тұрған. Яғни, Қытай патшалары өздерінің қыздарын ғұн ханзадаларына тұрмысқа беріп, жібек маталар, әшекей бұйымдар, күріш, шарап, т.б. жіберіп, өздерінің шекараларында тыныштық сақтауға тырысқан.

... Узнав о событиях в орде (так называли гунны военный лагерь и княжескую ставку), правитель-дунху решил, что смута ослабила гуннов, и потребовал от Маодуня уступить пограничную территорию. Многие старейшины, опасаясь войны, советовали Маодуню отдать землю. Крайне разгневанный, Маодунь ответил «Земля – основа государства, разве можно отдовать ее!». Всем, советовавшим уступить землю, он отрубил головы. Затем Маодунь сел на коня, приказал рубить головы каждому, кто опоздает явиться, двинул на восток и внезапно напал на дунху... Он разгромил дунху на голову, убил их правителя, взял людей [3].

... Ұлы Күнбидің астанасы Қызылқорған қаласы Чананнан 8900 шақырым шалғай, түтін саны 120 мың, жан саны 630 мың, әскері 188800 адам. Уәзір, мәртебе, қазына істер бегі, оң-сол қолбасшы қатарларынан екі адам, бас бақылаушы екі адам, Орда төребегі бір адам, Орда төресі екі адам, атты әскербасы бір адам бар. Жері ұлан-байтақ кең, әрі жазық, жауын-шашыны көп. Ауарайы суық. Тауларында қалың қарағай өседі. Егіншілікпен шұғылдынбайды. Малмен бірге жайылым, суат жағдайына қарай көшіп жүреді. Әдет-ғұрпы ғұндар-ға ұқсайды. Бұл елде жылқы көп. Байларында 4-5мыңнан жылқылар болады. Халқы қайсар, батыр келеді. Сенімсіздік істерге қатты өшігеді. Ұры-қарысы көп. Үйсін (Усунь) күшті мемлекеттердің бірі саналады қарысы көп. Үйсін (Усунь) күшті мемлекеттердің бірі саналады [4].

... Қазақтар әдетте «Орда» деп аталатын үш бөлікке бөлінеді. Жалпы рулық аты «Үйсін» деп аталатын «Үлкен орда» - «ұлы жүз» (ұлы жүздік) шығыстық даланың оңтүстік бөлігін жайласа, басты рулары арғын, найман болып келетін «Орта орда» - «орта жүз» (орта жүздік) шығыстық даланың солтүстігін, ал басты рулары Алшын, жаббас болып келетін «кіші жүз» (кіші жүздік) даланың батысын жайлады [5].

Бұл ордалар тайпаларға, тайпалар руларға бөлінеді. Көршілес отырған үлкен бөліктердегі рулар жиналып біртұтас ел құрайды. Міне, осыдан көріп отырғанымыздай, халқымыздың ежелгі тарихында «Орда» сөзі бізге біршама жақындау және халқымыздың өткен тарихында алатын орны ерекше деуге болады. Яғни, біздің «ұлт болып, халық болып қалыптасуымызда» «Орда» сөзі үлкен рөл атқарған.

«Орда» - үлкен мәні бар, бір жүйеге бағындырылған, ұйымдасқан, тәртіпке негізделген, үлкен әскери күш деп айтуға болады. Жалпы, өте орнықты формада қалыптасқан, келешегі зор мемлекет түрі деп сипаттама беруге болады. Мұнда ең бастысы, ерекше бір рудың немесе тайпаның, болмаса көсемнің ерекшеленіп шығуы және соның төңірегінде орташа деңгейдегі, болмаса әлсіз деңгейдегі ру-бірлестіктерінің шоғырлануы байқалады. Ең бастысы, олардың барлығы ортақ мүлде, ортақ идея, тәртіп, күш, билік, т.б. бағынған.

... В польском «Horda» - «полчище». Не «толпа кочевников», а скорее «большое войско». Многочисленное войско. Сигизмунд Герберштейн-«цесарский» посол, побывавший в Москве в XVI веке и основавший интереснейшие «записки», свидетельствуют, что на татарском языке «орда» означало «множество» либо «собрание». Академик Фоменко указывает при этом на латинское слово «ordio», означающее словом «порядок», на немецкое «ordnung» - «порядок». В современном турецком языке слово «ordu» имеет несколько значение, опять-таки соответствующее словам «порядок», «законоустановление» [6].

Осыдан көріп отырғанымыздай, «орда» сөзінің мән-мағынасы көптеген халықтарда бір ғана мағынаны білдіреді. Ол әскери күш, тәртіп, құқыққа (заңға) бағыну. Бұдан шығатын қортынды, көшпелі хадықтың өз уақытында үстемдігінің басым болғандығы, оның әлемдегі көптеген ірілі-ұсақты халықтарды, ұлттарды, т.б. өзіне бағындырғандығы, өзінің қатаң тәртібіне мойынұсын-дырғандығын көреміз. Енді тарихқа тағы да шолу жасап көрелік.

... X ғасырдағы географ Ал-Масудидың француз тіліне аударылған еңбегінде «... оғыздар үш ордаға бөлінді-міс дейтін сөзі қолданылған» [7].

... XI ғасырда дүниеге келіп, артында «Құтты білік» атты тарихи шығарма қалдырған Жүсіп Баласағұнда, ал оның өзі Күз Орда деп атайтын қалада 1015/1016 жылы туған [8].

... Шыршық жазығына келіп орналасқан халықтарды «сырманактар» деп аталды. Бұл «сырманактар» кейін нығая келе Жалайыр Ордасының негізін қалайды [9].

Осылардан көріп отырғанымыздай, орта ғасырдағы жазбаша түп-деректерде немесе жылнамаларда «Орда» сөзі жиі ұшырасып тұрады. Ал енді тарихта өзімізге белгілі. «Алтын Орда», «Ақ Орда», «Көк Орда», т.б. жөнінде не айтуға болады? Бұл атаулар төңірегінде көптеген еңбектер жарық көріп, зерттеулердің, мақалалардың жазылғаны бізге белгілі. Солардың ішінде В.Л. Егоров «Алтын Орда (жошы ұлысының оң қанаты) әрқашанда Ақ Орда деп аталған» деп жазды [10]. Ал, Муин ад-дин Натанзий пікірінше: Орда-Ежен мен оның ұрпақтарының иелігіне «Көк Орда» атауы жатқан, ал «Ақ Орда» деп Батухан ұрпақтарының иелігі, яғни «Алтын Орда» аталған (11).

Алтын Орданың ыдырауы және Ақ Орданың әлсіреуі барысында Қазақстан территориясында пайда болған ірі мемлекеттік құрылымдардың бірі Ноғай Ордасы болды. Ноғай Ордасы XIII ғасырдың екінші жартысында бөлектене бастады. Бұл процесс Әмір Едіге тұсында XIV ғасырда жалғасып, оның баласы Нұр ад-диннің (1426-1440 ж.ж.) кезінде аяқталды. Ноғай Ордасындағы үстем тайпа маңғыттар болды. «Ноғай»; «Ноғайлықтар», «Ноғай Ордасы» деген терминдер алғаш рет әдебиетте тек XVI ғасырдың басында ғана пайда болды [12]. Алтын Орданың қираған бөлшектерінен құрылған, басқа да бірлестіктер тәрізді, Ноғай Ордасы да этникалық құрылым емес, көбінесе саяси құрылым болды. Ноғай Ордасын мекендеген тайпалар қазақ халқының қалыптасуының күрделі этникалық процесіне тікелей қатысты. Ноғай Ордасы мен қазақтардың жақын туысқандығы туралы Ш.Ш. Уәлиханов айтқан болатын. Ол алғашқы қазақ ханы Жәнібек тұсында достық қатынаста өмір сүрген ноғайлар мен қазақтарды «екі туысқан ордалар» деп атады. Ал енді 1595 жылы орыс мемлекетінің патшасы Феодор Ивановичтің қазақтарды Москва мемлекетінің қол астына алу туралы Тәуекел ханға берген грамотасы (6-құжат) [13].

Бұл құжаттың ішінде менің назарымды аударғаны төменгі сөйлемдер болды:

... Құдайдың алғысымен ұлы мемлекет патшасы және ұлы мәртебелі Феодор Ивановичтен ... Қазақ Ордасының патшасы Тәуекелге біздің патшалық жарлығымыз...

... Сізді және сізге қарасты қазақ ордасы мен қалмақ ордасын патшаның қол астына алуға ризалық бердік...

Осы жерден көріп отырғанымыздай, Тәуекел ханға бағынған қазақ және қалмақ жұрты (халқа) оның құрған ордасының төңірегінде шоғырланғандықтарын байқаймыз. Осы секілді құжаттардың ішінде «Орда» сөзі жиі-жиі кездесіп жатуы, расында да халқымыздың өткен тарихының белгісіз құпия болып жатқан беттерінің бірі секілді.

Енді, 1722 жылы қазақтарды Ресей мемлекетінің қол астына қарату жөнінде І Петр патшаның айтқан сөздері келтірілген мына іс-қағаздарына (құжатқа) назар аударып көрелікші (24-құжат) [14].

... Персия жорығынан қайтып оралғаннан кейін... Ұлы Петр ерте заманнан бері айтылып келе жатқан қарғыз-қайсақтардың ұшы-қиыры жоқ «кен ордасын» (қазақ жері мағынасында – М.Ғ.) Ресейдің қол астына алу империялық Ресей отанынан пайдалы болатыны жөнінде ниет білдірді... Өйткені Ұлы Петр 1722 жылы Персия жоғарында және Астрахында болған кезінде «орда» туралы көп адамдардан қызығарлық лақып естіді. Ол қырғыз-қайсақ ордасы болатын. Бұл «орда бүкіл азиялық елдердің кілті мен қақпасы». Міне, сол себепті ол орданы Ресейдің протекциясына (қол астына) алу ашып, олардан Ресей еліне пайдалы және қолайлы болғандардың бәрін ала білуіміз қажет. Біздің осы құжаттан көріп отырғанымыздай, қазақ халқына «хандықтан» гөрі «орда» сөзі біртабан жақындау. Сөзіміз біржақты болмауы үшін, халқымыздың басындағы қиын-қыстау кезең болған «Ақтабан шұбырынды» уақытта, қазақ халқының жан-жағынан анталаған дұшпандардың қысымы, қауіп-қатері, т.б. аман қалу қауіпін болдырмау үшін, сол кездегі үш орданың билеушілерінің Ресей мемлекетімен арадағы жазған хаттарына назар салып көрелікші:

Бірінші, Кіші Орданың ханы Әбілхайырды қырғыз-қайсақ ордасының ханы деген сөйлемді ең алғаш Левшиннің еңбегінен кездестіреміз.

Одан кейін, Телжан Шонанұлының еңбегінде «... Қайсақ ордасының бастығы...» [15], Мұхаметжан Тынышбайұлында «... ал, Әбілхайыр қырғыз-қайсақ ордасының ханы» аталады [16].

Екінші, Орта орданың сұлтаны Абылайдың 1740 ж. Ресей мемлекетіне берген антының мазмұны төмендегідей [17].

...Я, киргиз-кайсацкого народа нижеподписавшейся солтан, обещаюсь и клянусь всемогущим богом, что хочу и должен со всем моим родом и со всею моею ордою всепресветлейшей, самодержавнейшей государыни и императрице и самодержаце всероссийской и пр. и пр. верным, добрым и послушным подданным быть.

Үшінші, 1733 жылы Үлкен орданың сұлтандары мен билері. Ресей мемлекетінің қол астына алуды сұрап әйел патша (императрица) Анна-ға жазған хаты (45-құжат).

... От дальней стороны близким сердцем киргиз-кайсацкой большой орды князья, беки Вам, великой государьне императрице и белой царице, а подданство пришли, а именно: Кодар Ви, Тюля Би, Сатай батыр, Кангельди-Батыр и Булек-Батыр, а также всей орды беги и подданство пришли.

Осыдан көріп тұрғанымыздай, 3 хатта да, бірде-бір «хандық» деген сөйлемді кездестірмейміз, оның орнына «орда» деген сөзді жиі кездестірдік. Бұдан шығатын қортынды, қазақ халқына тән мемлекет бірлестігі көп жағдайда «орда» деген ұғымба деп ойлаймыз. Былайша айтқанда, осы сөз бізге біртабан жақын секілді көрінеді. ...Алакөлдің оңтүстігінде «Әбілқайыр», «Сұңғайыт», т.б. таулары, «Ақсүйек-сай», атақты «Хантау» созылып жатыр. Осы тауларда - «Үлкен Орда қонған» және «Кіші орда қонған» шатқалдары бар (екі орданың хандарының шатырлары тұрған жер болуы мүмкін-М.Ғ.). Бізде бұл кезенді қамтитын бұлардан басқа аңыздар жоқ. Бірақ бізге ендігі жерде шатқалдардың географиялық атаулары көмекке келеді. Көшпелердің, әсіресе қазақтар мен қырғыздардың – шатқалдарға, тауларға, т.б. сонда өткен үлкен оқиғаларға ат беріп отыратын ерекше қасиеті бар. Мысалы, Шымкенттен батысқа қарай 30 шақырым, Бадам станциясынан 5 шақырым жердегі Ордабасы атты кішкене таудың маңызы зор. Осы секілді мысалды, Боралдай және Қошқар-ата өзендерінің бас жағындағы (Әулие ата және Шымкент уездерінің шекарасында ) Арқалы тауда «Үлкен орда қонған», «Кіші орда қонған» деген екі шатқалы бар [18].

Бүгінгі күндері «Ордаға» байланысты атаулар Оңтүстік, Батыс қазақ жерлерінде кездеседі. Яғни, жер-су, тау-шатқал, т.б. атауларда кездесіп тұрады. Тіпті, бұл атаудың ХVII ғасырдың соңында қазақ даласында болған жолаушылар, саяхатшылар, көпестер, елшілер, т.б. жазбаша хабарламалары негізінде кездеседі. С.У. Ремезов өзінің жазбаша хабарламалары негізінде кездеседі. С.У. Ремезов өзінің 3 баласымен бірге үлкен жұмыс атқарды. Сол кездегі Москва патшалығына қарасты территориялық географиялық картасын жасап шықты (Чертежная книга). Онда, мынадай сөйлемдер кездеседі. ... “Казачьи земли, примыкающие к Северному Кавказу”, “Земля Казачьей Орды!” (как и на многих других старорусских картах) [19].

Осы жоғарыда келтірілген мысалдардан, хаттар, грамоталар, карталар, жер-су аттары, т.б. барлығы да осы күнгі қазақ даласында әр кезендерде пайда болып, уақыт өте келе өзінің бастапқы мән-мағынасын жоғалтып, кейінірек, қайтадан бастапқы атауы бойынша атал бастаған «Орда» сөзін кездестіреміз. Яғни, қазақ халқымен бірге жасап келе жатқан мемлекет бірлестігін көреміз.

... Когда в степи появился талантливый организатор, он собирал вокруг себя толпу сильных и преданных людей, чтобы подчинить с их помощью свой род, а потом племя и наконец, племенной союз... [20].

Оған мысал ретінде ХIХ ғасырдың басында ішкі орданың ханы болған Бөкей жөнінде айтуға болады. Бөкей хан 1801 жылға дейін Кіші жүздегі Хандық Кеңестің төрағасы қызметін атқарды. Ресей мемлекетінің патшасы Александр І-дің 11 наурыз 1801жылғы жарлығы бойынша өзіне қарасты 5 мың жанұямен (кіші жүздің әртүрлі ру-тайпалар көсемдері), халқының сайлауымен Ішкі Орда ханы болды. Ал, 1812 жылы 7 июль күні арнайы дәстүр бойынша, ата-салты бойынша хан болып бекітілді.

Бөкей хан құрған Ішкі орданы, біз көпшілік жағдайда Бөкей ордасы деп атап жүрміз [12]. Осы жерде біз мына бір жағдайда көңіл аудармасaq болмайды. Өзіміз шолу жасап отырған «Орда» сөзінің қандай рөлі, мән-мағынасы болғандығына шамамыз келгенше тоқталып кеттік. Бұл атаудың қауіптілігін, тарихи маңызын патша өкіметі де жақсы түсінген секілді. Сол себепті, оның орнына өзге атауды қолдану, яғни қазақ халқының өткен тарихын бұрмалау немесе қасақана жоққа шығару, т.б. төңірегінде іс-шаралар қолға алына бастағандығын көреміз.

... Казачья Орда. Термин «орда», применявшийся в старых русских источниках в отношении объединений казахских племен, ныне не употребляется, вместо него принят казахский термин «жүз».

Бұдан шығатын қорытынды, яғни «Орда» сөзінің қазақтың ру-тайпаларының бастарын біріктіріші, бір жерге топтастырушы, әскери күш, қатан тәртіпке бағынушы, оны мойындаушылардың мемлекет бірлестігі екендігіне шүбә келтіруге болмайды. Оны ХIХ ғасырдың екінші жартысында дүниеге келіп, халқымыздың бас бостандығы, тәуелсіздігі, дербес мемлекет болып өз алдына өмір сүруін армандаған, сол жолда үлкен жұмыс және Ә.Бөкейханов, Х.Досмұхамедов, М.Тынышбаев, М.Шоқай, Ұ.Құлынбетов, С.Қожанов, Т.Рысқұлов, т.б. айтуымызға болады. Олар қазақ жерін патша өкіметінің болғандығынан азат етіп, «Алаш орда» мемлекетін құруды алдарына мақсат етіп қойды. Осы жерде мынадай сұрақ орынды туындайды? Неге Алаш Орда? Неге Алаш хандығы емес?! Алаш мемлекеті, Алаш қанағаты, Алаш өкіметі, Алаш патшалығы, т.б. атауларды неге алмаған деген сұрақтың туындауы заңды ғой деп ойлаймын. Олар Алаш партиясын (яғни, Алаш Орда партиясы) құрды, 1917 жылы екі рет Бүкілмұсылмандық құрылтай жиналысын өткізді. Ол мұсылман халықтарының басын қосты.

Алдағы Алаш Орда мемлекетінің басқару жүйесі, әскери, милиция, оқу-ағарту, тіл өзекті мәселелерді күн тәртібіне қойды. Бұл жерде 6-Алаштың басын бір жерге топтастыру мәселесі тұрған жоқпа екен деген ой туындайды. Осыдан кейін, Ұлы Қазан төңкерісі (1917 жылы 25-қазан) болып, Алаш Орда партиясының қайраткерлері екі топқа бөлініп, өз іштерінде түсінбеушіліктер болды. Оның арты немен аяқталғаны белгілі...

1924 жылы 17 желтоқсан күнгі «Ақжол» газетінің бетінде Сұлтанбек Қожанов: «... Қазақ халқының астанасы орыстың туы тігілген қалада емес, қаласы жоқтықтан киіз ауылында болса да, қазақ жұртшылығына жуық болуы керек», - деп жазды. Сонымен, 1925 жылы 15 сәуірде Ақмешіт қаласында Бүкіл Қазақ еңбекшілері өкілдерінің басын қосқан Қазақ АССР Кеңестерінің V-съезі салтанатпен ашылды. Бұл съезде әртүрлі мәселелермен қатар, халқымыздың тарихында маңыздың деген 2-3 құжат қабылданды. Яғни, Кеңестердің Бүкіл қазақтың V-съезі «бұдан былайғы жерде «Киргиз» деген атау «Қазақ» деп аталсын деген қаулы қабылдады. Сонымен бірге, съезд «Киргиз» республикасының «Қазақ Республикасы» деп атауға, ал оның астанасы Ақмешітті Қызыл-Орда деп атауға қаулы алды.

Қызылорданың қазақ мемлекетінің астанасы болуымен тарихтың жарқын бір беттері ашылды. 1936 жылы Қазақ АССР-і атауынан Қазақ ССР-на өзгертілгенін атап кетуге болады. Ал енді, 1991 жылы 16 желтоқсан айынан бастап Қазақстан Республикасына айналып, тұңғыш рет тәуелсіз мемлекет болып жарияланды. Осы жерде біздің алдымызға қойып отырған мақсатымыз; Қазақ мемлекетінің қалыптасуы, дамуы және әлемдік аренедан алатын орны деген атауының өзі айтып тұрғандай, сонау ғұндар дәуірінен бастау алған мемлекеттілік ұғымының қалыптасуы, дамуы мен бүгінгі таңда әлемдік аренада өзіндік орыны бар мемлекетке айналғандығына қысқаша тарихи шолу жасап, бізге белгісіз өткен тарихы мен бүгінгі тарихы арасындағы тарихи сабақтастықта тоқталу болды.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 Қоңыратбаев Ә. Көне мәдениет жазбалары. – Алматы: Қазақ университеті, 1991.
- 2 Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Казахстан. Летопись трех тысячелетий. – Алматы: Рауан, 1992.
- 3 Радлов В. Фридрих Вильгельм. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 17 б.
- 4 Бушков А. Россия, которой не было (загадки, версии, гипотезы). – М., 1997.
- 5 Волин С. Материалы по истории туркмен и туркменей. – М.-Л., 1939. – Т.1.
- 6 Қойшығара Салғарин. Қазақтың қилы тарихы. – Алматы: Жалын, 1992.
- 7 Егоров В.Л. Государственное и административное устройство Золотой орды / Вопросы истории, 1972. – №2.
- 8 Федоров-Давыдов Г.А. «Аноним Искандера» и термины «Ак орды», «Кок орды». – М., 1960.
- 9 Қазақ ССР тарихы. 2-том. – Алма-Ата, 1983.
- 10 Бекмаханова Н.Е. Қазақ ССР тарихы. 8-9 класс. – Алма-Ата, 1991.
- 11 Телжан Шонанұлы. Қазақ жері мәселесінің тарихы. – Қызылорда, 1926.
- 12 Казахско-русские отношения в XVII-XVIII веках. – Алма-Ата, 1961.
- 13 Мұхамеджан Тынышбайұлы. Ақтабан шұбырынды. – Ана тілі, 1990. – №7.
- 14 Культура и история Центральной Азии и Казахстана / Проблемы и перспективы исследования. – Алматы, 1996.
- 15 Левшин А.И. Описание киргиз-казахских или киргиз-кайсацких орд и степей. – Алматы, 1996.
- 16 Меңілбаев Ғ.А. Қазақ халқының тарихында «Орда» және «Жылан» ұғымдарының алатын орны. – Алматы, 2001.
- 17 Аяған Б.Ғ., Әбжанов Х.М., Махат Д.А. Қазіргі Қазақстан тарихы. – Алматы, 2010.
- 18 Меңілбаев Ғ.А. Алаш, қазақ ұғымдары мен Ақсүйір Жаббас шежіресінің зерттелу тарихы // Хабаршы, №3-4(71-72). – Алматы, 2017.

Ордабаева А.Б.<sup>1</sup>, Мендулла Д.А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Научный руководитель: старший преподаватель кафедры международного права  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>студентка 4 курса специальности «Международное право»  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

## МЕЖДУНАРОДНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ ЖЕНЩИН: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

### Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы теоретических и практических аспектов касающихся международной защиты прав женщин. В современном мире защита прав женщин обеспечивается нормами международного права. Международное право в современном мире ориентируется на человека. Международное право призвано стать гомоцентричным. Уважение прав человека и демократия являются самой важной гарантией мира. На данный момент принимается не малое число конвенций, посвященных отдельным категориям прав человека. И, конечно же, особое внимание уделяется правам женщин и ребенка. Институт международной защиты прав женщин занимает важное место в международном праве. Несмотря на то, что некоторая реализация закрепленных норм затруднена, мировое сообщество достигло хороших результатов по защите прав женщин. Во многих странах появились и окрепли национальные механизмы по улучшению положения женщин.

**Ключевые слова:** права человека, права женщин, международное право, защита, принцип равноправия, дискриминация, Организация Объединенных наций, нормы международного права, институт, законодательство, мировое сообщество, ликвидация.

А.Б. Ордабаева<sup>1</sup>, Д.А. Мендулла<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан  
Институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан Институтының  
«Халықаралық құқық» мамандығының 4 курс студенті

## ӘЙЕЛДЕР ҚҰҚЫҒЫН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚОРҒАУ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

### Аңдатпа

Бұл мақалада әйелдердің құқықтарын халықаралық қорғауға қатысты теориялық және практикалық аспектілердің мәселелері қарастырылады. Қазіргі әлемде әйелдердің құқықтарын қорғау халықаралық құқық нормаларымен қамтамасыз етіледі. Қазіргі әлемдегі халықаралық құқық адамға бағдарланады. Халықаралық құқық гомоцентристік болуға тиіс. Адам құқықтарын құрметтеу және демократия әлемнің ең маңызды кепілі болып табылады. Қазіргі уақытта адам құқықтарының жекелеген санаттарына арналған конвенциялардың аз саны қабылданбайды. Және, әрине, әйелдер мен бала құқықтарына ерекше көңіл бөлінеді. Әйелдер құқықтарын Халықаралық қорғау институты халықаралық құқықта маңызды орын алады. Бекітілген нормалардың кейбір іске асырылуы қиын болғанымен, әлемдік қоғамдастық әйелдер құқықтарын қорғау бойынша жақсы нәтижелерге қол жеткізді. Көптеген елдерде әйелдердің жағдайын жақсарту жөніндегі ұлттық тетіктер пайда болды және нығайтылды.

**Түйін сөздер:** адамның құқығы, әйелдердің құқығы, халықаралық құқық, қорғау, тең құқылық принципі, кемсітушілік, Біріккен Ұлттар Ұйымы, халықаралық құқық нормалары, институт, заңнама, әлемдік қоғамдастық, тарату.



Ordabayeva A.B.<sup>1</sup>, Mendulla D.A.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Scientific supervisor: Senior lecturer at the department of international law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

<sup>1</sup>4<sup>th</sup> year student of the "International Law" specialty of the  
Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

## INTERNATIONAL PROTECTION OF WOMEN'S RIGHTS: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

### *Abstract*

This article discusses the theoretical and practical aspects of the international protection of women's rights. In the modern world, the protection of women's rights is ensured by the norms of international law. International law in the modern world is focused on the person. International law is designed to become homocentric. Respect for human rights and democracy are the most important guarantee of peace. At the moment, not a small number of conventions dealing with certain categories of human rights have been adopted. And, of course, special attention is paid to the rights of women and the child. The Institute for the international protection of women's rights occupies an important place in international law. Despite the fact that some implementation of the established norms is difficult, the world community has achieved good results in the protection of women's rights. National mechanisms for the advancement of women have emerged and strengthened in many countries.

**Keywords:** human rights, women's rights, international law, protection, principle of equality, discrimination, United Nations, international law standards, institution, legislation, world community, elimination.

Одна из важнейших тем, обсуждаемых на данный момент, является международная защита прав женщин. Данная тема остается актуальной уже довольно длительное время. А все потому, что последнее десятилетие XX века отмечено собой тенденцией— объективным сближением народов и стран. Это говорит о том, что общечеловеческие интересы и ценности становятся первостепенными, приоритетными по отношению к остальным. Человечество все более осознает себя как единое целое, способное защищать свои интересы.

Несомненно, что современный период исторического развития ознаменован существенным обновлением международных отношений. В области гуманитарных отношений это выразилось в том, что права человека из области конфронтации переходят в предмет сотрудничества международного сообщества. Именно поэтому государства развивают сотрудничество по исследованию, в первую очередь, общих для всех стран гуманитарных проблем. Важнейшая, из которых состоит в разработке и внедрении в жизнь концепции универсального механизма гарантий прав человека, механизма их защиты.

Принимая во внимание то, что главной задачей международного права становится повышение ответственности государств за соблюдение прав человека. Означает не что иное как признание государствами того факта, что права женщин являются составной и неотъемлемой частью прав человека, приводит к новому пониманию, во-первых, содержания прав женщин, во-вторых, необходимости их обеспечения всеми государствами для создания демократического общества, в-третьих, определения механизмов защиты прав женщин. На современном этапе развития международного сотрудничества необходим иной подход к проблеме реализации прав женщин: от декларации имеющихся прав к реальному их осуществлению [1].

Во втором издании своей монографии Дмитриева Г.К. доказывает становление отрасли международного права - международной защиты прав человека, в рамках которой существует институт международной защиты прав женщин. Основным принципом данного института является принцип равноправия мужчин и женщин.

Все большее число исследователей обращаются к изучению социальных, экономических и культурных прав женщин.

Постепенно и юристы осознают необходимость защиты прав женщин, для чего изучаются различные международные механизмы защиты, анализируется эффективность деятельности многочисленных структур Организации Объединенных Наций (далее, ООН), призванных заниматься

правами женщин. Открытость мира позволила увидеть, что некогда "капиталистические" государства не только последовательно осуществляют права человека женщин, но и реализуют продуманную и взвешенную концепцию правового регулирования политики равных возможностей для женщин, в которой основная роль принадлежит не просто законодательному закреплению тех или иных прав, но механизму и контролю над ее проведением в жизнь. Суть последних заключается в сборе и анализе данных о реальном положении мужчин и женщин в обществе, в прогнозировании процессов их развития, в разработке проектов и альтернативных вариантов решения проблем, стоящих перед обществом в целом, составными частями которого являются и мужчины, и женщины [2, с.157].

Глава государства Касым-Жомарт Токаев в Послании народу Казахстана от 2 сентября 2019 года отметил, что ключевым фактором усиления защиты прав граждан и их безопасности являются глубокие реформы судебной и правоохранительной систем. Это говорит о том, что необходимо осуществить ряд серьезных мер по улучшению качества судебных решений. Право судьи на вынесение решения, исходя из закона и внутренних убеждений, остается неизменным. Тем не менее, следует провести тщательный анализ судебных решений, обеспечить единообразие судебной практики. В публично-правовых спорах при обжаловании решений и действий органов власти граждане зачастую находятся в неравных условиях. Их возможности несоизмеримы с ресурсами госаппарата. В связи с этим, необходимо внедрение административной юстиции, как особого механизма разрешения споров, нивелирующего эту разницу. Впредь при разрешении споров суд будет вправе инициировать сбор дополнительных доказательств, ответственность за сбор которых, ляжет на государственный орган, а не на гражданина или бизнес. Все противоречия и неясности законодательства должны трактоваться в пользу граждан. Также одним из важнейших вопросов является то, что государство почти отказалось от чрезмерных репрессивных мер и жесткой карательной практики правосудия. Вместе с тем в стране все еще имеют место многочисленные тяжкие преступления. Государству не стоит сильно увлекаться гуманизацией законодательства, при этом упускать из виду основополагающие права граждан. Необходимо в срочном порядке ужесточить наказание за сексуальное насилие, педофилию, распространение наркотиков, торговлю людьми, бытовое насилие против женщин и другие тяжкие преступления против личности, особенно против детей [3].

Республика Казахстан, как государство, присоединившееся к Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, принимает меры по осуществлению законодательства и обеспечения его эффективности в деле искоренения насилия в отношении женщин. Однако в Казахстане, на сегодняшний день данная проблема совсем недавно начала обсуждаться на государственном уровне, при этом данное обсуждение имеет скорее декларативный характер, нежели способствует реальному решению. Одной из главных целей Стратегии гендерного равенства в РК является создание условий для достойной жизни людей без насилия. Определена задача не допускать насилия как формы отношений между людьми, искоренение в его различных проявлениях во всех социальных сферах, включая семью. В Казахстане 30-40% всех тяжких насильственных преступлений совершается в семье, а женщины и дети составляют 70% всех жертв. В настоящее время борьба с насилием в отношении женщин в семье осуществляется уголовно-правовыми средствами. Отдельного закона о преследовании за семейное насилие не существует, однако привлечь преступника можно по обвинению в насилии и нанесении побоев, что предусмотрено УК РК. Однако их применение не может предотвратить насилие в семье, обеспечить социальную реабилитацию членов семьи и ее сохранение. К тому же выявление фактов насилия в целях использования в борьбе с ним уголовно-правовых средств находится на низком уровне.

Для защиты женщин от насилия в семье необходима концепция, которая обеспечит баланс деятельности правоохранительных органов, суда и различных социальных служб, в которой должны быть обозначены все субъекты, оказывающие социально-правовую помощь при насилии в семье; определены их функции, права и обязанности, область компетенции и механизм взаимодействия между разными субъектами при возникновении конкретных кризисных ситуаций [4, с.9].

Правовой аспект социальной защиты женщин исследуется в контексте базовых международных документов и актов, таких как Декларация о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин и Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин была принята ООН в 1979 году. С целью обеспечения полного равенства между мужчинами и женщинами в различных сферах жизни на основе установления нового международного экономического порядка, основанного на равенстве и справедливости [5].

В Конвенции определяется понятие "дискриминация в отношении женщин". Это любые различия, исключения или ограничения по признакам пола, которые направлены на ослабление или сводят на нет признание, пользование или осуществление женщинами, независимо от их семейного положения, на основе равноправия мужчин и женщин, прав человека и основных свобод в политической, экономической, социальной, культурной, общественной или любой другой областях. Также отмечается, что государства - члены ООН принимают во всех областях, то есть в политической, социальной, экономической и культурной, все соответствующие меры, включая законодательные, для обеспечения всестороннего развития и прогресса женщин с целью гарантировать им реализацию прав человека и основных свобод и пользования ими на основе равенства с мужчинами.

Основа для развития принципа недискриминации прав и свобод человека без различия расы, пола, языка, религии была заложена в Уставе ООН, где сказано, что государства - члены ООН готовы «утвердить веру в основные права человека, в достоинство и ценность человеческой личности, в равноправие мужчин и женщин». Также провозглашается международное сотрудничество в «ощущении и развитии уважения к правам человека, и основным свободам для всех без различия расы, пола, языка и религии» [6].

С тех пор концепция равенства стала основополагающей принципом в борьбе за обеспечение прав женщин. «Комиссия ООН по положению женщин, созданная в 1946 г., является функциональной комиссией Экономического и Социального совета ООН (далее, ЭКОСОС). Она состоит из представителей 32 государств - членов ООН, избираемых ЭКОСОС на 4 года». Данная Комиссия подготавливает рекомендации и доклады ЭКОСОС по содействию правам женщин в политической, экономической, гражданской и социальной областях и области образования, а также предоставляет рекомендации ЭКОСОС по срочным проблемам, требующим неотложного внимания в области прав женщин с целью применения того принципа, что мужчины и женщины должны обладать равными правами, а также разрабатывает предложения по претворению в жизнь таких рекомендаций [7].

*Список использованной литературы:*

- 1 *Евгеньевна Р.И. Международная защита прав женщин: Дис. к.ю.н.: 12.00.10: – Петрозаводск, 2001. – 251 с.*
- 2 *Дмитриева Г.К. Международная защита прав женщины. – Киев, 1985. – С.157-160.*
- 3 *Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 2 сентября 2019 года; [Электронный ресурс]. URL: [https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses\\_of\\_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana](https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana)*
- 4 *Сабитова А.А. Некоторые международно-правовые аспекты защиты прав женщин // Вестник КазНПУ, серия «Международная жизнь и политика». – 2013. – С.9-12.*
- 5 *Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи от 18 декабря 1979 года; [Электронный ресурс]. – URL: [https://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/conventions/cedaw.shtml](https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml)*
- 6 *Устав Организации Объединенных Наций, 1945 года; [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/>*
- 7 *Мировая экономика, МЭО, 2014 год; [Электронный ресурс]. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=720051#text>*

УДК 341.2; 341.231.14  
МРНТИ 10.87.27

Киселева А.Ю.<sup>1</sup>, Сабитова А.А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 1-курса кафедры международного права  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор,  
директор Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

## ПРОБЛЕМА БЕЗОПАСНОСТИ – МИГРАНТЫ, БЕЖЕНЦЫ, ПРОСИТЕЛИ УБЕЖИЩА

### Аннотация

В этой статье рассматривается представительство мигрантов, беженцев и лиц, ищущих убежища, а также как миграция превратилась в проблему безопасности в Европе и как в нее вовлечен процесс европейской интеграции. Миграция в жизни людей естественна, с древних времен люди мигрировали из одного места в другое в поисках благоприятных климатических условий, питания, потому что человек охотник-собиратель, а он всегда в поисках лучшего. После этого люди стали вести малоподвижный образ жизни, где им нужно искать лучшие условия для жизни, соответственно, человек, который в поисках выгодной работы, покупает недвижимость, получает качественное образование и дает его своим детям, улучшение экономической ситуации и сохранение жизни, предотвращение войны. Вооруженные конфликты и нестабильная политическая ситуация, то есть война на религиозной почве, а также гражданская война, спровоцировали самый большой поток беженцев со времен Второй мировой войны. Лица, вынужденные покинуть свое постоянное место жительства в результате индивидуального или группового политического, религиозного, военного или иного преследования, приобретают статус беженца. Те, кто покинул свою страну и попросил статус беженца в другой стране, являются просителями убежища. XXI век должен будет решить самую сложную задачу - предоставить людям во всех уголках мира свободу и безопасность ... никто не должен бежать за безопасностью и выходить из дома, чтобы остаться в живых ...

**Ключевые слова:** миграция, беженец, лица ищущие убежище, безопасность, миграционная политика.

А.Ю. Киселева<sup>1</sup>, А.А. Сабитова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
халықаралық құқық кафедрасының 1 курс магистранты

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: з.ғ.д., профессор, Сорбонна-Қазақстан  
институтының директоры, Абай атындағы ҚазҰПУ

## ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕСІ – МИГРАНТТАР, БОСҚЫНДАР, БАСПАНА СҰРАУШЫЛАР

### Аңдатпа

Мақалада көшіп-қонушылардың, босқындардың және баспана іздеген адамдардың Өкілдігі, сондай-ақ көші-қон Еуропадағы қауіпсіздік проблемасына айналды және оған еуропалық интеграция процесі қалай тартылған. Адамдар өміріндегі көші-қон табиғи, ежелгі уақыттан бастап адамдар қолайлы климаттық жағдайларды, тамақтануды іздеуде бір орыннан екінші орынға көшті, өйткені адам жинаушы-аңшы, ал ол әрқашан жақсы іздеуде. Осыдан кейін адамдар аз қозғалмалы өмір салтын жүргізе бастады, онда олар өмір сүру үшін ең жақсы жағдайларды іздеуі қажет, тиісінше, тиімді жұмыс іздеуде, жылжымайтын мүлікті сатып алатын, сапалы білім алатын және өз балаларына беретін, экономикалық жағдайдың жақсаруы мен өмірді сақтап қалу, соғысты болдырмау. Қарулы қақтығыстар мен тұрақсыз саяси жағдай, яғни діни негіздегі соғыс, сондай-ақ азаматтық соғыс Екінші дүниежүзілік соғыс уақытынан бастап босқындардың ең үлкен ағынын тудырды. Жеке немесе топтық саяси, діни, әскери немесе өзге де қудалау нәтижесінде өзінің тұрақты тұратын жерінен кетуге

мәжбүр болған адамдар босқын мәртебесін алады. Өз елін тастап, басқа елде босқын мәртебесін сұраған адамдар пана іздеушілер болып табылады. XXI ғасыр ең күрделі міндетті шешуге тиіс - әлемнің барлық түкпірлеріндегі адамдарға еркіндік пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету ... ешкім қауіпсіздікпен қашуға және тірі қалу үшін үйден шығуға тиіс емес...

**Түйін сөздер:** көші-қон, босқын, баспана іздеген тұлғалар, қауіпсіздік, көші-қон саясаты.

*A.Kisseleva<sup>1</sup>, A.Sabitova<sup>2</sup>*

*<sup>1</sup>The 1<sup>st</sup> year master's student of International Law of the  
Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU*

*<sup>2</sup>Scientific supervisor: Doctor of Law, professor,  
director of the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU*

## THE PROBLEM OF SECURITIZATION – MIGRANTS, REFUGEES, ASYLUM SEEKERS

### *Abstract*

This article studies the representation of migrants, refugees and asylum seekers. Migration in humans' life is natural, since ancient times, people have migrated from one place to another, in search of favorable climatic conditions, nutrition, because man is a hunter-gatherer, and he is always in search of the best. After that, people began to lead a sedentary lifestyle, where they need look for the better conditions for existence, respectively, a person in search of seeking to get a profitable job, buy property, get a quality education and give it to their children, improving the economic situation and preserving life, avoiding war. Armed conflicts and unstable political situation, that is, war on religious grounds, as well as civil war, provoked the largest flow of refugees since the Second World War. Persons forced to leave their permanent place of residence as a result of individual or group political, religious, military or other persecution acquire refugee status. And those who left their country and ask for refugee status in another country are asylum seekers. The XXI century will have to solve the most complicated task - to provide people in all corners of the world the freedom and safety ... no one should run for safety and leave home to stay alive...

**Keywords:** migrantion, refugees, asylum seekers, security, migration policy.

Население, географическое распределение и причины миграции беженцев содержат большое количество информации. Проблема беженцев претерпела значительные качественные и количественные изменения, сегодня число лиц, ищущих убежища, заметно увеличилось. Конвенция о статусе беженцев, принятая 28 июля 1951 года, имеет ведущее значение в соответствии с законодательством любого государства. Обязанность оказывать помощь беженцам и тем, кто нуждается в помощи, возлагается на государства, которые, в свою очередь, сотрудничают с Управлением Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по делам беженцев (УВКБ) - организацией системы ООН, оказывающей помощь беженцам в соответствии с общепринятыми стандартами и принципами международного права.

Проблема беженцев – это геополитическая проблема, которая еще не решена, и эта проблема продолжает расти с каждым днем. Это связано с многочисленными конфликтами в мире. А также проблема насильственного перемещения нации тесно связана с проблемой нарушением прав человека. Нарушения прав человека являются одной из основных причин вынужденной массовой миграции населения. Соблюдение прав человека является требованием как для предотвращения потоков беженцев, так и для решения связанных с ними проблем.

Появляются некоторые сложности, связанные с адаптацией беженцев в новых условиях, они связаны с социальными, социально-экономическими, социокультурными, правовыми, этническими, а также важную роль играет языковой барьер и религиозное верование [1, с. 165].

Американский антрополог К.Оберг выделял шесть основных психологических признаков культурного шока: напряжение, сопровождающее усилия, необходимые для психологической адаптации [2, с. 180]:

- чувство потери или лишения (статуса, друзей, родины, профессии, имущества);
- чувство отверженности (неприятие новой культурой) и чувство отвержения (неприятие новой культуры);

- сбой в ролевой структуре (ролях, ожиданиях), путаница с самоидентификацией, ценностях, чувствах;
- чувство тревоги, основанное на различных эмоциях (удивление, отвращение, возмущение, негодование), возникающих в результате осознания культурных различий;
- чувство неполноценности вследствие неспособности справиться с новой ситуацией (однако известно, что некоторые мигранты не ощущают депрессии и тревоги, иногда даже с удовольствием переживают новый опыт и успешно адаптируются к условиям другой культуры с первых дней пребывания).

Например общие положения о миграции в Западной Европе выдвигают необходимость ограничить поток населения [3]. Так, Дублинская конвенция ограничивает государства нести ответственность в случае подачи заявления о предоставлении убежища. Она устанавливает критерии, например, место подачи заявления и семейные связи, определяющие состояние, которое должно обрабатывать ходатайство о предоставлении убежища. Таким образом, конвенция улучшает положение лиц, ищущих убежище. Конвенция помогает более быстро и эффективно рассмотреть заявки, сокращая время, лиц ищущих убежище в центрах содержания под стражей. Но эта интерпретация игнорирует тот факт, что Дублинская конвенция сильно переопределена политикой, направленной на сокращение числа заявок. Отсутствие возможности подачи просьбы о предоставлении убежища в разных государствах снижает шансы быть принятыми, что, очевидно, не позволит некоторым беженцам искать убежище в Западной Европе [4]. Есть еще много примеров ограничительного и ориентированного на контроль, который управляет европейской миграционной политикой. Среди наиболее заметных - координация визовой политики в Союзе, а также координация и содействие так называемым соглашениям о реадмиссии. К последним относятся соглашения с соседними странами о реадмиссии нелегальных иммигрантов, обнаруженных на территории государств членов Европейского Союза [5].

Эти институциональные изменения были также обусловлены тематическим изменением проблематизации миграции. В 1980-х годах миграция все чаще становилась предметом политических дебатов по охране общественного порядка и сохранению внутренней стабильности. Эти дебаты также представляли миграцию как вызов государству всеобщего благосостояния и культурному составу нации. Ключевой темой этих дискуссий было то, что миграция представляет опасность для отечественного общества [6]. Другими словами, дискурсы безопасности и технологии проникли в европеизацию миграционной политики. Одним из лучших примеров является Конвенция 1990 года о применении Шенгенского соглашения от 14 июня 1985 года, которая связывает иммиграцию и убежище с терроризмом, транснациональной преступностью и пограничным контролем [7]. Она определяет регулирование миграции в институциональной структуре, которая занимается защитой внутренней безопасности.

Развитие безопасности и политики в области миграции часто представляется как неизбежный политический ответ на вызовы для общественного порядка и внутренней стабильности роста числа нелегальных иммигрантов и лиц, ищущих убежища [8]. В этом анализе проблема безопасности запускает политику безопасности. Политика является инструментом для защиты государства, его общества и внутреннего рынка от опасностей, связанных со вторжением нелегальных иммигрантов и просителей убежища.

Миграция становится проблематичной, когда полиция и соответствующие департаменты Министерства Внутренних Дел играют значительную роль в регулировании миграции. Частью служебных обязательств для полиции является - создание знаний в области безопасности. У них есть профессиональное распоряжение представлять и классифицировать проблемы политики в дискурсе безопасности и предлагать меры безопасности для их решения. В результате иммигранты, просители убежища и беженцы считаются проблемой безопасности.

Политика безопасности – это совокупность норм и правил, определяющих принятые в организации меры по обеспечению безопасности информации связанной с деятельностью организации. Она сохраняет или трансформирует политическую интеграцию и критерии членства через идентификацию экзистенциальных угроз. В практике безопасности политическая и социальная идентификация сообщества и его образа жизни развиваются в ответ на существующую угрозу. Сообщество определяет то, что оно считает хорошей жизнью, путем обретения фигур общественной опасности, таких как преступник, психически ненормальный и вторгающийся враг. Другими словами, дискурсы об опасностях и практиках безопасности получают свое политическое значение

из-за их способности стимулировать людей заключать контракты в политическое сообщество и основывать или оспаривать политическую власть на основе облагораживания опасностей [9]. Миграция определена как один из основных факторов, ослабляющих национальную традицию и социальную однородность. Она утвердилась как внутренняя и внешняя опасность для выживания национального сообщества или западной цивилизации. Этот процесс исключает мигрантов из нормальной структуры общества, причем не только иностранцев, но также иностранцев, которые опасны для воспроизводства социальной структуры. Дискурс ставит ключевой вопрос о будущем политического сообщества как о выборе за или против миграции. Но это не свободный выбор, потому что выбор миграции представлен как выбор против выживания политического сообщества.

В частности, я утверждаю, что безопасность миграции в ЕС и его членах-государствах развивается на основе трех взаимосвязанных тем: внутренняя безопасность, культурная безопасность и кризис государства всеобщего благосостояния.

В современной Европе миграция стала мета-проблемой в политическом вопросе. Это стало мощной темой, благодаря которой функционально дифференцированные политические проблемы, такие как контроль личности и визовая политика, заявления о предоставлении убежища, интеграция иммигрантов, распределение социальных прав и управление культурным разнообразием, связаны и преодолены. Дискурсы и правительственные технологии, превращающие иммигрантов, просителей убежища, беженцев и иностранцев в опасный вызов стабильности общества, играют важную, хотя и не исключительную, роль в соединении этих различных проблем. Европеизация миграционной политики внесла заметный вклад в это развитие. Она непосредственно секьюритизировала миграцию путем интеграции миграционной политики во внутреннюю структуру безопасности, то есть в структуру политики, которая определяет и регулирует вопросы безопасности после отмены внутреннего пограничного контроля. Это также косвенно поддержало безопасность миграции. Построение внутренней безопасности, ограничительной миграционной политики, привилегий граждан государств-членов на внутреннем рынке и политики, поддерживающей, зачастую косвенно, проявления шовинизма благосостояния и идеи культурной однородности как стабилизирующего фактора, способствуют негативному влиянию. Политизация иммигрантов, просителей убежища и беженцев как незаконное присутствие. Такое негативное влияние миграции на европейском уровне еще больше усиливает внутренние политические спектакли, в которых миграция часто легко связана с проблемами безопасности, такими как преступность и беспорядки в городах, внутренняя нестабильность, транснациональная преступность и мошенничество в сфере социального обеспечения.

Это поднимает вопросы о том, как разработка общей миграционной политики вписывается в более широкую политику принадлежности, то есть борьбу за культурные, расовые и социально-экономические критерии для распределения прав и обязанностей, связанных с членством в национальном и европейском сообществах. В той степени, в которой Европеизация миграционной политики способствует секьюритизации миграции, она поддерживает радикальную политическую стратегию, нацеленную на исключение определенных категорий людей путем их превращения в опасность (например, для культурных ценностей, для предоставления социальной помощи, общественной безопасности, здоровью и т.д.). Поддержка создания дестабилизирующих факторов и опасностей в политике, регулирующей членство в сообществе, затрудняет включение иммигрантов, лиц, ищущих убежища, и беженцев в ЕС. Это также оказывает влияние на вид солидарности, социальной интеграции, культурной самобытности, вежливости и общественного порядка, который поддерживается в обществе.

Проблема беженцев продолжает оставаться вызовом для международного сообщества. В то время как государства, принимающие беженцев, должны и впредь выполнять свои обязательства по обеспечению их защиты и способствовать созданию обстановки терпимости по отношению к представителям других народов государства происхождения беженцев обязаны предотвращать действия порождающие массовый уход их населения [9]. В то же время мировое сообщество должно определить наиболее эффективные пути предотвращения новых потоков беженцев, и лиц ищущих убежища. Следует продолжить изучение глубинных причин этих явлений и деятельность по улучшению положения и лиц ищущих убежища, и принимаемую страну.

*Список использованной литературы:*

1 Bochner S. *The social psychology of cross-cultural relations // Cultures in contact: Studies in Cross-Cultural Interaction.* – Oxford, 1982. – P.151-172.

- 2 Oberg K. *Culture shock: Adjustment to new cultural environments // Practical Anthropology, 1960, 7. – P.177-182.*
- 3 (Kostakopoulou, 2000, Ugur, 1995; Miles and Thränhardt, 1995; Alaux, 1991; Soulier, 1989).
- 4 (Bolten, 1991).
- 5 (Lavenex, 1998).
- 6 (Bigo, 1994, 1996a; den Boer, 1994, 1995).
- 7 (Bigo, 1996a; Verschuieren, 1992; Lodge, 1993).
- 8 (Lodge, 1993).
- 9 (Campbell, 1992; Huysmans, 1998; Вивер, 1995).
- 10 Конвенция и Протокол, касающиеся статуса беженца УВКБ ООН.

УДК 341.018  
МРНТИ 10.87.15

Janabayeva A.N.<sup>1</sup>, Sabitova A.A.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>*the 1<sup>st</sup> year master's student of International Law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU*

<sup>1</sup>*scientific supervisor: Doctor of Law, Professor*

## THE PRINCIPLE OF NON-REFOULEMENT IN INTERNATIONAL LAW REGULATING THE STATUS OF REFUGEES IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS

### *Abstract*

This article reveals the definition of the principle of non-refoulement of refugees. The right to asylum is a fundamental human right. The principle of non-refoulement is a part of customary international law - this means that states that are not even parties to the convention should respect the principle of non-refoulement. The author of this article reveals the basic concepts, the problems that exist in the application of the principle of non-refoulement, defines the basic concepts, paying special attention to the legal basis of this material. Refugees are influenced by a variety of circumstances and contexts. The author also reveals cases when the principle of non-refoulement regarding refugees cannot be applied.

**Keywords:** refugee, right to asylum, convention, principle of non-refoulement, peace.

*A.N. Джанабаева<sup>1</sup>, А.А. Сабитова<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>*Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
халықаралық құқық кафедрасының 1 курс магистранты*

<sup>1</sup>*Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының докторы, профессор*

## ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЗАҢНАМАДА БОСҚЫНДАР МӘРТЕБЕСІН РЕТТЕЙТІН NON-REFOULEMENT ПРИНЦИПІ

### *Аңдатпа*

Мақалада босқындарға қатысты non-refoulement принциптің анықтамасы беріледі. Панаға қатысты құқық адамның негізгі құқықтарының бірі болып санасады. Бұл принцип әдеттегі халықаралық құқықтың бөлігі болып табылады- бұл дегеніміз, конвенцияның қатысушылары болып табылмайтын мемлекеттер де **non-refoulement** принципін құрметтеуге тиіс. Мақаланың авторы осы мәселенің негізгі түсініктері мен проблемаларын көрсетеді, non-refoulement принципін қолдану кезінде туындайтын проблемаларды және, осы материалдың құқықтық негізіне ерекше назар аударып, негізгі түсініктерді анықтайды. Босқындарға түрлі жағдайлар әсер етеді. Сондай-ақ, автор босқындарға Non-refoulement принципті қолдануға болмайтын жағдайларды анықтаған.

**Түйін сөздер:** босқын, баспана алу құқығы, конвенция, қайтарып алмау қағидасы, бейбітшілік.



Джанобаева А.Н.<sup>1</sup>, Сабитова А.А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 1-курса кафедры международного права  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор

## ПРИНЦИП NON-REFOULEMENT В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ РЕГУЛИРУЮЩИЙ СТАТУС БЕЖЕНЦЕВ В ОБЛАСТИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

### *Аннотация*

В этой статье раскрывается определение принципа non-refoulement в отношении беженцев. Право на убежище является одним из основных прав человека. Принцип невысылки является частью обычного международного права – это означает, что государства, которые даже не являются участниками конвенции, должны уважать принцип невысылки. Автор данной статьи раскрывает основные понятия, проблемы, которые существуют при применении принципа невысылки, определяет основные понятия, обращая особое внимание на правовую основу этого материала. Беженцы во всем мире находятся под влиянием различных обстоятельств и условий. Автор также раскрывает случаи, когда принцип невысылки в отношении беженцев не может быть применен.

**Ключевые слова:** беженец, право на убежище, конвенция, принцип невысылки, мир.

The principle of non-refoulement is a fundamental principle of international law and one of the most serious restrictions of the state's right to control the entry into its territory and expel foreigners, thereby manifesting its sovereignty [1]. This principle prohibits States to move a person to a country where he faces a real risk of persecution or serious human rights violations. Currently, this principle applies to all states. Within the framework of the rights of refugees, this principle has existed since 1933 and is a rule of customary international law [2].

The principle of non-refoulement is recognized in a number of human rights instruments, for example, in Article 3 of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 6, article 22 (8) of the American Convention on Human Rights, article 13 (4) The Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture; article 16 of the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance; and Article 19 (2) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. According to paragraph 1 of Article 33 of Geneva Convention on the Status of Refugees of 1951, the state is prohibited to “expel or return refugees to the border of the country where their life or freedom is threatened by their race, religion, citizenship, membership of a particular social group or political convictions” [3], regardless of whether the country of destination has recognized refugee status officially, or the issue has not been finally resolved, or the person is planning to apply for asylum. Deviations from this Convention are not allowed [4]. According to the law that governs the situation of refugees, the principle of non-refoulement applies to refugees who are in the territory of the state and on its border [5].

Thus, the state assumes the obligation to protect the refugee, providing him with asylum and ensuring the fundamental rights and freedoms of the person as well as the obligation to grant him permission to remain on his territory until a long-term solution to his problem is found [6].

However, the Geneva Refugee Convention restricts the principle, which “cannot be applied to refugees considered for valid reasons as a threat to the security of the country in which they are located or convicted of committing a particularly serious crime and posing a public threat to the country” [7]. In the law governing the situation of refugees, the limitation of the non-refoulement principle is aimed at a refugee who is considered to be a “threat” to security or to the country itself. One of these restrictions is the threat to national security, which should assume the presence of a future threat, but not be based only on actions occurred in the past. It should be a threat to the country of asylum. Each authority enjoys a certain discretion when deciding whether there is a threat, in spite of this, they should conduct an individual assessment of whether there are “sufficient grounds” to consider a refugee a threat to national security based on the principles of necessity and proportionality. In this case, the authorities will have to consider how serious the threat to national security is; the likelihood of the realization of this threat; whether the security risk will be significantly reduced or eliminated as a result of the expulsion of a person; the question of whether it is possible to find other solutions to the problem in the country of asylum or in a safe third country [8]. The

second restriction is about the threat “for the country”, which must be understood as a threat to the security and well-being of the population as a whole, in contrast to national security, which refers to the interests of the state [8].

According to the Article 31 of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees, in the event of illegal entry into the country from the territory in which their life would be in danger, refugees in this case should not be punished, "provided that such refugees themselves will immediately come to the authorities and provide reasonable explanations of their illegal entry or stay [9].

The legal and immigration status of an asylum seeker is unimportant, just like the way in which the person entered the territory or jurisdiction of the state. Forced return, contrary to the principle of non-refoulement, will occur if the asylum seeker is repatriated without his consent and will to a country where he may be persecuted and tortured [6]. “Access to the refugee status determination procedure is very important for the concept of providing protection and respect for the fundamental principle of non-refoulement. All asylum seekers should immediately be given access to the procedure for processing their applications, regardless of whether it is submitted at the border or in the territory of the state, including territorial waters” [6]. The main problem faced by the states in applying this principle is acceptance and passage through the border, as a person who has crossed the border is considered to be accepted, but legally he is not. It is necessary to respect the principle of non-refoulement, both at the border and in the territory of the state in relation to persons who may be subject to prosecution if they return to their country of origin, regardless of whether they are officially recognized as refugees or not. Anyone, who is seeking an asylum must not be subjected to refusal to cross the border, return or expulsion, and must not be forced to return to any territory or remain there if there is a fear of persecution endangering his life, physical integrity or freedom, except when dictated by authority of state security or protection of the public.

No one who is considered to be an asylum seeker can be returned to another state until the following requirements are met:

- the life and liberty of the inquirer will not be endangered in a third country within the meaning of Article 33 of the 1951 Convention;
- there is evidence that the inquirer will be admitted in a third country with safety and respect for the person;
- the third country is informed that the inquirer is seeking asylum and that his application has not been examined substantially;
- the third country agreed to the return of the asylum seeker and to provide the inquirer with access to the full procedure, including honest and effective consideration of his application, that is supposed to grant him status and effective protection;
- the inquirer will not be subjected to torture, inhuman or degrading treatment in a third country within the meaning of art. 3 of the UN Convention against Torture, Article 3 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Article 7 of the International Covenant on Civil and Political Rights [6].

In accordance with the Convention on the Status of Refugees and international law, states are obliged to respect the principle of non-refoulement. When this principle is violated or there is a threat of violation, the UNHCR contacts with the relevant authorities. In case when the violation of the principle of non-refoulement is inevitable, a person may address to the following authorized bodies as: the UN Special Rapporteur on Torture, UN Special Rapporteur on extrajudicial executions UN Working Group on Enforced Disappearances [6].

The principles of international refugee law are of great importance because of their fundamental nature. They define the basic structure of this industry, characterize the main trends in the development of human rights law.

#### **Notations and abbreviated terms:**

1. UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees.

#### *References:*

1 *Geneva Convention on Refugees, article 33; and the OAU Convention on Refugees, Article II.3. [Electronic source]. – 2010. –*

*URL: <https://cms.emergency.unhcr.org/documents/11982/55726/Convention+relating+to+the+Status+of+Refugees+%28signed+28+July+1951%2C+entered+into+force+22+April+1954%29+189+UNTS+150+and+Protocol+relating+to+the+Status+of+Refugees+%28signed+31+January+1967%2C+entered+into+fo>*

[rce+4+October+1967%29+606+UNTS+267/0bf3248a-cfa8-4a60-864d-65cdfece1d47](https://www.unhcr.org/refworld/docid/3dd8d12a.html) (the date of appeal: 8.02.2019).

2 Convention on the International Status of Refugees, League of Nations, adopted on October 28, 1933. [Electronic source]. – URL: <https://dl.wdl.org/11580/service/11580.pdf> (the date of appeal: 08.02.2019); Convention concerning the Status of Refugees Coming From Germany, article 4, adopted on 10 February 1938 [Electronic source]. – URL: <https://www.refworld.org/docid/3dd8d12a.html> (the date of appeal: 08.02.2019).

3 Conclusion No. 79, UNHCR, *op. supra*, footnote 79, paragraph (j), adopted on 1996 [Electronic source]. – URL: <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c430/general-conclusion-international-protection.html> (the date of appeal: 08.02.2019); Conclusion No. 81 (XLVIII) on General Issues, UNHCR, 48<sup>th</sup> Session, p. (I), adopted on 1997 [Electronic source]. – URL: <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c690/general-conclusion-international-protection.html> (the date of appeal: 11.02.2019); Conclusion No. 82 (XLVIII) on Asylum Guarantees, Executive Committee, UNHCR, 48<sup>th</sup> Session, 1997, paragraph (d-i), adopted on 1997 [Electronic source]. – URL: <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c958/safeguarding-asylum.html> (the date of appeal: 11.02.2019).

4 General Conclusion on International Protection General Conclusion on International Protection No. 79 (XLVII) adopted on 1996 [Electronic source]. URL: <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c430/general-conclusion-international-protection.html> (the date of appeal: 11.02.2019); UNGA Resolution No. 51/75, UN Document No. A / RES / 51/75, adopted on February 12, 1997 [Electronic source]. – URL: <https://www.un.org/documents/ga/res/51/ares51-75.htm> (the date of appeal: 12.02.2019).

5 Conclusion No. 6, UNHCR, adopted on 1977 [Electronic source]. – URL: <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c43ac/non-refoulement.html> (the date of appeal: 12.02.2019); Conclusion No. 17 (XXXI), Difficulties of extradition affecting refugees, Executive Committee, UNHCR, 31st Session, adopted on 1980 [Electronic source]. URL: <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c4423/problems-extradition-affecting-refugees.html> (the date of appeal: 12.02.2019).

6 Abdylдаев N.K., Арапова L.V., Балакхисхева M.S., Зhdанов O.V., Makhaddinova Kh.Z. *International Protection of Refugees, Handbook for Universities*. – Bishkek, 2007.

7 Geneva Convention on Refugees, article 33.2, adopted on 1951 [Electronic source – URL: <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> (the date of appeal: 12.02.2019).

8 *The Scope and Content of the Principle of Non-Refoulement: Opinion* [Electronic source], 2003. – URL: <https://www.refworld.org/docid/470a33af0.html> (the date of appeal: 13.02.2019).

9 Convention relating to the Status of Refugees, adopted on 28 July 1951 [Electronic source]. – URL: <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> (the date of appeal: 13.02.2019); *Collection of legal documents on the protection of the rights of refugees*. – Bishkek, 2004. – P.56.

УДК 32

МРНТИ 11.04.92

Қ.Қ. Жеделова<sup>1</sup>, С.Н. Сабикенов<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
1 курс магистранты, Алматы қ., Қазақстан

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: з.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі, профессор

## ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫ

*Аңдатпа*

Нақты құрылымдық нысандағы бұқаралық ақпарат құралдарының халықаралық құқықтық базасын талдау – бұл тұтастай алғанда оның айрықша рөліне және олардың әлемде болып жатқан демократиялық процестерге тұрақты және елеулі әсер етуіне байланысты ғылыми негіздемені талап ететін міндет. Бұқаралық ақпарат құралдарын тарих көзімен талдай отырып, біз әлеуметтік және саяси ұстанымдардың жалпы жұмыс істеуіндегі көптеген маңызды өзгерістер мен құнды ком-

поненттердің көзі және жолсерігі ретінде пікір білдіру еркіндігінің айрықша маңыздылығы туралы әсерді елемейміз.

Осыған байланысты бұқаралық ақпарат құралдарының интеграциялық үдеріске, демократияның дамуына және құқықтың үстемдігіне байланысты қазіргі заманғы үрдістерге ықпалына ерекше назар аударылады. Онда пікір білдіру еркіндігі, стандарттардың құндылықтары мен қағидаттарын, адамның құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу мақалада атап өтіледі.

**Түйін сөздер:** декларация, конвенция, бұқаралық ақпарат құралдары туралы заң, пікір білдіру еркіндігі, халықаралық құқық, халықаралық қатынастар.

*Жеделова Қ.Қ.<sup>1</sup>, Сабикенов С.Н.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>магистрант 1 курса Института Сорбонна-Казахстан,  
КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан*

*<sup>1</sup>Научный руководитель: д.ю.н., профессор, академик НАН РК*

## **МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО И СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ**

### *Аннотация*

Анализ международно-правовой базы средств массовой информации в конкретной структурной форме – это задача, требующая научного обоснования в связи с его особой ролью в целом и их постоянным и значительным воздействием на происходящие в мире демократические процессы. Анализируя средства массовой информации с точки зрения истории, мы не игнорируем впечатления об особой важности свободы выражения мнений как источника и проводника многих важных изменений в работе социальных и политических позиций в целом.

В связи с этим, особое внимание уделяется влиянию средств массовой информации на интеграционный процесс, современные тенденции, связанные с развитием демократии и верховенством права. В нем особо отмечается свобода выражения мнения, уважение ценностей и принципов стандартов, прав и свобод человека.

**Ключевые слова:** декларация, конвенция, закон о средствах массовой информации, свобода выражения мнения, международное право, международные отношения.

*Zhedelova K.<sup>1</sup>, Sabikenov S.N.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>student of 1 course of the master's degree of the Institute of  
Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abay*

*<sup>1</sup>Scientific supervisor: d.l.s., professor, academician of the NAS RK*

## **INTERNATIONAL LAW AND MASS MEDIA**

### *Abstract*

The analysis of the international legal framework of the mass media in a specific structural form is a task that requires scientific justification due to its special role in General and their constant and significant impact on the democratic processes taking place in the world. In analyzing the media from a historical perspective, we do not ignore the impression of the special importance of freedom of expression as a source and agent of many important changes in the work of social and political positions in General.

In this regard, special attention is paid to the influence of the media on the integration process, modern trends related to the development of democracy and the rule of law. It emphasizes freedom of expression, respect for the values and principles of standards, human rights and freedoms.

**Keywords:** declaration, convention, media law, freedom of expression, international law, international relations.

Қазіргі уақытта бұқаралық ақпарат құралдары шын мәнінде біздің өміріміз болып табылады, біз күні бойы бұқаралық ақпарат құралдарының түр-түрімен (ұялы телефондар, плакаттар, жарнамалық қалқандар, журналдар, теледидарлар, компьютерлер, хаттар) байланыста тұрамыз. Сонымен қатар, біз

қаласақ та, қаламасақ та күн сайын бұқаралық ақпарат құралдары арқылы хабарлар мен қосымша ақпарат аламыз. Бұқаралық коммуникация XIX ғасырдың ішінде анықталған ұғым ретінде бұқаралық ақпарат құралдарымен байланысты. Технологияларды дамыту және қоғамның жаңа қажеттіліктері жаңа бұқаралық ақпарат құралдарын құруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар ғылыми мақалаларда «Ақпараттық кеңістіктің құқықтық жағдайын, жеке адамдардың оны қолдану тәртібін реттейтін халықаралық-құқықтық принциптер мен нормалар шартты түрде халықаралық ақпараттық құқық деген терминге ие кешендік институт болып табылады» - делінген [1].

Бұқаралық ақпараттар құралы қазіргі заманғы адамның күнделікті өмірінің таптырмас бөлігі, дегенмен ол ұстанымдардың, пікірлердің және мінез-құлықтың дамуына әсер етеді және медианы зерттеу қажеттілігі туындайды. Медиограммалылық БАҚ-тың қоғамдағы рөлі мен функцияларын түсінуге, сондай-ақ базалық зерттеу дағдыларын дамытуға және азаматтардың демократиялық қоғамда тиісті өзін-өзі танытуына бағытталған. БАҚ-тың ақпарат айналымын қамтамасыз ететін медиатор немесе құрал-арна болып табылады. Медиа сөзі ретінде теледидар, радио, газеттер, интернет, ұялы телефондар, кинотеатрлар және т.б. сияқты қазіргі заманғы коммуникация құралдарының бірқатары түсіндіріледі. Медиа контент тасығыш арқылы берілуге жататын таңбаларды, бейнелерді, мәтінді және т.б. білдіреді.

Халықаралық ақпараттық алмасуларға, халықаралық құқықтың барлық жалпы императивтік принциптері өз әрекетін таратады. Олар бірқатар арнайы қағидаттарды толықтырады: мемлекеттердің транзиттік радиохабар мен телевизиялық хабар таратуын жүзеге асыру немесе оған санкция беру құқығы; мемлекеттердің ақпарат көздеріне халықтың еркін қол жеткізуін қамтамасыз ету міндеті; мемлекеттердің халықаралық қоғамдастық тыйым салған және мемлекеттік қауіпсіздікке, қоғамдық тәртіпке, халықтың денсаулығы мен имандылығына қауіп төндіретін идеяларды өз аумағында таратуға қарсы іс-қимыл жасау құқығы.

Желілік қоғам ұғымы өз тамырларын техникалық ғылымдардан алады. Желі-бір-бірімен әртүрлі бағыттағы желілік тәуелділіктермен байланысты объектілер жиынтығы. Электрондық коммуникациялар хабарламаларды бір уақытта көптеген адресаттарға жіберуге мүмкіндік берді. Қазіргі қоғамның кеңістіктері тең емес. Желі ұғымына назар аудару электрондық коммуникациялық желі жүйелерін кеңінен әзірлеумен тікелей байланысты. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамып келе жатқан саласы қоғамдағы бірқатар дәстүрлі қатынастарды қайта пайымдауға алып келді. Осылайша, Ю.Хабермас пікірі бойынша, желілік азаматтық қоғамның басты сипаттамалары "коммуникацияның кең, көп өлшемді байланыстарын орнату" ретінде "ашықтық", сондай-ақ "аяқастылық" - "еркін қалыптастыру, тұрақтамау, тұрақты өзгерту" құрылымы болып табылады [2]. Ақпараттық процестер жаһандық сипатқа ие, дегенмен әр мемлекеттің өзіндік ұлттық ерекшелігі бар. Қазақстан Республикасының бұқаралық коммуникация құралдарының жаңа жүйесі егемендік алғаннан кейін қалыптасты. Телекоммуникациялық, хабар тарату секторын монополиясыздандыру жүргізілді. Жаңа медиа ұйымдардың, телерадиокомпаниялардың пайда болуы ақпараттық ресурстарға, хабар алмасуға деген қажеттілікті үнемі сездіретін медианың нарыққа жылдам және оңай кіруіне жаңаша мүмкіндіктер берді.

Бұқаралық ақпарат құралдары мен халықаралық құқық бұқаралық ақпарат құралдарын пайдаланудың техникалық шарттары, халықаралық хат алмасу, таратылған немесе таратылатын ақпарат көзінің мазмұны сияқты негізгі мәселелерді талқылайды. Яғни, мемлекеттер арасында өзара кикілжың тудырмау мақсатында, радиожіліктерді пайдалануға байланысты келісім, мемлекет туралы ой-пікірді қалыптастыратын теріс пиғылдағы ойларға тыйым салу немесе мемлекеттің идеологиялық мүддесін қорғау, көтеру тәсілдері.

Халықаралық ақпарат алмасуға халықаралық құқықтың жалпы императивті принциптері ықпал етеді. Ал арнайы принциптер императивті принциптерді толықтырып тұрады. «Арнайы принциптерді жекелесек, халықаралық қауымдастықтың мініне ұшыраған ойпікірлерді мемлекеттер тоқтатуға міндетті; мемлекеттердің өздерінің саяси, экономикалық, мәдени мақсат-мүдделерін жүзеге асыруда ақпараттық инфрақұрылымдарын дамыту құқығы; мемлекеттердің телекөрсетілімдері мен радиохабарларды трансшекаралық таратуды жүзеге асыру немесе бекіту құқығы; тұрғындардың ақпарат алуға еркіндігін мемлекет қамтамасыз етуге міндетті; ұлттық ақпарат құралдарының өзге елдің ішкі саясаты мен ісіне араласуын, шетелдік теріс насихат жүргізуін мемлекет болдырмауға, тоқтатуға міндетті; өз аумағында халықаралық қауымдастықтың тыйым салған және мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке, халықтың денсаулығы мен санасына қауіпті ой-пікірлерді таратуға қарсы

тұруға мемлекет құқылы» [3]. Дәл осындай нормативтік актілерді Қазақстан Республикасының Конституциясының «**25-бап. Бұқаралық ақпарат құралдары туралы заңдарды бұзу үшін жауапкершілік негіздері**, 2-1. Бұқаралық ақпарат құралының меншік иесі, бас редакторы (редакторы) Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді, оның тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруді, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-таптық және рулық артықшылықты, қатыгездікті, зорлық пен порнографияны насихаттап, үгіттейтін хабарлар мен материалдарды таратқаны үшін, олардың алынған көздеріне қарамастан, Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген жауаптылықта болады» байланыстырса болады [4].

Бұқаралық ақпарат құралдары туралы Заң бұқаралық ақпарат құралдарының, әсіресе электрондық бұқаралық ақпарат құралдарының және журналистік кәсіптің дамуымен тығыз байланысты жас құқықтық тәртіпті білдіреді. Бұл құқықтық тәртіпті реттеудің мәні негізінен БАҚ саласындағы қатынастар болып табылады. БАҚ туралы Заңды зерделеу объектілері:

- Қоғамдағы демократиялық қатынастардың дамуының алғышарты ретінде БАҚ-тың өзін-өзі көрсету еркіндігі;

- БАҚ-тың плюрализмі мен шоғырлануы;

- Бағдарламалардың мазмұнын реттеу;

- Электронды БАҚ жарнамаларды реттеу;

- Хабар таратушылар түрлері;

- Қоғамдық хабар тарату қызметі ;

- Жария ақпаратқа қол жеткізу;

- Жеке өмірге қол сұғылмаушылық және дербес деректерді қорғау құқығы;

- Диффамацияны реттеу және журналистік көздерді қорғау, сотқа хабарлау, сот ісін жүргізу және жауап беру және түзету құқығы;

- Сайлау науқанын бұқаралық ақпарат құралдарында жариялауды реттеу [5].

Кез келген басқа құқықтық тәртіп сияқты, бұқаралық ақпарат құралдары туралы Заңның осы пәннің қолданылу аясын реттейтін және рұқсат етілген ережелері бар өз көздері бар. Бұл мақалада біз БАҚ құқығының халықаралық көздеріне, яғни БАҚ үшін халықаралық-құқықтық базаға назар аударамыз. Бұл халықаралық-құқықтық база бірнеше құқықтық актілерден тұрады, бірақ олардың ең маңыздысы Біріккен Ұлттар Ұйымы және Еуропа Кеңесі сияқты халықаралық ұйымдардың актілері болып табылады.

Аз ұлттарды қорғау туралы негіздемелік конвенция 1995 жылы қабылданды және онда бұқаралық ақпарат құралдарына ерекше назар аударылады. Осы Конвенцияның ережелері азшылық бұқаралық ақпарат құралдарында төзімділік пен мәдени плюрализмді көтермелеу арқылы бұқаралық ақпарат құралдарына қол жеткізу қамтамасыз етілуге тиіс екендігін айқындайды.

Халық саны аз ғана мөлшерді құрайтын ұлттарды қорғау туралы негіздемелік конвенция 1995 жылы қабылданды және онда бұқаралық ақпарат құралдарына ерекше назар аударылады. Осы Конвенцияның ережелері азшылық бұқаралық ақпарат құралдарында төзімділікті көтермелеу арқылы бұқаралық ақпарат құралдарына қол жеткізу қамтамасыз етілуге тиіс екендігін айқындайды. Бұған қол жеткізу үшін қосымша шаралар қабылдау қажет:

- қолданысы аз тілдердің бағдарламаларын тарататын хабар таратушыларға қаржылық қолдау көрсету;

- азшылықпен немесе түрлі этникалық топтар арасындағы диалогпен байланысты тақырыптарға арналған бағдарламаларды қаржыландыру;

- редакторлар мен хабар таратушылар аз ұлттардың өз бағдарламаларына қол жеткізуін қамтамасыз етуі тиіс.

Осы конвенцияның 9-бабының 1-тармағында "Ұлттық азшылыққа жататын тараптар, әрбір адамның еркін пікір білдіру құқығы мемлекеттік органдардың араласуынсыз және мемлекеттік шекараларға қарамастан азшылық тілінде өз пікірлерін ұстану және ақпарат пен идеяларды алу және тарату бостандығын қамтиды деп тануға міндеттенеді"-делінген. Конвенцияның жүзеге асырылуын қадағалайтын және Еуропа Кеңесіне мүше мемлекеттердің бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы азшылық құқықтары туралы пікірлерді жариялайтын, он сегіз сарапшыдан тұратын консультативтік комитет бар. Жаһандық ауқымда бұқаралық ақпарат құралдарының еркіндігін және бүкіл әлемде пікір білдіру бостандығын жақсартуға бағытталған халықаралық ұйымдар мен мекемелер жұмыс жасайды. Осындай ұйымдар немесе мекемелер:

- Штаб-пәтері Цюрихте орналасқан халықаралық баспасөз институты;

- Шекарасыз репортерлер;
- Бостандық үйі;
- Массури университеті аясында журналистика факультетінде құрылған ақпарат еркіндігі орталығы.

Академик С.Н. Сабикенов айтып кеткендей: «Адам құқықтары заңтану ғылымының ғана емес, сонымен қатар басқа да гуманитарлық қоғамдық ғылымның іргетасы болып табылады. Жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдардың барлық жетістіктері адам мүддесінде пайдаланылуы тиіс, адамның мүдделері мен құқықтары қоғамдық прогресс пен қоғамдық дамудың жалғыз өлшемі болуы тиіс. Нақты адам құқықтарымен жұмыс істейтін мемлекет пен құқықтың мазмұны айқындалуға тиіс. Демек, демократия сияқты адам құқықтары мемлекетке және құқыққа тікелей қатысы бар, қоғамда жүзеге асырылатын барлық қайта құрулар тұлғаның әлеуметтік және оң мәртебесін арттыруға бағытталуы тиіс» [6]. Осыған орай, азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіде 18-бап "әрбір адамның ой, ар-ождан және дін бостандығына құқығы бар", онда бұл құқық заңда көзделген және қоғамдық қауіпсіздікті, тәртіпті, денсаулықты немесе моралды немесе басқа адамдардың негізгі құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін қажетті шектеулерге ғана жатқызылуы мүмкін. Атап айтқанда, кез келген демократиялық қоғамда пікір білдіру еркіндігі абсолютті бола алмайды, бұл оның шекарасы болуы тиіс және қоғамдық мүддесі бар (ұлттық қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп және қоғамдық мораль сияқты) басқа мақсаттарға қол жеткізу шеңберінде қозғалуы тиіс дегенді білдіреді. Шынында да, бұқаралық ақпарат құралдарының еркіндігі олардың абсолютті бостандығын білдірмейді. Тіпті ең демократиялық қоғамдарда да бұқаралық ақпараттар құралы қоғамдық мүдделерге қауіп төндіретін ақпаратты жариялай алмайды. бұқаралық ақпараттар құралы бостандығының философиясы бұқаралық ақпараттар құралы бостандығы мен жеке тұлғалардың пікірін білдіру еркіндігі арасындағы тепе-теңдікті табу қабілеті болуы тиіс. Әрбір мемлекет бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануда өз мүдделеріне, саяси көзқарастарына және дәріптейтін идеологияларына қайшы келмейтін арнайы нормалар мен оларды халықаралық-құқықтық реттеудің принциптерін құра алды. Ұстанған бағыты бір болған мемлекеттер ақпарат саласын құқықтық реттеуде бірауыздан қабылдап, қол қойған біршама құжаттар қатарын бұқаралық ақпараттардың мазмұнын айқындайтын нормалар құрайды.

Негізінде, қазіргі дүние жүзінде болып жатқан оқиғалар, сонымен қатар, қоғамдық үдерістер мен қақтығыстар адам құқықтарын және мемлекет мүддесін қорғау мәселесіне көп назар аудартады. Сондықтан, құқық қорғайтын халықаралық ұйымдар өз жұмысарын күшейтуде. Қабылданған БАҚ туралы заңның ең маңызды құқықтық көздері Еуропа кеңесі:

- адам құқықтары туралы Еуропалық конвенция,
- аймақтық тілдердің немесе азшылық тілдерінің Еуропалық Әлеуметтік Хартиясы,
- аз ұлттарды қорғау туралы негіздемелік конвенция болып табылады.

Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы Жарғысына сәйкес бірлескен қызмет қатарына байланыс жүйесін дамытудағы ынтымақтастық, ортақ ақпараттық кеңістікті дамытудағы ықпалдастық та жатады. Ең бастысы, ТМД құру туралы келісімде мүше-мемлекеттер арасында ақпарат беру, тарату еркіндігі қамтылған [7].

Қорытындылай келе, берік және сапалы құқықтық базаның болуы бұқаралық ақпарат құралдарының нақты өмір сүруінің және бостандығының жұмыс істеуінің және олардың қоғамдағы демократиялық қатынастарға әсерінің негізі кепілі болып табылатынын атап өту қажет. Сапалы медиакеңістіксіз және мемлекет тарапынан нақты үндеусіз БАҚ еркіндігі жоқ. Бұқаралық ақпарат құралдары мен пікір білдіру еркіндігі ұзақ мерзімді перспективада дамудың белгілі бір процестеріне және институционалдық әлеуетті даусыз дамытуға күшті әсер етеді. БАҚ бостандығы бүкіл әлемде ортақ өмірде өте маңызды орын алады. Біз БАҚ еркіндігі - бұл аяқталмаған процесс екенін ескере кетуіміз керек, өйткені ол үнемі дамып, жетілуде, тіпті ең демократиялық елдерде де. Бұқаралық ақпарат құралдары мен пікір білдіру еркіндігі туралы олардың нормалары тұрғысынан бұрын талдаған барлық халықаралық заңдар, сөзсіз, осы саладағы формальды деңгейдің берік құқықтық базасының болуын көрсетеді, сондықтан оларды ұлттық деңгейде әзірлеу ұсынылады, адамның осы әмбебап құқықтарын қорғау қамтамасыз етіледі. Талданатын құқықтық актілер кез келген тұлға немесе жеке тұлға үшін жалпы пікір білдіру еркіндігіне қатысты, ал олардың кейбіреулері іс жүзінде барлық елдерде бар. Азшылық пікір білдіру еркіндігін сақтай отырып, тереңірек енеді. Бұл жек көрушіліктің өршуіне жол бермеу және барлық азшылықтарға өзін бұқаралық ақпарат құралдарында еркін білдіруге мүмкіндік беру үшін барлық ұлттық құқықтарда танылуы және бекітілуі тиіс өте маңызды негіз.

Әрбір адам өз өмірінде ақпаратты алуға, оны өңдеуге, таратуға, бөлісуге құқылы, дегенмен бұқаралық ақпарат құралдары қоғамдық пікірді оң немесе теріс бағытта қалыптастыру құралы болып табылатындықтан, ақпаратқа еркіндік бере отырып, шектеу де қойылуы шарт. Әрбір ақпарат идеологиялық мүддеге негізделген өнім және оны тұтынушылар дұрыс - бұрыстығын білместен түрлі жағдайда қабылдауы моральдық тұрғыда зиян келтіруі ықтимал. Бірақ таратылатын ақпарат көзінің қайсысы хабар, қайсысы насихат екенін айыра жіліктейтін арнайы механизмдер, құралдар жоқтың қасы. Сонымен қатар, қоғамның ішінде сынға ұшырап, белгілі бір ой-пікірлердің теріс негізде насихатталғаны үшін жүктелетін жауапкершілік те қатаң болуы тиіс. Бұқаралық ақпарат құралдарының халықаралық құқық негізіндегі басты міндеттерінің де бірі осы мәселе болып табылады.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

1 Айдарбаев С.Ж., Шумилов В.М. *Международное публичное право.* – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 285 б.

2 Хабермас Ю. *Демократия, разум, нравственность. Московские лекции и интервью.* – М.: Academia, 1995.

3 Ермичева Е.В. *Международно-правовые аспекты деятельности средств массовых информации: Дисс.к.ю.н.* – М.: Изд-во: Дип. Академия МИД РФ, 2003. – 177 с.

4 ҚР Конституциясының 25-бабы. <http://sud.gov.kz/kaz/content/bukaralyk-akparat-kuraldaryny-soz-bostandygy-zhne-sot-isin-zhurgizudin-zhariyalygy>

5 PhD Majhosev A. (2015). *Media rights (authorized lectures).* University "Goce Delchev" Stip.

6 Сабикенов С.Н. *Труды академика Салахидена Сабикенова по общей теории права, конституционному и международному праву: Современная международно-правовая доктрина классификации прав и свобод человека.* – 2019. – 5 с.

7 Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека (от 26.05.1995 г.). 11-ст.(1). <http://base.spinform.ru/website>

УДК 323.28

МРНТИ 11.25.41

*Сабитова Ш.А.<sup>1</sup>, Набережнев С.С.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>*Научный руководитель: д.ф.н., профессор кафедры Международного права, Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

<sup>1</sup>*студент 4 курса, специальность «Международное право», Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

## **МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ СРЕДСТВА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТЕРРОРИЗМУ**

### *Аннотация*

В данной статье рассматриваются вопросы касающихся терроризма, а также средства противодействия ему. Сегодня терроризм проявляется повсюду, даже в европейских странах со стабильной внутривнутриполитической обстановкой (Париж, Брюссель и др.). Угроза террористических актов и противодействие ей – актуальная проблема для всех государств, как для всех государств в отдельности, так и для всего мирового сообщества – в целом. Как показали события последних 10 лет, экстремизм и терроризм опасны отдельно взятым обособленным государствам, а также всему международному сообществу. Противодействие этим двум феноменам – задача всех государств, гражданского общества всех стран, а также национальных силовых структур государств.

**Ключевые слова:** терроризм, международное право, угроза террористических актов, возникновение терроризма, теракт, организация, конвенция, методы борьбы, демонстрация, устрашение, политическая безопасность, Организация Объединенных Наций, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе.



Ш.А. Сабитова<sup>1</sup>, С.С. Набережнев<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: ф.ғ.д., Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық кафедрасының профессоры, Абай атындағы ҚазҰПУ

<sup>1</sup>Сорбонна-Қазақстан институтының Халықаралық құқық мамандығының 4 курс студенті, Абай атындағы ҚазҰПУ

## ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ

*Аңдатпа*

Мақалада терроризмге қатысты теориялық, практикалық аспектілердің мәселелері, сондай-ақ, оған қарсы әрекет ету құралдары қарастырылады. Бүгінде терроризм барлық жерде, тіпті ішкі саяси жағдайы тұрақты еуропалық елдерде (Париж, Брюссель және т.б.) көрінеді. Террорлық актілердің қатері және оған қарсы тұру – барлық мемлекеттер үшін жеке-жеке мәселе болып табылады, сондай-ақ бүкіл әлемдік қоғамдастық үшін-тұтастай алғанда өзекті мәселе. Соңғы 10 жылда тіркелген оқиғаларда көрсеткендей, экстремизм мен терроризм жеке алынған жеке мемлекеттерге, сондай-ақ бүкіл халықаралық қоғамдастыққа қауіпті. Бұл екі феноменге қарсы тұру-барлық мемлекеттердің, барлық елдердің азаматтық қоғамының, сондай-ақ мемлекеттердің ұлттық күш құрылымдарының міндеті.

**Түйін сөздер:** терроризм, халықаралық құқық, террористік актілер қатері, терроризмнің пайда болуы, теракт, ұйым, конвенция, күрес әдістері, демонстрация, саяси қауіпсіздік, Біріккен Ұлттар Ұйымы, Еуропадағы қауіпсіздік және Ынтымақтастық Ұйымы.

*Sh.A. Sabitova<sup>1</sup>, S.S. Naberezhnev<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>*Scientific supervisor: d.f.s., professor, department of International Law,  
Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay*

<sup>1</sup>*4<sup>st</sup> year student, specialization International law,  
Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay*

## INTERNATIONAL LEGAL MEANS OF COUNTERING TERRORISM

*Abstract*

This article discusses the theoretical and practical aspects of terrorism, as well as the means of countering it. Today, terrorism is manifested everywhere, even in European countries with stable internal political situation (Paris, Brussels, etc.). The threat of terrorist acts and counteraction to it is an urgent problem for all States, both for all States individually and for the entire world community as a whole. As the events of the past 10 years have shown, extremism and terrorism are dangerous to individual States, as well as to the entire international community. Countering these two phenomena is the task of all States, civil society of all countries, as well as national power structures of States.

**Keywords:** terrorism, international law, threat of terrorist acts, emergence of terrorism, terrorist attack, organization, Convention, methods of struggle, demonstration, intimidation, political security, United Nations, Organization for security and cooperation in Europe.

В Соединённых Штатах Америки 11 сентября 2011 года членами организации «Аль-Каида» осуществлён ряд террористических актов. «Жертвами терактов стали 3077 человек (не включая 19 террористов): 256 пассажиров и членов экипажей самолётов, 2606 человек – в Нью-Йорке, в зданиях Всемирного торгового центра и на земле, 155 – в здании Пентагона. Погибли граждане США и ещё 91 государства» [1]. Как показали события последних 10 лет, экстремизм и терроризм опасны отдельно взятым обособленным государствам, а также всему международному сообществу. Противодействие этим двум феноменам – задача всех государств, гражданского общества всех стран [2, с.123], а также национальных силовых структур государств. Угроза террористических актов и противодействие ей – актуальная проблема для всех государств, как для всех государств в отдельности, так и для всего мирового сообщества – в целом.

Терроризм, как форма протеста, – это не только реальные физические деяния (например, физическое истребление мирных жителей), но и психические воздействия, угрозы применения насилия. Существуют около 500 определений терроризма. Однако выработать единое приемлемое для всех мнение о понятии терроризма ещё не удалось. Уже само по себе это говорит об актуальности исследования терроризма. Отсутствие единого, подходящего для всех государств, универсального понятия терроризма затрудняет выработку единого подхода к проблеме противодействия терроризму, даёт возможность ряду государств, в разных ситуациях, использовать разные политические подходы, в одних случаях признавая терроризмом те или иные деяния, а в других – нет. Терроризм характеризуется тем, что основным смыслом и нацеленностью терроризма является устрашение смертью, казнью, насилием [3, с.232].

Современный период международного терроризма ярко освещается средствами массовой информации. Нападения на государственных и политических деятелей, подрывные антиправительственные действия, организуемые из-за границы, покушения, наносящие ущерб стабильности и безопасности и т.п., – все эти методы используются в самых различных целях государствами, народно освободительными движениями, транснациональными корпорациями, уголовными элементами, различными экстремистскими группировками [4, с.70 ].

Изучив универсальные Конвенции ООН и другие международные документы в сфере противодействия терроризму, мы приходим к выводу о том, что при разработке определения «терроризм» в национальном законодательстве следует руководствоваться нормами национального уголовного законодательства. Терроризм (акт терроризма) – акт насилия, признаки которого указаны в уголовном законе (кодексе). Это и убийства, и захват заложников и т.д., и угроза таких действий.

Акты терроризма (преследования, разрушения, захват заложников, убийства и т.д.) применяются, как правило, против мирного населения, с целью его устрашения, причинения ущерба личности, обществу и государству, они обычно не направлены на конкретных лиц. Как отмечалось нами ранее, акты терроризма могут сопровождаться человеческими жертвами, либо разрушением материальных и духовных ценностей, либо провоцируют войны, межнациональную и социальную рознь.

Террористические акты – уголовно-правовые деяния, объектом посягательства которых выступают жизнь, здоровье людей, их свобода, экономические, социальные, культурные права и интересы людей. В зависимости от культурных либо иного рода различий того или иного этноса, народа одни и те же противоправные акты могут восприниматься как террористические акты либо нет (например, правом народа на определение в освободительной войне). Таким образом, терроризм – это деяние, с целью вызвать смерть мирных жителей или причинить им тяжкие телесные повреждения. Цель такого деяния состоит в запугивании населения либо принуждении правительства или компетентного органа (организации) совершить какое-либо действие или воздержаться от него.

После того, как на мировое сообщество обрушились как ураган террористические акты, произошедшие 11 сентября 2001 г. в США, были приняты ряд исторических документов: Резолюция Совета Безопасности ООН №1368 от 12 сентября 2001 года, а также резолюция №1373 от 28 сентября 2001 года. Резолюция 1368 (2001) закрепила террористические акты в США 11 сентября 2001 года, как угрозу миру и безопасности, призвала участников Сообщества принять все нужные усилия для привлечения к ответственности тех, кто их непосредственно совершал, организовывал и осуществлял их финансирование. Резолюции от 28 сентября 2001 года 2001 года обратила внимание государств-участников Сообщества на вопросы рассмотрения применения с санкции Совета Безопасности крайних мер против террористов, предусмотренных главой VII Устава Организации Объединенных Наций в виде права на индивидуальную или коллективную самооборону государства, участника ООН. Те или иные теоретические положения, намерения, знания, которые прошли апробацию практикой, становятся неотъемлемой частью правовой науки, той или иной деятельности, они используются для решения научных и практических задач, в том числе и в области противодействия терроризму.

Ключевым документом правовой базы антитеррористического сотрудничества ОБСЕ является Хельсинкский Заключительный акт (1975), заключённый государствами и правительствами европейских стран, США и Канады. Главная особенность этого международного документа состояла в том, что впервые за последнюю историю несколько десятков государств – участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, впервые вверенной им территории повернулись лицом к проблеме разрастающегося терроризма. Они впервые пришли к осознанию необходимости объединиться и первоочередной необходимости воздерживаться от любой помощи террористической

деятельности. Возникло понимание того, что ради международной безопасности государства станут применять действенные меры, единственной целью которых будут недопущение актов терроризма и на национальном уровне, и в процессе международного взаимодействия.

Итоговый документ Мадридской встречи (1983) – важный акт в деле борьбы с терроризмом. В нём государства-участники, безусловно, порицали терроризм сам по себе, а также и в международных отношениях. Одна из главных причин этого связана с угрозой жизни, которую несут эти феномены для случайных, неповинных людей. При этом также подвергаются опасности права человека, его жизнь, потребности, свободы граждан. Соответственно возникает неотложная необходимость энергичных мер противодействия терроризму.

Необходимо особо отметить, что положения резолюции 1373 от 28 сентября 2001 года Совет Безопасности ООН, основанные на Главе VII Устава Организации Объединенных Наций [5], имеют обязательную юридическую силу. Другими словами, государства должны стать участниками универсальных документов о борьбе с терроризмом, в том числе 10 конвенций и 2 протокола и полностью претворить их в жизнь. В числе универсальных документов ООН, о которых идёт речь, следует назвать Международные Конвенции по самому широкому спектру наболевших вопросов борьбы с терроризмом, требующих к себе повышенного внимания в силу определённой их специфики. Речь идёт о Конвенциях, в которых были признаны уголовно-наказуемыми деяниями преступления, которые были совершены в особых ситуациях.

В их числе:

- о преступлениях и актах, совершаемых на борту воздушных судов (1963);
- в отношении незаконных захватов воздушных судов (1970);
- касательно незаконных актов против безопасности гражданской авиации (1971);
- в отношении преступных деяний против лиц, пользующихся международной защитой (1973);
- касательно захватов заложников (1979);
- относительно физической защите ядерного материала (1980);
- в отношении незаконных актов против безопасности морского судоходства (1988);
- касательно маркировки пластических взрывчатых веществ (1991);
- о борьбе с бомбовым терроризмом (1997);
- в отношении борьбы с финансированием терроризма (1999).

Кроме того, когда говорят об универсальных документах ООН, то также имеют ещё в виду два протокола:

- относительно незаконных актов насилия в аэропортах (1988);
- касательно борьбы с незаконными актами против безопасности стационарных платформ (1988).

Во всех, сколько ни будь значимых документах ООН и ОБСЕ государства-участники, в отдельности, и, сообщество, в целом, решительно обозначают свою позицию, которая, как правило, направлена лицом в сторону поиска и реализации действенных средств предотвращения и пресечения терроризма на всех его уровнях.

В связи с этим принимаемые государствами действия в сторону противодействия терроризму не будут носить формального характера, а будут направлены на достижения реального результата по недопущению использования их территорий в качестве места для тренинга, выучки, для развёртывания террористической деятельности, даже, если эта деятельность будет направлена против других государств и граждан других государств. Именно по этой причине государства-соучастники вводят запреты на незаконную деятельность на своей территории организаций и лиц, которые так или иначе связаны с террористической деятельностью, скажем непосредственно участвуют в террористических актах, прямо или косвенно оказывают содействие террористам либо подстрекают их и пособничают, а также действия, направленные на насильственное свержение политического режима другого государства-участника. Вне закона государств-участников также оказываются те, кто организует нападения на официальных представителей дипломатических, консульских или иных официальных отношений, замешаны в финансировании террористических актов или террористической деятельности.

*Список использованной литературы:*

1 Свободная энциклопедия. Террористические акты 11 сентября 2001 года. Жертвы. Сайт [wikipedia.org](http://wikipedia.org) [Электронный ресурс]. Сайт [wikipedia.org](http://wikipedia.org) URL: <https://ru.wikipedia.org>

2 Исмагулов К.Е., Муканбеткалиев А.А. *Терроризму теперь есть конституционная преграда. Информационно-аналитический журнал «Вестник Министерства юстиции Республики Казахстан», №4 (17), 2017. – С.76.*

3 Даль В. *Толковый словарь живого русского языка. Том-4. – Москва, 1956. – С.401.*

4 Сабитова. Ш.А. *Роль СМИ в сфере противодействия экстремизма Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика», №2(49), 2017. – С.140.*

5 *Устав Организации Объединенных Наций, 1945 года; [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.un.org/ru/charter-united-nations/>*

УДК 343.2/7

МРНТИ 10.77.01

*Хусаинов О.Б.<sup>1</sup>, Жумадилов Б.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Научный руководитель: к.ю.н.,  
доцент кафедры международного права КазНПУ им. Абая*

*<sup>1</sup>студент 2 курса Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

## **НЕВИНОВНОЕ ПРИЧИНЕНИЕ ВРЕДА: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ**

### *Аннотация*

В данной статье рассматривается зарубежный опыт закрепления нормы о невинном причинении вреда в уголовном законе. Проведен сравнительно-правовой анализ уголовного законодательства Азербайджанской Республики, Республики Беларусь, Республики Казахстан, Латвийской Республики, Российской Федерации, Республики Узбекистан, Украины. Выделены наиболее интересные классификации невинного причинения вреда, указанных государств.

**Ключевые слова:** Республика Казахстан, уголовный закон, уголовно-правовая политика, невинное причинение вреда, зарубежный опыт, концепция, законодательство, уголовное право.

*О.Б. Хусаинов<sup>1</sup>, Б.Жұмаділов<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: з.ғ.к., Сорбонна-Қазақстан институтының  
халықаралық құқық кафедрасының доценті, Абай атындағы ҚазҰПУ*

*<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 2 курс студенті*

## **ЖАЗЫҚСЫЗ ЗИЯН: ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ**

### *Аңдатпа*

Бұл мақалада қылмыстық заңда жазықсыз зиян туралы норманы бекітудің шетелдік тәжірибесі қарастырылады. Әзірбайжан Республикасының, Беларусь Республикасының, Қазақстан Республикасының, Латвия Республикасының, Ресей Федерациясының, Өзбекстан Республикасының және Украинаның қылмыстық заңнамаларына салыстырмалы құқықтық талдау жасалды. Осы мемлекеттер келтірген жазықсыз зиянның ең қызықты классификациялары бөлектелген.

**Түйін сөздер:** Қазақстан Республикасы, қылмыстық заң, қылмыстық-құқықтық саясат, жазықсыз зиян, шетелдік тәжірибе, түсінік, заңнама, қылмыстық құқық.

Khussainov O.B.<sup>1</sup>, Zhumadilov B.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Scientific supervisor: PhD in law, Associate Professor of international law  
at the Institute Sorbonne-Kazakhstan, KazNPU named after Abai

<sup>1</sup>student of 4 year of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai

## INNOCENT HARM: FOREIGN EXPERIENCE

### Abstract

This article discusses the foreign experience of fixing the norm on innocent harm in criminal law. A comparative legal analysis of the criminal legislation of the Azerbaijan Republic, the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan, the Republic of Latvia, the Russian Federation, the Republic of Uzbekistan, and Ukraine has been carried out. The most interesting classifications of innocent harm caused by these states are highlighted.

**Keywords:** the Republic of Kazakhstan, criminal law, criminal law policy, innocent harm, foreign experience, concept, Legislation, criminal law.

В современных условиях изучение зарубежного законодательства и правового опыта имеет большое значение для теории уголовного права и законодательной практики. В этой связи обращение к зарубежному уголовному законодательству представляется весьма актуальным ввиду различного понимания невинного причинения вреда в уголовных законодательствах [1, с.63].

Изучение опыта зарубежного законотворчества позволяет представить отечественную правовую систему в сравнении с правовыми системами других государств. Это также позволяет уяснить опыт реформирования уголовного законодательства в странах ближнего и дальнего зарубежья. В связи с обретением независимости республиками СССР на повестке дня появилась проблема реформирования уголовного законодательства. Большинство государств, образовавшихся на территории бывшего СССР, пошли по пути создания нового законодательства, остальные ограничились усовершенствованием имеющегося. Представляют интерес уголовные кодексы стран бывшего СССР и с той позиции, что ранее в законотворчестве существовала некая централизованная установка на поправки, изменения и дополнения, вносимые в уголовный закон государств Союза, и административно-командная система не позволяла свободно творить закон - сообразно менталитету того или иного субъекта СССР.

В настоящее время республики самостоятельно определяют для себя приоритетные цели и задачи уголовно-правовой политики, приводят в соответствие с конституциями свое законодательство, в том числе и уголовное. Сравнительный анализ нормы невинного причинения вреда позволит более четко и полно отследить закрепление положения о невинном причинении вреда, его недостатки и достоинства в уголовных законодательствах иностранных государств. С этой целью рассмотрим некоторые уголовные кодексы зарубежных стран.

Уголовный кодекс Республики Узбекистан 1994 г. отличается значительной новизной - достаточно отметить, что ни одна из его статей не воспроизводит формулировок УК 1959 г., действовавшего до этого. В специальной главе о вине предусмотрена новая норма о невинном причинении вреда (ст. 24), которая закрепляет две формулы невинного причинения вреда. «Деяние признается совершенным невинно, если лицо, его совершившее, не сознавало, не должно было и не могло сознавать общественно опасного характера своего деяния либо не предвидело его общественно опасных последствий и по обстоятельствам дела не должно было и не могло их предвидеть». Первая формула ориентирована на преступления, сконструированные по правилам о формальных составах. Вторая формула определяет признаки случая применительно к материальным составам и выражена в словах «не предвидело общественно опасных последствий, не должно было и не могло их предвидеть». Учитывая тот факт, что среди обновленных уголовных законодательств бывших стран СССР УК Республики Узбекистан первый, где обозначена норма о невинном причинении вреда, то приведенная формулировка представляется удачной, т.к. в ней обозначены признаки, необходимые для квалификации деяния в качестве невинного [2].

Уголовный кодекс Республики Беларусь 2000 г. предусматривает в ст. 26 норму о невинном причинении вреда (случае): «Деяние признается совершенным невинно, если лицо, его совер-

шившее, не сознавало и по обстоятельствам дела не должно было или не могло сознавать общественную опасность своего действия или бездействия либо не предвидело возможности наступления общественно опасных последствий и по обстоятельствам дела не должно было или не могло их предвидеть» [3]. В большей степени данное определение случайного деяния дублирует рассмотренную выше ст. 24 УК Республики Узбекистан.

Процесс реформирования уголовного законодательства в Латвийской Республике завершился принятием нового уголовного закона в 1998 г. данный законодательный акт отошел от ряда стандартов, присущих уголовным кодексам республик, входивших в состав Советского Союза. Одним из таких моментов является определение нормы о невиновном причинении вреда. Статья 10 обозначает совершение преступного деяния по неосторожности. Часть первая данной статьи рассматривает совершение деяния по неосторожности, вторая - невиновное причинение вреда. «Предусмотренное настоящим законом деяние не является уголовно наказуемым, если лицо не предвидело, не должно было и не могло предвидеть возможность наступления последствий своего действия или бездействия». Создается впечатление, что латвийские законодатели рассматривают положение, которое в российском праве выступает как невиновное причинение вреда, равнозначностью неосторожно совершенного деяния с освобождением лица от уголовной ответственности. Помимо этого, можно заметить, что законодатель отказался от традиционно рассматриваемого в науке уголовного права определения случая с указанием на неосознание совершения общественно опасного деяния. Можно предположить, что осознание или неосознание лицом своих поступков не имеет, по мнению латвийского законодателя, решающего значения при отнесении деяния к категории невиновного - достаточно лишь указания на непредвидение возможности наступления отрицательных последствий. Хотя можно заметить, что непредвидение чего-либо предполагает как само собой разумеющееся отсутствие осознания. Тем не менее, определение невиновного совершения деяния в данном контексте выглядит усеченным, что может негативно отражаться на процессе практического применения данной нормы [4].

В Уголовном кодексе Азербайджанской Республики 1999 г. не сформулирована норма о невиновном причинении вреда с конкретным толкованием и описанием деяния, в результате которого был причинен вред, на основании чего он не подлежит уголовной ответственности. Кодекс ограничивается лишь констатацией того, что «лицо не подлежит уголовной ответственности за невиновное причинение вреда» (п. 7.2 ст. 7) [4]. Законодатель, по существу, констатирует усмотрение правоприменителя при решении вопроса о наличии в конкретном деянии признаков невиновного его совершения. С одной стороны, этот факт можно трактовать как положительное явление, поскольку отсутствует ограничительное толкование и любая ситуация при наличии спорных моментов может рассматриваться в пользу лица, совершившего данное деяние. К таким спорным ситуациям можно отнести «прозрачную» границу между невиновным совершенным деянием и неосторожным преступлением, когда сомнение будет трактоваться в пользу субъекта. С другой стороны, такая свобода в толковании может привести к различного рода злоупотреблениям практических работников, что приведет к освобождению от уголовной ответственности лиц, фактически виновных в причинении вреда объектам уголовно-правовой охраны. Тем самым законодатель создал спорную ситуацию, при которой свободное толкование признаков невиновного причинения вреда может вызвать увеличение латентной преступности и необоснованного освобождения лиц от уголовной ответственности [5].

Противоположную ситуацию можно наблюдать в отношении нормы о невиновном причинении вреда в уголовном законодательстве Республики Казахстан. Согласно ч. 1 ст. 23 Уголовного кодекса Республики Казахстан деяние признается совершенным невиновно, если действия (бездействие) и наступившие общественно опасные последствия не охватывались умыслом лица, его совершившего, а уголовная ответственность за такое деяние и причинение опасных последствий по неосторожности УК не предусмотрена. В данной части вопрос о невиновном причинении вреда рассматривается с помощью исключения - если не умысел и неосторожность, то имеет место случай. Если бы не существовало ч. 2 данной статьи, можно было бы говорить о несостоятельности данной нормы в связи с отсутствием конкретных признаков, отличающих преступление от невиновного совершения деяния. В ч. 2 ст. 23 УК Республики Казахстан отмечается, что деяние признается совершенным невиновно, если лицо, его совершившее, не осознавало и по обстоятельствам дела не могло осознавать общественной опасности своих действий (бездействия) либо не предвидело возможности наступления общественно опасных последствий и по обстоятельствам дела не должно было или не могло их предвидеть [6].

Деяние признается также совершенным невиновно, если лицо, предвидевшее при его совершении наступление общественно опасных последствий, рассчитывало на их предотвращение с достаточными на то основаниями либо не могло предотвратить эти последствия в силу несоответствия своих психофизиологических качеств требованиям экстремальных условий или нервно-психическим перегрузкам. При оценке УК Республики Казахстан нетрудно заметить, что он практически полностью воспринял опыт разработки и применения УК РФ в вопросе невиновного причинения вреда. Это обусловлено, во-первых, территориальным соседством нашего государства с Казахстаном, во-вторых, тесным сотрудничеством на правовом, экономическом, политическом уровне [7].

Прогрессивным исключением выступает здесь положение о расчете лица на предотвращение общественно опасных последствий с достаточными на то основаниями. В УК РФ отсутствует данное положение, которое фактически разграничивает невиновное деяние и неосторожное преступление в форме легкомыслия, что, несомненно, является упущением в связи с трудностью разграничения на практике таких деяний и опасностью привлечь к ответственности невиновных лиц. Следует также отметить, что УК Республики Казахстан является единственным уголовным законом из всего законодательства зарубежных государств, в котором дублируется положение УК РФ об исключении уголовной ответственности в силу несоответствия психофизиологических качеств лица, совершившего общественно опасное деяние, требованиям экстремальных условий или нервно-психическим перегрузкам [6]. Точно так же, как и в российской науке уголовного права, данное положение осталось практически не истолкованным в теории права Республики Казахстан.

В ряде государств уголовное законодательство не содержит рассматриваемой нормы, в том числе и в украинском уголовном законодательстве. Вопрос о виновности или невиновности лица решается на основе законодательного закрепления вины и ее форм [8].

Данная норма в зарубежном уголовном законодательстве, как показало ее рассмотрение, не имеет единой концепции исключения уголовной ответственности лица в силу причинения вреда невиновно. Проблема эта выглядит для уголовного законодательства многих стран насущной, тексты уголовных законов не подсказывают правильного выхода на нормативное закрепление рассматриваемой нормы.

*Список использованной литературы:*

- 1 Арчибасова. А. *Невиновное причинение вреда: зарубежный опыт уголовно-правового регулирования. Вестник Омского юридического института. 2011. – №2 (15). – С.63-66.*
- 2 *Уголовный кодекс Республики Узбекистан Утвержден Законом РУз от 22.09.1994 г. №2012-ХII. Введен в действие с 01.04.1995 г. С изменениями в соответствии с Законом РУз от 04.03.2019 г.*
- 3 *Уголовный кодекс Республики Беларусь 9 июля 1999 г. №275-3. Принят Палатой представителей 2 июня 1999 года Одобрен Советом Республики 24 июня 1999 года.*
- 4 *Уголовный кодекс Латвийской Республики. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.*
- 5 *Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 года №787-ІQ) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.07.2019 г.).*
- 6 *Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.10.2019 г.).*
- 7 *Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 №63-ФЗ (ред. от 16.10.2019).*
- 8 *Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 года №2341-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.10.2019 г.).*

УДК 341.2;341.231.14  
МРНТИ 10.87.27

Karibova N.I.<sup>1</sup>, Sabitova A.A.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>the 1<sup>st</sup> year master's student of International Law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

<sup>1</sup>scientific supervisor: doctor of Law, Professor

## ILLEGAL MIGRATION AS A SOCIO-ECONOMIC PROBLEM

### Abstract

In modern conditions, migration of population is increasingly becoming the object of attention of the leaders of many countries. Depending on its scale, as well as the reasons that motivate or force a part of the population to leave the environment they are used to, migration can be a serious threat to the economic security of a country. The article reveals the problems caused by global population movements. The migration problem faced by countries is considered. Reflects the consequences of uncontrolled migration for the host country as the most acute problem facing many countries that are the centers of attraction of migrants.

**Keywords:** migration, illegal migration, social and economic problems.

Н.И. Карибова<sup>1</sup>, А.А. Сабитова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының  
1-курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының докторы, профессор

## ЗАҢСЫЗ МИГРАЦИЯ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕДЕ

### Аңдатпа

Қазіргі жағдайда халықтың көші-қоны көптеген елдердің көшбасшыларының назарына айналуға. Оның масштабына, сондай-ақ халықтың бір бөлігін олар қоршаған ортаға кетуге мәжбүрлейтін немесе күштеп жіберген себептерге байланысты, көші-қон елдің экономикалық қауіпсіздігіне елеулі қатер төндіруі мүмкін. Мақалада жаһандық халықтың қозғалысы туындаған проблемалар анықталды. Елдермен кездесетін көші-қон проблемасы қарастырылады. Қабылдаушы ел үшін бақылаусыз көші-қонның салдарын көптеген елдерге қатысты ең өткір проблема ретінде көрсетеді, олар мигранттарды тарту орталықтары болып табылады.

**Түйін сөздер:** миграция, заңсыз миграция, әлеуметтік-экономикалық мәселелер.

Карибова Н.И.<sup>1</sup>, Сабитова А.А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 1-курса кафедрасы международного права  
Института Сорбонна-Казakhstan при КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор

## НЕЛЕГАЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

### Аннотация

В современных условиях миграция населения все чаще становится объектом внимания руководителей многих стран. В зависимости от ее масштабов, а также причин, побуждающих или вынуждающих часть населения покинуть привычную для себя среду, миграция может представлять собой серьезную угрозу экономической безопасности страны. В статье раскрываются проблемы, обусловленные глобальными перемещениями населения. Рассматривается миграционная проблема, с



которой сталкиваются страны. Отражены последствия неконтролируемой миграции для принимающей страны как наиболее острая проблема, стоящая перед многими странами, являющимися центрами притяжения мигрантов.

**Ключевые слова:** миграция, нелегальная миграция, социальные и экономические проблемы.

Illegal migration as a complex phenomenon has an impact on various components of public life. In this article, we conditionally divide the problems directly or indirectly related to illegal migration into social and economic, while in most studies they are considered comprehensively, since they are closely dependent and equally subordinated to the processes occurring in society, rendering it noticeable influence. We divided social and economic problems into conditional components in order to concretize and more precise and detailed study of each of the problems, highlighting the problems of social and economic sense. To the social problems associated with illegal migration, we have attributed the criminalization of society, the violation of human rights, interethnic conflicts and xenophobia, the erosion of the national culture, sanitary and epidemiological problems. The economic problems associated with illegal migration, we attributed the shadow employment, harboring income, the development of corruption in the structures of power, the error of economic indicators in the planning [1].

An ambiguous expert assessment gives grounds for a more detailed study of the share of the influence of illegal migration on specific problems of a socio-economic nature. Migration can have an impact on various spheres of the state, including economic security. The economic security of the country is one of the most important components of national security. The low level of protection of the economy makes the country vulnerable from a political, legal, military point of view. The inability of the state to protect the interests of the economy ultimately leads to the country's political incapacity. By the term "economic security" we understand the state of the economy, ensuring a sufficient level of social political and defense existence and progressive development of the country, invulnerability and independence of its economic interests in relation to possible and internal threats and interactions [5].

Migration as a socio-economic phenomenon has a direct impact on economic security. At the same time, the level of economic security experienced by the influence of migration processes depends on the nature of the specific migration flow. If we consider economic security at the national level, then in terms of the totality of parameters, illegal migration is the greatest threat. At the same time, in terms of the impact of illegal migration on economic security, there are two groups of threats: deliberate threats - targeted illegal employment of migrants; unintended threats - the effect of their activities and social structures, leading to socially dangerous acts of migrants [3].

The development of illegal forms of migration contributes to the strengthening of corruption in government bodies associated with migration control, distorts the existing labor market, affects the errors of economic planning and forecasting, and also forms a fertile ground for the development of the shadow economy. Today, migration has a significant impact on the transformation of the labor market [6].

Today, migrant employment spheres include construction, services, trade, agriculture - with the amendment that a significant proportion of illegal migrants are employed in criminal organizations. The developed structure of informal employment provokes the downward influence of migrants on the level of remuneration in the sectors of their primary employment, since the pay of illegal migrants is often several times lower than the level of remuneration of workers in this area and specialization. In losses from the development of channels of the shadow economy, shortfalls in the budget of tax deductions [8].

So, according to the World bank, migrant remittances account for 45% of Tajikistan's GDP and 38% of GDP Moldavia. At the same time, according to the UN, more than 40% of the global volume of transfers migrants carried out through unofficial channels [2].

Large-scale losses of the state budget come from taxes and payments that illegal migrants and "informal" employers do not pay due to their unofficial status [2]. For example, in Kazakhstan, according to the head of the department, over 100 thousand foreign citizens are brought to administrative responsibility annually, more than 10 thousand of them are expelled from the country. A separate item of economic losses is government spending on combating illegal migration.

Another area of the active presence of illegal migrants is criminal sphere. The gaps in the criminal law, which does not provide for the forced expulsion of convicts outside the Republic of Kazakhstan, contribute to the growth of criminality in the country. According to clause "c" of Article 28 of the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan, having the force of Law No. 2337 "On the legal status of foreign citizens in the Republic of Kazakhstan", a foreign citizen may be expelled outside the republic if he has

violated the legislation on the legal status of foreign citizens, currency or other legislation. But in practice, foreign citizens are expelled only when they commit an administrative offense, as it is expressly provided for by the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan. Therefore, we propose to add an addition to Article 28 of the Presidential Decree of the Republic of Kazakhstan named above, adding the following two parts: “A foreign citizen or a stateless person must be expelled from the Republic of Kazakhstan after serving the sentence (except in exceptional cases established by the court), if he is recognized by the court guilty and convicted of a criminal offense or committed repeated offenses under the Code of Administrative Offenses of the Republic of Kazakhstan” [6].

Moreover, the stay of convicted foreign citizens in the country must be viewed through the prism of countering illegal migration and the threat to national security. Modern immigration control should begin before crossing the border, during the period of issuing visas and buying plane, train and motor transport tickets. It must rely on rapidly developing information systems and be carried out with the participation of the security services. After all, the system of advance passenger information APIS (Advance Passenger Information System) operates in the same USA, from which the passport details of passengers arrive in advance at immigration and customs services [4]. A person who once committed a crime in Kazakhstan should become a persona non-grant!

Illegal migration by the fact of its existence has a direct impact on the corruption of government bodies associated with the sphere of migration. Citizens confirm the presence of corruption risks in the migration service.

Another illegal business field, closely related to the falsification of documents, is human trafficking, which, like the labor exploitation of illegal immigrants, is the downside of illegal migration, where the migrant acts as both the object and the subject of the crime at the same time, on the one hand, the country and engaging in illegal labor, and on the other hand, this often happens against his will, and in this case it is a gross violation of human rights [7].

In addition to involvement in the informal economic field and the impact on the criminal situation, illegal migration can influence the sanitary and epidemiological well-being of the population and the level of xenophobic attitudes in society.

Illegal migration has a special impact on the development of ethnophobic attitudes. Judging by the general portrait of an illegal migrant in the mtra, this person is deprived of any rights, having limited opportunities for interaction with the indigenous population and cultural and linguistic adaptation. Nearly half of the members of the migrant community try to avoid public places. Creates artificial conditions for the segregation of migrants. Violation of immigration legislation automatically deprives the migrant of the opportunity to count on any support in matters of adaptation to a new cultural environment. This encourages the migrant to seek protection from national ethnic communities, to use the mechanisms of ethnic solidarity.

To solve the crisis problem of managing uncontrolled migration processes, first of all, one should pay attention to the inconsistency of actions and the lack of mechanisms that allow to take into account the interests of national economies. It is not only about political problems, but also socio-economic contradictions that arise in host countries. Thus, only an integrated approach to solving the problem of migration, improving the efficiency of the current system of migration management will contribute to ensuring the national security of the country. Special attention should be paid to such instruments of state regulation of migration as: promoting the adaptation and integration of migrants into the host society, the formation of a tolerant attitude towards them and respect for human rights.

Given the emerging migration situation in the world, it is also necessary to improve the legislative and organizational framework for regulating migration flows, both at the national and international levels, in order to identify threats to the country's territorial integrity and prevent internal political, socio-economic and political instability.

#### **Notations and abbreviated terms:**

1. APIS – (Advance Passenger Information System).

#### *References:*

1 Balashova T.N. *National interest and national security in the context of population migration: interconnection and interaction // Society and Law, 2008. – №1. – P.23-31.*

2 *Dynamics of cross-border cash transactions according to the Central Bank of Russia for 2009 [Electronic resource]. – URL: [http://www.cbr.ru/statistics/CrossBorder/CrossBorder\\_2009.pdf?Pid=svs&sid=TGO\\_obz](http://www.cbr.ru/statistics/CrossBorder/CrossBorder_2009.pdf?Pid=svs&sid=TGO_obz).*

3 Krylova E.B. *Labor market and migration [Electronic resource]. – M.: Moscow Humanities University, 2012. – 136 p.*

4 Smirnova V.A. *Illegal migration as a threat to national security Russian Federation // Bulletin of Economic security. – 2009. – №4. – P.92-97.*

5 Heckmann F., Bosswick W. (2005) *Integration and Integration Policies, Bamberg: European Forum for Migration Studies;*

6 Kramskoy V.V. *Organizational and economic problems of neutralizing illegal labor migration: dis. cand. economy Sciences. – M., 2006.*

7 Tyuryukanova E. *Is cheap labor a myth or a reality? [Electronic resource]. – URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0315/tema05.php>;*

8 *Migration in an interconnected world, 2005. – P.32-34.*

9 Tassinopoulos A. and Wärnår H. *Mobility and Migration of Labour in the European Union and Their Specific Implications for Young People. – Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1998. – P.45-49.*

УДК 341.21

МРНТИ 10.87.21

Дузенова Л.А.<sup>1</sup>, Амиржанова А.Е.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Научный руководитель: старший преподаватель кафедры  
международного права КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>студентка 4 курса Института  
Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

## МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ГОСУДАРСТВ ПО БОРЬБЕ С КОРРУПЦИЕЙ

### Аннотация

Данная статья проводит краткий анализ мирового опыта по противодействию коррупции, и предлагает методы необходимые в Республике Казахстан. Для анализа зарубежного опыта противодействию коррупции были выбраны страны, которые занимают высокие места в рейтинге международной организации Transparency International и добились наибольшего прогресса в вопросах реформирования государственной системы. Изучается роль международных организаций в борьбе с коррупцией.

**Ключевые слова:** коррупция, взятка, антикоррупционная стратегия, законодательство, ратификация, должностные лица, международноправовое сотрудничество, противодействие коррупции, международные организации.

Л.А. Дузенова<sup>1</sup>, А.Е. Амиржанова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: Абай атындағы ҚазҰПУ,  
халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан  
институтының 4 курс студенті

## ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН КҮРЕС МӘСЕЛЕСІНДЕ МЕМЛЕКЕТТЕРДІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҮНТҮМАҚТАСТЫҒЫ

### Аңдатпа

Бұл мақала сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл бойынша әлемдік тәжірибеге қысқаша талдау жүргізеді және Қазақстан Республикасында қажетті әдістерді ұсынады. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың шетелдік тәжірибесін талдау үшін Transparency International халықаралық

ұйымының рейтингінде жоғары орын алатын және мемлекеттік жүйені реформалау мәселелерінде барынша ілгерілеуге қол жеткізген елдер таңдап алынды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестегі халықаралық ұйымдардың рөлі зерттелуде.

**Түйін сөздер:** сыбайлас жемқорлық, пара, сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегия, заңнама, ратификациялау, лауазымды тұлғалар, халықаралық құқықтық ынтымақтастық, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл, халықаралық ұйымдар.

*L.A. Duzenova<sup>1</sup>, A.E. Amirzhanova<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Scientific supervisor: Senior lecturer  
in international law KazNPU named after Abai*

*<sup>1</sup>student of 4 year of the Institute Sorbonne-Kazakhstan  
at KazNPU named after Abai*

## **INTERNATIONAL COOPERATION OF STATES IN THE FIGHT AGAINST CORRUPTION**

### *Abstract*

This article provides a brief analysis of the world experience in combating corruption, and offers methods necessary in the Republic of Kazakhstan. For the analysis of foreign experience in combating corruption, there were selected countries that occupy high places in the rating of the international organization "Transparency international" and which have made the greatest progress in reforming the state system. The role of international organizations in the fight against corruption is studied.

**Keywords:** corruption, bribery, anti-corruption strategy, ratification, officials, international legal cooperation, struggle against corruption, international organizations, corruption high-risk area.

Понимание международного характера коррупции, ее транснациональности требует принятия глобальных мер на межгосударственном уровне для нейтрализации угрозы, которую она представляет для безопасности всего мирового сообщества. Поэтому не случайно в центре внимания каждого государства находится проблема коррупции, методы борьбы с ней. Помимо национальных организаций и государственных органов существуют международные организации, специализирующиеся на проблемах борьбы с коррупцией. Среди них Организация экономического сотрудничества и развития, Transparency International, Группа государств против коррупции (GRECO), а также подразделения ООН, Мирового банка, ВТО, Евросоюза [1, с.87].

Осознавая важность данной проблемы, и чувствуя свою ответственность перед всем мировым сообществом, наша страна стремится внести свой вклад в искоренение такого асоциального явления как коррупция.

На сегодняшний день не существует абсолютно верных путей искоренения коррупции. Однако есть немало государств, которые за весьма короткий период достигли значительного успеха в борьбе с коррупцией. К таким государствам можно причислить Китай, Сингапур, Гонконг, Португалию, Швецию, Канаду, Данию, а на постсоветском пространстве можно привести в пример Грузию.

Опыт Грузии в борьбе с коррупцией в государственном секторе уникален и успешен, и многие его аспекты могут быть адаптированы и применены в странах, где существуют аналогичные проблемы [2].

В соответствии с Индексом восприятия коррупции «Transparency International» в 2014 году Грузия занимала 50 место среди 174 государств мира, в 2004 – 85-е. Это самое сильное из зарегистрированных сокращений коррупции в мире за этот период. Среди государств бывшего Советского Союза Грузию опережают только страны Прибалтики. Для сравнения Казахстан в данном рейтинге за 2015 год занимает 126 место.

Отличительной особенностью Грузинской антикоррупционной модели является отсутствие специального независимого органа по борьбе с коррупцией, как и отдельного органа для разработки антикоррупционной политики. Созданный для координации и мониторинга антикоррупционной деятельности в 2008 году Антикоррупционный совет Грузии ни под одно из этих определений не подходит. Совет не имеет ни собственного штата, ни бюджета, а его члены могут быть отозваны правительством в любое время. Роль секретариата Антикоррупционного совета выполняет

аналитический департамент Министерства юстиции Грузии, где работают всего 16 человек, а возглавляет Совет - министр юстиции.

По своим функциям грузинский Антикоррупционный совет является аналогом Агентства по делам государственной службы и противодействию коррупции РК, однако последний имеет более широкие полномочия. Так, АДГСПК РК должно обеспечивать не только формирование и мониторинг государственной антикоррупционной политики, но и ее реализацию. Специального органа для выявления и расследования коррупционных преступлений на высшем уровне, аналога АДГСПК РК, в Грузии нет. Расследованием подобных преступлений в Грузии занимаются органы прокуратуры.

Второй важный момент грузинской антикоррупционной модели: борьба с коррупцией не может быть сферой деятельности только каких-то определенных органов, в борьбе с коррупцией были привлечены все государственные органы. Каждый министр индивидуально отчитывается о борьбе с коррупцией в его министерстве.

Антикоррупционная политика Грузии реализуется на основе Антикоррупционной стратегии, Плана действий и Уголовного кодекса Грузии.

Стратегия концентрируется на шести приоритетных сферах: эффективный и свободный от коррупции государственный сектор; конкурентоспособный и свободный от коррупции частный сектор; совершенствование системы правосудия; совершенствование антикоррупционного законодательства; предупреждение коррупции и совершенствование механизма финансирования деятельности политических партий [2].

Самым жизнеутверждающим примером победы над коррупцией является опыт Сингапура. Сингапур – это наименее коррумпированная страна в Азии. В 1952 г. там создали Бюро по расследованию коррупционных деяний, которое подчинялось непосредственно премьер-министру. Причем это Бюро контролировало коррупцию как в государственном секторе, так и в частном, где все тогда держалось на «откатах»: чиновники Сингапура должны ежегодно декларировать свое имущество, фиксировать доли в компаниях, которые принадлежат им, их женам и детям. Если Бюро докажет взятку, то к виновному применяется либо лишение свободы, либо штраф (5 лет тюрьмы либо 100 000\$), если же чиновника «оболгут», то же самое сделают с лицом, предоставившим заведомо ложные сведения (1 год тюрьмы или 10 000\$). В отношении иностранцев, уличенных в коррупции, применяется не только штраф, но и лишение права хозяйственной деятельности на территории Сингапура [3].

Согласно данным ежегодного отчета Transparency International об уровне коррупции за 2014 год Гонконг занимает 17 место из 174 стран, балл ИВК составляет 74 балла из 100.

В качестве первого законодательного акта можно привести Указ о НКБК, который законодательно закрепил такие важные аспекты как, определение термина «коррупция», функциональные и должностные обязательства руководителей НКБК и т.д.

Другим важным документом является Указ о предотвращении взятки, в котором содержится четкая формулировка понятия «взятка». Данным законом НКБК наделена правами обыскивать банковские счета, личные документы подозреваемого, а также конфискацию его имущества. Кроме этого, документ обязывает подозреваемого предоставлять информацию относительно его источников дохода и имущества. Вдобавок к этому, законом обеспечиваются гарантии и защита лицам содействовавшим расследованию. Законом также закреплено, что не только получения взятки в любой форме, но и дача взятки и даже попытка дачи взятки являются противозаконными. Особенно строго очерчены действия госслужащих. К примеру, в статье 10 содержится пункт, согласно которому госслужащий обвиняется в коррупционных действиях, даже при отсутствии доказательств, если его уровень жизни превышает его официальную заработную плату [3].

Таким образом, рассмотренные выше антикоррупционные меры позволили сделать следующий вывод, что любое приобретение сделанное чиновником должно быть публичным и обоснованным, а также в этом вопросе могут активно принимать участие представители СМИ. В Казахстане также поощряются, и приветствуются журналистские расследования в отношении предполагаемых коррупционеров, государственные служащие дают разъяснения по поводу своего имущества или противоправного действия.

Анализ международного опыта борьбы с коррупцией позволил выделить следующий механизм, способствующий снижению уровня коррупции в стране: формирование принципов работы государственной власти на основе публичности и открытости; возможность доступа граждан, общественности и средств массовой информации к документам органов государственной власти;

государственное финансирование политических партий, исключаящее возможность их финансирования из иных источников, в том числе коммерческих; отсутствие в системе государственного аппарата «политических» должностей; небольшая численность бюрократического аппарата при четкой его структурированности; закрепление должностных полномочий в соответствующих регламентах; наличие у государственного чиновника права на собственное обоснованное мнение, которое может отличаться от мнения начальника и в случае принятия руководителем «политического» решения, отличающегося от предложения подчиненного, служит основанием (при отсутствии на документе визы) считать документ юридически недействительным; материальная и социальная обеспеченность чиновников. Вместе с тем государственным служащим не запрещено заниматься бизнесом, владеть и управлять акциями коммерческих компаний и получать дивиденды. Все коммерческие доходы декларируются, и с них выплачиваются налоги. При этом существует правило «конфликта интересов», т.е. запрет лоббировать интересы своего бизнеса; снижение иммунитета высших должностных лиц; обеспечение действующей системы конфискации имущества должностных лиц в случае выявления факта их коррумпированности; систематическое повышение заработной платы государственным служащим; упрощение административных процедур, в которых участвуют граждане; установление требований, предъявляемых к ним; систематический отзыв пересекающихся инструкций и нормативов; государственный и общественный контроль доходов и расходов должностных лиц, контроль личных банковских счетов должностных лиц и членов их семей [2].

Борьба с коррупцией остается важным приоритетом государственной политики и в Казахстане. За последние годы в нашей стране произошли положительные изменения в сфере противодействия коррупции. В РК действует закон «О борьбе с коррупцией» от 2 июля 1998 года. Наряду с ним существуют различные программы по борьбе с коррупцией. В 2014 году была принята Антикоррупционная стратегия на 2015-2025 гг. Данная стратегия была принята в соответствии с целями и задачами реализации глобальной Стратегии развития Казахстана до 2050 года и в соответствии с Планом нации «100 конкретных шагов», инициированных Елбасы.

Казахстаном была ратифицирована Конвенция ООН против коррупции, принятая Резолюцией Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 года [4]. С 2004 года Республика Казахстан является участником Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией (ОЭСР). В рамках поэтапного плана по реализации 5 институциональных реформ особое внимание уделяется дальнейшему усилению борьбы с коррупцией [5].

*Список использованной литературы:*

- 1 Хусаинов О.Б. Противодействие коррупции в зарубежных странах // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика». – 2016 – №3(46) – С.87-89. (дата обращения 05.11.2019).
- 2 Georgian Anti-Corruption Action Plan, 2014-2016. Secretary of the anti-corruption council. [Электронный ресурс]. – 2016. – URL: <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/georgia/> (дата обращения 05.11.2019).
- 3 Сборник материалов по исследованию зарубежного опыта противодействия коррупции. [Электронный ресурс]. – 2015. – URL: <http://mineconom.gov.kg/Docs/antikor/29-03-13.doc>. (дата обращения 05.11.2019).
- 4 Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции. [Электронный ресурс]. – 2019. – URL: [https://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/conventions/corruption.shtml](https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml). (дата обращения 05.11.2019).
- 5 О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции РК. [Электронный ресурс]. – 2014. – URL: <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/57>. (дата обращения 05.11.2019).

УДК 32  
МРНТИ 11.01

Б.Ж. Кабдушев<sup>1</sup>, К.С. Нұргалым<sup>2</sup>

<sup>1</sup>т.ғ.к., Алматы энергетика және байланыс университеті,  
Әлеуметтік пәндер кафедрасының доценті, [bolat640701@mail.ru](mailto:bolat640701@mail.ru)

<sup>2</sup>с.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты,  
Халықаралық құқық кафедрасының доценті, [kadyr\\_n@mail.ru](mailto:kadyr_n@mail.ru)

### МИНИСТР НҰРБАЕВ

(Сот төрағасы және Әділет министрі болған  
Мырзақадыр Нұрбаевтың 110 жасқа толуына арналады)

#### Аңдатпа

Мақалада соғыстың сұрапыл жылдарында Қазақстанда сот органдарын басқарып, кейін Әділет министрі болған Мырзақадыр Нұрбаевтың өмірі мен мемлекеттік қызметі архив деректеріне негізделіп баяндалады. Екі жыл Жоғарғы Сот төрағасы, тоғыз жыл Әділет министрі болған тұста сот, прокуратура органдарын халық шаруашылығындағы жауапсыздық, зиянкестік танытушылармен қатаң күресті ұйымдастырып, соғыс қажеттіліктерін өтеу шараларын ұйымдастыруды бақылауға алды.

**Түйін сөздер:** Әділет министрі, сот органдары, прокуратура, Қазақ КСР Жоғарғы Сотының төрағасы.

Кабдушев Б.Ж.<sup>1</sup>, Нургалым К.С.<sup>2</sup>

<sup>1</sup>к.истор.н., доцент кафедры социальных дисциплин  
Алматинского университета энергетики и связи, [bolat640701@mail.ru](mailto:bolat640701@mail.ru)

<sup>2</sup>к.полит.н., доцент кафедры международного права  
института «Сорбонна-Казахстан», КазНПУ им. Абая, [kadyr\\_n@mail.ru](mailto:kadyr_n@mail.ru)

### МИНИСТР НУРБАЕВ

(Посвящается 110-летию Председателя верховного суда и Министра Юстиции)

#### Аннотация

Автор статьи основываясь на архивных материалах раскрывает значение жизни и деятельности Мырзакадыра Нурбаева, занимавшего пост председателя Верховного совета, девяти лет-министра юстиции и внесшего неограниченный вклад в организацию работы органов юстиции в 1940-1950 гг.

**Ключевые слова:** Министр юстиции, судебные органы, прокуратура, Председатель верховного суда Казахской ССР.

Kabdushev B.Zh.<sup>1</sup>, Nurgalym K.S.<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Candidate of Historical Sciences, Almaty University of Energy and  
Communications, Associate Professor department of social sciences

<sup>2</sup>candidate of political sciences, Associate professor  
of International Law, named after Abay KazNPU

### MINISTER NURBAEV

(Dedicated to 110 years Chairman of the Supreme court and Minister of Justice)

#### Abstract

The article tells about the life and public service of Myrzakadyr Nurbayev, who in the harsh years of the war led the work of the judiciary in Kazakhstan and became a Minister of Justice on the basis of materials

from the archive. The article analyzes his activities in the management of the Prosecutor's office, which are responsible for organizing measures to provide the national economy with military needs, and the fight against irresponsible and pests, during the time when he worked for two years as a Chairman of the Supreme court, and nine years as a Minister of justice.

**Keywords:** Minister of Justice, Judicial authorities, Prosecutor's office, Chairperson of the Supreme Court of Kazakhstan Soviet Social Republic.



Төңкерістен кейінгі кеңестік құрылыстың аласапыранында тәрбиеленіп, шынығып, мемлекеттік қызметке көтерілген жаңа толқын қайратты жастар қатарында 32 жасында Қазақстан Жоғарғы Сотының төрағасы болған Мырзақадыр Нұрбаев та бар еді. Екі жыл Жоғарғы Сот төрағасы, тоғыз жыл Әділет министрі болып қызмет атқарған Мырзақадыр Нұрбаев жөнінде, ең өкініштісі, Қазақстан Республикасы Орталық Мемлекеттік архивінде пәлендей мол дүние сақталмапты. Жеке ісінде әбден тозығы жеткен кішкентай суретін, қызметтік парақшасын, өз қолымен жазған өмірбаянын және жұмысына байланысты бұйрықтар мен қаулыларды ғана көруге болады. Кім білсін, бәлкім, бұған соғыстың сұрапыл жылдарында заңның талабымен темірдей қоғамдық тәртіп орнатқан қатал азаматтың бейбіт күндерде ұлтшылдық айыппен партиядан шығарылып, биік лауазымынан айырылуының да әсері болған шығар-ау деп ойладық.

Жеке ісіндегі өз қолымен тізген деректерден білгеніміз, Мырзақадыр Нұрбаев 1909 жылы Оңтүстік Қазақстан облысы, Мақтаарал ауданындағы Елтай ауылында шаруа отбасында дүниеге келіпті. Әкесі қазан төңкерісіне дейін де, кеңес заманында да жеке азын-аулақ шаруашылығымен айналысқан адам. 30-шы жылдары басталған елдегі ұжымдасу науқаны кезінде ұжымшарға (колхозға) кіреді. Алайда тұрмыстың ауыртпалығына шыдамай 1934 жылы дүниеден қайтады. Шешесі де үйдің күйбің тірлігінен әрі ұзап шықпаған кісі. Отағасының қазасынан кейін көп ұзамай, 1936 жылы өмірден өтеді [1, 1].

Мырзақадыр бес ағайынды: бір ағасы, екі інісі және қарындасы болады. Үлкен ағасы – коммунист. Ол Ұлы Отан соғысынан 1944 жылы мүгедек болып оралады. Екі інісі соғыс алдында Армия қатарына шақырылады да содан хабарсыз кетеді. Қарындасы ұжымшарда жұмыс істейді.

Мырзақадыр 1926-1929 жылдары Мақтаарал ауыл шаруашылық мектебінде білім алған соң бірден еңбекке араласады. 1930 жылдың тамызынан Қызылқұм аудандық тұтынушылар одағының есепшісі, 1931 қаңтарынан аудандық бақылау комиссиясының, аудандық жұмысшы-шаруа инспекциясының хатшысы болып істейді. 1931-1933 жылдар аралығында Отан алдындағы борышын өтеу үшін Кеңес Армиясы қатарына шақырылады.

Әскерден оралғаннан кейін сол өзінің туған өлкесі – Мақтаарал ауданында жұмысшы кооперативінің басқарма мүшесі (1933 жылдың желтоқсаны), Мақтаарал аудандық прокуратурасының тергеушісі (1934 жылдың сәуірі), Жұмысшы комитетінің төрағасы (1934 жылдың тамызы), Мақтаарал аудандық қаржы бөлімінің инспекторы (1934 жылдың қыркүйегі), Мақтаарал аудандық қаржы бөлімінің меңгерушісі (1935 маусымы), Мақтаарал аудандық атқару комитеті төрағасының орынбасары (1936 жылдың қаңтары) және Идзар МТС директорының орынбасары қызметтерін атқарды.



1937 жылы Мырзакадыр Алматы қаласындағы Әділет халық комиссариатының үш айлық заң курсында оқып, одан соң Мәскеудегі Бүкілодақтық құқықтық академияға жіберіледі. Оны 1939 жылы заңгер мамандығымен бітіріп шығады. Содан кейін екі жылдай Мәскеудің Красно-Пресненский ауданында Ішкі істер халық комиссариаты органдарында қызметтерде болып, тәжірибеден өтеді [1, 2].

1940 жылдың қыркүйегінде Қазақстанның Ішкі істер қызметіне ауысқан Нұрбаев 1940 жылдың маусым айында Қазақ ССР Жоғарғы Сотының төрағасы болып бекітіледі. Ол 1943 жылдың қаңтарында Әділет халық комиссарлығына тағайындалады. Бұл Ұлы Отан соғысының шешуші кезеңі Сталинградқа қауіп төндірген кезі еді. Күрделі ахуалға байланысты майдан шебінен 500 шақырым орналасқан Гурьев, Батыс Қазақстан облыстарында төтенше жағдай енгізілген болатын. Украина, Москва, Ленинград облыстарындағы ірі өнеркәсіптер құрал-жабдықтарымен Қазақстанға көшіріліп, соғыс қажетін өтеуге бар күшті жұмылдырылған болатын. Волгоград, Воронеж, Ростов секілді Ресейдің ішкі ірі облыстарынан малдар әкелінді. Үкіметтің атқарған шұғыл шараларын қолдап, мемлекеттік мүліктердің талан-таражға түспеуін қадағалау мәселелері прокуратура, сот, тергеу органдарының жұмысына деген талапты күшейте түскенді.



Аталмыш мәселе Әділет комиссариатының кеңесінде бірнеше рет талқыланып, арнайы шаралар белгіленді. Жергілікті сот, прокуратура органдарына ұрлыққа тосқауыл қою, мал ауруларына қарсы сақтық шараларын ұйымдастыру, малдарды жем, шөппен, сумен қамтамасыз ету жұмыстарын тікелей бақылауға алып, жауапсыздық, зиянкестік танытушыларды қатаң жазалау тапсырылды.

Әрбір облыстағы жағдайды анықтап тексеру үшін комиссариаттың жауапты қызметкерлері жер-жерлерге аттандырылды. 1943 жылы Гурьев облысын тексеруге барған комиссия құрамының мүшесі болған белгілі заңгер-ғалым Махмуд Сапарғалиев: «Тексеруге 120 адам қатынасты. Үш аудан бойынша 2117 бас мал шығыны анықталды. Оның 1811-і соттың араласуынсыз тексеруге дейін қалпына келтірілді. 137 бас малға қатысты іс сотқа, прокуратураға өткізіліп, тергеу басталған сәтте, колхозшылар бұл шығынның орнын өздері толтыруға міндеттеме алды. Сөйтіп 8 ғана іс сотта қаралды», - деп жазды [2, 357-358].

Жалпы, 1943 жылы Қазақстанның тоғыз облысындағы халық соттарының жұмысы тексеріліп, қорытындыланды. Сондағы деректерге жүгінсек сол уақыттарда қылмыстың ең көп тараған түрлері: алып-сатарлық, қызмет бабын пайдаланып, азық-түлік алу, нан карточкаларын, мал ұрлау екен. Сондай-ақ соғыстың алғашқы жылдарында Қазақстанға 1 миллионға жуық адам эвакуацияланған болатын. Міне соларды тұрғын-жаймен, жұмыспен қамтамасыз ету барысында да біраз былықшылықтарға жол ашылса керек. Қалыптасқан мұндай індетті жағдаймен бел шешіп күресу-сот, прокуратура қызметкерлерінен үлкен қажырлылықты талап етті. Әрі бұл үміт толығымен ақталған секілді. Бұл жөнінде комиссар Нұрбаевтың: «Ұлы Отан соғысы жылдарында халық соттары өздеріне жүктелген міндеттерді абыроймен атқарып, кеңестік құқықтың бұзылмауын қамтамасыз етті. Сот қызметкерлерінің осынау жұмысын партия мен үкімет жоғары бағалады. Қазақстанның бір топ қызметкерлері Кеңес Одағының орден, медальдарымен наградталды», - деп үлкен мақтаныш сезіммен атап өтті [3, 33].

Осы жылдары әділет органдарындағы жемісті еңбегі мен соғыс жағдайында мемлекет мүддесін үздік қорғағаны үшін Нұрбаевқа КСРО Жоғарғы Кеңесінің Жарлығымен (1945 жылдың 26 наурызы) «Еңбек Қызыл Ту» ордені тапсырылды. Жылдың соңына қарай (16 қараша) Қазақ ССР-нің 25 жылдығына орай ол «Құрмет белгісі» орденімен марапатталады. Содан көп кешікпей-ақ «1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысындағы қажырлы еңбегі үшін» медалін иеленді.

1946 жылы Әділет халық комиссариатының Әділет министрлігі болып өзгеруіне байланысты М.Нұрбаев Қазақстанның алғашқы Әділет министрі болып тағайындалды.

Соғыстан кейінгі құлдыраған халық шаруашылығын қалпына келтіру үшін ел аянбай еңбек етті. Бейбіт жағдайға көшу барысында құқық қорғау органдарының қызметін қайта құру, соғыс жағдайында қолданылған кейбір заң актілерінің күшін жою міндетті тұрды. Алғашқы амнистиялар жарияланды. 1947 жылдың 26 мамырындағы КСРО Мемлекеті басшысының жарлығы бойынша өлім жазасы тоқтатылады.

Ең бір өзекті мәселелердің бірі-майданнан қайтпай қалған заңгер мамандардың орнын толтыру еді. Сол үшін де Нұрбаев жаңа кадрлардың тезірек жетілуіне айрықша көңіл бөледі. Алматыдағы заң институтына талапкердің қабылдануын тікелей назарда ұстайды. Шет аймақтарда оқып жүрген болашақ заңгерлерді қамқорлыққа алады. Ташкенттегі заң факультетін тәмамдаушыларға барып, өз қолымен жолдама тапсырып, Қазақстанның сот, прокуратура органдарына қызметке шақырады [4, 141].

Соғыстан кейін қазақтың ғылыми-шығармашылық зиялы қауымына қарсы қуғын-сүргіннің жаңа толқыны басталды. 1950 жылдардың басында ұлтшылдықпен айыпталған қазақтың қаймағы саналатын ірі ғылыми өкілдерінің алды 25 жылға сотталуы да Әділет министрі Нұрбаевтың 1952 жылдың 14 ақпанында қызметінен босатылуымен тұспа-тұс келді...

Мырзекең ұлтымыздың талай шығармашылық өкілдерімен де тығыз байланыста болғаны белгілі. Аяулы азаматтың кейінгі өмірін көзін көрген, қызметтес болған, тәрбиесін алған адамдардан талай-талай жылы лебіздері арқылы біле аламыз. Оның өнегелі істері, жасаған жақсылықтарын тамсана айтқандарынан адамгершілігі мол, тұлғалы азамат болғанына дәлел. Нұрбаев жөнінде белгілі журналист, ақын Мылтықбай Ерімбетов те өзінің зерттеу мақаласында көңілге қонымды, жүрекке жылы едәуір естеліктер айтады. Солардың бірі-Мырзашөл ауданында көп жылдар бойы аудан басшысы болған Бегім Серіковтың анасы Арыстанның (Мырзақадырдың баласы) әйелі Әйнекке былай деген көрінеді: «Баяғы Мырзакеңнің келіні екенсің ғой. Сенің атаң біздей байғұстарға қиын заманда қол ұшын беріп, баламды үйінде жүргізіп оқытып еді. Қарызынан қайтіп құтыларымды білмеймін. Көп жақсылық жасады ғой. Балам әкесі соғыстан оралмай, жарты көңіл болып жүргенде, ескі киімдерін киіп, атаңыздың үйінде оқып еді. Е-е, ол кісінің жақсылығын көрген жалғыз біз емес...».

Және бір естелік-еңбек және соғыс ардагері Әлияйдар Көпжасаров айтады: «...Алғашқы танысуым 1948 жылы заң министрі кезінде Ташкентке іссапарға келгенде болды. Қазақ жігіттерге Қазақстанға жолдама беруге келіпті. Көп сөйлемейтін мәдениетті азамат еді. Көп оқығандығы байқалып тұратын. Жалпы Мырзакеңнің өзі де талай жігіттерді үйінде жатқызып оқытып, облыстарға жұмысқа қойып, тәрбиелеген. Көбі үмітін ақтамады, жақсылығына қайырым жасамады. Оны айтасыз, ауырып жатқанда көңілін сұрамаған, ал қайтыс болғанда бір ауыз жел батасын да істемегендер де бар. Қайтерсіз, пендешілік те. Дүние жалған деген сол. Жігіттің сұлтаны еді...».

Иә, пендешіліктен адам арылған ба?! Нұрбаевтың қызметтен кетуінің сыры да осы эззіл пендешілікте жатпасын?! Әттең, бірақ солар асыл азаматтың сағын сындыру арқылы өміріне балта шапқанын білді ме екен?! Әй, қайдам, шындыққа қолы жете алмай, күндерін арпалыспен өткізген жазықсыз азаматтың жан-жарасын олар қайдан түсінсін?!...

Астанадан, басшылардан, дос-жарандардан әбден көңілі қалған Мырзекең туған өлкеге тартып кетеді. Бірақ өн бойын тұтқан дерт біртіндеп асқына береді... Алайда, сары уайымға салынып, сарылуды білмейтін ерік-жігері мол Нұрбаев өмірінің соңғы жылдарында ұлына былай деп хат жазады: «Саламатсыңба, ардақты Арыстаным! Біз барлық туысқандар саған жаңа 1960 жылда зор денсаулық, жаңа табыстар тілейміз. Хатыңды алдық. Суреттерде қолымызға тиді.

Біздің бәріміз де сау-саламатпыз (тек менде денсаулықтың мазасы болмай тұр). Жақында Мырзабай, Қамал, Қапен, Кәрім, Райханның үй іші түгел бізде қонақта болып кетті.

Желтоқсанның аяғында мен Шымкентке, одан әрі Алматыға маған зейнетақы тағайындату үшін барып келдім. Ауатком мен облаткомның ұсынуымен және менің бұрынғы еңбектерімді, мүгедектігімді ескеріп, Республика Министрлер кеңесі маған 1000 сом көлемінде дербес зейнетақы тағайындады.

...Әрине зейнетақы жеткілікті. Мәселе, менің шындап емделуім, денсаулықты түзетуім туралы болып отыр. Мен биыл жұмыс істемей-ақ дәрігерлердің айтуымен емделіп алғаным дұрыс сияқты.

Сонымен, жағдай бірқалыпты, мал бар, ешкімге қарыз емеспіз, әрі қарай оңалып кетерміз деймін. Мұның бәрін саған тиянақтап жазып отырған себебім, шаруа жайымызды білсін дегендіктен және әскери қызметінді ойланбай атқарсын дегенім.

Шымкентте Вайсовтардың үйінде, Алматыда Мамытовтың үйінде болдым. Бәрі аманшылықта. Қабылбаевтарда болғаным жоқ, бұрынғысынан сәл төмендеп, сол салада жұмыс істеп жатқан көрінеді.

Хатты үзбей жаз. Уақтылы жауап қайтаруға тырысамыз. Бетіңнен сүйдік.

Папаң, мамаң, Сапаргүл, Жәлел.

1960 жыл, 11 қаңтар».

Мырзекен сырттай сыр бергісі келмегенмен іштей әбден қажып, әлсірей бастаған еді. Ақыры асқынған ауру алып тынады. 1961 жылдың 6 наурызында ердің жасы елуден енді асқан шағында Мырзақадыр Нұрбаев дүниеден өтеді.

Мырзақадыр Нұрбаев қамшының сабындай қысқа ғұмыр кешсе де ол өз заманының ірі қайраткері дәрежесіне өсті, бар жан-тәнімен қиын-қыстау кезеңде еліне қызмет етті. Қарапайым халыққа көрсеткен жақсылығының арқасында оның есімі көзі тірісінде де, өмірден өткен соң да үлкен құрметпен аталып келеді. Осындай азаматымыздың сіңірген еңбегін халық санасында жаңғыртып отыру, туып-өскен жерінде «Рухани жаңғыру» аясында есте қалдыру шараларын атқарып, есімін ардақтасақ, ұрпақ алдында да парызымыздың өтелгені болмақ.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

1 ҚРОМА, 1541 қор, 1 тігін, 5217-іс.

2 Сапарғалиев М. *История народных судов Казахстана (1917-1965)*. – Алма-Ата: «Казахстан», 1966. – 448 с.

3 Нурбаев М. *Судебные органы Казахской ССР за 30 лет // Известие АН КазССР. Серия юридическая*. – 1948. – №50.

4 *Обвинительная речь прокурора*. – Алма-Ата, 1949.

УДК 341.2; 341.231.14

МРНТИ 10.87.27

*Киселев А.Ю.<sup>1</sup>, Сабитова А.А.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>магистрант 1-курса кафедры международного права  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая*

*<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор,  
директор Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая*

## **СТАТУС АРКТИКИ В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ. ПРАВОВЫЕ ПРЕТЕНЗИИ КИТАЯ В АРКТИЧЕСКОМ РЕГИОНЕ**

*Аннотация*

Статья посвящена вопросам правового статуса Арктики и деятельности арктически стран по расширению влияния в данном регионе. Особое внимание обращается на правовую основу присутствия Китая в арктическом регионе. Проанализированы характерные особенности международных правовых норм, регулирующих статус Арктики. На основе проведенного исследования автором обоснованы выводы о наличии правовых претензий Китая на арктический регион, представлены условия, при которых возможен успех стратегии Китая в отношении арктического региона.

**Ключевые слова:** Арктика, Арктический совет, ресурсы, политика, Китай.

А.Ю. Киселев<sup>1</sup>, А.А. Сабитова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының 1 курс студенті, Абай атындағы ҚазҰПУ

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: з.ғ.д., профессор, Сорбонна-Қазақстан Институтының директоры

## ҚАЗІРГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ АРКТИКА ЖАҒДАЙЫ. ҚЫТАЙДЫҢ АРКТИКА АЙМАҒЫНДАҒЫ ЗАҢДЫ ТАЛАПТАРЫ

*Аңдатпа*

Мақала Арктиканың құқықтық мәртебесі мен Арктика елдерінің аймақтағы ықпалды кеңейту жөніндегі қызметіне арналған. Қытайдың Арктика аймағында болуының құқықтық негіздеріне ерекше назар аударылған. Арктика мәртебесін реттейтін халықаралық құқықтық нормалардың сипаттамалық ерекшеліктерін талдаған. Зерттеуге сүйене отырып, автор Қытайдың Арктика аймағына заңды талабының бар екендігі туралы тұжырым жасаған, Қытайдың Арктикалық аймаққа қатысты стратегиясының сәтті болуы мүмкін болатын жағдайларды ұсынған.

**Түйін сөздер:** Арктика, Арктикалық кеңес, ресурстар, саясат, Қытай.

*Kisselev A.<sup>1</sup>, Sabitova A.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>the 1st year master's student of International Law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU*

*<sup>1</sup>Scientific supervisor: Doctor of Law, professor,  
Director of the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU*

## ARCTIC STATUS IN MODERN INTERNATIONAL RELATIONS. LEGAL CLAIMS OF CHINA IN THE ARCTIC REGION

*Abstract*

The article is devoted to the legal status of the Arctic and the activities of the Arctic countries to expand its influence in the region. Particular attention is drawn to the legal basis of China's presence in the Arctic region. Analyzed the characteristics of international legal norms governing the status of the Arctic. Based on the study, the author substantiates the conclusions about the presence of China's legal claims on the Arctic region, presents the conditions under which China's strategy regarding the Arctic region can be successful.

**Keywords:** Arctic, Arctic Council, resources, politics, China.

В последних докладах, опубликованных различными аналитическими центрами, подчеркивается, что Китай начинает уделять больше внимания Арктике и что изменение климата побудило правительство Китая выделить больше ресурсов на исследования в данном регионе. Министерство иностранных дел Норвегии отмечает, что Арктика может стать еще одним регионом, где Китай будет решительно преследовать свои стратегические цели наряду с Африкой. Регион потенциально может обеспечить растущую экономику Китая большим количеством полезных ископаемых и открыть новые морские пути через арктические воды.

Географически части Канады, России, Дании (Гренландии), Норвегии, США, Швеции, Финляндии и Исландии находятся в Арктике, хотя у Финляндии и Швеции нет арктического побережья. Оффшорные территории этих государств ограничены 12 морскими милями территориальных вод и 200 морскими милями экономической зоны вокруг их побережий. Этот международный режим имеет свои особенности, в частности, есть три арктических водных пути, которыми управляют Россия, Канада и Норвегия. В 1996 году Арктический совет был создан восемью государствами, что позволило России, Канаде и Норвегии играть ведущую роль в регионе. Первоначально Китаю был присвоен статус специального государства-наблюдателя в Совете, позже Китай стал постоянным государством-наблюдателем.

Правительство Китая понимает, что использование Северного морского пути и Северо-Западного прохода очень выгодно, поскольку оно вдвое короче, чем традиционный маршрут через Суэцкий канал, так как экономика Китая сильно зависит от морских перевозок. Если Китай не сможет присоединиться к Арктическому совету в качестве члена (что маловероятно), он обречен играть второстепенную роль в Арктике.

Китай начал вкладывать крупные суммы денег в Арктику и готов сотрудничать в рамках существующих инвестиционных проектов с Канадой, Исландией и Россией. С 1999 года Китай провел пять исследовательских экспедиций, последняя из которых была проведена летом 2012 года. Китай купил свое первое ледокольное исследовательское судно «Снежный дракон» в 1994 году, когда у него не было никаких планов относительно Арктики. Исследовательская деятельность Китая в Арктике позволила стране назвать себя активным участником в регионе (как заявил помощник министра иностранных дел Китая Ху Чжэньюе в своем выступлении о перспективах китайского правительства на арктическом форуме на архипелаге Шпицберген в Норвегии в 2009 году). Китай поощряет бизнес-элиту инвестировать в арктические страны. Например, китайский магнат по недвижимости Хуан Нубо надеялся купить 300 квадратных километров земли (0,3% территории) в северо-восточной Исландии за 10 миллионов долларов, чтобы построить там эко-курорт вместе с крайне необходимой инфраструктурой, включающей аэропорт. Эта сделка была первоначально одобрена властями, но в последствии заявка Хуан Нубо на землю была отклонена на основании закона, запрещающего гражданам стран, не входящих в ЕС, покупать землю в Исландии. Специалисты говорят, что эта сделка вызвала слишком большие подозрения в стране из-за опасений, что Китай будет использовать эту землю для стратегического закрепления в Арктике.

Интересно, что в Китае действует крупнейшее в Европе посольство в Рейкьявике и самое большое посольство среди дипломатических учреждений, присутствующих в Исландии. Посольство США вмещает 70 дипломатов, в то время как посольство Китая в разное время вмещало до 500 дипломатов. Причина этого становится очевидной, если мы посмотрим на карту: Исландия вполне может стать следующим транспортным узлом для Китая, если стране удастся закрепить свои позиции в Арктике.

Помимо Исландии, другие арктические страны ожидают и хотят получить крупные китайские инвестиции в ближайшем будущем. В этом отношении Датская Гренландия является основной целью для Китая. В октябре 2011 года, выступая в Пекине, посол Дании в Китае Фриис Арне Петерсон сказал, что «у Китая есть естественные и законные экономические и научные интересы в Арктике», хотя у страны нет береговой линии в полярном регионе. Премьер-министр Гренландии Куупик Клейст подтвердил эту идею, заявив, что «Китай имеет законное право быть заинтересованным и участвовать в том, что происходит в Арктике, но требуется соблюдение правил», что, разумеется, объясняет стремление Китая стать постоянным государством-наблюдателем в Арктическом совете. Именно Дания поддерживает предложение Китая и «хотела бы видеть Китай в качестве постоянного наблюдателя, и... другие также готовы сделать это», как выразился Фриис Арне Петерсон в октябре 2011 года.

Некоторые ученые предполагают, что с помощью Китая Дания пытается усилить свое влияние в Арктическом совете, но в действительности именно Китай извлекает наибольшую выгоду из инвестиций в эксплуатацию природных ресурсов Гренландии, поскольку он получает постоянный доступ к этим ресурсам и увеличивает свое геополитическое влияние в область.

Роб Хьюберт, политолог и заместитель директора Центра военных и стратегических исследований при университете Калгари, говорит, что Великая игра возвращается в форме арктического политического соперничества: «То, что мы видим здесь, это изменение геополитические реалии с точки зрения прихода Китая, как гораздо более напористой страны, в международную систему».

В 2003 году Китай учредил на норвежском архипелаге Шпицберген свою арктическую станцию Хуанхэ (Хуанхэ Чжан), тем самым установив свою первую круглогодичную базу в Арктике, став восьмым государством, создавшим станцию в регионе. Это стало возможным благодаря Свальбардскому договору (или Шпицбергенскому договору), который вступил в силу 14 августа 1920 года и установил особый режим для архипелага: он является частью Королевства Норвегия, но подписавшим предоставляются равные права на осуществление коммерческой и исследовательской деятельности на архипелаге и вокруг него. Китай воспользовался своим правом и основал станцию Хуанхэ на архипелаге.

Канада и Россия являются двумя крупнейшими противниками возможных претензий Китая в регионе и его активной политики. Обе страны контролируют два самых коротких морских пути

(Россия – Северный морской путь, Канада – Северо-западный проход), и обе якобы пользуются изобилием ресурсов на своем континентальном шельфе. Канада настаивает на том, что у нее есть исторические претензии на Арктику, в частности на Северо-западный проход, и это именно то, что китайские ученые пытаются оспорить (Мэй Хун и Ван Цзэнчжэнь из Школы права и политических наук в Океанском университете Китая в Циндао попытались проследить происхождение исторических претензий Канады на Арктику).

В 2003 году арктические прибрежные государства начали понимать, что Китай является еще одним крупным конкурентом в этой игре, который обладает большой инвестиционной мощью, растущим ледокольным флотом, постоянной базой и проводит исследовательские экспедиции. Все это произошло менее чем за десять лет, что выглядит как серьезное заявление со стороны Китая.

В Китае есть два основных института, которые формулируют стратегию страны в отношении Арктики. Существует Китайское управление Арктики и Антарктики, связанное с Государственной администрацией по океану – оно выполняет функции организации китайских арктических и антарктических экспедиций и управления соответствующими делами. Также считается, что агентство занимает более агрессивную позицию, что видно из рекомендаций центральному правительству, которые содержатся в исследованиях, проводимых учеными. И есть министерство иностранных дел, которое управляет отношениями со связанными арктическими странами, оно обычно старается избегать резких заявлений, чтобы не провоцировать такие страны, как США, Канада и Россия, которые также вовлечены в этот вопрос.

В марте 2010 года контр-адмирал Инь Чжуо из военно-морского флота НОАК в комментариях, переданных официальной службой новостей Китая, заявил, что «Арктика принадлежит всем людям во всем мире, поскольку ни одна нация не обладает суверенитетом над ней». Арктическая политика Китая все еще обсуждается и формулируется в Пекине, идея существенного международного контроля над Арктикой и ее неиспользованными ресурсами в настоящее время составляет контуры этой политики.

Китай, безусловно, будет уважать территориальный суверенитет арктических прибрежных государств и 200 морских миль их исключительных экономических зон, но он будет против любых претензий на расширенный континентальный шельф. Китай, вероятно, будет оспаривать претензии России и Канады на суверенитет над их морскими путями, в которых он потенциально может получить поддержку со стороны Европейского Союза и США.

Тем не менее, ученые утверждают, что Китаю следует быть осторожным в утверждении претензий на Северный Ледовитый океан. Представление о том, что полярные воды должны быть международной территорией, может быть отвергнуто против его собственных притязаний на суверенитет над большей частью Южно-Китайского моря, островов Сенкаку и Дяоюйдао и даже островного государства Тайвань.

Китай понимает, что его территориальные претензии любого характера к Арктике не будут иметь законных оснований, поэтому вместо этого он заинтересован в том, чтобы контроль над Арктикой был запрещен Канаде, России и другим арктическим прибрежным государствам и был передан какому-то международному механизму.

Однако Ли Чжэньфу из Даляньского морского университета в Китае говорит, что у Китая есть шанс заявить о себе в Арктике. По его словам, если существующие претензии арктических прибрежных государств выйдут из-под контроля, Китай может выдвинуть свои собственные претензии и, таким образом, еще больше усложнить вопрос о том, что международное сообщество будет вынуждено вмешаться и установить существенный международный контроль над регионом, его ресурсами и морскими путями.

Похоже, что интернационализация проблемы – это то, чего Китай больше всего желает на этом этапе: Китай очень полагается на участие других государств, таких как Южная Корея и Япония. Например, Цзя Ю из Китайской государственной администрации по океану говорит, что вышеупомянутый Шпицбергенский договор создает прецедент для решения текущих проблем Арктики. Следуя этой логике, Канаде и России будет предоставлен суверенитет, подобный Свальбарду, над морскими путями, но при условии, что международным перевозчикам предоставлено равное право прохода через них. В заявлении Цзя Ю не было никаких упоминаний о территориях и претензиях арктических прибрежных государств, но это заявление дает некоторое понимание того, какую политику будет проводить Китай.

В последние годы Китай начал наращивать свое присутствие в Арктике путем проведения исследовательских экспедиций, создания круглогодичной базы на архипелаге Шпицберген и массивных инвестиций в более мелкие арктические прибрежные государства. Это означает лишь то, что интерес страны к арктическим делам является серьезным, новым, зарождающимся направлением политики.

Несмотря на то, что арктическая политика Китая еще не была официально сформулирована, ее основные моменты уже ясны. Прежде всего, Китай воздержится от проведения воинственной политики в Арктике, в этой ситуации он вынужден действовать осторожно, но эффективно. Во-вторых, Китай будет пытаться стать постоянным наблюдателем в Арктическом совете, поэтому он активно инвестирует в Исландию, Гренландию и Норвегию. В-третьих, Китай будет пытаться ограничить власть наиболее могущественных государств Арктического Совета, Канады и России, стран, эксплуатирующих арктические морские пути, добываясь соглашения, подобного Шпицбергену, устанавливающего равный доступ к морским путям и ресурсам, но поддерживающего Россию и Суверенитет Канады над этими территориями.

*Список использованной литературы:*

- 1 Isabella Mrockowski, "China's Arctic Century?" Project 2049 AsiaEye Blog, February 10, 2012, - <http://blog.project2049.net/2012/02/chinas-arctic-century.html>.
- 2 Richard Milne, "China wins observer status in Arctic Council", May 15, 2013, - <http://www.ft.com/cms/s/0/b665723c-bd3e-11e2-890a-00144feab7de.html#axzz2mDw3bZWR>.
- 3 «China's Huang Nubo Seeks Iceland Land for Eco-Resort», BBC News, 30 August, 2011, - <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14714524>.
- 4 Fontaine, Paul, «Huang Nuba Angry and Annoyed», The Reykjavic Grapevine, December 3, 2012, - <http://grapevine.is/Home/ReadArticle/Huang-Nuba-Angry-And-Annoyed>.
- 5 Tatlow, Didi, «China and the Northern Rivalry», New York Times, October 5, 2012, - <http://rendezvous.blogs.nytimes.com/2012/10/05/china-and-the-northern-great-game/>.
- 6 «Greenland Open to China's Growing Arctic Interest», Nunatsiaq Online, November 7, 2011, - [http://www.nunatsiaqonline.ca/stories/article/65674greenland\\_open\\_to\\_chinas\\_growing\\_arctic\\_interest/](http://www.nunatsiaqonline.ca/stories/article/65674greenland_open_to_chinas_growing_arctic_interest/).
- 7 Sibley, Mark, «China Enters the Arctic Equation», Nunatsiaq Online, October 29, 2011, - [http://www.nunatsiaqonline.ca/stories/article/65674china\\_enters\\_the\\_arctic\\_equation/](http://www.nunatsiaqonline.ca/stories/article/65674china_enters_the_arctic_equation/).
- 8 Mei, Hong and Wang, Zengzhen "The dispute over the legal status of Arctic territorial waters and its solution". Zhongguo Haiyang Daxue xuebao 2010.1, 23-27. Translation by David Curtis Wright.
- 9 Gang, Chen, «China's Growing Arctic Interest», East Asian Institute, - <http://www.esi.nus.edu.sg/docs/event/china-s-growing-arctic-interest.pdf>.
- 10 Chang, Gordon, China's Arctic Play», The Diplomat, March 9, 2010, - <http://thediplomat.com/2010/03/09/china%E2%80%99s-arctic-play/>.
- 11 David Curtis Wright, "The Dragon Eyes the Top of the World," (Washington, DC: U.S. Naval War College China Maritime Studies Institute, August 2011), pp. 30-32.
- 12 Jakobson, Linda "China prepares for an ice-free Arctic". SIPRI insights on peace and security 2010.2, pp. 1-14.
- 13 Lassare, Frédéric, "China and the Arctic: Threat or cooperation potential for Canada?" Canadian International Council China Papers No. 11, June 2010.
- 14 Li, Zhenfu "Beiji hangxian diyuan zhengzhi di fuza wangluo tezheng yanjiu" ("Research into the unique complex network features of Arctic sea route geopolitics"). Gangkou jingji 2010.1, p. 32, Translation by David Curtis Wright.

УДК 341.21  
МРНТИ 10.87.21

Хусаинов О.Б.<sup>1</sup>, Варивончик А.Е.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры международного права,  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>студентка 2 курса кафедры международного права,  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

## ЕВРОПЕЙСКИЙ СУД ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

### Аннотация

Европейский суд по правам человека является независимым наднациональным судебным органом, который на европейском уровне контролирует соблюдение основных прав человека и основных свобод всеми государствами-участниками Конвенции об основных правах. Вопросы, связанные со структурой и деятельностью этого органа, будут приняты во внимание.

**Ключевые слова:** Европейский суд по правам человека, права и свободы человека, европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, совет Европы, международное право.

О.Б. Хусаинов<sup>1</sup>, А.Е. Варивончик<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: з.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының доценті

<sup>2</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 2 курс студенті

## ЕУРОПАЛЫҚ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ СОТЫ

### Аңдатпа

Адам құқықтарының Еуропалық соты Еуропалық деңгейде негізгі құқықтар туралы конвенцияға қатысушы барлық мемлекеттердің адамның негізгі құқықтары мен негізгі бостандықтарын сақтауын қадағалайтын тәуелсіз ұлттық ұлтаралық сот органы болып табылады. Осы органның құрылымы мен қызметіне байланысты мәселелер ескерілетін болады.

**Түйін сөздер:** адам құқықтары, адам құқықтары мен бостандықтарының Еуропалық соты, Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау жөніндегі Еуропалық конвенция, Еуропа Кеңесі, халықаралық құқық.

Khussainov O.B.<sup>1</sup>, Varivonchik A.E.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Scientific supervisor: PhD in law, Associate Professor of international law  
at the Institute Sorbonne-Kazakhstan, KazNPU named after Abai

<sup>1</sup>student of 4 year of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at KazNPU named after Abai

## EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

### Abstract

The European Court of Human Rights is an independent supranational judicial body, which at the European level monitors the observance of fundamental human rights and fundamental freedoms by all States parties to the Convention on Fundamental Rights. Matters related to the structure and activities of this body will be taken into account.

**Keywords:** European Court of Human Rights, Human Rights and Freedoms, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, international law.



Для современного общества права и свободы человека согласно правовым источникам стоят на первом месте. Исходя из анализа ситуации на мировой арене и в нашей стране, необходимо учитывать процессы интеграции и глобализации, присущие обществу и праву, в силу ряда факторов: экономических условий, научно-технического прогресса, политической ситуации, международных процессов, деятельность международных организаций и др. [1, 34].

Продолжающаяся глобализация концепции прав человека и ее адаптация во всех правовых системах, во всех типах политических режимов, а также процессы расширения предметного состава международного права, в частности, в их списке наряду с коллективными субъектами (государствами, нациями) также индивид с определенным набором прав, отражается не только в решении ЕСПЧ, но и в нормах внутригосударственной правовой системы.

Сегодня вся Европа активно обсуждает будущее европейской системы защиты прав человека и Европейского Суда как контрольного механизма этой системы.

ЕСПЧ является международным судебным органом, обладающим юрисдикцией в отношении всех государств-членов Совета Европы, которые ратифицировали Европейскую конвенцию о защите прав человека и основных свобод и которые занимаются всеми вопросами, касающимися толкования и применения Конвенции, включая межправительственные дела и индивидуальные жалобы; включает в себя.

Если мы посмотрим на ЕСЧП с точки зрения структуры и основ, мы можем выделить следующие моменты. Согласно Конвенции, чтобы стать судьей Суда Европейских сообществ, необходимо соблюдать высокие моральные нормы и условия для получения высокого поста в судебных органах государства, чтобы высококвалифицированный юрист с признанным авторитетом. Члены Суда Европейских сообществ участвуют в работе Трибунала в личном качестве и защищают дух Европейской конвенции, а не интересы государств, гражданами которых они являются. Они не должны занимать должности, которые несовместимы с их независимостью и беспристрастностью в качестве членов суда или с требованиями для работы на полный рабочий день. Срок полномочий судей истекает по достижении семидесяти лет.

Основная часть работы Европейского Суда заключается в рассмотрении индивидуальных жалоб, поданных в соответствии со ст. 34 Конвенции, которая гласит: «Суд может принимать иски от любого отдельного лица, неправительственной организации или группы частных лиц, которые утверждают, что являются жертвами нарушения одной из Высоких Договаривающихся Сторон их прав, признанных в настоящей Конвенции или ее Протоколах. Высокие Договаривающиеся Стороны никоим образом не обязуются препятствовать эффективному осуществлению этого права» [2].

Защита прав человека на современном этапе развития приобрела масштабный характер за пределами национальной структуры. Признание и защита этих прав больше не могут рассматриваться как исключительная прерогатива отдельных стран. В связи с этим можно констатировать факт усыновления в XX-XXI веках огромное количество международных договоров, содержащих основную систему принципов и стандартов в области прав человека.

Правовая позиция Европейского Суда является своего рода квазинормой, воплощающей толкование правовых понятий в свете Конвенции. В каждой национальной правовой системе они имеют свою специфику, что обусловлено многочисленными факторами, среди которых определяющими являются правовые. Независимо от особенностей включения норм Конвенции и решений Европейского Суда в национальную правовую систему, последняя подлежит исполнению, что предполагает выполнение постановляющей части и прецедентного права, содержащихся в мотивировочной части решения Европейского суда [3, с.167].

Какие права гарантируются Европейской Конвенцией о защите прав человека и основных свобод и дополнительными протоколами к ней? Обратимся к тексту Конвенции и протоколов.

- право на жизнь (ст. 2 Конвенции),
- право не подвергаться пыткам, унижающему и бесчеловечному обращению (ст. 3 Конвенции);
- запрет рабства и принудительного труда (ст. 4 Конвенции);
- право на свободу и личную неприкосновенность (ст. 5 Конвенции);
- право на справедливое судебное разбирательство (ст. 6 Конвенции);
- право на уважение частной и семейной жизни, неприкосновенности жилища и тайны корреспонденции (ст. 8 Конвенции);
- свободу мысли, совести и религии (ст. 9 Конвенции);
- свободу выражения мнения (ст. 10 Конвенции), свободу собраний и объединений (ст. 11 Конвенции);

- право на эффективные средства правовой защиты (ст. 13 Конвенции);
- право не подвергаться дискриминации при пользовании правами и свободами, закрепленными в Конвенции (ст. 14 Конвенции);
- право на беспрепятственное пользование своей собственностью (ст.1 Протокола 1);
- право на образование (ст. 2 Протокола 1);
- право на свободные выборы (ст. 3 Протокола 1);
- право не подвергаться лишению свободы за долги (ст. 1 Протокола 4);
- право на свободу передвижения (ст. 2 Протокола 4);
- право не подвергаться высылке с территории государства, гражданином которого лицо является (ст. 3 Протокола 4);
- право на обжалование приговоров по уголовным делам во второй инстанции (ст. 2 Протокола 7);
- право на компенсацию в случае судебной ошибки (ст. 3 Протокола 7);
- право не быть судимым и наказанным дважды за одно и то же преступление (ст. 4 Протокола 7);
- равноправие супругов (ст. 5 Протокола 7) [4].

Европейский суд по правам человека – международный орган правосудия, учрежденный Конвенцией, действующий на ее основе и основе Правил Процедуры Суда. Европейский суд находится в г. Страсбурге (Франция), и наделен компетенцией рассматривать жалобы граждан и неправительственных организаций на неправомерные действия государства, нарушающие права и свободы, гарантированные в Конвенции.

До внесения изменений в структуру органов Конвенции дополнительным Протоколом № 11 в ноябре 1998 года, существовала сложная структура органов, рассматривающих такие жалобы. Ранее Европейский суд действовал не на постоянной основе, собирался для рассмотрения дел на сессионной основе, а основную функцию по рассмотрению дел несла на себе Комиссия, а также Комитет министров.

Таким образом, обращаться в Суд может любое лицо или группа лиц, или неправительственная организация – если они являются жертвой нарушения прав, закрепленных в Конвенции. Для заявителей практически не установлено ограничений. Это могут быть и взрослые, и дети, и физические лица, и организации (но не должностные лица и не официальные органы государства. Под официальными органами государства понимаются государственные, муниципальные органы, лица, их представляющие, и созданные этими органами учреждения или структуры, которые обладают властными полномочиями: Правительство, инспекции министерства по налогам и сборам, милиция, прокуратура, суд, органы пожарного надзора, следственные изоляторы, и даже психиатрические стационары и т.д.) [5, с.100].

*Список использованной литературы:*

- 1 *Ваксян А.З. Европейский Суд на защите прав и свобод человека // Гражданин и право, 2008. – №5.*
- 2 *Конвенция о защите прав человека и основных свобод (Европейская конвенция о правах человека, ETS №005), (Рим, 4 ноября 1950 года), (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.05.2004 г.).*
- 3 *Мелков Г.М. Права человека. Сборник международных документов. – М.: Юридическая литература, 1998. – 860 с.*
- 4 *Европейский суд по правам человека // <http://www.echr.coe.int>*
- 5 *Сабитова А.А., Иванилова К. Право на обращение в Европейский суд по правам человека // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика», №12(29), 2012. – С.106-110.*

УДК 341.018  
МРНТИ 10.87.15

М.Д. Бекіш<sup>1</sup>, Т.Е. Жабелова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
халықаралық құқық кафедрасының 2-курс магистранты

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: с.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан  
институтының халықаралық құқық кафедрасының доценті, аға оқытушы

## БАЛА ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР

### Аңдатпа

Әлем балаларының ең қасиетті құқығы – өмір сүру құқығы. Мемлекет бала денсаулығын және максималды ықтимал дәрежеде өмірін сақтап қалуға міндетті. Әрбір өкіметтің, мемлекеттің қасиетті міндеті бала өмірін қорғау және көркейту болып табылады.

Осы мақалада бала құқықтарын қорғаудағы туындайтын бірқатар мәселелерге талдау жасалады. Осы сала аясындағы халықаралық заңнамаларға талдау көрсетіледі.

**Түйін сөздер:** Халықаралық ұйымдар, халықаралық құқық, құқықтық реттеу, сәби, балалар, асырап алу, қамқоршы, жетім-бала, бала құқығын қорғау, бағып-қағушы, баланың әлеуметтік бейімделуі, жанұя.

Бекіш М.Д.<sup>1</sup>, Жабелова Т.Е.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 2-курса кафедрасы международного права  
Института Сорбонна-Казakhstan, КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>Научный руководитель: к.п.н., доцент, старший преподаватель кафедры  
международного права в Институте Сорбонна-Казakhstan, КазНПУ им. Абая

## МЕЖДУНАРОДНЫЕ ВОПРОСЫ О ЗАЩИТЕ ПРАВ РЕБЕНКА

### Аннотация

Святой обязанностью каждого правительства является защита жизни ребенка. Государство обязано поддерживать здоровье ребенка в максимально возможной степени. Обязанность каждого правительства и государства состоит в том, чтобы защищать и украшать жизнь ребенка.

В данной статье анализируется ряд вопросов, возникающих при защите прав ребенка. Анализ в сфере международного законодательства.

**Ключевые слова:** международные организации, регулирование международного права, ребенок, похищение детей, опека, детский дом.

M.D. Bekish<sup>1</sup>, T.E. Zhabelova<sup>1</sup>

<sup>1</sup>the 2<sup>nd</sup> year master's student of International Law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

<sup>1</sup>scientific supervisor: Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer,  
Department of International Law the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

## INTERNATIONAL ISSUES ON THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD

### Abstract

The most sacred right of the children of the world is the right to life. The state is obliged to maintain the health of the child and to the maximum extent possible. The sacred duty of each government and state is to protect and beautify the lives of the child.

This article analyzes a number of issues that arise in the protection of the rights of the child. The analysis of international legislation within the sphere.

**Keywords:** International organizations, international law, legal regulation, child, kidnapping, child abduction, custody, orphanage.

«Бала құқығы-асыл қазына», демекші балаларды қорғау құқықтары мен міндеттерін белгілеу, олардың мүдделерін қамтамасыз ету біздің ең басты міндетіміз. Халықаралық балалардың құқықтарын қорғау – тарихи тұрғыдан алғанда, салыстырмалы түрде жас құбылыс. Бала құқықтарының конституциясы деп аталатын «Бала құқықтары туралы» конвенцияның тек 1989 жылы қабылданғанын еске түсірсек те жеткілікті. Балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі алғашқы ұйым әлемде 1919 жылы пайда болды.

Бала құқығы конвенциясы.Әлем балаларының ең қасиетті құқығы – өмір сүру құқығы. «Мемлекет бала денсаулығын және максималды ықтимал дәрежеде өмірін сақтап қалуға міндетті» - бұл норма Бала құқығын қорғау туралы конвенцияның 6-шы бабында көрсетілген. Әрбір өкіметтің, мемлекеттің қасиетті міндеті бала өмірін қорғау және көркейту болып табылады. Баланың өмір сүру құқығын жариялайтын нақ осы қасиетті нормадан, конвенцияның басқа нормалары бастау алады. Баланың негізгі құқығы бар:

1-ден, туған кезінде ат алуға, азаматтық алуға, соның арқасында ата-анасы кім және солар тарапынан қамқорлыққа ие болуға құқылы (7-ші бап).

2-ден, индивидуалдығының сақталуына құқы бар (8-ші бабы).

3-ден, өз ата-анасымен бірге тұруға құқылы; егер баланы бір, әлде екі ата-анасымен айырса, ата-анасымен байланыста болуға құқылы (9-шы бабы).

4-ден, өз ата-анасымен кез-келген елге кетуге және ата-анасымен қайта қауышуға немесе ата-анасымен жеке қарым-қатынас жасау мақсатымен кез-келген елге келу құқығы бар (10-шы бабы).

5-ден, емін-еркін өз көзқарасын білдіруге, информация алуға, шекараға тәуелсіз информация және идеяларын таратуға құқы бар (12-ші, 13-ші баптар).

6-дан, ерік бостандығына, ұждан бостандығына, дін бостандығына құқы бар (14-ші бап).

7-ден, ешқандай мемлекет пен қоғам тарапының қысымсыз басқа адамдармен кездесуге және ассоциацияға кіруге немесе оны өзі емін-еркін құруға құқы бар (15-ші бабы).

8-ден, жеке өміріне, жанұя ісіне және үй іші ісіне, жазысқан хаттарға араласпауына құқы бар, өсең-аяндар мен жаладан қорғаныс алуға құқы бар (16-шы бап).

9-дан, жоғары стандартқа сай медициналық көмек алуға құқылы (24-ші бап).

10-дан, ішіне әлеуметтік сақтандыру кіретін, әлеуметтік қамсыздандырудың игілігін қолдануына құқы бар (26-шы бап).

11-ден, дамуына (физикалық, ой-әрекетінің, рухани, өнегелі және әлеуметтік дамуы) қажетті жағдайлардың болуына құқылы (27-ші бап).

12-ден, білім алуға құқы бар (28-ші бап).

13-ден, дем алуға, бос уақытқа және мәдени, шығармашылық шараларға қатысуға құқы бар (31-ші бап) [1].

Мемлекеттердің көбін осы күнде балалардың ұрлануының көбеюі уайымдатады. Конвенцияның 11-ші бабында мемлекеттердің осындай қылмыстарды бір жақты немесе екі жақты келісімдер қабылдау арқылы, әлі де күшінде бар құжаттарға қосылу арқылы тоқтату керектігі туралы атап көрсетілген. Қазір күшінде бар келісімдерге, 1921 жылы қабылданған әйелдер мен балаларды сатудан қорғайтын Женева конвенциясы мысалға келтіруге болады. Онда қылмыскерлер қылмыстық жауапкершілікке тартылуы қажет деп көрсетілген.

Көбіне балаларды құлдыққа сату үшін ұрлайды, әсіресе оларды жезөкшелікке және балалар парнографиясына көп баулуы алаңдатады (34-ші бап). Бірақ, шынында, әлемдегі бірде бір ел мемлекет бала құқықтарын сақтау жөнінен өзін үлгі етіп қоя алмайтындығын айтқан жөн. Демократиялық және экономикасы дамыған мемлекеттердің өзінен-ақ кәметке толмағандар арасындағы қылмыс санының өсуі, әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардың болуын, медициналық қызметтің жеткіліксіздігінен балалар өлімінің көбеюін, бақылаусыз балалар санының ұлғаюын көруге болады. Осы фактілердің барлығы бала мәселесін тек қана ұлттық тәсілдермен шешу мүмкін еместігін дәлелдейді. Мемлекет пен қоғам балаларды тәрбиелеу саласында қандай да бір тиімді шаралар қолданғанымен, ата-ана махаббатын, олардың қамқорлығын еш уақытта айырбастай алмайды [2].

Баланың құқықтарын қорғау Қазақстан Республикасының экс Президенті «Қазақстан-2050» Стратегиясында балалардың «қоғамымыздың ең әлсіз және қорғансыз бөлігі және олар құқықсыз болуға тиіс емес» екенін атап өтті және бала тууды ынталандыру мен көп балалы болуды қолдау жүйесін реформалау және ана мен баланы қорғау саласындағы заңнаманы түбегейлі қайта қарау жөнінде міндеттер қойды. Қазақстан Республикасының баланың құқықтарын қорғау саласындағы заңнамасының нормалары да халықаралық құқық актілеріне – 1948 жылғы 10 желтоқсандағы Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясына, 1996 жылғы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіге (төмен дәрежеде), 1966 жылғы 16 желтоқсандағы Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіге (жоғары дәрежеде) негізделеді. Бұдан басқа, адами қоғамның осы бөлігіне байланысты қатынастар 1989 жылғы 20 қарашадағы Бала құқықтары туралы арнайы конвенцияда реттелген.

Баланың құқықтарын қорғау тарихының тамыры тереңге, ежелгі дәуірге кетеді. Мысалы, Рим құқығында баланың ата-аналарға шағым беру құқығы туралы норма көзделген; ата-аналар балаларды тәрбиелеу шығындарын төлеуге тиіс болған және басқа да нормалар. Қазақтардың әдет-ғұрып құқығы туған және тумаған балалар құқықтарының аражігін ажыратып береді. Кәмелетке толған және үйленген баланың өз еншісін алуға құқығы бар. Кенже бала үлкен ұл балалар еншілерін алып болғаннан кейін атадан қалған мүліктің негізгі мұрагері және құқықтық мирасқоры болып табылады.

Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі 1994 жылғы 8 маусымда Бала құқықтары туралы конвенцияны ратификациялады, оның кіріспесінде «балалардың ерекше қамқорлық пен көмекке құқылы екендігі», «баланың жеке басы толық және үйлесімді дамуы үшін оның отбасы аясында, бақыт, махаббат және түсінушілік ахуалында өсуі қажет екендігі», «бала туылғанға дейін, сондай-ақ туылған соң да тиісті құқықтық қорғауды қоса алғанда, оның тәні мен ақыл-есінің жетілмегендігіне байланысты арнайы қорғау мен қамқорлықты қажет ететіндігі» атап өтілген. Конвенцияда баланы құқықтық қорғаудың заңнама салалары («әлеуметтік, экономикалық, мәдени құқықтары») бойынша да, реттеу нысанасы (тіршілік ету және салауатты даму, қоғамның мәдени және шығармашылық өміріне жан-жақты қатысу құқығы) бойынша да түрлі бағыттары айқындалған.

Қаралып отырған конституциялық талаптарды және бала құқықтарын қорғаудың халықаралық стандарттарын дамыту мақсатында 2002 жылғы 8 тамыздағы «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңда мынадай негізгі құқықтар белгіленген: баланың денсаулық сақтауға құқығы; баланың даралық ерекшелікке және оны сақтауға құқығы; баланың өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір-қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға құқығы; баланың сөз және ар-ождан бостандығына, ақпаратқа, қоғамдық өмірге араласуға құқығы, баланың қажетті тұрмыс деңгейіне құқығы, баланың мүліктік құқықтары, баланың тұрғын үйге құқығы, жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұрғын үйін сақтауды қамтамасыз етуге құқығы, баланың білім алуға құқығы; баланың еңбек бостандығына құқығы, баланың экономикалық қанаудан қорғалу құқығы; баланың мемлекеттік көмекке құқығы, баланың демалуға және бос уақытын пайдалануға құқығы. Кодекстің оныншы тарауында баланың негіз қалайтын құқықтары белгіленген: баланың мүдделеріне қайшы келетін жағдайларды қоспағанда, әрбір баланың отбасында өмір сүруге және тәрбиеленуге құқығы, өзінің ата-анасын және басқа да жақын туыстарын білуге құқығы, олардың қамқорлығы мен тәрбиесін алуға құқығы. Оның өзінің мүдделерін қамтамасыз етуге, жан-жақты дамуына, өзінің адами қадір-қасиетінің құрметке ие болуына құқығы бар (60-61 баптар). Осы және басқа құқықтар мемлекеттің, жеке және заңды тұлғалардың оларды қамтамасыз ету міндетімен үйлестірілген [3].

Алғаш рет **1924** жылы бала құқығын мойындау және оны заңнамамен бекітуге халықаралық деңгейде Женевада әдейі шақырылған халықаралық конференцияда талқыланды. Халықаралық бала құқығын мойындау процесіне ерекше импульс берген, құрылғанының ең бірінші күнінен бастап жалпы адам құқығын қорғау контекстінде, бала құқығын қорғау және мойындау сұрақтарын қарауына белсене көңіл бөлген – Біріккен Ұлттар Ұйымы болды. Бала құқығы облысында бірінші маңызды құжат болып **1959** жылғы 20 қарашадағы БҰҰ Бас Ассамблеясының қабылдаған – Бала құқығы декларациясы болды. Осы күндегі декларация қабылдауының мақсаты – барлық балаларға бақытты балалықшақ сыйлау және декларацияда көрсетілген құқықтар мен бостандықтарды өз қалауына және қоғам игілігіне қолдануына бағытталған.

Декларация барлық ата-аналарға, әйелдер мен еркектерге, ерікті ұйымдарға, жергілікті билікке және мемлекет өкіметіне, бала құқығын сыйлау, мойындау және үндеу ретінде идеясын бейнелейді. БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы жариялаған Бала құқықтары декларациясында: адамзаттың балаға қолда

бардың ең жақсысын беруге міндетті екендігі айтылған. Бірақ, өкінішке орай, бұл тұста біз күннен - күнге ұлғайып бара жатқан балалардың өлімін және өсіп келе жатқан ұрпақтың әлсіз денсаулығын айтуға мәжбүр болып отырмыз. Декларациядан әлем қоғамдастығының ниеті мен ықыласы бір болуы керектігін білеміз, әлемдегі бүкіл балаларды бірлесіп бақытты етуі үшін, қажетті шараларды қолданып: күнелткен әлеуметтік проблемалардан қорғап қалуымыз, құқыққа, бостандыққа, бала абыройы мен жеке басына, кез-келген қол сұғуға рұқсат етпеуіміз қажет, өзіміздің жеке бас пайдамызды ұмытып, баланың қалауын және болашағын ойлауымыз қажет [4].

1959 жылғы Бала құқықтары декларациясының мұнан арғы дамуы мен бала құқығына қатысты жағдайды заңдық түрде бекітуі үшін, мемлекет тарапынан **1989** жылы 20 қарашада Балалар құқығын қорғау жайлы жан-жақты Конвенция қабылданды.

Бұл конвенцияны міндетті екенін барлық БҰҰ-ға мүше мемлекеттер, соның ішінде Қазақстан да мойындады. Сол себепті барлық мемлекеттер конвенция бұйрығын ешбір қарсылықсыз, міндетті түрде орындап, бала құқығын қорғауға және кез-келген қол сұғуға жол бермеуі қажет. Қазақстан Республикасындағы балалардың құқықтары туралы заңының 10-ншы бабында әрбір баланың өмір сүруге, жеке басының бостандығына, қадір қасиетіне және жеке өміріне қол сұғылмауға құқығы бар екендігін, сонымен қатар, мемлекет баланың жеке басына ешкімнің тиіспеуіне қамтамасыз ететіндігін, оның тәні мен жанын жәбірлеуден, адамдық қадір қасиетін қатыгездіктен, дәрәкілік пен қорлаудан, кемсітуден және оны адам мен адамзаттың Қазақстан Республикасы Конституциясында бекітілген құқықтары мен бостандықтарына қысым жасаудың өзге де түрлерінен қорғауды жүзеге асыратындығын көрсеткен. Адам өміріне қол сұғатын әртүрлі аспектілердегі қылмыстарды зерттеуге ерекше назар аударудың себебі алдымен қазіргі кезде олардың көп таралғандығымен емес, олардың қоғам үшін қауіптілігінің артуымен түсіндіріледі. Әрбір адамның өмірін сақтау маңыздылығы кісі өлтірудің түрлерімен, соның ішінде баланы өлтірумен күресу проблемаларына назар аударуды қажет ететіндігімен шартталады. Қазіргі кезде нәзік жанды әйелдер мен болашағынан үміт күттіретін жастар арасындағы қылмыстық әрекеттердің саны арта түсуде [5].

Анасының өз баласын өлтіру қылмысын қоғамдағы жасалатын қылмыстардың ішіндегі ең қатігез, ауыр түріне жатқызуға болады. Анасының нәрестесін туып жатқан кезде, сол сияқты одан кейін психикасының бұзылуы жағдайында немесе есінің дұрыстығын жоққа шығармайтын психиканың бұзылуы жағдайында өлтіруі, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 97-ші бабына сәйкес қылмыс болып табылады. Бұл қылмыстық әрекеттің қоғамға қауіптілігі сол - адамға туғаннан берілетін, оның өмірге деген шексіз құқығы бұзылады. Аналардың туған сәбиін өлтіру фактілері жиі кездеседі. Балалардың мәйіттері және олардың дене бөліктері қалалық қоқсытың ішінде жиі табылуда. Қоқсықтың арасында тек қана нәрестелердің өліктері ғана емес, сонымен қатар әлі тірі балалар табылған оқиғалар да ұшырасып жатады. Сонымен бірге баланың табиғи құқығына қол сұғатын көптеген басқа жәйіттерді де байқауға болады. Қазіргі кезде ауыстырып салу не өзгедей мақсаттарда пайдалану үшін адамның соның ішінде баланың мүшелерін немесе тінін алу жағдайлары көрініс табады. Бұл жәйт баланың өмір сүру құқығының бұзылуына әкелетіндігі сөзсіз. Адамның мүшелерін және тәнді трансплантациялаудың көптеген құқықтық мәселелері анықталмаған. Бүкіл әлемде адамның мүшелерін трансплантациялаудың коммерциализациясы бойынша қауіп күннен - күнге өсуде. Соның ішінде балалардың мүшелерін пайдалану жағдайлары да көбейіп кеткені мәлім. Айта берсек мұндай мысалдар өтекөп [6].

Сондықтан да әрбір бала ата-ананың сүйіспеншілігі аясында моральдік, материалдық қамқорлыққа өсіп жетілуі тиіс. Әр ата-ана экс Президентіміздің «Қазақстан 2030» стратегиялық бағдарламасындағы: «Бүгінгі кезеңнің міндеттерінен біздің ұрпақтың келер ұрпақтар алдында орасан зор жауапкершілік әсерін арқалайтынын күнделікті есте ұстауы тиіс» деген үндеудің терең мәнін түсініп, жүрегімен сезінуі керек. Жас ұрпақты моральдік тәрбиелеудегі немқұрайлық көзқарастың арқасында жіберілген залалдың орнын ештеңе толтыра алмайды.

Қорытындылай келгенде, бала құқықтарын қорғау мәселесінің көкейтестілігі және көпқырлылығы соншалық, ол үнемі ғалымдар мен тәжірибедегі адамдардың назарын аударып отырады. Ортақ мүдде қоғам дамуында әр кез тежеуіш емес, демеуіш болған. Олай болса, бала тағдырына байланысты күрделі проблемаларды шешуге отандастарымыз жұмыла ұмтылса дұрыс болар еді.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 *Конвенция о правах ребенка, 1989 жыл 20 қараша (1-52 бап).*
- 2 *Қонақбаева Г. Балалардың табиғи құқықтарын қорғау мәселесі. – «Заңгер», 2006. – №2. – 39-41 б.*

3 Сабикенов С.Н., Сартаев С.С., Сүлейменов М.К. Қазақстан Республикасының Конституциясы: Ғылыми-практикалық түсіндірме. – Алматы: Паритет, 2015. – 182-183 б.

4 Құдайбергенов М.Б. Права ребенка в Казахском и международном праве. – Алматы: «Данекер», 2001. – 8-65 б.

5 Томас Бюргенгаль. «Адам құқығы», «Жетіжарғы». – Алматы, 1998.

6 Қазақ совет энциклопедиясы. – 2 том (б), «Бала еңбегі».

УДК 341

ВАК 12.00.10

Salikhov A.B.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>M.A., professeur, Institut Sorbonne-Kazakhstan, Abay KazNPU,  
Almaty, Kazakhstan

## LA TRADUCTION ENTRE LITTÉRALISME ET ADAPTATION: LA NOUVELLE «ENNEMIS» ECRITE PAR ANTON TCHEKHOV

### Résumé

La traduction est non seulement une interaction des langues, mais aussi une interaction des cultures. Dans la traduction se reflètent la situation générée par le texte original et sa situation. Tout concept est formé au niveau mental de l'activité de la parole et de la pensée. C'est donc une image mentale qui relie la réalité environnante à l'activité mentale humaine [1, p.129]. Ainsi, la traduction mot-à-mot est impossible en raison du fait que non seulement les langues sont différentes dans la structure grammaticale et dans le nombre de mots, mais aussi en raison de la culture et vision du monde du lecteur. Cela peut avoir une influence sur la méthode de traduction.

Lors de la traduction le traducteur essaye de garder la valeur communicative d'une œuvre littéraire dans le texte traduit. Avec cette approche, les traducteurs se tournent vers la traduction selon des stratégies de dépaysement et d'adaptation. La stratégie de dépaysement (soit littéralisme) suppose la préservation de l'identité culturelle de l'original, ce qui suggère la perception fonctionnellement correcte, et la transmission d'une combinaison d'éléments. Cette tâche est extrêmement compliquée en matière de la façon de la traduction et de l'analyse théorique de celle-ci.

Ainsi, l'adaptation est orientée vers la traduction de texte dans les valeurs dominantes de la culture d'accueil, et le dépaysement est un mépris délibéré de la culture et la langue cible afin de donner au texte cible une couleur de l'extranéité et de l'éloignement de ses lecteurs. En d'autres termes, si nous voulons amener le lecteur dans l'espace du texte original, nous parlons de dépaysement; si nous voulons amener l'auteur au lecteur, on utilise la stratégie de l'adaptation.

Dans cet article, nous analyserons les traductions de la nouvelle «Ennemis» écrite par Anton Tchekhov, du russe vers le français, en utilisant ces deux méthodes.

**Mots-clés:** dépaysement, littéralisme, adaptation, traduction, littérature, culture, Tchekov, Ennemis, langue, lecteur, image du monde.

Салихов А.Б.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>м.г.н., преподаватель Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,  
г. Алматы, Казахстан

## ДОМЕСТИКАЦИЯ И ФОРЕНИЗАЦИЯ В ПЕРЕВОДЕ (НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗА «ВРАГИ» АНТОНА ЧЕХОВА)

### Аннотация

Перевод – это не только взаимодействие языков, но и взаимодействие культур. При переводе отражается ситуация, описанная в исходном тексте. Любой концепт формируется на ментальном уровне речемыслительной деятельности, следовательно, представляет собой ментальный образ, связывающий окружающую действительность с мыслительной деятельностью человека [1, с.129]. Тем самым, прямой перевод в литературе невозможен не только из-за того, что языки отличаются по грамматической структуре и объему слов, но также из-за культуры и картины мира читателя, что в конечном итоге играет важную роль при выборе метода перевода.

При переводе переводчик старается сохранить коммуникативную ценность литературного произведения. Поэтому, переводчики обычно пользуются методами форенизации и доместикации (адаптации). Стратегия форенизации предполагает сохранение культурной идентичности оригинала, что предполагает функционально правильное восприятие, и передачу комбинации элементов. Эта задача чрезвычайно сложна с точки зрения способа перевода и его теоретического анализа. Согласно этой стратегии переводчик подчеркивает правильность передачи культурного колорита литературного произведения, что, по его мнению, выражается не только в передаче характеристик материальных объектов и социальных условий культуры в том месте, где происходят события оригинального текста, а также в переводе идиом исходного текста и в сохранении грамматической структуры предложения.

Стратегия доместикации направлена на перевод текста в доминирующие ценности принимающей культуры. Другими словами доместикация легкий для понимания стиль, благодаря которому читатели воспринимают переведенный текст так же, как его воспринимают читатели оригинала. Слова в тексте имеют значения лишь в рамках той культуры, в которой они используются.

В этой статье представлен анализ переводов (выполненные с помощью стратегии форенизации и доместикации) рассказа Антона Чехова "Враги" с русского на французский язык.

**Ключевые слова:** доместикация, форенизация, адаптация, перевод, литература, культура, Чехов, Враги, язык, читатель, картина мира.

*А.Б. Салихов<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>г.г.м., Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Сорбонна-Қазақстан институтының оқытушысы  
Алматы, Қазақстан*

## **ӘДЕБИЕТ САЛАСЫНДАҒЫ АУДАРМА: ДОМСТИКАЦИЯ ЖӘНЕ ФОРЕНИЗАЦИЯ (АНТОН ЧЕХОВТЫҢ «ДҮШПАНДАР» ӘНГІМЕСІНІҢ МЫСАЛЫНДА)**

*Аңдатпа*

Аударма – бұл тілдердің өзара қарым-қатынасы ғана емес, сонымен қатар мәдениеттердің өзара іс-қимылы. Аудармашының мақсаты бастапқы мәтіндегі жағдайларды өз тілінде сипаттау. Кез келген концепт сөйлеу қызметінің менталдық деңгейінде қалыптасады, демек, қоршаған шындықты адамның ойлау қызметімен байланыстыратын менталдық бейнені білдіреді. Осылайша, әдебиетте сөзбе сөз аударма мүмкін емес. Оның себебі тілдің грамматикалық құрылымы мен сөздер көлемі ғана емес, сондай-ақ оқырманның мәдениеті мен ерекше әлем бейнесі болып табылады.

Аударма кезінде аудармашы әдеби шығарманың коммуникативтік құндылығын сақтауға тырысады. Бұл үшін аудармашылар әдетте форенизация және доместикация (бейімделу) әдістерін пайдаланады. Форенизация стратегиясы түпнұсқаның мәдени сәйкестігін сақтауды көздейді, бұл мәтінді функционалдық тұрғыдан қабылдауды және бастапқы элементтер комбинациясын беруді көздейді. Бұл міндет аударма тәсілі мен оның теориялық талдауы тұрғысынан өте күрделі. Осы стратегияға сәйкес аудармашы әдеби шығарманың мәдени колоритін дәл беруге ұмтылады.

Доместикация стратегиясы мәтінді қабылдаушының мәдениетіне және басым құндылықтарына қарай аударуға бағытталған. Басқаша айтқанда, доместикация әдісі бойынша аударылған мәтін түсінуге жеңіл және оқырманға жақын болады.

Бұл мақалада Антон Чеховтың «Жау» әңгімесінің орыс тілінен француз тіліне екі түрлі аудармасы (доместикация және форенизация әдістері бойынша) талданады.

**Түйін сөздер:** форенизация, доместикация, бейімделу, аударма, әдебиет, мәдениет, Чехов, Дүшпандар, тіл, оқырман, әлем бейнесі.



Salikhov A.B.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>M.A., teacher of the Institute of the Sorbonne-Kazakhstan at Abay KazNPU,  
Almaty, Kazakhstan

## THE TRANSLATION BETWEEN LITERALISM AND ADAPTATION: “ENEMIES” WRITTEN BY ANTON CHEKHOV

### *Abstract*

Translation is not only an interaction of languages, but also an interaction of cultures. Translated text reflects the situation generated in the original text. Any concept is formed at the mental level of speech and thought activity, therefore, it is a mental image that connects the surrounding reality with the mental activity of a person [1, p.129]. Thereby word to word translation is impossible because languages are different not only in grammatical structure and number of words, but also in the reader's culture and picture of the world.

During translation, the translator tries to keep the communicative value of a literary work in the translated text. With this approach, translators turn to translation according to strategies of Foreignization and Domestication.

The strategy of Foreignization (i.e. Literalism) implies the preservation of the cultural identity of the original, which suggests the functionally correct perception, and the transmission of a combination of elements. This task is extremely complicated in terms of the way the translation is done and the theoretical analysis of it.

The strategy of domestication is oriented towards the translation of text into the dominant values of the host culture, and foreignization is a deliberate disregard for the target culture and language in order to give the target text a color of aliens and distance from its readers. In other words, if we want to bring the reader to the author, we are talking foreignization; if we want to bring the author to the reader, we use the strategy of domestication.

In this article, we will analyze the translations of "Enemies" written by Anton Chekhov, from Russian into French, using these two methods.

**Keywords:** domestication, foreignization, literalism, reader adaptation, translation, literature, culture, Chekhov, Enemies, language, reader, picture of the world.

Selon Garcia (s/d, cité dans un article de Bastin, 1993) le but de la traduction est de «produire /dans une langue/ un acte de parole qui reproduise le sens produit par un acte de parole antérieur émis dans une autre langue» [4, p. 473-478].

Selon Mylostivaya (2015, cité dans Garusova, 2009) nous pouvons déterminer les deux positions de traduction d'une oeuvre littéraire que le traducteur peut choisir [6 p. 48-54] :

«1) Mettre l'accent sur la culture qui est transmise, i.e. l'original ...:

- Position d'exotisant;

- La position de neutralisation du sens;

- La position d'historisation, le texte se lit « maintenant » comme « à ce moment-là » archaïsme délibéré de textes anciens.

2) Mettre l'accent sur la culture de réception:

- Position de naturalisation, i.e. la suppression des caractéristiques originales; ..

- Position idéologique, i.e. les changements dans l'intérêt de la politique conjoncturelle;

- Position de l'adaptation» [traduction libre].

A partir de ces définitions, nous pouvons conclure que le choix de ces positions dépend de l'objectif qu'a le traducteur avant de commencer son travail. Si le but du traducteur consiste à restreindre et cibler l'audience (par exemple, un conte de fées pour les petits enfants ou une adaptation pour une minorité) il peut simplifier ou adapter le texte original. Si le traducteur veut garder la spécificité et l'identité culturelle du texte original pour un public plus large, il appliquera la stratégie du littéralisme.

Malingret (2001) a écrit dans son article: «Nous savons qu'une traduction dite littérale s'éloigne parfois plus de l'acte de communication original qu'une adaptation et que ces deux processus peuvent d'ailleurs – quoique rarement – poursuivre les mêmes buts. Ainsi la façon de traduire les termes éminemment liés à une culture définie, tels que les monnaies ou les unités de mesure par exemple, révèle souvent les priorités du traducteur» [5 pp. 791-798]. Il est donc important pour le traducteur de **résoudre** le dilemme et de choisir pour soi-même un certain style de travail prioritaire, dans lequel il doit soit montrer la spécificité de l'œuvre

originale, soit privilégier un sentiment de familiarité chez le lecteur et perdre cette spécificité en la remplaçant par celles de l'un des styles de la langue qui est traduite (i.e. domestication).

Un genre littéraire (belles-lettres) a une place particulière dans un certain nombre de styles. Il exécute la fonction esthétique, tandis que dans le même temps il dirige les actions des personnes, ainsi il éduque, persuade, spiritualise et inspire. Le genre littéraire est le plus mobile et il se développe de façon créative parmi tous les styles. Son mouvement vers quelque chose de nouveau, inconnu auparavant, ne connaît pas d'obstacle. De plus, la nouveauté et l'expression inhabituelle deviennent une condition pour une communication réussie dans le cadre du style fonctionnel [3].

C'est la raison pour laquelle la traduction littéraire doit être pleinement comprise du point de vue de l'original. Il faut savoir non seulement gérer la connaissance d'une langue étrangère, mais aussi avoir le feeling particulier, c'est-à-dire être en mesure de sentir les formes linguistiques, les jeux de mots, ainsi que savoir transmettre l'image littéraire.

En utilisant les deux traductions de la nouvelle « Ennemis » écrite par Anton Tchekhov en 1887, j'essaierai de faire une analyse sur les stratégies de traduction utilisées par deux traducteurs de différents siècles [2].

**TS** = texte source (ENNEMIS ! 1887)

**Gloss** = traduction littérale

**TT1** = traduction de Julie Zagoulaïeff (1895) [8]

**TT2** = traduction d'Edouard Parayre (1970) [7]

#### Extrait 1

**TS** Кирилов слушал и молчал, как будто не понимал русской речи.

**Gloss** Kirilow écoutait et ne disait rien comme s'il ne comprenait pas le discours russe.

**TT1** Silencieux, Kirilow l'écoutait. Il avait l'air de ne pas comprendre un mot de ce qu'on lui disait.

**TT2** Kirilov écoutait sans mot dire, comme s'il n'eût pas compris le russe.

Cette phrase est un exemple clair de la stratégie choisie par deux traducteurs. Le traducteur plus moderne de la nouvelle de Tchekhov « Ennemis » Edouard Parayre a décidé de conserver le mot « le russe », ce qui fait clairement comprendre aux lecteurs que les événements se déroulent en Russie (ainsi dans ce cas nous avons la stratégie de dépaysement). L'autre traducteur Julie Zagoulaïeff a eu recours, lors de la traduction de ce passage, à l'adaptation. En changeant un peu le texte, celui-ci n'emporte pas l'esprit du lecteur dans un pays lointain.

#### Extrait 2

Sans comprendre profondément le texte original on ne peut pas créer de traduction correcte, précise, puisque le texte ne sera pas correctement et précisément traduit et il ne transmettra pas l'identité culturelle du texte source. Néanmoins, les textes, basés principalement sur des valeurs culturelles communes, ou au moins sur des valeurs relatives, sont transmis avec succès, si l'on se concentre sur la transmission de concepts communs et universels, et que l'on n'exagère pas l'intransmissibilité intraduisible de l'information initiale.

**TS** В десятом часу темного сентябрьского вечера у земского доктора Кирилова скончался от дифтерита его единственный сын, шестилетний Андрей.

**Gloss** A dix heures au soir sombre de septembre, chez le médecin du zemstvo Kirilow, mourut de la diphtérie son fils unique de six ans André.

**TT1** Par une sombre soirée de septembre, un peu après neuf heures, le docteur Kirilow, médecin de campagne, vit mourir son fils, André, âgé de six ans.

**TT2** Vers les dix heures du soir, par un jour gris de septembre, le fils unique du docteur Kirilow, le petit André, mourut de la diphtérie.

Au XIX<sup>ème</sup> siècle, au cours de l'Empire russe le «zemstvo» était un organisme de l'administration locale, qui était engagé dans l'administration des affaires. Puisque son analogie dans la langue française n'existe pas, et qu'il n'y avait pas ce type d'institutions en France, Edouard Parayre a décidé d'omettre ce mot. Toutefois, dans le texte original, on peut voir que le mot a une grande importance pour le développement de l'histoire. Afin de souligner que Kirilow est le seul médecin dans le «zemstvo» Julie Zagoulaïeff a appliqué la stratégie d'adaptation et, sans traduire le «zemstvo», elle a ajouté l'expression «médecin de campagne». En utilisant la terminologie de Venuti dans son ouvrage sur l'invisibilité du traducteur [9], Julie Zagoulaïeff priorise «la traduction invisible», i.e. adaptative.

#### Extrait 3, 4

Dans les deux passages suivants de la nouvelle, je voudrais mettre l'accent sur la façon dont les deux traducteurs ont adapté la notion de «l'âme tourmentée» en langue française.

**TS** Я боялся не застать вас, – продолжал он. – Пока ехал к вам, **исстрадался душой...**

**Gloss** Je craignais de ne pas parvenir à vous voir, - at-il poursuivi. - Pendant que j'allais chez vous, **j'ai été tourmenté par mon âme...**

**TT1** J'avais peur de ne pas vous trouver, poursuivait-il. Il me serait impossible de vous dire ce que **j'ai souffert** pendant le trajet !...

**TT2** J'avais peur de ne pas vous trouver, continua-t-il. En venant chez vous, **j'étais à la torture...**

En russe, le mot «âme» est clairement présenté dans plusieurs expressions, alors qu'en français «l'âme» est un concept différent. Dans la culture russe «l'âme» se trouve au centre des émotions et des sentiments. En elle, il y a différentes expériences et émois. Ainsi, «l'âme» acquiert le statut d'un autre organe des sens invisibles dans le corps humain. L'équivalent le plus proche de «l'âme» dans la langue française est le cœur: «в глубине души» (littéralement «dans le fond de son âme») devient «dans le fond de son coeur».

**TS** В противоположность своей жене доктор принадлежал к числу натур, которые во время **душевной боли** чувствуют потребность в движении.

**Gloss** Contrairement à sa femme, le médecin appartenait au nombre de natures qui, au cours de **la douleur de l'âme** sentent le besoin de mouvement.

**TT1** Contrairement à sa femme, le docteur avait une de ces natures qui éprouvent un irrésistible besoin de changer continuellement de place en leurs moments de **douleur morale**.

**TT2** A l'opposé de sa femme le docteur appartenait à cette catégorie de gens qui, lorsqu'ils **souffrent moralement**, éprouvent le besoin de bouger.

#### Extrait 5

Cependant, que peut-on faire quand on peut trouver la traduction équivalente d'un mot dans une langue étrangère, mais que sa signification n'est pas claire ou étrangère pour la culture du lecteur. Surtout quand ce mot est archaïque dans la langue originale?

**TS** – Далеко ехать?

– Что-то около 13-14 **верст**. У меня отличные лошади, доктор! Даю вам честное слово, что доставлю вас туда и обратно в один час. Только один час!

**Gloss** – Loin d'aller?

– Quelque chose comme 13-14 **verstes**. J'ai d'excellents chevaux, docteur! Je vous donne ma parole d'honneur que je vous amène là-bas et retourne en une heure. Seulement une heure!

**TT1** – Est-ce bien loin ?

– Treize ou quatorze **verstes**. **Au surplus**, j'ai des chevaux excellents ! Et je vous donne ma parole d'honneur que l'aller et le retour ne vous prendront pas plus d'une heure. Rien qu'une petite heure!

**TT2** – C'est loin ?

– Dans les treize à quatorze **verstes**. J'ai d'excellents chevaux, docteur! Je vous donne ma parole de vous ramener en une heure. Une heure au plus!

Une verste est une unité russe de mesure de distance, qui correspond aux actuels 1066,8 mètres. Mais comment faire comprendre au lecteur dans une oeuvre littéraire, à quoi cette distance est approximativement égale? Certes, on peut écrire son explication entre parenthèses. Mais est-il nécessaire dans ce cas pour le lecteur d'avoir de tels détails, qui peuvent non seulement distraire ses pensées de la nouvelle, mais aussi le forcer à aller vers l'écrivain (dépaysement)?

Toutefois, il convient de noter que Julie Zagoulaïeff a pu bien gérer ce défi difficile de la traduction culturelle. Au lieu de laisser une traduction directe du texte comme l'a fait Edouard Parayre, Julie Zagoulaïeff a ajouté le mot **au surplus**. Ainsi, elle a non seulement fait comprendre au lecteur que les 13 ou 14 verstes est une distance suffisante pour les chevaux excellents et rapides à aller et revenir en une heure, mais aussi elle a réussi à ajuster le texte pour le lecteur français. Autrement dit, le recours à des modifications de traduction dans lequel le plus important n'est pas le mot, mais le sens qu'il acquiert dans le contexte en ajoutant des mots comme dans cet extrait, est une excellente stratégie de l'adaptation.

#### Extrait 6

**TS** Ты же, Лука, **голубчик**, поезжай как можно скорее! Пожалуйста!

**Gloss** Et toi, Louka, **petit pigeon**, va aussi vite que possible! S'il te plaît!

**TT1** Et maintenant, Lucas, en route et marchons rondement!

**TT2** Toi, Louka, **mon petit**, va le plus vite possible ! S'il te plaît!

Parfois, les traducteurs ne sont pas capables de traduire une phrase figée dans leur langue maternelle en raison de l'absence de son équivalent direct. Dans ces cas, ils sont forcés d'adopter une stratégie de domestication ou adaptation. Dans cet extrait pour **petit pigeon** qui n'existe pas en langue française le

deuxième traducteur a légèrement modifié la structure de la phrase et a proposé une autre expression telle que **mon petit**, alors que le premier traducteur a omis ce mot dans la phrase.

Cette analyse nous a permis de conclure que les deux traducteurs ont travaillé de deux façons différentes. Les deux traductions sont de bons exemples de la différence entre l'adaptation et le littéralisme en traduction. Si Julie Zagoulaïeff s'est orientée vers la stratégie de l'adaptation, Edouard Parayre a préféré la traduction littéraire. Il a essayé de garder autant que possible les caractéristiques de l'original et de les reproduire soigneusement et fidèlement dans le texte cible. Mais d'après l'analyse de la traduction de Julie Zagoulaïeff, nous pouvons constater que la stratégie d'adaptation ou domestication est la plus appropriée pour la traduction d'une oeuvre littéraire. Car la perception du texte dépend de la culture, du sous-texte, des caractéristiques propres à chaque nation, du cadre de vie, etc., il est important pour le traducteur de corriger et d'adapter le texte à toutes ces conditions.

#### Bibliographie:

1 Сабитова Ш.А. К вопросу репрезентации концепта «счастье» в газетном дискурсе РК // Вестник КазНПУ им Абая, Серия «Международная жизнь и политика». №3-4(50-51). – Алматы, 2017. – 129 с.

2 Чехов А.П. Рассказ «Враги». – ЛумРес, 1887 [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.litres.ru/anton-chehov/vragi/chitat-onlayn> (дата обращения: 25.11.2019).

3 Compagnon A. *Théorie de la littérature: la notion de genre* // Paris IV-Sorbonne UFR de Littérature française et comparée, Cours de licence LLM 316 F2, 2001.

4 Georges L. Bastin. 1993. *La notion d'adaptation en traduction* // Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal – 1993 - vol. 38, n° 3, p. 473-478.

5 Laurence Malingret. 2001. *Les enjeux de l'adaptation en traduction* // Universidad de Santiago de Compostela, Real, E., Jiménez, D., Pujante, D. y Cortijo, A. (eds.), *Écrire, traduire et représenter la fête*, Universitat de València, 2001. – P.791-798.

6 Mylostivaya A. *Dépayement et domestication dans les traductions du roman de Boulgakov « la Maître et Marguerite » en langue anglais et allemande* // North-Caucasus Federal University, Stavropol, la Russie, 2015. – №55. – P.48-54 ; [Ressource électronique]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/forenizatsiya-i-domestikatsiya-v-perevodah-romana-m-a-bulgakova-master-i-margarita-na-angliyskiy-i-nemetskiy-yazyki> (consulté le 20.10.2019).

7 Tchekhov A. *Ennemis traduit du russe par Édouard Parayre* // édition Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1970.

8 Tchekhov A. *Ennemis traduit du russe par Julie Zagoulaïeff* // Les Conteurs russes modernes. – Paris: Ollendorff, 1895.

9 Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. // Routledge-London, 1995. – [Ressource électronique]. –

URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.475.4973&rep=rep1&type=pdf> (consulté le 24.11.2019).

УДК 323.28

МРНТИ 11.25.41

Н.А. Аширхатов<sup>1</sup>, К.С. Нұрғалым<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
Халықаралық құқық мамандығының 1 курс магистранты

<sup>1</sup>с.ғ.к., Халықаралық құқық кафедрасының доценті,  
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ

**БОСҚЫНДАРДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ ІШІНДЕГІ МӘРТЕБЕСІ,  
ОЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР**

Аңдатпа

Мақалада жалпы босқындар мен олардың құқықтық мәртебесі жайлы жазылған. Бірнеше ондаған жылдардан бері босқындар проблемасын қазіргі заманның маңызды проблемаларына жатқызады.

Босқындардың жер ауыстыруының жағдайлары мен себептері әр түрлі. Кейбіреулері адамдардың өзара қатынасының шеңберінде қалыптасатын немесе соның нәтижесі болатын жағдайларға байланысты туындайды; келесілері, пайда болуы адамдарға тәуелсіз жағдайлармен шартталады, мысалы дүлей апаттармен. Босқындардың негізгі массасын, әрине, бірінші тектегі жағдайлар туғызады, атап айтқанда: қарулы қақтығыстар, нәсілдік және діни тіресулер.

Батыс зерттеушілерінің жұмысында халықаралық құқықтағы босқындар жағдайы мәртебе ретінде анықталады. Осы терминді кең мағынада қолдану мүмкіндігін ұйғара отырып, оны құқықтық біліктілік тұрғысынан қолданылуының негіздеуіне айқындау қажет.

Құқықтық мәртебе – бұл халықаралық құқық субъектілерінің, жеке территориялардың, әр түрлі халықаралық және мемлекеттік органдардың, тұлғалардың және мүліктердің жеке категорияларының халықаралық құқық нормаларымен орнықтырылған жағдайы.

**Түйін сөздер:** халықаралық құқық, халықаралық қатынас, мемлекеттік органдар, қоғамдық идеология.

*Ashirkhatov N.A.<sup>1</sup>, Nurgalym K.S.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>магистрант 1 курса, специальность «Международное право»,  
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

*<sup>1</sup>к.полит.н., доцент кафедры международного права  
института «Сорбонна-Казахстан», КазНПУ им. Абая*

## **ПРАВОВОЙ СТАТУС БЕЖЕНЦЕВ В МЕЖДУНАРОДНОМ И ВНУТРИГОСУДАРСТВЕННОМ ПРАВЕ**

### *Аннотация*

В этой статье говорится о беженцах в целом, о их правовом статусе. На протяжении нескольких десятилетий проблема беженцев относится к серьезным проблемам современности. Условия и причины перемещения беженцев разнообразны. Некоторые возникают в связи с обстоятельствами, которые формируются в рамках взаимодействия людей или становятся ее результатом; следующее, возникновение обусловлено обстоятельствами, независимыми от людей, например стихийными бедствиями. Основную массу беженцев, конечно, создают условия первого происхождения, в частности: вооруженные конфликты, расовые и религиозные столкновения.

В работе западных исследователей состояние беженцев в международном праве определяется как статус. Учитывая возможность применения этого термина в широком смысле, необходимо привести в заблуждение на обоснованность его применения с точки зрения правовой квалификации. Правовой статус – это состояние, закрепленное нормами международного права отдельных категорий субъектов международного права, отдельных территорий, различных международных и государственных органов, лиц и имущества.

**Ключевые слова:** международное право, международные отношения, государственные органы, общество, идеология.

*Ashirkhatov N.A.<sup>1</sup>, Nurgalym K.S.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>1<sup>st</sup> year undergraduate, specialization International law,  
Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay*

*<sup>1</sup>candidate of political sciences, Associate Professor of International Law, Abay KazNPU*

## **THE LEGAL STATUS OF REFUGEES IN INTERNATIONAL AND DOMESTIC LAW**

### *Abstract*

This article refers to refugees and their legal status. For several decades, the problem of refugees refers to the serious problems of our time. The conditions and causes of refugee displacement are varied. Some arise from circumstances that are formed within the framework of human interaction or are the result of it; the

next, the occurrence is due to circumstances independent of people, such as natural disasters. The main mass of refugees, of course, creates conditions of the first origin, in particular: armed conflicts, racial and religious clashes. The conditions and causes of refugee displacement are varied. Some arise from circumstances that are formed within the framework of human interaction or are the result of it; the next, the occurrence is due to circumstances independent of people, such as natural disasters. The main mass of refugees, of course, creates conditions of the first origin, in particular: armed conflicts, racial and religious clashes.

In the work of Western researchers, the status of refugees in international law is defined as status. Given the possibility of applying this term in a broad sense, it is necessary to mislead on the validity of its application in terms of legal qualification. The legal status is the state fixed by norms of the international law of separate categories of subjects of the international law, separate territories, various international and state bodies, persons and property.

**Keywords:** the media, international cooperation, international law, international relationships, government bodies, ideology society.

Босқындар проблемасы көкейтесті мәселелердің бірі болып табылады, оның айналасында көптеген жылдардан бері мемлекеттердің саяси, экономикалық, ұлттық және басқа мүдделерімен байланысты шиеленіскен және белсенді күрес жүрде. Босқындар мәселесі шеше отырып, құқықпен анықталған қорғау құралдарын орнықтыра отырып, мемлекет, бәрінен бұрын, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау қажеттігі жетешілікке алады. Адам құқығын қадірлеу қағидасы халықаралық құқықтың негізгі қағидаларының бірі болып табылады. Адам құқығы ол тұратын елдің заңдарымен қарастырылған экономикалық, саяси, әлеуметтік, азаматтық және мәдени құқықтарымен және бостандықтарымен анықталады. Бұл құқықтар мен еркіндіктердің сипаты оның көлемі сияқты сол мемлекеттің және оның заңдарының қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық құрылысымен анықталады.

Адам құқығын қорғау саласында барынша маңызды өзгерістер екінші дүниежүзілік соғыстан кейін болды. 1945 жылы Сан-Францискодағы конференцияда қабылданған БҰҰ жарғысына келесі ереже енгізілді: Біріккен Ұлттар Ұйымының ұстанатын мақсаты «экономикалық, әлеуметтік, мәдени және гуманитарлық сипаттағы халықаралық мәселелерді шешуде халықаралық ынтымақтастықты және адам құқығын қадірлеуді дамыту және қолдау, нәсіліне, жынысына, тіліне және дініне қарамай, барлығы үшін негізгі бостандықты жүзеге асыру». Бұл ереженің босқындар проблемасына тікелей қатысы бар. Босқындар құбылысы бүгінгі күні объективті сипатта, өйткені дүниежүзіндегі көптеген катаклизмдермен шартталады. Көбейіп кеткен соғыстар, дүлей апаттар, өмір сүрудегі экономикалық жағдайлардың қиындауы және басқа көптеген құбылыстар қауіпсіз және жалпы адамдық қажеттілік пен өмір жағдайына жауап беретін тұрғылықты жер іздеуші адамдар – босқындар ағымы пайда болатын жағдайды туғызады.

Босқындар сияқты мұндай категориядағы адамдардың болуы мемлекеттер үшін құқықтық салдар тудырып қана қоймай, сонымен қатар оларды қорғау бойынша құқық пен жауапкершілікті де қосады. Қазіргі кезде бұл міндет халықаралық қауымдастықтың өкілі болып табылатын босқындар істері бойынша Біріккен Ұлттар Ұйымының Жоғарғы Комиссары Басқармасына жүктелген (БЖКБ БҰҰ), бірақ мемлекет те босқындарды қорғау бойынша қызметті орындай алады, бұл барлық уақытта олардың материалдық мүдделерімен байланысты емес, әдетте, олар бұл мәселеге құлшына кіріспейді [1]. Босқындарға қатысты құқықтық нормаларды зерттей отырып, босқындарды қабылдаумен және кіргеннен соңғы оларға қалай қарайтынымен байланысты мемлекеттер міндеттемесіне ғана емес, сонымен қатар әрекеттері немесе керісінше әрекетсіздігі халықтың босуына әкелетін мемлекеттің потенциалды халықаралық-құқықтық жауапкершілігіне де көңіл аудару қажет. Мемлекеттің жауапкершілігі, өз кезегінде, оның территорияны және халықты бақылау фактісінен шығады. Жеке тұлғалар мен топтар, халықаралық мәні бар және өздері қоғамдық фактілермен немесе соған қатысымен байланысатын территорияда адам құқығын еркін жүзеге асыруға мүмкіндігі болуы қажет; өздігінен ақиқатты, мұндай жағдай сырттан тықпалау, күштеу кезінде емес, ал ұлттық демократиялық және өкілдік басқару, азаматтық қоғам мен құқықтық тәртіп басым болатын жерде барынша ықтималды болады.

Қудалау пен зәбірлеу қаупінен және басқа осыған ұқсас залалдан жасырынатын жер іздеу адамдар үшін өмірі мен еркіндігін сақтауда өте маңызды болғанымен, ол адам құқығын өзінің отанында барынша толық қорғау туралы талаптарды алмастыра алмайды. Демографиялық құбылыстар ауылдық жерлерден қалаға қоныс аударумен, әскери және әлеуметтік қақтығыстармен, әлсіз дамыған-

дықпен, жеткіліксіз немесе бірізді емес демократияланумен, адамдардың өзінің өмірдегі келешегіне ықпал ету қабілеттілігінің жойылуымен немесе қабілетсіздікті сезінуімен байланысты. Дегенмен, осыған салыстырмалы дамыған әлем (босқындар ұмтылған елдер) көбінесе шектеулі шаралар қолданумен шектелетіні айдан анық. Осының бәрі нормалар мен қағидалар спектрі үшін босқындарды қорғаудың халықаралық-құқықтық жүйесін құрайтын көңілді орта жасай алмайды.

Бұл жағдайда Қазақстан Республикасы босқындар мәселелері бойынша дүниежүзілік интеграцияға белсенді қатысуда. Оған мысал, 2001 жылы 11 қыркүйекте АҚШ-тағы болған оқиға, сол оқиға нәтижесінде Америка Ауғанстанға соғыс жариялаған кезде, Қазақстанның дүниежүзі қауымдастығы алдында Ауғанстан мен Тәжікстаннан босқындардың белгілі бір санын қабылдауға және орналастыруға міндеттеме алуы. Мұндай жағдайларда босқындарды қабылдау түріндегі гуманитарлық көмек көрсетуші елдердің беталыстары ұқсас болуы керек. Егер бұрынғы тоталитарлық кезеңде Одақ, оның ішінде Қазақстан да, адамдардың әкімшілік әміршілдік басқару жүйесінен қашуынан елден кету ағымы байқалса, ал қазір демократия мен нарықты құра отырып, бұрынғы кеңес кеңістігіндегі елдер босқындарды потенциалды қабылдаушы елдер қатарына өтті. Бұл проблеманы шешуге осы саладағы дүниежүзілік стандарттар мен қағидаларға жауап беретін заңдық база ықпал етуі керек. Одан өзге, дүниежүзілік интеграцияға тарту үшін әрекеттегі халықаралық құжаттардың ратификациясы қажет. Осының көрнекі мысалы ретінде Қазақстан Республикасының босқындар проблемасын реттеуші халықаралық құқықтың екі негізгі қайнар көзіне қосылуын айтуымызға болады, – БҰҰ Конвенциясы 1951 ж. және Хаттамаға 1967 ж. Зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері[2]. Бұл бітіру жұмысының мақсаты босқындардың халықаралық-құқықтық мәселелерін зерделеу болып табылады. Қойылған мақсатқа жету үшін бұл бітіру жұмысының авторы бірқатар міндеттер қояды, жекелеп айтқанда:

- халықаралық құқықтағы «босқындар» ұғымына анықтама беру;
- босқындар режимінің берілу қағидаларын қарастыру;
- босқындардың негізгі құқықтары мен міндеттерін зерттеу;
- босқындардың құқықтық жағдайын бекітетін халықаралық – құқықтық нормаларды қарастыру;
- босқындар мәселелері бойынша мемлекеттердің БҰҰ-мен және басқа халықаралық ұйымдармен әріптестігі мәселелерін қарастыру;
- ҚР-ғы босқындар режимінің құқықтық реттелуінің ерекшеліктерін зерттеу;
- босқындар проблемалары бойынша мемлекеттердің халықаралық ынтымақтастығында Қазақстан Республикасының құқықтық аспектілерін қарастыру.

Осы Заңда мынадай ұғымдар пайдаланылады:

1) босқындар - нәсілі, ұлты, діни нанымы, азаматтығы, белгілі бір әлеуметтік топқа қатыстылығы немесе саяси сенімі белгісі бойынша қудалау құрбаны болудың негізделген қаупіне орай, өзі азаматы болып табылатын елден тыс жерде жүрген және өз елінің қорғауын пайдалана алмайтын немесе осындай қауіп салдарынан мұндай қорғауды пайдаланғысы келмейтін, өзінің тұрғылықты тұратын елінен тыс жерде жүрген, еліне қайта алмайтын немесе сол қауіп салдарынан қайтқысы келмейтін, азаматтығы жоқ тұлғалар;

2) қауіпсіз үшінші ел - баспана іздеген тұлғаның Қазақстан Республикасына келгенге дейін уақытша болған, тиімді қорғау тетіктеріне және босқын мәртебесін анықтауға қол жетімділік берілуі мүмкін немесе берілген ел;

3) баспана іздеген тұлға - босқын мәртебесін беру туралы оның қолдау хаты бойынша Қазақстан Республикасының уәкілетті органы түпкілікті шешім қабылдағанға дейін Қазақстан Республикасынан баспана алуға тілек білдірген шетелдік немесе азаматтығы жоқ тұлға;

4) баспана іздеген тұлғаның куәлігі - уәкілетті орган берген, босқын мәртебесін беру Туралы қолдау хаттың тіркелгендігін растайтын құжат;

5) шығу елі - шетелдіктің азаматтық алған немесе азаматтығы жоқ тұлғаның тұрақты тұратын;

6) босқын куәлігі - уәкілетті орган беретін, босқынның жеке басын куәландыратын және Қазақстан Республикасындағы мәртебесін растайтын құжат;

7) жол жүру құжаты - босқынға Қазақстан Республикасынан тыс жерде жүріп-тұруы үшін;

8) уәкілетті орган - босқындар мәселелері жөніндегі қатынастарды реттеу саласындағы басқаруды жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының мемлекеттік органы.

Босқын мәртебесі халықаралық құқық тұрғысынан қарағанда, біржағынан мемлекеттер егемендігі қағидасымен және сонымен байланысты территориялық үстемдік пен дербес сақталу қағидаларымен, ал екінші жағынан – жалпы халықаралық құқықтан (Біріккен Ұлттар Ұйымының мақсаттар мен

қағидаларын қоса) және шарттардан шығатын бәсекелесті ізгілікті қағидалармен сипатталатын құқықтық кеңістікті алады.

Біріккен Ұлттар Ұйымының мақсаттары мен қағидалары Біріккен Ұлттар Ұйымы Жарғысының Кіріспесінде және 1, 2 бабында келтірілген[3]. Негізгі міндеттері – соғысты болдырмау, негізгі құқықтарға сенімді қайта бекіту, әділдік пен міндеттемеге сыйластық сақтала алатындай жағдайлар жасау және әлеуметтік прогресс пен үлкен еркіндіктегі өмір жағдайының жақсаруына ықпал ету. Бұл міндеттерді шешу үшін 1 және 2 баптарда мақсаттар мен қағидалар көрсетілген, оған қоса бейбітшілікке төнген қатерді және басқыншылық актілерін болдырмау және ескерту бойынша ұжымдық шаралар, дауларды бейбіт жолмен шешу, мемлекеттер арасындағы достық қатынасты дамыту, халықтар теңдігі мен өзін-өзі билеуін сыйлау, экономикалық, әлеуметтік, мәдени және ізгілікті мәселелердегі халықаралық ынтымақтастық және барша үшін айырмашылықсыз адам құқықтарын және негізгі бостандықтарын дамыту мен көтермелеу де қарастырылған. 2 бап Ұйымның өзіне де, оның мүшелеріне де қатысты, ол олардың арасындағы қатынастарды реттейтін қағидаларды бекітеді. Олардың арасында – ұлттардың егемендіктерінің теңдігі қағидасын мойындау, халықаралық міндеттемелерді бұлжытпай орындау, дауларды бейбіт құралдармен шешу, күшпен қатер төндіруден немесе оны қолданудан бас тарту міндеті, Біріккен Ұлттар Ұйымының міндеті кез-келген мемлекеттің ішкі құзыретіне кіретін істерге араласпау. Мақсаттар мен қағидалар туралы мәлімдеме мәні бойынша ұйымдастырушы болып табылады: ол БҰҰ шеңберінде әрекет етуші мүше мемлекеттер не істеуі керектігін және олар өзара қатынасты қалай құруы керектігін анықтайды. Бірақ, көптеген құрылтайшылық құжаттар сияқты, БҰҰ Жарғысы да динамикалық аспектілі және кейбір салаларда жарияланған мақсаттар мен қағидалардың нақты мазмұнын барынша жалпы уақиғаларға қатысты анықтау қажет.

Босқындардың халықаралық-құқықтық режимінің бекітілуі сөзсіз белгілі құқықтық салдарды туғызады, оның ішіндегі ең маңыздысы – мемлекеттердің тұрақты түрде non-refoulement қағидасын сақтау міндеті. Non-refoulement қағидасы бірде-бір босқынның оған қудалау мен азаптау қатері төнуі ықтималды елге қайта қайтарылмауы керектігін қарастырады. 1954 ж. non-refoulement қағидасы 27 мемлекет қатысқан БҰҰ-ның конференциясында қабылданған болатын. Қарастырылған қағида босқындарға да, сонымен қатар баспана іздеуші тұлғаларға да таралады. 1977 ж. БЖКБ атқарушы комитеті мүдделі тұлғалар босқын деп ресми түрде танылуы, танылмауына қарамастан қағиданың маңыздылығын мақұлдады [4, 143]. Баспана іздеуші тұлғаның миграциялық мәртебесі де маңызға ие емес. Мұндай тұлғаның территорияға немесе мемлекеттің юрисдикциясына қалай келгені маңызды емес: ең маңыздысы мемлекет агенттерінің әрекеттерінің нәтижесі. Егер баспана іздеушіні ол толық негізді қудалану қаупі немесе азапталу қатері бар елге мәжбүрлі түрде қайтарса, онда мұндай мәжбүрлі қайтару халықаралық құқыққа қарама – қайшы болып табылады.

Non-refoulement қағидасы қуғындалу қаупі төніп тұрған кез келген тұлғаға тарайды немесе белгілі бір елге қайтарылатын тұлғаның сол елде азапталуы мүмкін деуге негіз болған жағдайда әрекет етеді. Қарастырылып отырған қағиданың ережелері кейбір құқықтық қайшылықтар енгізді. Мысалы, 1951 ж. бірқатар мемлекеттер 33 бап (non-refoulement) экстрадиция (беріп жіберу) қағидасына зиян келтірмейді деп жорамалдады. Дегенмен, мемлекеттер тәжірибесі және пікірлердің кең шеңбері non-refoulement қағидасы қолайлы түрде босқынды экстрадициядан қорғайды деп болжайды [5, 408].

Мемлекеттер non-refoulement қағидасымен байланысты болғанымен, олардың белгілі бір әрекет еркіндігі сақталады, мысалы, «ұзақ мерзімді баспана» беру немесе оның жүзеге асуы мен тоқтатылуының шарттарына қатысты. Дегенмен мемлекеттер – Конвенция мен Хаттаманың қатысушылары - босқындарды жер аударту ерекше проблемалар туғызатынын мойындады және 32 бапқа сәйкес «олардың территориясында заңды түрде тұрып жатқан босқындарды қайтармауға, бұл мемлекеттік қауіпсіздік пен жалпы тәртіпке қатысты болмаған жағдайда» міндеттенеді. Одан өзге, жер аудару туралы шешім сот тәртібімен шығарылуы тиіс және босқындарға шағынуға құқық берілуі керек, «тек қана, жер аударуға мемлекет қауіпсіздігін қамтамасыз етумен байланысты жағдайлар мәжбүрлеу». Сондай ақ, жер аудару туралы қаулы қабылданған босқындарға басқа елге заңды түрде ену үшін рұқсат алуға қажет жеткілікті мерзім берілуі керек, дегенмен мұндай өздері қажет деп табатын ішкі сипатқа ие шараларды қолдану мемлекет еркінде болады.

Тәжірибеде көптеген елдерде босқын мәртебесін ресми танығаннан кейін оған заңды түрде тұруға рұқсат нысанында баспана беріледі. Кейде баспана заңмен немесе әкімшілік тәжірибемен бекітілген құқық негізінде беріледі. Қазақстан Республикасында, мысалға, көші-қон және демография бойынша Агенттікпен, облыстардың, қалалардың, республикалық маңызы бар қалалардың және Республика



астанасының, аудандардың және қала ішіндегі аудандардың ішкі істер бөлімдері мен басқармаларымен берілген саяси баспана беру туралы ықтиярхат беріледі. Басқа жағдайларда босқын деп танылған тұлғаларға ашық немесе жасырын түрде басқа елге бару ұсынылады. Тұрғылықты тұруға рұқсат нысанында баспана берілгеннен соң, адамға қараудың стандарттары ұлттық құқықтағы халықаралық шарттардың әрекет ету сипатына және егер бар болса, олардың инкорпорациясы туралы заңнаманың ережесіне тәуелді болады. Енді, шығарып жіберуден қорғау, беру және мәжбүрлі қайтару заңмен жанама (мысалы, депортация туралы шешімге шағымды қарайтын апелляциялық соттардың істің барлық жағдайын ескеруге өкілетті болған жағдайда) немесе тікелей (жер аудару және баруы керек ел үшін ұйғарымды негіздер шеңбері айқын шектеулі болғанда) қамтамасыз етіле алады. Халықаралық құқық босқындар мәртебесін беруде принципалды тәсілдемені қолданады. Кейбір халықаралық құжаттарда, атап айтсақ 1951 ж. БҰҰ Конвенциясында нақты белгіленген жағдайларда босқын мәртебесі берілмейді. Бұл егер босқын мәртебесіне үміткер келесідей қылмыстар жасаған жағдайда орын алады:

1. бейбітшілікке қарсы қылмыс;
2. әскери қылмыс;
3. саяси емес сипаттағы ауыр қылмыс;
4. БҰҰ мақсаттары мен қағидаларына қарсы келетін қылмыстық әрекеттер [6].

Сонымен, босқындар мәселесі бүгінгі күнде ерекше маңызға ие мәселелердің бірі. Соңғы уақыттарда таралған, ең алдымен, терроризм актілерімен, аймақтық соғыстармен байланысты адамдар үшін қауіпті қатер, сөзсіз, қақтығыстар пайда болған жерлерден қашқан босқындар ағыны болатын жағдай туғызады. Олардың ішінде, барынша айқын мысал ретінде бола алатын, Америкадағы террористік актілер, оның жауабы ретіндегі Ауғанстандағы әскери әрекеттер, соның нәтижесінде Ауғанстаннан қашқан босқындардың өте үлкен армиясы пайда болды (2001-2002 ж.ж); Сирияға қарсы әскери әрекеті, оның нәтижесінде босқындардың ағыны күннен күнге артуда.

Қорыта келе, босқындар табиғи катаклизмалар, саяси соқтығыстар және көптеген басқа себептер нәтижесінде пайда болады. Көрсетілген кез-келген жағдайларда адамдар олардың құқықтары мен бостандықтары бұзылған, өмірі мен денсаулығына қатер төнетін жерлерден қашады. Соған қарамастан, босқындар жағдайын реттеуші халықаралық құқық нормалары әлі де құқықтық қорғау жүйесі ретінде толық қалыптаспаған. Өйткені, төтенше деп есептелетін жағдайларға қажет реттеуді қамтамасыз ете алмайды. Белгілі шамада олар жәбірленуші тұлғалардың жағдайын жеңілдетеді, бірақ олар ақырына жеткізілген болып табылмайды, өйткені босқындар мен баспана іздеушілерге әлі де болса уақытша баспана немесе уақытша қорғау беруден, өзінің үйлеріне қауіпсіз қайтуды қамтамасыз етуден немесе өтемақы төлеуден бас тартылуы мүмкін.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 [https://massaget.kz/laws/kaz/docs/Z980000317\\_](https://massaget.kz/laws/kaz/docs/Z980000317_)
- 2 1951 жылғы Босқындар мәртебесі туралы Конвенция, Женева // <http://www.e.gov.kz>
- 3 1967 жылғы Босқындар мәртебесіне қатысты Хаттама // [www.e.gov.kz](http://www.e.gov.kz)
- 4 Сидхоф Б. *Защита беженцев.* – Женева, 2002. – 143 с.
- 5 Сарсембаев М.А., Сарсембаев К.М. *Международное право.* – Алматы: *Жеті жарғы*, 2009. – 408 с.
- 6 1945 жылғы Біріккен Ұлттар Ұйымының *Жарғысы* // [www.un.org/ru/documents/charter](http://www.un.org/ru/documents/charter)

УДК 341.2; 341.231.14  
МРНТИ 10.87.27

*Кадирғалиева А.К.<sup>1</sup>, Сабитова А.А.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>магистрант 2-курса кафедрaы междунаро́дного права  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая*

*<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор*

## **ПОНЯТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО СТАНДАРТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА**

### *Аннотация*

Международные стандарты действуют в самых разных сферах международных отношений: торговле, финансах, транспорте, экологии, защите прав человека, инвестициях. Анализ немногочисленных работ в данной области показал, что международные стандарты относят либо к нормам международного права и даже к принципам международного права, либо к некоей особой категории в международно-правовой системе. В работе были изучены доктринальные положения, касающиеся общетеоретических вопросов: что такое принцип международного права и норма международного права? Исследование определений термина «международный стандарт» и понимания в принципе, что это такое с точки зрения теории международного права, позволило выявить наличие дифференцированного подхода к формулировке содержания данного понятия.

**Ключевые слова:** международный стандарт, принцип международного права, норма международного права.

*А.К. Кадирғалиева<sup>1</sup>, А.А. Сабитова<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан  
институтының халықаралық құқық кафедрасының 2-курс магистранты*

*<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының докторы, профессор*

## **ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ СТАНДАРТЫНЫҢ ТҰЖЫРЫМДАСЫ**

### *Аңдатпа*

Халықаралық стандарттар көптеген халықаралық стандарттарға қолданылады: қарым-қатынастар: сауда, қаржы, көлік, экология, адам құқығы, инвестициялар. Осы саладағы бірнеше жұмыстарды талдау халықаралық стандарттар екенін көрсетті халықаралық құқық нормаларына, тіпті халықаралық құқық принциптеріне де қатысты; немесе халықаралық құқық жүйесіндегі белгілі бір арнайы санатқа жатады. Жұмыста зерттелді жалпы теориялық мәселелерге қатысты доктриналық ережелер: принцип дегеніміз не халықаралық құқық және халықаралық құқықтың нормасы? Анықтамалық зерттеу «Халықаралық стандарт» және оның теория тұрғысынан не екенін түсіну халықаралық құқық, формулирование үшін сараланған көзқарастың болуын анықтады.

**Түйін сөздер:** халықаралық стандарт, халықаралық құқық принципі, халықаралық танымал заң.

А.К. Kadirgaliyeva<sup>1</sup>, А.А. Sabitova<sup>1</sup>

<sup>1</sup>the 2<sup>nd</sup> year master's student of International Law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

<sup>1</sup>scientific supervisor: Doctor of Law, Professor

## THE CONCEPT OF THE INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARD

### *Abstract*

International standards apply to a wide range of international relations: trade, finance, transport, ecology, human rights, investment. An analysis of the few works in this area showed that international standards relate either to the norms of international law and even to the principles of international law, or to a certain special category in the international legal system. In the work were studied doctrinal provisions regarding general theoretical issues: what is the principle international law and the rule of international law? Definition Study "International standard" and understanding in principle what it is from the point of view of theory international law, revealed the presence of a differentiated approach to form- the content of this concept.

**Keywords:** international standard, principle of international law, norm of international popular law.

Права человека во все времена находились в центре внимания человечества. Вместе с тем, в различные исторические эпохи понятие, содержание и объем прав и свобод человека не были одинаковыми [1, с.12]. Еще сравнительно недавно, вплоть до середины XX в., права человека регулировались исключительно внутригосударственным правом. Государства-участники международных отношений исходили из того, что эти вопросы относятся к их внутренней юрисдикции. Общепринятым аксиомой было рассматривать взаимоотношения между государством и его гражданином как внутреннее дело каждого государства. Исключением являлось применение силы в «гуманных» целях вплоть до развязывания войны в одностороннем порядке для защиты жизни и имущества своих граждан, находившихся на территории другого государства [2]. Право на «гуманитарную» интервенцию основывалось на предпосылке, что каждое государство имеет международные обязательства гарантировать основные права и свободы, где бы они ни нарушались. Свое теоретическое обоснование политика вмешательства во внутренние дела других государств под предлогом «защиты» и «обеспечения» таких прав, как право на жизнь, на свободу совести и вероисповедания, получила в трудах юристов – представителей науки международного права того времени, широко воспринявших естественно-правовую концепцию прав человека (Гуго Гроций, Ж.-Ж. Руссо, Дж.Локк, И.Кант и др.) [3, с.76-78].

Понятие международно-правовых стандартов в области прав человека связано с категорией общепризнанных принципов и норм международного права. Однако существуют определенные сложности применения общепризнанных принципов и норм международного права, так как они не закреплены в каком-либо едином международно-правовом акте. Кроме того, формулировки некоторых положений, связанных с правами человека, в различных международных актах отличаются. В этой связи важное значение имеет имплементация общепризнанных принципов и норм международного права, в том числе в области прав человека, в национальное законодательство. Международные стандарты в области прав человека, являющиеся определенными правилами поведения, получают в национальном законодательстве свою конкретизацию. Важной чертой в характеристике международных стандартов в области прав человека является возможность их разделения на стандарты, закрепляющие гарантии защиты общепризнанных прав человека.

Международные стандарты в сфере защиты прав человека должны находить свое закрепление в национальном законодательстве, т.к. общепризнанно, что права и свободы человека и гражданина не являются исключительно внутренним делом государства. Так, п.3 ст.4 Конституции Республики Казахстан 1995 г. Установлено: «Международные договоры, ратифицированные Республикой, имеют приоритет перед законами и применяются непосредственно, кроме случаев, когда из международного договора следует, что для его применения требуется издание закона».

При этом все большую значимость приобретают международные стандарты в области прав человека, определяя на международном уровне стандарты обращения государства с гражданами в области прав человека. Представляется, что термин «стандарты» более точно раскрывает содержание

международно-правовых актов в области прав человека, задача которых либо побудить, либо обязать государства предоставить соответствующим лицам и их объединениям определенные права и свободы и обеспечить их осуществление с помощью тех средств, которыми располагают государства.

Международно-правовые стандарты являются результатом длительной работы большого количества государств по выработке согласованных позиций в области прав человека. Государства соглашаются соблюдать определенные универсальные ценности, обеспечивая уважение и защиту прав человека всеми доступными способами. Государства ответственны за выполнение своих обязательств в области прав и свобод человека перед своим населением и международным сообществом. Как видно, стандарты конституируются в качестве нормативного минимума, определяющего уровень государственной регламентации с допустимыми отступлениями в том или ином государстве в форме его превышения или конкретизации.

Большую роль в разработке международных стандартов в области прав человека играет Устав ООН, который оказал существенное влияние на процесс формирования универсальных ценностей человечества, а также основополагающие международные документы, касающиеся обеспечения и защиты прав человека. Принятие Устава ООН положило начало качественно новому этапу отношений в области защиты прав и свобод человека. Устав ООН, вступивший в сил. 24 октября 1945 г., является первым в истории международных отношений многосторонним договором, заложившим основы для активного развития сотрудничества государств, в том числе, в области прав человека.

Более того, Устав ООН возложил на государства юридическое обязательство соблюдать основные права и свободы человека без дискриминации по какому-либо основанию. Так, п. «с» ст. 55 Устава обязывает государства развивать международное сотрудничество в целях содействия «всеобщему уважению и соблюдению прав человека и основных свобод для всех, без различия расы, пола, языка и религии». Таким образом, этот основополагающий международный договор закрепил принцип уважения и соблюдения прав человека в современном мировом сообществе.

Соответствующие международные договоры в целом призваны предотвращать совершение таких преступлений, как апартеид, геноцид, расовая дискриминация и т.д. Целый ряд международных конвенций направлен на защиту прав детей, женщин, трудовых прав, на установление и закрепление статуса беженцев, прав заключенных и т.д. События последнего десятилетия на Ближнем Востоке и другие военные конфликты показывают необходимость усовершенствования норм международного гуманитарного права, недопущения вмешательства «сильных» держав во внутренние дела «слабых» государств.

Международно-правовые акты как система юридических норм, регулирующих помимо межгосударственных отношений, права и свободы граждан этих государств, как раз призваны обеспечить действие международно-правовых стандартов в области защиты прав человека. Результатом этих действий является правовая защищенность личности, подлинный интерес к проблемам человека в разных сферах взаимоотношений государства и человека независимо от местонахождения последнего.

Можно отметить такие следующие характерные черты стандартов международно-правовых актов, объединенных одной целью – создать модель «идеального» правового состояния в любом государстве. К числу таких черт относятся: обеспечение мира во всем мире; безопасность, социальная защищенность человека и гражданина; разрешение насущных проблем гуманитарного, экономического, социального характера и др.

Важной чертой в характеристике международных стандартов в области прав человека является возможность их разделения на стандарты, закрепляющие содержание и конкретный перечень прав и свобод человека, которые относятся к категории основных и обязательных для соблюдения государствами, и на международные стандарты, закрепляющие гарантии защиты прав человека. Международные стандарты в сфере защиты права человека также должны находить свое закрепление в национальном законодательстве.

С первых дней обретения независимости Республика Казахстан зарекомендовала себя в качестве ответственного участника важнейших универсальных международных договоров в области прав человека, как надежного партнера в международных отношениях. В соответствии мнению доктора юридических наук профессора Сабикенова С.Н.: «Именно конституционные права и свободы отражают наиболее фундаментальные связи между личностью, обществом и государством» [4, 266]. Казахстан высоко ценит значимость целей развития тысячелетия, которые направлены на реализацию человеческого потенциала и достижение прогресса в сфере прав человека. В Послании Первого

Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана: «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» отмечается, что наше общество, последовательно двигаясь по политической либерализации, шаг за шагом «приближается к самым высоким стандартам в области демократизации и прав человека» [5].

Общеизвестно, количество международно-правовых актов, касающихся прав человека и гражданина, на сегодняшний день весьма значительно. Казахстан подписал и ратифицировал самый широкий круг различных международных документов, в которых закреплены универсальные стандарты прав и свобод человека, признаваемые подавляющим большинством государств.

Таким образом, Республика Казахстан создала исходную правовую базу для применения норм международного права, необходимость которых обусловлена не только необходимостью соблюдения норм международного права, но и внутригосударственными юридическими, а главное внутрисоциальными факторами обеспечения социальной стабильности в стране. Казахстан на государственном уровне присоединился к общепризнанным принципам и нормам международного права. В Конституции Республики Казахстан признано, что человек, его права и свободы есть высшая ценность, что соответствует основным международным принципам права, а признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина – обязанность государства.

Конечно, более подробно и конкретно права и свободы человека регламентированы в отраслевых нормативных правовых актах, где установлена точка отсчета для всех сфер деятельности государства – это человек и гражданин. Государство обязано создавать гражданам условия для обеспечения реализации его прав и свобод, охраняя эти устои существующими механизмами принуждения (Уполномоченный по правам человека, органы правопорядка, суд и т.д.)

Казахстан взял на себя обязательства, связанные с соблюдением и защитой фундаментальных прав и свобод человека, являясь участником основных международных конвенций в области прав человека и прилагая максимум усилий для их выполнения. Государства обязаны соблюдать нормы международного права, и не могут оправдывать невыполнение своих международных обязательств ссылками на Конституцию или национальные законы. Ратифицировав международные договоры, государство обязано привести внутреннее законодательство в соответствие с ними.

Таким образом, международные договоры Республики Казахстан вносят ощутимые нововведения в законодательство, а порой и заменяют оное, одновременно устанавливая иные правила для решения конкретных юридических вопросов. Подобный подход позволяет говорить применительно к казахстанской юридической практике о приоритете норм международных договоров над нормами национального законодательства, а так же о преимущественном применении указанных международных норм в наших условиях при рассмотрении конкретных вопросов. Например, Гражданский кодекс Республики Казахстан прямо предусматривает непосредственное применение международных договоров, исходя из конституционных положений о включении общепризнанных принципов и норм международного права в казахстанскую правовую систему, как ее составляющей части: «Если международным договором, участником которого является Республика Казахстан, установлены иные правила, чем те, которые содержатся в гражданском законодательстве Республики Казахстан, применяются правила указанного договора. Международные договоры, участником которых является Республика Казахстан, к гражданским отношениям применяются непосредственно, кроме случаев, когда из международного договора следует, что для его применения требуется издание внутривнутриреспубликанского акта». Данное правило действует всегда, кроме тех случаев, когда для применения соответствующих норм требуется издание отдельного внутригосударственного акта.

При этом процесс совершенствования законодательства не стоит на месте, т.е. законодательство Республики Казахстан претерпевает существенные изменения, принимаются новые законы, устанавливаются новые общие правила, согласующиеся с современным международным правом. Новые нормы международного права приносят правовую стабильность в обществе, а принятие указанных правовых принципов только повышает международный авторитет Казахстана. Так, результатом влияния норм международного права на казахстанское законодательство стало предоставление каждому гражданину права в соответствии с международными договорами обращаться в межгосударственные органы по защите прав и свобод человека при условии исчерпания внутренних средств правовой защиты. Со своей стороны, государство обязано устранить все препятствия, которые мешают индивиду реализовать свои права.

В настоящее время каждому гарантировано право обращаться за защитой не только в суд, но также в межгосударственные органы по защите прав человека, например в Комитет ООН по правам

человека. Условием обращения в указанный договорный орган является исчерпание всех внутригосударственных средств правовой защиты в Казахстане. Решения Комитета не имеют юридически обязательного характера для государств-ответчиков и призваны обеспечивать лишь первичную ответственность (иными словами, восстанавливать нарушенные права), меры принуждения не предусмотрены. Однако факт признания нарушения прав заявителя подрывает авторитет государства, против которого была подана жалоба.

Кроме первичной ответственности существует и вторичная, которая наступает в случае повторного нарушения договора или упорного нежелания государства ответчика добросовестно выполнять в полной мере обязательства, принятые в соответствии с международным договором. Но и вторичная ответственность не предусматривает силовых воздействий, санкции и контрмеры (реторсии и репрессалии) представляя собой лишь вид принуждения в отношении нарушителя как средство реализации права.

Так, Конституция Республики Казахстан, провозглашая права и свободы гражданина, устанавливает, что их признание и соблюдение являются обязанностью государства, определяя основные механизмы, необходимые для защиты этих прав. В законодательстве Республики Казахстан можно выделить составляющие единого механизма защиты прав и свобод человека: защита прав человека органами законодательной и исполнительной власти; защита прав человека Президентом, как гарантом конституционных прав и свобод человека и гражданина; судебная защита; деятельность Уполномоченного по правам человека, Комиссии по правам человека; деятельность прокуратуры; деятельность НПО; институт самозащиты прав человека; международные процедуры.

Вместе с тем существующий механизм защиты прав человека в Республике Казахстан нуждается в дальнейшем совершенствовании, а также в согласовании с международно-правовыми стандартами. Для достижения этой цели представляется необходимым дальнейшее совершенствование механизма судебной защиты прав и свобод человека и гражданина. Одно из направлений такой деятельности судов при вынесении решений должно быть широкое использование ими в надлежащих случаях ссылок на международно-правовые акты в области прав человека. Особого внимания заслуживает создание административных судов, призванных защищать права человека. Таким образом, в условиях глобализации международных отношений и возникающими глобальными угрозами человечеству международные стандарты в области защиты прав человека должны быть ориентиром для всех государств в разрешении проблем, возникающих в сферах жизнедеятельности личности.

*Список использованной литературы:*

- 1 Права человека: Учебник для вузов / Отв. Ред. Чл.-корр. РАН, д.ю.н. Е.А. Лукашева. – М.: Издательство НОРМА-ИНФРА, 2002. – 573 с.*
- 2 Александрова С.А. Правопонимание и права человека: автореф. дис.канд. юрид. наук. – Владимир, 2007.*
- 3 Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. Изд.3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 432 с.*
- 4 Сабикенов С.Н. Конституционное право Республики Казахстан: Учебник / Сост.: д.ю.н., профессор А.Т. Ащеулов. – Алматы: КазГЮА, 2001. – 656 с.*
- 5 Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050»: Новый политический курс состоявшегося государства».*

УДК 323.28  
МРНТИ 11.25.41

А.Қ. Убигалиева<sup>1</sup>, К.С. Нұрғалым<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
Халықаралық құқық мамандығының 1 курс магистранты

<sup>1</sup>с.ғ.к., Сорбонна-Қазақстан институты, Халықаралық құқық  
кафедрасының доценті, Абай атындағы ҚазҰПУ

## АДАМ САУДАСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БАСҚА ДА ТҮРЛЕРІМЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ КҮРЕС

### Аңдатпа

Мақалада терең тарихи тамыры бар заманауи қауымдастықтағы құл саудасының проблемасына қатысты оқиғалар талданады. Құлдық адам құқығын қорғаудағы алғашқы халықаралық мәселе болып табылады. Адам саудасының пайда болуының көптеген себептері бар. Адам саудасына жиі тап болатын құрбандары - әйелдер мен балалар. Бұл, яғни, халықаралық отбасылық құқық саласына заңсыз араласудың бір түрі болып табылады. Өйткені адам саудасының әртүрлі түрлері заңды отбасылық бұйрықтарды әділетсіз қолданумен байланысты болып табылады.

Адам саудасының өркендеуіне ықпал ететін факторлардың бірі құрылыс, өндіріс және өнеркәсіп үшін арзан жұмыс күшіне деген сұраныс болып табылады. Адам саудасының барлық аспектілерін қамту үшін түзетулер қажет. Қазіргі таңда ғаламтор желісі арқылы көптеген ақпарат алуға болады. Соның көмегімен көптеген қылмыстың алдын алуға болады.

**Түйін сөздер:** ғаламтор, ақпараттық технология, құлдық, адам саудасы, құл саудасы, жер аударылу.

Убигалиева А.К.<sup>1</sup>, Нурғалым К.С.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 1 курса специальности «Международное право»,  
Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>к.полит.н., доцент кафедры международного права института  
«Сорбонна-Казахстан», КазНПУ им. Абая

## МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ БОРЬБА С ТОРГОВЛЕЙ ЛЮДЬМИ И ИХ ДРУГИМИ ВИДАМИ

### Аннотация

В статье проводится анализ событий, связанных проблемой работорговли в современном сообществе, имеющей глубокие исторические корни. Рабство было первой из проблем в области прав человека, вызвавшей серьезную международную обеспокоенность. Есть множество причин для появления торговли людьми. Торговля людьми является одной из форм насилия в отношении ее наиболее частых жертв: женщин и детей. Она также является одной из форм противоправного вмешательства в сферу международного семейного права так как различные виды торговли с людьми связаны с недобросовестным использованием законных семейных порядков.

Одним из факторов, способствующих процветанию торговли людьми, является наличие спроса на платные сексуальные услуги и дешевую рабочую силу для строительства, обрабатывающего производства, промышленности. Для того чтобы предотвратить развитие торговли такого рода необходимо провести обзор законов об иммиграции, труде, здравоохранении и охране детства и внести в них поправки, которые охватывали бы все аспекты торговли людьми. После этого указанные законы должны эффективно применяться, а их осуществление постоянно контролироваться. Делу борьбы с торговлей людьми может также послужить эффективное использование Интернета и других форм информационных технологий, таких как веб-сайты и компьютеризованные базы данных.

Интернет можно использовать для распространения информации об инициативах по борьбе с торговлей людьми и для ознакомления общественности со связанными с торговлей людьми опасностями и проблемами.

**Ключевые слова:** Интернет, информационные технологии, рабство, торговля людьми, работорговля, иммиграция.

*Ubigaliyeva A.K.<sup>1</sup>, Nurgalym K.S.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>1<sup>th</sup> year undergraduate, specialization International law,  
Sorbonne-Kazakhstan Institute at KazNPU named after Abay*

*<sup>1</sup>Associate professor of International Law, KazNPU named after Abay*

## **INTERNATIONAL LEGAL FIGHT AGAINST HUMAN TRAFFICKING AND THEIR OTHER TYPES**

### *Abstract*

The article analyzes events related to the problem of the slave trade in a modern community with deep historical roots. Slavery was the first human rights issue to raise serious international concern. There are many reasons for the emergence of human trafficking. Human trafficking is a form of violence against its most frequent victims: women and children. It is also a form of unlawful interference in the field of international family law, since various types of trafficking in persons are associated with the unfair use of legal family orders.

One factor contributing to the prosperity of trafficking is the demand for paid sex and low-cost labor for construction, manufacturing and industry. The use of the Internet and other formal information resources may be used to struggle with human trafficking. It can be used to disseminate information on anti-trafficking initiatives and to educate the public about the dangers and problems associated with human trafficking.

**Keywords:** human trafficking, Internet resources, slavery, immigration.

**Құлдық** – адамзат тарихындағы қанаудың дөрекі түрі. Құлдық алғашқы қауымдық қоғам ыдырай бастаған кезеңде пайда болды. Алғашқыда соғыс тұтқындары, қарыздарын өтей алмаған кедейлер құлға айналдырылды. Кейіннен құл саудасы кеңінен өріс алды. Құлдықтың классикалық үлгісі ежелгі Вавилонда, Египетте, Грекияда, Римде болды. 5 ғасырдан бастап құл еңбегі маңызын жою бастады. 16 ғасырда Батыс Еуропада капиталистік қатынастар дамып, жаңадан ашылған жерлерді жаппай отарлау нәтижесінде құлдық қайта өріс алды. Мылтық пен зеңбіректің күшімен еуропалықтар Америка, Азия, Африка құрлықтарының көптеген халықтарын еріксіз құлға айналдырды. 65 жыл бұрын **1949 жылдың 2 желтоқсанында БҰҰ Бас Ассамблеясы «Адам саудасына және үшінші адамдардың жезөкшелікті пайдалануына қарсы күрес туралы конвенциясын»** қабылдады. Жыл сайын 2 желтоқсанда әлемде Халықаралық құлдықты жоюға қарсы күрес күні атап өтіледі. Осы күннің мақсаты адам саудасы, сексуалдық пайдалану, сорақы балалар еңбегін пайдалану, мәжбүрлі неке, балаларды қарулы қақтығыстарға пайдалану үшін күштеп тарту секілді қазіргі заманғы құлдық түрлерін тамырымен жою болып табылады. 2000 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы Адам саудасын жою мен ескерту туралы Қаулысын қабылданып, яғни, 23 тамыз – Халықаралық құл саудасы құрбандарын еске алу болып жарияланды.

АҚШ мемлекеттік департаментінің есебі бойынша, жыл сайын 700.000 адам құлсатушылықтың құрбаны болады екен, оның көбі әйелдер мен балалар. Ғасырлар өткен сайын құлдықтың түрлері өзгеріп, олардың әртүрлері пайда бола бастауда. Егер құлдықтың ескі түрлері бастапқы қалпында болса, енді біреулері басқа нысанда көрініс беруде. БҰҰ адам құқықтары жөніндегі органдары құлдықтың салт-дәстүрге сай сенімдер мен дәстүрлер арқылы сақталған ескі нысандары барын құжат түрінде дәлелдеп отыр. Құлдықтың мұндай түрлері қоғамның әлсіз топтарына қатысты көп жылғы теңсіздіктің нәтижелерінен орын алып отыр.

Шаруа еңбегі және қарыз кіріштарлығы секілді мәжбүрлі еңбектің дәстүрлі нысандарымен қатар қазіргі уақытта мәжбүрлі еңбектің жаңа түрлері бар. Олар, көбіне, еңбек мигранттарының үй қызметшісінің еріксіз қызметінде, құрылыс секторында, тамақ өнеркәсібінде, киім тігу және ауал шаруашылық секторында жұмыс істеуіне қатысты.



Түрлі нысандағы құлдық еңбекті пайдалануға Адам құқығының Жалпыға бірдей декларациямен тыйым салынады. Алайда, келеңсіздіктердің орын алуға. **Free the Slaves** халықаралық ұйымының сарапшылары трансатлантикалық құл саудасының 400 жылы ішінде Қара контингенттен 12 миллионға жуық еріксіздер әкетілсе, қазіргі әлемде құлдық жағдайда 27 миллионнан астам адам өмір сүруде (Еуропада 1 миллион).

Халықаралық еңбек ұйымының деректері бойынша 2012 жылғы маусымдағы Баяндамасында әлемде 19,5 миллионнан 22,3 миллионға дейін мәжбүрлі еңбек құрбандары бар. (ХЕҰ оларды адам саудасының құрбандарына теңестіреді). Оның ішінде 55% әйелдер мен қыздар құрайды; 45% – бұл ер адамдар мен ұл балалар. 26% жастары 18ден кем жастар құрайды. Құрбандардың көпшілігі (56%) өз елдерінің ішінде тап болғандар. 44% – ел ішінде, бірақ алыс аудандарға тасымалданғандар, бұл көбіне сексуалдық пайдалану әрекеттерінің құрбандары. 90% жеке меншік секторында еңбекке мәжбүрлеп тартылғандар. Оның ішінде 22% – секс-индустрияға (мәжбүрлі зекөкшелік пен порнографияға) тартылғандар, 68% – ауыл шаруашылығына, құрылысқа, үй шаруашылығына т.т. мәжбүрлі тартылғандар.

Еңбек құлдығы барлық әлем бойынша таралған. 2006 жылы БҰҰ Комиссиясы «Адам саудасы: жаһандық заңдылық» деген тақырыппен баяндама жасады. Онда адамдарды әлемнің 127 елінде сатады, ал 137 мемлекетте адам саудасының құрбандарын пайдаланды делінген.

ХЕҰ деректері бойынша ең жоғары пропорция – тұрғындарды 1000 адамға шаққандағы еріксіз еңбек құрбандары Орталық және Оңтүстік Шығыс Еуропа елдерінде және ТМД елдерінде (4,2 -1000); сонан соң Африка (4 - 1000) елдерінде; Таяу Шығыс (3,4 - 1000); Азия және Тынық мұхит бассейнінде (3,3 - 1000); Латын Америкасы мен Кариб бассейнінде (3,1 - 1000); және жоғары дамыған елдерде (Еуроодақты қоса алғанда) (1,5 -1000) сақталған. Халықаралық құлдықты жоюға қарсы күрес күнінде БҰҰ мүше мемлекеттерді дискриминацияның барлық түрлеріне тосқауыл болатын және әлеуметтік шоғырлануға ықпал ететін бастамалар санын ұлғайтуға шақырады.

Өкінішке орай, бұл Қазақстанда да бар. Адам саудасы бізге 1990 жылдардың басында, Одақ құлаған кезде енді. Көші-қон жөніндегі халықаралық ұйымның статистикалық мәліметтері бойынша, еліміз әлемдегі адам саудасы ең көп тіркелгендердің арасында көш бастап тұр. Құзырлы орындар да бізде адам саудасы жаппай сипатта болмағанымен, жыл сайын бұл бағыттағы қылмыстардың саны артуда екенін мойындайды. Бұған бір себеп, Қазақстанның географиялық орналасуы мен экономикасының даму қарқыны. Орта Азияда, Ресеймен іргелес жатырмыз. Даму жағынан ТМД бойынша солтүстік көршіміз бен Қытай ғана алдымызға түседі. Сол себепті, көршілес мемлекеттерден жұмыс іздегендер бізге ағылады. Жұмыс сұрап келгендердің кейбірі адам саудасының құрбанына айналатынын өмір дәлелдеп отыр.

Жоғарыда аталған Халықаралық көші-қон ұйымының мәліметіне зер салсақ, шетел азаматтарының ішінде көп жағдайда Өзбекстан, Тәжікстан мен Қырғызстаннан келгендердің адам саудасының құрбанына айналуға бейім екенін байқаймыз. Десек те, соңғы уақытта Қазақстан аумағында Ресей, Қытай, Моңғолия мен Беларусь және басқа да мемлекеттердің азаматтарының қаналу фактілері тіркелген. Өткен жылдары адам саудасы құрбандарының Қазақстаннан Грекияға, Оңтүстік Кореяға, Францияға, Италия мен Португалияға, Бельгия мен Израильге және басқа да елдерге шығарылғанын ақпарат көздері жазды. Бүгінде еңбекпен қанаудың деңгейі анағұрлым жоғары. Тегін жұмыс күшін пайдаланғанды қалаушылар көп. Тіпті ауданымызда да жұмысын жасатып алып, ақысын төлеуге келгенде қашатындар барын естіп жатамыз.

Адам саудасының кең таралған түрі, әрбір жетінші құрбаны – кәмелетке толмаған қыз балалар мен жаңа туған нәрестелер. Жас қыздарды жыныстық құлдыққа салса, сәбилерді баласы жоқ байларға сатады. Қазір Еуропа елдерінде демографиялық ахуал жақсы емесі өздеріңізге мәлім. Бұл жиркенішті сауданың мүлдем жойылып кетпеуіне осы да себеп шығар. Барлық елдер біріге күрессе, оның жолын кеседі. Өкінішке орай, олай болмай тұр. Әзірге көне дәуірлерден бастау алған бұл сауданың адамзат тарихының өткен шақтарына көшер түрі байқалмайды. Себебі «Басқа елге барсам байып шыға келемін» деп құлдыққа түсетін адамдар жеткілікті.

Заң ғылымдарының докторы, профессор, академик Сабикенов.С.Н. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ құқық кафедрасының ХХ жылдығына орай өткен конференцияда Еуропа елдеріне әйелдер мен балалардың жыныстық құлдыққа салынуы туралы баянадайды. Ол жерде жалпы 1,5-3,7 млн балалар мен әйел адамдардың құлдыққа алынғандығы туралы айтып өткен. Және де Қазақстан Республикасының Конституциясының 24 бап, 1- тармағынан түсініктеме берілген: **Әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауына құқығы бар. Еріксіз еңбекке соттың**

**үкімі бойынша не төтенше жағдайда немесе соғыс жағдайында ғана жол беріледі.** Яғни, мұндай мәжбүрлеу жолымен жұмыс жасатуға қатаң тыйым салынған десек те болады. Алайда, заңды бұзушылар саны азаяр емес.

«Адам сатуға қарсы күрес туралы» Заңға байланысты Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Адам саудасына байланысты қылмысқа қарсы күрес, оны болдырмау және алдын-алу жөніндегі» іс-шаралар жоспары жасалып, іс-шара жоспары мақсаты - адам саудасына байланысты қылмысқа қарсы күрес, оны болдырмау және оның алдын-алу жөніндегі жұмысты қамтамасыз ету және үйлестіру үшін қабылданған.

Адам саудасының өркендеу себептеріне тоқталатын болсақ, бұл Қазақстанның ТМД елдерімен шекарасының ашықтығы, мемлекеттер арасындағы және Қазақстанның ішіндегі көші-қон ағынының күшеюі, экономикадағы игілікті жағдай және бұрынғы кеңестік елдермен салыстырғанда жоғары жалақы, ұйымдасқан қылмыстың жаһандануы, «тірі тауарлар» жеткізудің орнықты арнасын ұйымдастырудағы оның мүмкіндіктерін кеңейту, ол біздің елімізге жеткізуші ғана емес, сонымен бірге сатып алушы, транзиттік дәліз ретінде қарайды.

Періштедей пәк жаңа туған сәбиден бастап, жасөспірімдер, жап-жасқыздар мен арулар, аяқ-қолы балғадай ерлер – бәрі-бәрі еркінен тыс сатылады, не күштеп зорлыққа жығылады, құлдыққа түсіп, ауыр жұмыстарға жегіледі. Көзі қарақты жандар мұны айтпаса да күнде естиді. Адам сату, бұл — миллиардтаған ақша түсіретін қылмыстық іс. Сондықтан да қылмыстың бұл түрі бүкіл әлем бойынша өршіп тұр.

Дүниежүзінде есірткі мен қару-жарақ сатудан кейінгі қатты дамыған адам саудасы, өкінішке орай, біздің де елімізді айналып өтпейті. Көші-қон бойынша халықаралық ұйымның статистикалық деректеріне сүйенсек, соңғы 10 жылда түрлі мақсатқа шетелдерге «сатылған» адамдардың дені қазақстандықтар және олардың көбісі біздің еліміз арқылы өтіпті. Бұған Қазақстанның Еуропа мен Азияның қақ ортасында орналасуы себепші болып отыр дейді мамандар.

Мамандардың пікірінше, бүкіл дүниежүзінде жыл сайын шамамен 800 мыңнан 4 миллионға дейінгі адам құлдыққа сатылып, еңбегі қаналса, олардың дені қыз-келіншектер екен. Ал бұл қылмысты ұйымдастырушы азаматтар одан жылына 7 миллиард доллар табыс табатын көрінеді. Соныдықтан, бүкіл әлем болып күресіп жатқан адам саудасына қатысты құқықтық ақпараттар біліп жүруге әркім мүдделі.

Бүгінгі таңда БАҚ-тың қоғам алдындағы өз жауапкершілігі де маңызды фактор болып есептеледі. Ақпараттық технологиялар көмегі арқылы ХХІ ғасырда көптеген қылмыстарды жариялау арқылы оның алдын алу мүмкіндігіне ие бола аламыз.

Қорыта айтқанда, болашақта қарапайым халықтың құқықтық сауаттылығын көтере отырып, зорлау сияқты әрекеттерге жазалау шараларын барынша қатаңдату қажет. Жоспарларған құл саудасын жасаған адамдарға жеткілікті түрде жазалау шараларын белгілеп, адам саудасымен күресті насихаттау, мемлекеттің құлдық және құлдыққа сатудың алдын алу мен болдырмау шараларын қатаң қадағалануын бақылауды күшейту біздің басты мақсатымызға айналуы тиіс.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 *Қазақ Энциклопедиясы, VI-том.*
- 2 *Конференция «Халықаралық ғылыми конференциялар материалдарының жинағы». Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ құқық кафедрасына ХХ жыл. – Алматы, 2011.*
- 3 *James Oliver Horton; Lois E. Horton (2005). Slavery and the Making of America. New York: Oxford University Press, p. 7. «The slave trade and the products created by slaves' labor, particularly cotton, provided the basis for America's wealth as a nation. Such wealth provided capital for the country's industrial revolution and enabled the United States to project its power into the rest of the world».*
- 4 *Stephen D. Behrendt, David Richardson, and David Eltis, W. E. B. Du Bois Institute for African and African-American Research, Harvard University. Based on «records for 27,233 voyages that set out to obtain slaves for the Americas». Stephen Behrendt. Transatlantic Slave Trade // Africana: The Encyclopedia of the African and African.*
- 5 *Қазақстан Республикасының Конституциясы.*
- 6 *Конвенция Совета Европы «О противодействии торговле людьми», Пояснительный доклад, Варшава, 10 мая 2005 года, Cou cil o Europe Treaty Series – No.197. URL: [http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/PDF\\_Conv\\_197\\_Traffick](http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/PDF_Conv_197_Traffick)*

Сабитова Ш.А.<sup>1</sup>, Жумадилова А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>д.филол.н., профессор Института Сорбонна-Казахстан  
КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

<sup>1</sup>студентка 4 курса специальности «Международное право»  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая  
Алматы, Казахстан

## ПРОБЛЕМАТИКА КАСПИЙСКОГО МОРЯ, РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ КАСПИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

### Аннотация

Каспийское море – богатейший природный ресурс, находящийся на территории Евразии. Данный природный объект имеет огромную роль в поддержании баланса между государствами, граничащими между собой в данном регионе. Затрагивая тему природного объекта, следовательно можно отметить тематику экологической проблемы в современном мире. Под влиянием человеческой деятельности, глобальный климат терпит значительные изменения, в том числе, это оказывает влияние на уровень воды большинства водоёмов нашей планеты. Значение источников пресной воды имеет большое значение для состояния экономики каждого государства. В данной статье затронута тема совместного решения проблемы Каспийского моря, а также способы решения данной проблемы при помощи современного международного права. Какие международные документы регулируют данный вопрос? Что необходимо предпринять государствам-участникам для сохранения и поддержания баланса Каспийского моря?

**Ключевые слова:** Каспийское море, уровень, баланс, экологическая проблема, международный документ, способы сохранения.

Ш.А. Сабитова<sup>1</sup>, Ә.Жұмаділова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>филол.ғ.д., Сорбонна-Қазақстан институтының  
Халықаралық құқық кафедрасының профессоры

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
«Халықаралық құқық» мамандығының 4 курс студенті

## КАСПИЙ ТЕҢІЗІ МӘСЕЛЕСІ, ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ КАСПИЙ ПРОБЛЕМАЛАРЫН ШЕШУ

### Аңдатпа

Каспий теңізі – Еуразияда орналасқан ең бай табиғи ресурс. Бұл табиғи нысанның осы аймақтағы бір-бірімен шекаралас мемлекеттер арасындағы тепе-теңдікті сақтауда маңызы зор. Табиғи нысан тақырыбына тоқтала отырып, қазіргі әлемдегі экологиялық мәселелер тақырыбын атап өтуге болады. Адам қызметінің әсерінен ғаламдық климат айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды, соның ішінде ол планетамыздың көптеген су қоймаларының су деңгейіне әсер етеді. Тұщы су көздерінің мәні әр мемлекеттің экономикасының жағдайы үшін үлкен мәнге ие. Бұл мақалада Каспий теңізінің проблемасын бірлесіп шешу тақырыбы, сондай-ақ қазіргі халықаралық құқықты қолдана отырып, оны шешу жолдары қарастырылған. Бұл мәселені қандай халықаралық құжаттар реттейді? Қатысушы мемлекеттер Каспий теңгерімін сақтау және сақтау үшін не істеу керек?

**Түйін сөздер:** Каспий теңізі, деңгейі, тепе-теңдігі, экологиялық проблема, халықаралық құжат, сақтау әдістері.

S.A. Sabitova<sup>1</sup>, A.Zhumadilova<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Doctor of philological science, professor of the institute of Sorbonne-Kazakhstan,  
Kazakh National Pedagogical University named after Abay

<sup>1</sup>4<sup>th</sup> year student of the specialty "International Law", institute Sorbonne-Kazakhstan,  
Kazakh National Pedagogical University named after Abay

## CASPIAN ISSUES, SOLVING THE PROBLEMS OF THE CASPIAN AT THE PRESENT STAGE

### Abstract

The Caspian Sea is the richest natural resource located in Eurasia. This natural object has a huge role in maintaining a balance between the states bordering each other in this region. Touching upon the theme of a natural object, therefore, one can note the theme of environmental problems in the modern world. Under the influence of human activity, the global climate is undergoing significant changes, including, it affects the water level of most of the reservoirs of our planet. The value of fresh water sources is of great importance for the state of the economy of each state. This article addresses the topic of a joint solution to the Caspian Sea problem, as well as ways to solve this problem using modern international law. What international documents govern this issue? What needs to be done by the participating states to maintain and maintain the balance of the Caspian Sea?

**Keywords:** Caspian Sea, level, balance, environmental problem, international document, conservation methods.

Соединяющее Европу и Азию, Каспийское море является одним из самых крупнейших озёр на территории Земли. Его площадь составляет 371000 км<sup>2</sup>, а глубина достигает до 1025 м. Почему же данное море, названное так из-за своих колоссальных размеров, имеет такое значительное влияние на жизнь стран, находящихся в его бассейне? Рассмотрим примеры, которые доказывают точность данного вопроса.

Каспий имеет долгую историю, которая открывает нам возможность заглянуть на много миллионов лет назад и увидеть то, как закрытое Сарматское море было разделено на две большие части: Каспийское и Чёрное море. Произошёл этот процесс примерно семьдесят миллионов лет назад. Своё название озеро Каспий получило от племён, населявших данный регион на тот отрезок времени. В период с 1837 по 1996 год уровень воды Каспийского моря потерпел значительные изменения. Исследователи связывают это с климатическими, геологическими и антропогенными факторами. Изучение Каспийского моря было начато ещё Петром Великим в пятнадцатые годы шестнадцатого века, была сформирована экспедиция под руководством ученого А.Бековича-Черкасского. И на протяжении ста лет исследование данной территории продолжались многими известными исследователями. И в наши дни интерес в изучении данного природного артефакта привлекает множество специалистов по всему миру [2].

Актуальными вопросами стали экологические проблемы Каспийского моря, сохранение данного края и его уникального природного наследия. Углеводородные ресурсы и биологические богатства не имеют аналогов в природе и являются по истине уникальными. Тем не менее, Каспий является одним из старейших нефтедобывающих бассейнов, а полезные ископаемые добывали более чем ста пятидесяти лет назад. Во времена советского правительства Прикаспийский регион имел особо важный стратегический приоритет для страны. После развала СССР ситуация такого перспективного региона стала намного сложнее, так как территория была разделена и отдана в руки новоиспеченным независимым государствам. Вскоре уникальные залежи Каспия стали предметом споров и торгов на международном рынке нефтегазовой продукции. Появились и другие не менее важные проблемы: транспортировка техники для добычи нефти и газа, инвестиции необходимые для полноценного освоения данного региона и, конечно же, проблема экологии водного пространства. Что такое «Прикаспийский регион»?

Это территория обозначается пятью странами: Республика Казахстан, Россия, Азербайджан, Иран и Туркменистан. Их принято указывать как государства «Каспийского бассейна». В дипломатической практике используется именно этот термин для обозначения данных стран региона. Проблематика

Каспия очень актуальна на современном этапе развития человеческого общества, но вне зависимости от того, как решится вопрос о международно-правовом статусе Каспия, и о разделении полезных ресурсов между прикаспийскими государствами. Но все же Каспий остаётся общим экологическим объектом данного региона. Кризис в одном из его участков сказывается на личных интересах и планах каждого из приграничных государств. Следует отметить, что имеются основные экологические проблемы в данном регионе – загрязнение моря, болезни животного и растительного мира, браконьерство, изменение естественных биохимических циклов, эвтрофикация, загрязнение фенолами, загрязнение тяжелыми металлами, водные и грунтовые пробы [3].

Главным загрязнителем воды является нефть. Нефтяные загрязнения представляют собой главную угрозу для развития сине-зелёных водорослей, имеющих также название фитобентос и фитопланктон. А также нефть негативно сказывается на процессе обмена влагой между водной поверхностью и атмосферой. Из-за распространения на небольшом участке нефтяной плёнки скорость испарения снижается в несколько раз. Загрязнение воды влечёт за собой снижение популяции рыб и растений, особенно сказывается данная проблема на жизни водоплавающих птиц. Резкое снижение популяции осетровых рыб приводит к невозможности кризису и вымиранию данного биологического вида.

Каспийская экологическая программа (КЭП) была основана в 1998 году. В целях сохранения природного богатства и предотвращения ухудшения экологических условий Каспийского моря данная программа регулирует устойчивое развитие региона, а также способствует поддержанию здорового сотрудничества между государствами-участниками. И, с момента своего создания программа КЭП ведёт активную политику по борьбе с экологической угрозой Каспийскому морю. Под руководством данного соглашения созданы стратегические и национальные действия по урегулированию проблем региона. КЭП послужил первым этапом в завершении работы над Тегеранской Конвенцией (2003 г.) [1]. Данная Конвенция служит связующим элементом в совместной работе государств-участников, а также в деятельности успешного сотрудничества в области сохранения редкого природного объекта. В документе перечислены цели, направленные на урегулирование экологических проблем, которые содержат принципы: принцип предосторожности, принцип справедливого возмещения убытков, а также принцип обеспечения свободного доступа к информации. В Конвенции содержатся положения об устойчивом и рациональном использовании природных ресурсов, а также анализ воздействия на окружающую среду, об изучении данного региона с научной точки зрения. Дополнительно, было установлено, что каждое государство-участник обязано предпринимать все необходимые меры для достижения поставленных целей.

Направления действия КЭП соответствуют долгосрочной стратегии «Экология и природные ресурсы» Республики Казахстан. Преследуя цель по сохранению биологического разнообразия территории казахстанского Прикаспия, наиболее актуальными являются мероприятия: консервация затоплений нефтяных скважин и токсичных промышленных отходов, ликвидация нефтяных загрязнений, утилизация попутных газов, предотвращение аварийных ситуаций и загрязнения окружающей среды, восстановление биоразнообразия растительного и животного мира, борьба с браконьерством и другие. С законодательной точки зрения: принятие закона РК, устанавливающего запрет на проведение промышленных и добывающих работ в заповедной зоне Каспийского моря, принятие международных актов для сохранения природной целостности озера, доленое финансирование по проектам КЭП [4].

Регион Каспийского моря входит в категорию тех экологических зон, которые находятся на грани кризиса. Следовательно, всем Прикаспийским государствам необходимо разработать и внедрить единые нормативные, методические и правовые документы при освоении углеводородного сырья, которые бы исключали или снижали техногенное воздействие на экосистему Каспия. Если эти страны будут совместно, рационально использовать природные ресурсы, проведут работы по увеличению численности растений и животных, природоохранные мероприятия, то в таком случае Каспий будет жить. Таким образом, обеспечение экологической безопасности, развитие экологического мониторинга является приоритетной проблемой каждого государства на законодательном уровне.

*Список использованной литературы:*

1 *История Конвенции. [Электронный ресурс]. – 2014. – URL: <http://www.tehranconvention.org/spip.php?article18> (дата обращения: 19.11.2019).*

2 Проблемы Каспия, решения проблем Каспия на современном этапе. – [Электронный ресурс], 2015. – URL: <https://ecoteco.ru/library/magazine/zhurnal-111/ekologiya/kaspiy-problemy-kaspiya-resheniya-problem-kaspiya-na-sovremennom-etape/> (дата обращения: 19.11.2019).

3 Экологические проблемы Каспийского моря. – [Электронный ресурс]. – 2010. – URL: <https://moluch.ru/archive/16/1471/> (дата обращения: 20.11.2019).

4 Экологические проблемы Каспийского моря и их причины. – [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://baribar.kz/student/22645/ekologicheskie-problemy-kaspiyskogo-morya-i-ikh-prichiny> (дата обращения: 20.11.2019).

УДК 343.91

МРНТИ 10.81.45

*Хусаинов О.Б.<sup>1</sup>, Тагаймурат Б.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Научный руководитель: к.ю.н., доцент кафедры  
международного права КазНПУ им. Абая*

*<sup>1</sup>студент 2 курса Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая*

## **МЕТОДЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ**

### *Аннотация*

Коррупция является бичом современного общества, поскольку она заполонила разум человечества, тем самым снизив качество обучения, разрушив многие таланты и продвинув бездарей. В данной статье мы изучили, что же представляет собой коррупция в современном мире и постарались раскрыть методы борьбы с коррупцией, известные на данный момент.

**Ключевые слова:** коррупция, подкуп, взятка, явление, продажность, борьба, антикоррупция, Республика Казахстан, Китай, Сингапур.

*О.Б. Хусаинов<sup>1</sup>, Б.Тагаймурат<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: з.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ,  
Халықаралық құқық кафедрасының доценті*

*<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының 2 курс студенті*

## **СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ КҮРЕС ӘДІСТЕРІ**

### *Аңдатпа*

Сыбайлас жемқорлық қазіргі қоғамның белең алуы болып табылады, себебі ол адамзат санасын жаулап алып, оқыту сапасын төмендетіп, көптеген таланттарды бұзып, алдамай алға жылжып, білім беру сапасын арттырды. Бұл мақалада біз қазіргі әлемдегі сыбайлас жемқорлық дегеніміз не екенін зерделедік және қазіргі уақытта белгілі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес әдістерін ашуға тырыстық.

**Түйін сөздер:** жемқорлық, паракорлық, пара, құбылыс, сатылым, күрес, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл, Қазақстан Республикасы, Қытай, Сингапур.

*Khusainov O.B.<sup>1</sup>, Tagaimurat B.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Scientific supervisor: Associate Professor, Department of International Law,  
KazNPU named after Abay*

*<sup>1</sup>2<sup>nd</sup> year student of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan  
at KazNPU named after Abaya*

## METHODS OF COMBATING CORRUPTION

### *Abstract*

Corruption is the scourge of modern society, because it captivated the mind of humanity, thereby reducing the quality of education, destroying many talents and promoting mediocrity. In this article, we studied what corruption is in the modern world and tried to reveal the methods of fighting corruption that is currently known.

**Keywords:** corruption, bribery, bribe, phenomenon, venality, fight, anti-corruption, Republic of Kazakhstan, China, Singapore.

Коррупция – это одна из самых социально негативных явлений общества, которая может повлиять на национальную безопасность страны. На латыни «corruptio» имеет смысл как подкуп или продажность.

В современных условиях борьба с коррупцией приобрела общегосударственный характер, поскольку это явление поразило государственные структуры, кредитно-финансовую систему, сферу предпринимательской деятельности и стала надежным прикрытием организованной преступности. Более того, в настоящее время в обществе отмечается прогрессирующее отношение к праву, как единственному регулятору общественных отношений, как со стороны граждан, так и должностных лиц [1, с.108].

Среди стран СНГ Казахстан первым принял Закон «О борьбе с коррупцией». Причиной коррупции можно назвать несовершенные условия труда и экономические механизмы, снижение заработной платы государственных служащих в Республике Казахстан. Однако в последние годы противодействию коррупции в Казахстане уделяется особое внимание, поскольку Президентом Казахстана была поставлена задача войти в 30-ку конкурентоспособных стран [2].

Также одним из первых среди постсоветских стран, Казахстан принял закон «О государственном аудите и финансовом контроле», исходя из которого высший орган аудита (Счетный комитет) анализирует управление национальными ресурсами для обеспечения динамичного роста качества жизненных условий населения и национальной безопасности страны, а органы внутреннего аудита нацелены на обеспечение эффективности внутренних процессов организации, качества оказываемых государственных услуг, сохранности активов государства. Сфера государственного аудита предполагает функциональный анализ с охватом всех происходящих процессов деятельности государственных органов и их подведомственных организаций, как своего рода защитный механизм, использующий систематизированный и последовательный подход к повышению эффективности и оценке, обеспечивающих надежность, стабильность и финансовую устойчивость, в том числе сохранность активов, защищенность информационных систем, эффективность процедуры управления рисками, противодействие злоупотреблениям коррупцией и мошенничеству [3].

Целью нашей статьи является рассмотрение способов борьбы с коррупцией в Республике Казахстан, а также анализ влияния коррупции на образование и прочие сферы.

Проблема борьбы с коррупцией ежегодно определяет приоритеты, основными из которых являются обеспечение защиты интересов населения и, несомненно, борьбы с коррупцией. Так, в своем послании от 10 января 2018 года Глава государства отметил борьбу с коррупцией и верховенство закона [4]. По прогнозу социально-экономического развития Республики Казахстан на 2019-2023 годы с целью создания удобств для граждан и исключения коррупционных рисков будет проведена работа по оптимизации бизнес-процессов оказания государственных услуг и их полной автоматизации.

Вопросы борьбы с коррупцией присущи не только Казахстану, но и всему мировому пространству. В этой связи, в рамках международного сотрудничества в области борьбы с коррупцией 4

мая 2008 года Казахстаном ратифицирована Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции от 31 октября 2003 года, основной целью которой является содействие принятию и укреплению мер, направленных на более эффективное и действенное предупреждение коррупции и борьбу с ней [5].

В данное время нет государства, которое сможет блеснуть тем, что в нем нет коррупции. Так, такие страны можно разделить на два типа, страны, где коррупции мало и много, а также универсальные методы борьбы с нею. В пример можно привести Китай, в котором коррупция чуть ли не процветает (убивают ежегодно порядка тысячи человек) и Сингапур, в котором уровень коррупции близок к нулю. Данный уровень анти коррупции в Сингапуре был достигнут благодаря правителю Ли Куан Ю, одна из крылатых фраз которого гласит: «гражданин Сингапура должен сдать правительству трех известных ему человек, что занимаются мздоимством», то есть взятничеством. Известно, что страна с минимизированной коррупцией достигает как экономических, политических, так и научных высот.

Из опыта Китая мы знаем, что помимо ожесточенных методов они используют игру «Неподкупный боец», которая имеет прямое отношение к коррупции. Игра многопользовательская, в которой игрок уничтожает коррумпированных людей вместе с семьями, то есть данная игра имеет социальный подтекст и с раннего детства изменяет отношение людей к коррупции.

К примеру, Сингапур, который когда-то был Британской колонией, сейчас является одной из самых быстроразвивающихся стран. После обретения независимости весь Сингапур был пронизан коррупцией и беззаконностью, но с приходом Ли Куан Ю все изменилось. Только в Сингапуре введена презумпция коррумпированности для госслужащих, означающая, что при малейшем подозрении госслужащий будет заведомо виновен до того момента, пока его невиновность не будет доказана в суде. Так же в стране действует Бюро по расследованию случаев коррупции, которое существует авторитарно и имеет право устраивать неожиданные проверки без разрешения суда. Прозрачность борьбы с коррупцией обеспечивалась мгновенными освещениями в СМИ. Все это, а также ужесточение законодательства, повышение независимости судей, регулирование экономики, подготовка кадров с соответствующей заработной платой и поспособствовало уменьшению коррупции [6].

К примеру, в Казахстане ранее упомянутый Счётный комитет, основная задача которого состоит в том, чтобы следить за эффективным использованием государственного бюджета, в прошедшем 2018 году выявил нарушения на 430 миллиардов тенге, тогда как за 2017 год выявлено более 507 млрд. тенге. По заключению к отчету правительства Республики Казахстан об исполнении республиканского бюджета за 2017 год согласно отчету Глобального индекса конкурентоспособности Всемирного экономического форума, на 2017-2018 годы наиболее проблемными факторами (из 16 показателей) для создания бизнеса в стране за 2016 год явились, в том числе коррупция (13,8%).

Таким образом, поскольку коррупция является точным показателем развития страны, в современной мировой практике методы борьбы с ней постоянно должны совершенствоваться [7, 8].

Но и в нашей стране проводится довольно большое количество практик, которые пытаются побороть коррупцию на территории нашего государства. К примеру, во многих высших учебных заведениях начали вводить антикоррупционную политику среди студентов и преподавателей. Зачем же необходима данная политика? Она на наглядном примере учит и показывает то, к чему приведет коррупция. С первых дней, студентов нашего университета собирали на лекции, посвященные антикоррупционной политике, в ходе которых нас учили тому, что только наши реальные знания могут помочь нам в будущем.

Наряду с подобной практикой, в школах также проводятся воспитательные работы, которые учат школьников тому, что в современном мире уже не работает понятие «связи». Есть только холодный расчет и интеллект. На самом деле, мы считаем, что начало борьбы с коррупцией положено. В уголовном кодексе Республики Казахстан в 2017 году ввели изменения по ужесточению мер по борьбе с коррупцией. И мы считаем, что основа этих практик в будущем сыграет существенную роль и позволит искоренить коррупцию в нашем молодом, но стремительно развивающемся государстве.

Подводя итоги, можно полагать, что коррупция разрушает общественные отношения и показывает уровень политической и экономической развитости страны. И для Казахстана борьба с коррупцией является важнейшей задачей на данном этапе развития.

Глава государства не раз акцентировал свое внимание на том, что без общества невозможно побороть коррупцию.



К примеру, целью, утвержденной в 2014 году 26 декабря Антикоррупционной стратегии Казахстана на 2015-2025 годы является повышение эффективности антикоррупционной политики и вовлечение всех [9].

Попыткой выявить наилучший метод борьбы с коррупцией мы поняли, что коррупцию полностью искоренить нельзя, можно лишь в какой-то мере уменьшить ее прямое соотношение к обществу. Однако повышая внимание гражданского общества к антикоррупционной политике, можно констатировать, что основными методами борьбы являются усиление законов, экономические механизмы (зарплата), социальное обеспечение общества, внедрение новых технологий, усиление конкуренции, а также внутренний и внешний контроль и надзор (агентство по противодействию коррупции, прокуратура, государственный аудит). При этом надо отметить, что важным аспектом данной борьбы должна быть нулевая терпимость к коррупции всего общества.

*Список использованной литературы:*

- 1 Хусаинов О.Б. *Некоторые аспекты решения проблем коррупционных правонарушений в образовательной сфере на примере Казахстана и России.* // Вестник. Серия «Международная жизнь и политика». Казахский национальный педагогический университет им. Абая. №4 (47), 2016. – С.108-114.
- 2 Закон Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией», 2 июля 1998 года №267-І // ИПС «Әділет»: <http://www.adilet.zan.kz>
- 3 Указ Президента Республики Казахстан от 9 декабря 2016 года №388 «Об утверждении Правил проведения предварительной оценки проекта республиканского бюджета по основным направлениям его расходов и внесении изменений и дополнения в некоторые указы Президента Республики Казахстан» // ИПС «Әділет»: <http://www.adilet.zan.kz>
- 4 Послание Президента РК от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» // ИПС «Әділет»: <http://www.adilet.zan.kz>
- 5 Закон Республики Казахстан «О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции», от 4 мая 2008 года №31-ІV // ИПС «Әділет»: <http://www.adilet.zan.kz>
- 6 *Мировой опыт борьбы с коррупцией [Электронный ресурс].* – URL: <https://articlekz.com/article/20465>
- 7 *Коррупция и методы борьбы с ней [Электронный ресурс].* – URL: <http://lse-ikb.com/activities/blog/16-corruption-methods-to-combat-it>
- 8 *Коррупция. Методы борьбы [Электронный ресурс].* – URL: [http://online.zakon.kz/m/Document/?doc\\_id=31073804](http://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=31073804)
- 9 *Коррупция и способы борьбы с ней [Электронный ресурс].* – URL: <https://scienceforum.ru/2016/article/2016023502>
- 10 *Антикоррупционная стратегия Республики Казахстан на 2015-2025 годы, 26 декабря 2014 года* // ИПС «Әділет»: <http://www.adilet.zan.kz>

УДК 341.2; 341.231.14  
МРНТИ 10.87.27

Киселев А.Ю.<sup>1</sup>, Сабитова А.А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 1-курса кафедры международного права  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор,  
директор Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

## **ПРАВО ВЕТО И АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ СОВЕТОМ БЕЗОПАСНОСТИ ООН В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ**

### *Аннотация*

В данной статье рассмотрены проблемы процедуры принятия решений Советом Безопасности Организации Объединенных Наций. Проанализированы характерные особенности процедуры принятия решений Советом, использование в процессе принятий решений права вето. Выявлена и обоснована необходимость реформирования Совета Безопасности ООН. На основе проведенного

исследования автором предлагается способ проведения реформы Совета Безопасности ООН и изменения процедуры принятия решений Советом.

**Ключевые слова:** Совет Безопасности, ООН, Большая пятерка, вето, реформа.

*А.Ю. Киселев<sup>1</sup>, А.А. Сабитова<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының  
1 курс студенті, Абай атындағы ҚазҰПУ*

*<sup>1</sup>Ғылыми жетекші: з.ғ.д., профессор, Сорбонна-Қазақстан Институтының директоры*

## **ВЕТО ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ БҰҰ ҚАУІПСІЗДІК КЕҢЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДА ШЕШІМДЕР ҚАБЫЛДАУ ПРОБЛЕМАСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ**

*Аңдатпа*

Мақалада Біріккен Ұлттар Ұйымы Қауіпсіздік Кеңесінің шешім қабылдау процедурасындағы мәселелер талқыланды. Кеңес шешімдер қабылдау процесіне, вето құқығын шешім қабылдауда қолдану процесіне тән белгілерді талдады. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесін реформалау қажеттілігін анықтады және негіздеді. Зерттеуге сүйене отырып, автор БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесін реформалау мен шешім қабылдау процесін өзгерту жолын ұсынады.

**Түйін сөздер:** Қауіпсіздік Кеңесі, БҰҰ, үлкен бестік, вето, реформа.

*Kisselev A.<sup>1</sup>, Sabitova A.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>The 1<sup>st</sup> year master's student of International Law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU*

*<sup>1</sup>Scientific supervisor: Doctor of Law, professor,  
director of the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU*

## **THE LAW OF VETO AND THE ACTUALITY OF THE PROBLEM OF DECISION-MAKING BY THE UN SECURITY COUNCIL IN MODERN INTERNATIONAL RELATIONS**

*Abstract*

This article addresses the problems of the decision-making procedure of the United Nations Security Council. The characteristic features of the decision-making procedure of the Council, the use of the veto right in the decision-making process are analyzed. The necessity of reforming the UN Security Council has been identified and substantiated. Based on the study, the author proposes a way to reform the UN Security Council and change the decision-making procedure of the Council.

**Keywords:** Security Council, UN, Big Five, veto, reform.

Совет Безопасности по праву считается самым могущественным и влиятельным органом Организации Объединенных Наций. Полномочия, предоставленные главой VII Устава Организации Объединенных Наций, позволяют Совету принимать решения, имеющие всеобщую обязательную силу, и санкционировать все виды миссий по предотвращению конфликтов, включая вооруженное военное вмешательство, в качестве крайней меры для смягчения наиболее серьезных вызовов международному миру и безопасности. Однако процесс принятия решений в Совете Безопасности никогда не был в полной мере беспристрастным, прозрачным и справедливым. В отличие от Генеральной Ассамблеи, Совет Безопасности был основан как элитарный орган для содействия сбалансированности и, возможно, консенсусу великих держав после Второй мировой войны. По этой причине, когда определенная проблема расположена вне сферы интересов великих держав или единогласие невозможно из-за неразрешимых разногласий, Совет может быть неработоспособным. Последний пример Сирии показывает неспособность Совета остановить конфликт, в результате которого погибло почти 200 000 человек, в первую очередь из-за политики блокирования России и

Китая на основе права вето, а также из-за отсутствия интереса со стороны НАТО, вызванного усталостью от войны.

Хотя расхождение сил между мировыми политическими игроками оказывает существенное влияние на процесс принятия решений в ООН, институциональная структура Совета Безопасности играет более важную роль. Совет всегда был небольшим органом, и право вето пяти постоянных членов оставалось основополагающим принципом с 1946 года, хотя сама ООН прошла через тройное расширение, а международная политическая система - через впечатляющие преобразования. В настоящее время некоторые ученые считают существующую структуру Совета Безопасности устаревшей и настаивают на реформах. Существует целый ряд идей по проекту реформированного Совета, поэтому необходимо обсудить причины некомпетентности Совета, оценить основные подходы к его реформе и сделать вывод, какой из них является наиболее эффективным и осуществимым.

Первая проблема заключается в том, что Совет Безопасности представляет собой круг "избранных" государств, не подотчетных внешнему большинству. Эрик Воетен описывает процедуру принятия решений как непрозрачную и элитарную. Кроме того, Томас Вайс утверждает, что Совет не отражает фактического распределения власти в XXI веке. Действительно, Совет часто работает в своем собственном "политическом вакууме", будучи особенно труднодоступным для посторонних. Например, Япония и Германия, являющиеся третьей и четвертой экономиками мира, в настоящее время не пользуются никакими полномочиями в Совете Безопасности. Второй проблемой является бесконтрольное господство пяти постоянных членов: США, России, Китая, Великобритании и Франции. Власть инсайдеров без права вето смехотворно мала, гораздо меньше, чем кажется. Используя индекс Шапли-Шубика, Барри О'Нил рассчитал общее избирательное право непостоянных членов, которое оказалось ниже 2%. Исходя из этих доказательств, мы можем сказать, что отсутствие представительства не является главной причиной неравенства стран, когда дело доходит до решения мировых проблем безопасности, потому что даже будучи непостоянным членом Совета, страна может по-прежнему иметь нулевую власть в принятии решений. Таким образом, право вето Большой пятерки является главной причиной, подрывающей потенциал и легитимность Совета.

Сейчас нам необходимо разграничить основные подходы к реформе Совета Безопасности. Первый подход предполагает численное увеличение мест. В марте 2005 года Генеральный секретарь ООН Кофи Аннан представил доклад "При большей свободе", который включал два варианта реформы Совета Безопасности. В Плане А предлагается 6 дополнительных постоянных мест и 3 сменяющих друг друга, в общей сложности 11 мест под вето и 13 мест, не связанных с правом вето. План Б зарезервировал право вето исключительно для Большой пятерки и предложил добавить 8 мест с 4-летним продлением полномочий, а также 11 двухлетних невозобновляемых мест. Предложение о шести дополнительных постоянных местах было одобрено Бразилией, Германией, Индией и Японией - сообществом стран, поддерживающих заявки друг друга на постоянное место. В свою очередь, данная инициатива нашла сильное противодействие в широкой группе из более чем десятка государств, получившей название "Единство в интересах консенсуса". В июле 2005 года "Единство в интересах консенсуса" выдвинула альтернативное предложение оставить пять постоянных мест нетронутыми и добавить десять ротационных. Организация исламского сотрудничества также сумела выступить с инициативой, призывая к созданию постоянного представителя от мусульманского мира.

Как мы можем заметить, спор о расширении Совета Безопасности ООН на самом деле является борьбой за постоянные места. Как показывает анализ О'Нила, расширение членского состава Совета до 25 членов вряд ли улучшит право голоса в отношении полномочий, не связанных с правом вето. Голоса постоянных членов по-прежнему являются основным ядром процесса принятия решений, и Большой пятерке относительно легко найти поддерживающие голоса, когда они пользуются единогласием. Таким образом, увеличение числа непостоянных членов бесполезно. С другой стороны, увеличение числа членов, обладающих правом вето, не улучшит функционирование Совета. Разнообразие политической ориентации вызовет только большее инакомыслие, что сделает единогласие практически невозможным.

Пока любая манипуляция с числом членов Совета не разрешит институциональный кризис, имеет смысл рассмотреть второй подход - внутреннюю структурную реформу. Очевидно, что главным внутренним препятствием для функционирования Совета является право вето. Со времени создания Совета Безопасности ООН в 1946 г. на 190 проектах резолюций было наложено вето, большинство из них были наложены СССР / Россией и США. Крупные интервенции времен холодной войны, такие

как СССР в Чехословакии и Афганистане, и США во Вьетнаме, не были встречены из-за вето. Несмотря на существование резолюции №377 (Единство во имя мира) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций, которая давала Ассамблее право санкционировать коллективные меры по защите мира и безопасности в случае застоя в Совете, этот механизм обычно не работал, в первую очередь потому, что резолюции Генеральной Ассамблеи носят рекомендательный, а не обязательный характер. Поэтому необходимо реформировать право вето в связи с тем, чтобы предотвратить такой недостаток в будущем. Вопрос остается в способе оформления такой реформы. В некоторых предложениях содержится призыв ограничить право вето определенным числом вопросов, хотя и не уточняется каких, в то время как в других говорится, что оно должно быть полностью отменено. Однако борьба с правом вето является порочным кругом, поскольку ее отмена, как и любое изменение Устава Организации Объединенных Наций, требует одобрения Большой пятерки.

Есть даже некоторые необычные предложения, у которых нет определенного автора или лоббиста. Во-первых, ввести ротацию права вето и привязать ее к ротации членского состава. Во-вторых, сделать голосование в Совете соразмерным населению страны или экономической мощи. Второе предложение не имеет значения, поскольку оно противоречит принципу суверенного равенства ООН. Первый требует согласия Большой пятерки и рискует предоставить исключительные полномочия политически слабым государствам, которые могут злоупотреблять этой властью ради своих корыстных интересов.

Рассмотрев два широких подхода, мы можем определенно сказать, что реформа права вето имеет больше смысла, чем любая манипуляция с числом членов Совета. Идея отмены вето, безусловно, выигрывает по сравнению с ограничительной или ротационной, поскольку она устраняет препятствие на пути к справедливому принятию решений и отвечает принципу суверенного равенства ООН. Тем не менее, Совет Безопасности в составе 15 членов, вероятно, не сможет принимать подлинно экспертные резолюции без какого-либо дополнительного фильтра. Право вето должно перестать быть политическим инструментом и стать средством контроля качества. Резолюции, подготовленные в спешке и лишенные политической экспертизы, должны быть отклонены и направлены обратно в Совет для пересмотра. В этих отношениях между судьей и присяжными роль судьи возьмет на себя председательствующая страна (которая меняется каждый месяц) вместе с Генеральным секретарем ООН. Сохранение права вето будет возможно только Председателем Совета Безопасности с согласия Генерального секретаря, что сделает это решение действительно осознанным и беспристрастным. Эта реформа устранит негативные последствия вето и активизирует руководящий статус Генерального секретаря.

Подводя итог, можно сказать, что реформированный Совет Безопасности будет иметь такое же количество мест, но право вето будет принадлежать только тандему Председателя и Генерального секретаря. Последний вопрос заключается в том, насколько осуществима эта реформа и каковы условия ее осуществления. Очевидно, что члены Большой пятерки должны прекратить свое право вето. Это согласие будет возможно при двух условиях: высокая стоимость односторонних действий и невозможность продвижения важной повестки дня через Совет из-за препятствий вето, как это произошло с предлагаемым вмешательством в сирийский конфликт. Когда и внутренняя, и внешняя среда станут невозможными для инициатив великих держав, Большая пятерка пойдет на уступки. В условиях, когда «холодная война» далеко позади, американская униполярная система разрушена, а авторитет международного права растет, шансы на такие перемены улучшаются.

*Список использованной литературы:*

- 1 *Устав Организации Объединенных Наций. Глава XVIII, ст.ст. 108-109.*
- 2 *Резолюция №377 Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 3 ноября 1950 года.*
- 3 *Cumming-Bruce, N. Death Toll in Syria Estimated at 191,000. The New York Times, 22 August 2014. – [http://www.nytimes.com/2014/08/23/world/middleeast/un-raises-estimate-of-dead-in-syrian-conflict-to-191000.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2014/08/23/world/middleeast/un-raises-estimate-of-dead-in-syrian-conflict-to-191000.html?_r=0).*
- 4 *Voeten E. (2005). The Political Origins of the UN Security Council's Ability to Legitimize the Use of Force. International Organization, 59 (3), 528.*
- 5 *Weiss T.G. The Illusion of UN Security Council Reform. The Washington Quarterly, 26 (4), 148.*
- 6 *O'Neill B. (1996). Power and Satisfaction in the United Nations Security Council. Journal of Conflict Resolution 40 (2), 220-223.*

7 *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for all. Report of the Secretary General. The United Nations General Assembly. A/59/2005.*

8 *'Uniting for Consensus' Group of States Introduces Text on Security Council Reform to General Assembly. General Assembly Press Release. 26 July 2005. – <http://www.un.org/press/en/2005/ga10371.doc.htm>.*

9 *OIC President asks for a seat for the Muslim world on the UNSC. Today's Zaman. 19 April 2013. – [http://www.todayszaman.com/national\\_oic-president-asks-for-a-seat-for-the-muslim-world-on-the-unsc\\_313131.html](http://www.todayszaman.com/national_oic-president-asks-for-a-seat-for-the-muslim-world-on-the-unsc_313131.html).*

10 *Security Council – Veto List. United Nations Research Guides. – <http://research.un.org/en/docs/sc/quick/veto>.*

УДК 521.7

МРНТИ 17.06.91

*Ш.А. Сабитова<sup>1</sup>, С.Ш. Шолтай<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>ф.э.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты*

*<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары*

### **ОҚУ ҮДЕРІСІНЕН ТЫС УАҚЫТТА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗАРА КОММУНИКАТИВТІК ІС-ӘРЕКЕТІ**

*Аңдатпа*

Мақалада оқу үдерісінен тыс уақытта жоғарғы оқу орны студенттерінің өзара коммуникативтік әрекетін қалыптастыруды қарым-қатынас теориясы тұрғысынан негіздеу және оның ұйымдастыру жолдарын, әдістемесін тәжірибелік-эксперимент арқылы тексеру туралы айтылған. Сондай-ақ, студенттердің өзара коммуникативтік іс-әрекеті, оқу үдерісінен тыс уақытта студенттердің өзара коммуникативтік іс-әрекет мәселесі қарастырылған.

**Түйін сөздер:** коммуникатив, оқу, қарым-қатынас, студент, процесс.

*Сабитова Ш.А.<sup>1</sup>, Шолтай С.Ш.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>д.ф.н., профессор, КазНПУ имени Абая, институт Сорбонна-Казахстан*

*<sup>1</sup>заместитель директора по воспитательной работе  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая*

### **КОММУНИКАТИВНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СТУДЕНТОВ ВО ВНЕУЧЕБНОЕ ВРЕМЯ**

*Аннотация*

В статье говорится о практико-экспериментальной проверке методик, способов организации и обоснования формирования коммуникативной деятельности студентов вуза во внеурочное время с точки зрения теории взаимоотношений. Также рассмотрены вопросы коммуникативного взаимодействия студентов, коммуникативного взаимодействия студентов во внеучебное время.

**Ключевые слова:** коммуникации, чтение, общение, студент, процесс.

<sup>1</sup>doctor, professor, KazNPU named after Abay, Institute Sorbonne-Kazakhstan

<sup>1</sup>the Deputy Director of the Institute Sorbonne-Kazakhstan  
in educational work, at Abai KazNPU

## COMMUNICATIVE INTERACTION OF STUDENTS DURING EXTRACURRICULAR TIME

### Abstract

The article deals with practical and experimental verification of methods, methods of organization and justification of the formation of communicative activity of University students in extracurricular time from the point of view of the theory of relationships. The questions of communicative interaction of students, communicative interaction of students in extra-curricular time are also considered.

**Keywords:** communication, reading, communication, student, process.

Әлемде болып жатқан түрлі өзгерістер біздің еліміздің де әлеуметтік, экономикалық, қоғамдық жағдайларына өз әсерін тигізіп отыр. Сондықтан да Қазақстанда ұлтаралық келісім мен бірлікті дамытуды басты саяси бағыт ретінде ұстанады. Бұл саясат Қазақстан азаматтарының татулығын, отбасындағы бірлікті, аға буын және кіші буын, оқу үдерісінде мұғалім мен оқушы, оқытушы мен студент және т.б. арасындағы өзара түсіністікті, ең бастысы, ұлттық сана-сезім, ұлттық мақтаныш, ұлттық құндылық тұрғысынан студенттердің мәдениетін, оның ішінде қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруды.

Қазақстан Республикасының президенті Қазақстан халқына кезекті жолдауында оқу үдерісінің тәрбиелік компонентін жетілдірудің аса маңызды екендігін атап, патриотизм, адамгершілік және мораль нормаларын, халықаралық келісім мен коммуникативтілікті, дене және рухани дамыту басымдылығын атап өтті.

Студенттердің қарым-қатынас мәдениеті мен өмірлік ұстанымын қалыптастыру мақсатында педагогикалық процесс барысында жеке тұлғаға бағытталған жұмыс жүргізілуі тиіс. Бұл студенттер арасындағы тәрбие жұмыстарын адамдарға ортақ құндылықтарды: түрлі идеологиялық көзқарастарға, қоғамдық-экономикалық жағдайларға, саясатқа, мәдениетке, діни нанымдарға және төзімділікті қалыптастыруға бағыттаудан тұрады. Ізгілікті қоғамда білім мекемесі тәрбиеленушінің бойында өзара бір-біріне, ата-анаға, айналасындағыларға деген сыйлы қатынасты; жасы үлкен адамдармен жас балаларға қамқор болу, көмек беру; табиғат пен қоршаған ортаны қорғау ниетін тәрбиелеуі тиіс.

Оқу үдерісінен тыс уақытта студенттердің өзара коммуникативтік іс-әрекет мәселесінің зерттелінуі қазіргі қоғамның дамуында мамандардың бәсекелестік қабілеттерін арттыруда қолдану маңызды қажеттіліктердің бірі болып саналады. Бұл негіздемелер қарастырылып отырған мәселенің көкейкестілігін дәлелдей түседі.

ҚР «Білім туралы» Заңында тұлғаның дене, рухани, шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту, салауатты өмір салтын, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру, зияткерлік қабілеттерін дамытуда жеке дара қасиеттерін ескеру білім беру жүйесінің міндеттерінің бірі ретінде қарастырылған. Көрсетілген жағдайлар тақырыбымыздың өзектілігін айқындап отыр.

Қазіргі кезеңде Қазақстан үшін азаматтар бойындағы өзіндік қасиеттерге нұқсан келтірмей жаңа қасиеттерді, дербестікті және таңдау мен шешім қабылдау жағдайындағы жағымды тұлғааралық қарым-қатынас орнатуға, қоғамдағы тиімділікті арттыруға әсер ететін білім, білік, дағдыларды ұлттық мәдениет аясында қалыптастыру мәселесі тұр. Білім беру жүйесі арқылы ғана оқыту мен тәрбиелеудегі жеке тұлғаға бағытталған жұмыс нәтижесінде тұлғаның белсенді өмірлік ұстанымын, және өзара жағымды қарым-қатынас қалыптастыруға бағытталған [1].

Қарым-қатынасты қалыптастыру олардың саналы көзқарасын, ізгілікті қарым-қатынас орнатуына, жүйелі іс-әрекет жасауына мүмкіндік береді.

Ғұлама ойшылдар Әл-Фараби, Ж.Баласағұн және т.б. қарым-қатынастың біртұтастығына, өзара қарым-қатынас мәселесіне аса зор мән берген. Я.А.Коменский, И.Г. Песталлоцци ұжымдағы өзара қарым-қатынастың тәрбиелік маңызына баса назар аударып, жағымды өзара қарым-қатынас орнатудың жолдарын іздестірген.

Ағартушылар Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, қазақ зиялылары Ш.Құдайбердиев, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев еңбектерінде адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас байланыстарын, оның қоғамдағы орының маңызын қарастырған [2, 3, 4, 5, 6].

Қазіргі таңда бұл мәселеге философтар, психологтар, педагогтар ерекше мән беріп, әр қырынан зерттейді. ТМД ғалымдары В.С. Библер, М.М. Бахтин, Г.С. Батищев, М.С. Каган, И.Т. Фролов және басқалар, республикамыздың ғалым философтары Ж.М. Әбділдин, Қ.Ә. Әбішев, Қ.Ш. Нұрланова, А.Қасабеков, Д.Кішібеков, т.б. өзара қарым-қатынастың философиялық негізін қарастырады.

Отандық психологиядағы Л.П. Буюва, А.А. Леонтьев, Б.Д. Парыгин қарым-қатынастың әлеуметтік төңірегінде зерттеулері, Б.Г. Ананьев, А.А. Бодалев, Л.И. Божович, И.С. Кон, А.А. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, В.Н. Мясищев, С.Л. Рубинштейн, Б.М. Теплов, Н.Н. Обозов, Я.Л. Коломинский және басқалар тұлғаны дамытудағы ұжымдағы өзара қарым-қатынас мүмкіндіктерін қарастырды [7].

В.А. Кан-Калик, А.Н. Леонтьев, Л.И. Новикова, Г.А. Роков, А.Т. Куракин, А.В. Петровский және басқалар ұжымдағы өзара қарым-қатынастың педагогикалық аспектісін қарастырады [8].

Қарым-қатынастың этномәдени аспектілері Қ.Б. Жарықбаев, С.Қалиев, Т.Тәжібаев, А.И. Сембаев, А.С. Ситдықов, К.К. Құнантаева, Г.М. Храпченко, А.А. Калюжный, Ғ.Нұрғалиева, С.А. Ұзақбаева және басқалардың зерттеулерінде кездеседі. Студенттердің қарым-қатынас мәдениеті мәселесі Н.Д. Хмель, Н.Н. Хан, М.Х. Балтабаев, С.И. Қалиева, Ж.Р. Баширова, студенттерді тәрбиелеу мәселелері бағытында К.Қ. Құнантаева, Л.К. Керимов, А.Г. Қазмағамбетов, Х.Т. Шеръязданова, Намазбаева және басқалардың еңбектері негізінде қарастырылды. А.Б.Байбурин, К.Ж. Төребаева, А.Ә. Капенова және басқалардың зерттеулерінде қарым-қатынастың мәденилік деңгейі көрсеткен.

Тұлғаны қалыптастыру мәселелері философтардың (Н.А. Бердяев, Б.С. Гершунский және т.б.), психологтардың (П.П. Блонский, Л.С. Выготский, Л.И. Божович, И.С. Кон, Д.Б. Эльконин, Ж.И. Намазбаева, К.А. Айдарбеков, А.У.Ескендірова және т.б.) еңбектерінде де көрініс тапқан.

Қарым-қатынасты қалыптастыру олардың саналы көзқарасын, ізгілікті қарым-қатынас орнатуына, жүйелі іс-әрекет жасауына мүмкіндік береді.

Ғұлама ойшылдар Әл-Фараби, Ж.Баласағұн және т.б. қарым-қатынастың біртұтастығына, өзара қарым-қатынас мәселесіне аса зор мән берген.

Бұл мәселеге Сократ адамгершілік тұрғысынан бірлікте қарастырған. Оның ойынша тұлғаның жан-жақты жетілуі тек қана тәрбиеші мен тәрбиеленушінің арасындағы қарым-қатынаста жүзеге асырылады, себебі қарым-қатынас тәрбиеленушінің өмірге деген ең маңызды күштерін, қабілеттері мен бейімділіктерін бақылауға негіз болатындығын айтқан. Сократ қарым-қатынасты тұлғаның өз сезімдері мен ойларын, тұжырымдарын, пікірлерін, идеяларын өзгелермен бөліске салуға мүмкіндік беретін рухани үдеріс ретінде қарастырады. Оның философиялық қызметі диалог, әңгімелесу және пікірталас формасында болды. Аристотель қарым қатынастан қоғамдық өмірге қажеттінің бәрі бар екендігін көре білді. Ол қарым қатынас үдерісінің жалпы схемасын алғаш жасаған. Ойшыл «Риторика» еңбегінде кез-келген қарым-қатынас үшін кем дегенде үш элемент қажет екендігін көрсеткен: сөйлеу, бет әлпет, тыңдау.

Риториканың римдік теориясын қалаушы, танымал оратор Цицерон қарым-қатынастың ауызша формасын дамытуға елеулі үлес қосты. Білім беру аймағындағы қарым-қатынастың ауызша формасын (диалог, талқылауға) дамытты.

Монтень өз еңбектерінде қарым-қатынас барысында тұлғаның өз бетінше ойлау қабілетін, ақыл-ойын дамытатын, оны кемелдендіретін процесс ретінде қарастырады.

Қарым-қатынасты зерттеуде Фейербахтың орны ерекше. Ол қарым-қатынасты адами құндылықтарды көрсететін және адамгершілік мінез-құлық нормаларын қалыптастыратын бірегей тұтас күй ретінде қарастырады. Қарым-қатынасты реттеуші сыртқы атрибуттары, нормалары мен ережелері қарым-қатынас тәжірибесінде бекітіледі (мысалы, мұғалім мен студенттің қарым-қатынасы). Олар сөйлесу мәнері, сыпайылық ережесімен сәйкес келеді, онсыз қарым-қатынас болуы мүмкін емес. Қарым-қатынас екі жақты «мәдени жүктемеден» тұрады. Қарым-қатынас тәжірибесінің өзіндік мәдени құндылық мәні бар, себебі, оның мақсаты мен міндеттеріне жауап беретін іс-әрекет барысында туындайды. Осы мақсаты пен міндеттерге жауап беретін іс-әрекеттерді орындау барысында адам бойында өзіндік іс-әрекеттік қабілеттер туындайды.

Қарым-қатынас сонымен қатар әлеуметтік тәжірибені тасымалдаушы ерекше тәсіл ретінде қарастырылады. Қызметке қажетті практикалық тәжірибені және ақпаратты өзара бірлесіп тасымалдауы, бұл тұлға бойында жаңа білімдер мен дағдылардың қалыптасуына негіз болады. С.Л. Франк қарым-қатынасқа мынадай анықтама берген: «Адамның рухани жетілуі басқа адаммен

қарым-қатынасқа түскенде жетіледі, себебі, біздің ойымыз, біздің руханилығымыз қарым-қатынастың жемісі». Бұл тұжырым қазіргі гуманизация мен білім беруді гуманизациялауда маңызды.

Орыс және американдық әлеуметтік мектептердің негізін қалаушыларының бірі П.А. Сорокин «Общая социология» еңбегінде қоғамды қарым-қатынас процесі негізінде анықтап, былай деген «Қоғам әлеуметтік тұрғыдан қарым-қатынас процесі барысындағы адамдардың бірлігі, сонымен қатар өзара әрекеттесуші жоғары ағзаның бірлігі».

Француз тіліндегі «Словарь нашего времени» сөздігінде қарым-қатынастың мағынасы әрекет ету, біреуге бір нәрселерді жеткізу, байланыс, хабарласу құралы жіне коммуникациялық әрекет деп қарастырады. Уэстербтің «Новому интернациональному словарю английского языка» сөздігіне сәйкес «қарым-қатынас» - хабарлау, жеткізу немесе беру; ақпарат көмегі арқылы атақты болу, кеңесу, әңгімелесу, сөйлесу деген мағынаны білдіреді. Қарым-қатынас ақпараттың әктісі немесе фактісі ретінде анықталады, сөз, хат арқылы контактіге түсу; тікелей кездесу барысында оймен, пікірмен, немесе басқада құралдармен (сөйлесу, интервью т.б.) алмасу ретінде анықталады.

«Қарым-қатынас» ұғымын педагогика мен психологияға алғаш рет А.Ф. Лазурский енгізген. Ол: «Қарым-қатынас - тұлғаның сыртқы объектіге, адамға, рухани байлыққа, материалдық дүниеге қатынасын білдіреді», - деп тұжырымдаған. А.Ф. Лазурский психология ғылымында алғаш рет тұлғаның қарым-қатынас мәселесін адамның мінезімен байланыстырып, қарым-қатынастың 15 тобын талқылап жіктеген. Олар: қоғамға қарым-қатынас, табиғатқа қарым-қатынас, адамға қарым-қатынас, өзіне-өзі қарым-қатынас, т.б.

А.Ф. Лазурскийдің идеяларын әрі қарай дамытқан В.Н. Мясищев тұлға қарым-қатынасының психологиялық анықтамасын берді. Адамның психологиялық құрылымы санасымен, өмірге қатынасымен анықталады. Саналы тұлға қарым-қатынастың күрделі динамикалық жүйесін білдіреді. В.Н. Мясищев оқушы мер оқытушының, бастық пен қол астындағылардың, ата-ана мен баланың т.б. қарым-қатынастарын талдай келіп, қарым-қатынастың мазмұнды, мәнерлі және әрекетті элементтері тек қана тіл немесе ым-ишараты мен дене қозғалыстарында ғана емес, қарым-қатынасқа қатысушылардың әрқайсысының көптеген ассоциативтік байланыстарды (түрлі бейнелер немесе күшті эмоциялармен қанықтырылған) көрсетуімен де байланысты екенін тұжырымдайды.

Қазіргі кезеңде қарым-қатынас мәселесін философияда, педагогикада, психологияда, әлеуметтануда, филологияда да жан-жақты қарастырады. Зерттеушілер қарым-қатынас мәселесін түрлі бағытта қарастырып, түрлі анықтамалар берген. А.Моль, Р.Якобсон, Ц.Осгуд, Б.А. Родионов қарым-қатынасты коммуникативті процесс ретінде анықтаған.

Қарым-қатынас өзінің мазмұны, бағыт-бағдары, қабылдауы, қылығы, тон және стилі арқылы сипатталады. Қарым-қатынас мазмұнына оның түрлеріне байланысты мыналар жатуы мүмкін: өзара ақпарат алмасу; әрбір сөйлесуші жақтың позициясын белгілеу; жақтардың бірін-бірі қабылдауы; әріптестердің біріне-бірі баға беру; біріне-бірі ықпал ету; өзара әрекет ету; эмоция алмасу; қарым-қатынас процесі кезінде қызметін басқару. Бұған жағдай мен әріптестердің ерекшеліктері әсер етуі мүмкін. Қарым-қатынастың бағыттылығы адамның белгіленген мақсат пен міндеттерге тұрақты бағытталуы болып табылады.

Өзара іс-әрекетке бағыттылық адамның басқа адаммен қызметтестік етуге талпынуы, онымен бір жұмысты атқарып немесе бір міндетті бөлісуі. Мақсатқа бағыттылық объектіге, проблемаға, нәтижеге бағыт алуды білдіреді. Ал, өзіне бағыттау адам бірінші кезекте өзінің жеке басының проблемаларын басқалардың мүддесін, қызығушылығын, ойын ескермей, өз мүддесіне шешуге ұмтылысы болып табылады.

Жоғары да айтылғандарды қорытындылай келе қарым-қатынас мәселесі күнделікті әлеуметтік өмірде ғана емес, білім беру саласында да маңызды екендігіне көз жеткіздік олай болса жоғары оқу орнындағы оқу үдерісінде тұлғааралық қарым-қатынастың маңызы, мәні неде, қажеттілігі қандай деген заңды сұрақ туындайды. Бұл сауалға жауап келесі бөлімдерде қарастырылады.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 Уалиханов Ш. Таңдамалы шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1985. – 389 б.
- 2 Алтынсарин Ы. Таза бұлақ. – Алматы: Жазушы, 1988. – 320 б.
- 3 Құнанбаев А. Шығармалар жинағы. 2 том. – Алматы, 1986. – 330 б.
- 4 Аймауытов Ж. Психология. – Алматы: Рауан, 1995. – 310 б.
- 5 Жұмабаев М. Таңдамалы. – Алматы: Ғылым, 1992. – 272 б.



- 6 Байтұрсынов А. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1989. – 320 б.  
7 Қазақ психологиясының тарихы Қ.Жарықбаев. – Алматы: “Қазақстан”, 1996.  
8 Қазақстан Республикасы әлеуметтік мәдени дамуының тұжырымдамасы. – Алматы, 1993. – 32 б.

УДК 338.1  
МРНТИ 10.63.33

Бектемир Х.<sup>1</sup>, Канафина Г.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант кафедрасы экономический специальностей  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ имени Абая,  
г. Алматы, Казахстан

<sup>1</sup>ст.преп. каф. международных отношений Института  
Сорбонна-Казахстан, КазНПУ имени Абая

## СТРАТЕГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В РК

### Аннотация

При формировании экономической политики необходимо также учитывать произошедшую дезинтеграцию экономики, что предопределяет необходимость дифференцированного подхода к каждому из ее секторов. Для нейтрализации негативных последствий этой дезинтеграции и восстановления нормального воспроизводственного процесса должны быть предприняты специальные меры по обеспечению основных потоков оборота капитала: сбережения – производственные инвестиции – рост продукции – рост заработной платы и прибыли – рост сбережений и накоплений; амортизационные отчисления – производственные инвестиции.

Специальные меры должны быть предприняты и для восстановления взаимосвязи между спросом населения и предложением отечественных товаров: восстановление доходов и сбережений населения, их трансформация в спрос на отечественные товары, загрузка простаивающих мощностей, рост заработной платы и спроса населения. Экономическая политика государства должна ориентироваться на реализацию конкурентных преимуществ российской промышленности. Мировой опыт успешных структурных изменений в экономике доказывает, что ключевым аспектом структурной перестройки должна стать поддержка тех областей национальной экономики, которые могут быть носителями экономического роста в масштабах мирового рынка.

**Ключевые слова:** экономика, политика, инвестиции, прибыль, накопления, трансформация, товары, доходы.

Х.Бектемир<sup>1</sup>, Г.Канафина<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Экономикалық мамандықтар кафедрасының магистранты,  
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ,  
Алматы қ., Қазақстан

<sup>1</sup>халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы,  
Сорбонна-Қазақстан институты, Абай атындағы ҚазҰПУ

## ҚР-дағы ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУ СТРАТЕГИЯСЫ

### Аңдатпа

Экономикалық саясатты қалыптастыру кезінде экономиканың орын алған дезинтеграциясын ескеру қажет, бұл оның әрбір секторына сараланған көзқарас қажеттілігін алдын ала айқындайды. Осы дезинтеграцияның теріс салдарын бейтараптандыру және қалыпты өсімін молайту процесін қалпына келтіру үшін капитал айналымының негізгі ағындарын қамтамасыз ету жөнінде арнайы шаралар қолданылуы тиіс: жинақ – өндірістік Инвестициялар – өнімнің өсуі – жалақы мен пайданың

өсуі – жинақтар мен жинақтардың өсуі; амортизациялық аударымдар – өндірістік Инвестициялар. Арнайы шаралар халықтың сұранысы мен отандық тауарлардың ұсынысы арасындағы өзара байланысты қалпына келтіру: халықтың табысы мен жинақтарын қалпына келтіру, оларды отандық тауарларға деген сұранысқа өзгерту, тоқтап тұрған қуаттарды жүктеу, еңбекақы мен халықтың сұранысының өсуі үшін де қабылдануы тиіс. Мемлекеттің экономикалық саясаты бәсекелестік артықшылықтарды іске асыруға бағдарлануы тиіс.

**Түйін сөздер:** экономика, инвестициялар, пайда, жинақтау, трансформация, тауар, кіріс.

*Bektemir Khadis<sup>1</sup>, Kanafina G.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Master student of the department of economic specialties,  
Sorbonne Institute-Kazakhstan, KazNPU named after Abay,  
Almaty, Republic of Kazakhstan*

*<sup>1</sup>Senior lecturer of the chair of international relations,  
Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abay*

## THE STRATEGY OF ECONOMIC GROWTH IN KAZAKHSTAN

### *Abstract*

When forming economic policy, it is also necessary to take into account the disintegration of the economy, which determines the need for a differentiated approach to each of its sectors. To neutralize the negative consequences of this disintegration and restore the normal reproductive process, special measures should be taken to ensure the main flows of capital turnover: savings – production investments-production growth – wage and profit growth-savings and savings growth; depreciation - production investments. Special measures must be taken to restore the relationship between demand and supply of domestic goods: the restoration of the income and savings of the population, their transformation in the demand for domestic goods, the download of idle capacity, wage growth and demand. The economic policy of the state should focus on the implementation of the competitive advantages of the Russian industry. World experience of successful structural changes in the economy proves that a key aspect of restructuring is to support those areas of the national economy, which can be carriers of economic growth in the global market.

**Keywords:** economy, politics, investments, profit, savings, transformation, goods, income.

Обеспечение экономического роста требует согласованного решения задач формирования технологической, институциональной и организационной структур, способных соединить все необходимые элементы в целостные воспроизводственные контуры роста современного технологического уклада, создать условия для модернизации и повышения эффективности экономики. Должна быть создана благоприятная для подъема инвестиционной и инновационной активности макроэкономическая среда и сформированы адекватные мотивы предпринимательского поведения на микроуровне.

Экономическая политика должна стать комплексной и системной, включать в себя не только монетарную политику, но также инвестиционную, структурную, промышленную, внешнеторговую, научно-техническую и прочие составляющие, необходимые для создания предпосылок экономического роста в сложившихся условиях. Она должна обеспечить преодоление дезинтеграции экономической системы, трансформацию сбережений в инвестиции, восстановление нормального платежного оборота, стимулирование инновационной активности и структурной перестройки экономики, ее модернизации на современной технической основе и повышение конкурентоспособности производственных структур, социальную ориентацию экономики, создание системы социальных гарантий и социальной защиты [1].

При формировании экономической политики необходимо также учитывать произошедшую дезинтеграцию экономики, что предопределяет необходимость дифференцированного подхода к каждому из ее секторов. Для нейтрализации негативных последствий этой дезинтеграции и восстановления нормального воспроизводственного процесса должны быть предприняты специальные меры по обеспечению основных потоков оборота капитала: сбережения – производственные инвестиции – рост продукции – рост заработной платы и прибыли – рост сбережений и накоплений; амортизационные отчисления – производственные инвестиции.

Специальные меры должны быть предприняты и для восстановления взаимосвязи между спросом населения и предложением отечественных товаров: восстановление доходов и сбережений населения, их трансформация в спрос на отечественные товары, загрузка простаивающих мощностей, рост заработной платы и спроса населения. Экономическая политика государства должна ориентироваться на реализацию конкурентных преимуществ российской промышленности. Мировой опыт успешных структурных изменений в экономике доказывает, что ключевым аспектом структурной перестройки должна стать поддержка тех областей национальной экономики, которые могут быть носителями экономического роста в масштабах мирового рынка [2].

Экономика Казахстана обладает комплексом конкурентных преимуществ. Это, прежде всего:

– высокий уровень образования населения и духовные традиции, ориентирующие людей на созидательный творческий труд, социальную справедливость и партнерство, самореализацию личности в интересах общества;

– богатые природные ресурсы, обеспечивающие большую часть внутренних потребностей в сырье и энергоносителях;

– огромная территория и емкий внутренний рынок, обеспечивающие широкое разнообразие жизнедеятельности и потребностей населения;

– дешевизна рабочей силы в сочетании с достаточно высоким уровнем ее квалификации.

Активизируя данные преимущества, можно повернуть в свою пользу баланс национальных интересов и интересов транснационального капитала, как на внутреннем рынке, так и на перспективных для Казахстана нишах мирового рынка. Это предполагает решение соответствующих задач экономической политики.

В институциональной области стоит задача формирования такого хозяйственного механизма, который обеспечил бы перераспределение ресурсов из бесперспективных производств в производственно-технологические системы современного и новейшего технологических укладов, концентрацию ресурсов в точках его роста, модернизацию экономики, повышение ее эффективности и конкурентоспособности на основе распространения новых технологий. Решению этой задачи должны быть подчинены меры по регулированию внешней торговли, финансовая, кредитная, промышленная, научно-техническая, образовательная и другие составляющие социально-экономической политики [3].

Те же цели должны определять политику в области совершенствования организационно-производственной структуры экономики. Важно стимулировать такие формы интеграции финансовых, производственных, торговых, научно-исследовательских и образовательных организаций, которые могли бы устойчиво развиваться в условиях жесткой международной конкуренции, обеспечивать непрерывное повышение эффективности производства на основе своевременного освоения новых технологий.

Макроэкономическая политика должна обеспечивать благоприятные условия для решения перечисленных задач, гарантируя выгодность производственной деятельности, хороший инвестиционный и инновационный климат, поддержку конкурентоспособности отечественных товаропроизводителей.

На микроуровне необходимо восстановить связь между созидательной общественно-полезной деятельностью и заработной платой, доходами и производством потребительских благ, сбережениями и инвестициями, создать условия, стимулирующие конструктивную мотивацию предпринимательской деятельности, направленной на повышение эффективности производства, внедрение прогрессивных нововведений и освоение современных технологий, изготовление качественных потребительских и общественных благ, трансформацию доходов в производственные капиталовложения.

Наряду с созданием необходимых общих условий для экономического роста необходимы специальные меры, которые должны обеспечить преодоление разрыва между производственной и финансовой сферами, выравнивание ценовых пропорций, повышение спроса на товары отечественного производства, резкий подъем инвестиционной активности, реконструкцию экономики на основе современного технологического уклада. Исходя из перечисленных задач и принципов можно сформулировать предложения по переходу к политике устойчивого экономического роста в сложившихся условиях.

Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года был утвержден Указом Президента Республики Казахстан №922 от 1 февраля 2010 года. Период разработки Стратегического плана до 2020 года совпал по времени с началом самого серьезного глобального финансово-экономического кризиса за последние семьдесят лет. В результате акцент при разработке Стратегического

тегического плана до 2020 года был сделан на осуществлении мер, направленных на повышение устойчивости национальной экономики к негативным последствиям мировых или региональных кризисов [4].

В результате реализации Стратегического плана – 2020 Казахстан должен достичь следующих ключевых показателей:

Казахстан в 2020 году станет страной, которая вышла из мирового кризиса более сильной и конкурентоспособной, с диверсифицированной экономикой и населением, активно вовлеченным в новую экономику.

К 2020 году Казахстан уже будет в числе пятидесяти наиболее конкурентоспособных стран мира с благоприятным деловым климатом, позволяющим привлекать значительные иностранные инвестиции в несырьевые секторы экономики страны.

К 2020 году страна будет обладать человеческими ресурсами, необходимыми для развития диверсифицированной экономики, а также иметь инфраструктуру, необходимую для обслуживания отечественных предпринимателей и экспортеров.

К 2020 году казахстанская экономика в реальном выражении возрастет более чем на треть по отношению к уровню 2009 года.

К 2020 году доля населения с доходами ниже прожиточного минимума снизится до 8%.

Главным достижением реализации Стратегического плана – 2020 должно стать значительное повышение благосостояния граждан страны в результате последовательной диверсификации и качественного улучшения структуры экономического роста Казахстана.

В декабре 2012 года в Послании Главы государства народу страны была представлена Стратегия развития Республики Казахстан до 2050 года. Ее главная цель – создание общества благоденствия на основе сильного государства, развитой экономики и возможностей всеобщего труда, вхождение Казахстана в тридчатку самых развитых стран мира [5].

Для достижения этой цели «Стратегия «Казахстан-2050» предусматривает реализацию семи долгосрочных приоритетов:

1. Экономическая политика нового курса – всеобъемлющий экономический прагматизм на принципах прибыльности, возврата от инвестиций и конкурентоспособности.

2. Всесторонняя поддержка предпринимательства – ведущей силы национальной экономики.

3. Новые принципы социальной политики – социальные гарантии и личная ответственность.

4. Знания и профессиональные навыки – ключевые ориентиры современной системы образования, подготовки и переподготовки кадров.

5. Дальнейшее укрепление государственности и развитие казахстанской демократии.

6. Последовательная и предсказуемая внешняя политика – продвижение национальных интересов и укрепление региональной и глобальной безопасности.

7. Новый казахстанский патриотизм – основа успеха нашего многонационального и многоконфессионального общества.

Государственная программа инфраструктурного развития «Нұрлыжол» на 2015-2019 годы Программа «Нұрлыжол» была утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 6 апреля 2015 года №1030.

Цель – формирование единого экономического рынка путем интеграции макрорегионов страны на основе выстраивания эффективной инфраструктуры на хабовом принципе для обеспечения долгосрочного экономического роста Казахстана, а также реализация антикризисных мер по поддержке отдельных секторов экономики в условиях ухудшения конъюнктуры на внешних рынках.

Ключевыми задачами программы являются [6]:

- создание эффективной транспортно-логистической инфраструктуры по «лучевому» принципу;
- развитие индустриальной инфраструктуры и туристской инфраструктуры;
- укрепление энергетической инфраструктуры в рамках Единой электроэнергетической системы;
- модернизация (реконструкция и строительство) инфраструктуры жилищно-коммунального хозяйства и систем тепло-, водоснабжения и водоотведения;
- повышение доступности жилья для граждан;
- развитие инфраструктуры сферы образования;
- повышение конкурентоспособности субъектов предпринимательства;
- поддержка отечественного машиностроения;
- поддержка экспорта;

- повышение конкурентоспособности субъектов АПК;
- обеспечение инфраструктурой проектов Дорожной карты бизнеса - 2020;
- обеспечение безопасности качества продукции через развитие лабораторных баз;
- обеспечение изученности территории Казахстана с оценкой прогнозных ресурсов.

Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев обозначил 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ на расширенном заседании Правительства в Астане 6 мая 2015 года.

«100 конкретных шагов» – это ответ на глобальные и внутренние вызовы и одновременно план нации по вхождению в тридцатку развитых государств в новых исторических условиях. 100 конкретных шагов придадут Казахстану такой запас прочности, который позволит уверенно пройти сложный период испытаний, не сбиться с пути реализации "Стратегии-2050" и укрепить казахстанскую государственность. План закладывает коренные преобразования в обществе и государстве, главная цель которых – лечение системных заболеваний, а не сглаживание их внешних симптомов", – говорится в публикации [7].

В основу плана вошли пять институциональных реформ:

- формирование профессионального госаппарата;
- обеспечение верховенства закона;
- индустриализация и экономический рост;
- идентичность и единство;
- формирование подотчетного государства.

В рамках первой реформы предполагается модернизировать процедуру поступления на госслужбу, том числе оплачивать труд госслужащих по результатам работ. В этой связи будет разработан и принят новый профильный закон. Таким образом, планируется создать не только профессиональный, но и автономный госаппарат.

Вторая реформа подразумевает переход от пятиступенчатой системы правосудия (первая, апелляционная, кассационная, надзорная и повторная надзорная) к трехуровневой (первая, апелляционная, кассационная). Будут ужесточены квалификационные требования и механизмы отбора кандидатов на должность судьи, расширена область применения суда присяжных, создан в Астане Международный арбитражный центр АІFC и многое другое. В целом, реализация данной реформы гарантирует права собственности, создаст условия для предпринимательской деятельности, охраны договорных обязательств.

Согласно третьей, которая продолжит реализацию программ индустриализации Казахстана, планируется привлечь стратегических инвесторов в сельскохозяйственные отрасли. Помимо этого таможенная и налоговая системы будут интегрированы. Реализация поставленных задач позволит перейти к экономическому росту и диверсифицировать отрасли промышленности.

Представляя пять реформ, Президент отметил укрепление казахстанской идентичности, "движущей силой" которой должен стать средний класс. В этой связи будет разработан ряд программ: патриотический акт "Мәңгілік Ел", масштабный проект АНК "Большая страна – большая семья" и другие.

Пятая реформа предполагает создание подотчетного государства. Теперь руководители государственных органов будут ежегодно отчитываться о достижениях своих ведомств. Также станет публичной вся бюджетная и консолидированная финансовая отчетность, результаты внешнего финансового аудита, итоги оценки эффективности государственной политики, результаты общественной оценки качества государственных услуг, отчет об исполнении республиканского и местного бюджетов.

В Послании Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 31 января 2017 г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» отмечается, что данная модернизация будет проводиться на базе Плана нации «100 конкретных шагов». Отмечены пять основных приоритетов, которые призваны обеспечить темпы роста экономики выше среднемировых и устойчивое продвижение в число 30 передовых стран [8].

Первый приоритет – это ускоренная технологическая модернизация экономики. Включает следующие комплексные задачи:

1) Культивирование новых индустрий с применением цифровых технологий. Необходимо развивать в стране такие перспективные отрасли, как 3D-принтинг, онлайн-торговля, мобильный банкинг, цифровые сервисы, в том числе в здравоохранении и образовании, и другие. Также важно обеспечить развитие коммуникаций, повсеместный доступ к оптоволоконной инфраструктуре.

Развитие цифровой индустрии обеспечит импульс всем другим отраслям. Важным условием становления новых индустрий является поддержка инноваций и быстрое внедрение их в производство;

2) Параллельно с созданием новых индустрий следует придать импульс развитию традиционных базовых отраслей. Это промышленность, АПК, транспорт и логистика, строительный сектор и другие.

3) Существенно повысить производительность труда. Это автоматизация, роботизация, искусственный интеллект, обмен «большими данными» и другие.

4) Необходимо продолжить индустриализацию с упором на развитие конкурентоспособных экспортных производств в приоритетных отраслях.

Горно-металлургический и нефтегазовый комплексы страны должны сохранить свое стратегическое значение для устойчивости экономического роста. В условиях замедления мирового спроса нужно выходить на новые рынки и расширять географию поставок. Большое внимание должно быть уделено расширению минерально-сырьевой базы. Необходимо активное проведение геологоразведки. Дальнейшее развитие этих отраслей должно быть жестко увязано с углублением комплексной переработки сырья.

Аграрный сектор должен стать новым драйвером экономики. Казахстан может стать одним из крупнейших в мире производителей аграрной экспортной продукции. Особенно по производству экологически чистых продуктов питания. Бренд *made in Kazakhstan* должен стать эталоном такой продукции. Необходимо обеспечить переход от сырьевого производства к выпуску качественной, переработанной продукции.

5) Одной из важных задач является развитие новой евразийской логистической инфраструктуры.

6) Необходимо развитие строительного сектора. Он должен стать полноценным драйвером отечественной экономики. Поэтому важно обеспечить трансферт новейших технологий как в строительство, так и в производство стройматериалов.

7) Модернизация рынка труда. С внедрением новых технологий в традиционных отраслях будут высвобождаться трудовые ресурсы. Вместе с тем создание и развитие новых индустрий должно стать дополнительным источником занятости и роста реальных доходов граждан.

Второй приоритет – кардинальное улучшение и расширение бизнес-среды. Включает следующие задачи:

Обеспечение к 2050 году вклада малого и среднего бизнеса в ВВП страны не менее 50%. Граждане Казахстана на селе или в городе могут получить микрокредит до 16 миллионов тенге для своего бизнеса. Важно расширять географию микрокредитования, активно использовать инструменты гарантирования и сервисной поддержки предпринимателей. Эти меры необходимо сопровождать организацией обучения бизнесу и финансовой грамотности. Нужно дальше совершенствовать инструменты поддержки массового предпринимательства. Каждый регион Казахстана должен предложить комплекс мер по развитию массового, в том числе семейного предпринимательства.

Необходимо принять меры по фронтальному снижению всех видов издержек для бизнеса. Особенно это касается стоимости услуг в энергетике, транспорте и логистике, а также в ЖКХ. Процессы оказания государственных услуг должны быть максимально оптимизированы. Необходимо сократить сроки и перечень документов, исключить дублирующиеся процедуры. При этом нужно перевести их оказание полностью в электронный формат, без обязательного физического присутствия. Кроме того, существующая регулятивная нагрузка на бизнес несовместима с задачей создания новой модели роста.

3) Новый импульс экономическому росту должно дать снижение доли государства в экономике до 15% в ВВП, до уровня стран ОЭСР. Надо также ускорить подготовку и выход крупнейших наших компаний на IPO. Внедрение принципов YellowPages позволило сократить виды деятельности для государства в экономике на 47% (с 652 до 346). Следующим этапом необходимо до 2020 года передать в частный сектор либо ликвидировать все предприятия и организации госсобственности, не отвечающие этим принципам. Нужно обеспечить прозрачность и эффективность приватизации. Также надо пересмотреть роль государственных холдингов.

За государством нужно оставить естественные монополии и реализацию стратегически важных проектов, в том числе с участием ТНК. Эти проекты должны давать мультипликативный эффект.

4) Большой потенциал для развития предпринимательства дает расширение государственно-частного партнерства. Речь идет о передаче ряда госуслуг бизнесу. Для привлечения частного капитала нужно использовать все возможные виды и формы ГЧП: доверительное управление

госимуществам, сервисные контракты и другие. При этом следует максимально упростить и ускорить все процедуры согласования, особенно в отношении небольших проектов. ГЧП должно стать основным механизмом развития инфраструктуры, в том числе социальной.

5) Важно не допускать ценовых и тарифных сговоров. Необходимо провести «ревизию» всего законодательства на предмет выявления норм, препятствующих конкуренции.

Третий приоритет – макроэкономическая стабильность. Включает следующие задачи:

1) Восстановление стимулирующей роли денежно-кредитной политики и привлечение частного капитала в финансирование экономики. Необходимо добиться поэтапного снижения уровня инфляции до 34% в среднесрочном периоде.

2) Необходимо ускорить работу по расчистке балансов банков от «плохих кредитов» и при необходимости обеспечить их докапитализацию со стороны акционеров. Национальному банку нужно дать больше прав для оперативного контроля за состоянием банков. Он должен перейти от формализованного подхода к риск-ориентированному, чтобы принимать меры воздействия к банкам, не дожидаясь формального нарушения с их стороны. Также необходимо усилить ответственность аудиторских компаний, обеспечить прозрачность акционеров и в целом улучшить корпоративное управление. Все это надо закрепить на законодательном уровне. В целях решения проблем нехватки денег в экономике и высоких ставок по кредитам принять комплекс мер по обеспечению доступного средне- и долгосрочного фондирования в тенге. Национальный банк должен отвечать не только за инфляцию, но и совместно с Правительством за рост экономики.

3) Дальнейшее развитие фондового рынка. Нужно дальше расширять возможности для населения инвестировать свои сбережения, прежде всего в различные виды ценных бумаг. Средства от легализации должны работать на экономику, в том числе через участие в приватизации. При этом также необходимо проработать вопросы субсидирования облигационных выпусков частных казахстанских предприятий.

4) Приведение налогово-бюджетной политики к новым экономическим реалиям. Следует кардинально повысить эффективность бюджетных расходов.

Нужно проверить эффективность использования средств министерствами и ведомствами. Необходимо начать с министерств труда и социальной защиты населения, здравоохранения, образования и науки, на которые приходится более 40% республиканского бюджета. Следует перераспределить средства с неэффективных программ на программы, обеспечивающие реализацию задач Третьей модернизации. Кроме того, нужно упростить бюджетные процедуры для более быстрого и эффективного доведения средств до реальной экономики.

Продолжить политику фискальной децентрализации. Необходимо более рационально относиться к использованию средств Национального фонда.

Налоговую политику нужно нацелить на стимулирование выхода бизнеса из «тени» и расширение налоговой базы в несырьевом секторе. Важно провести оптимизацию действующих налоговых льгот. Необходимо по-новому рассмотреть специальные налоговые режимы в преддверии всеобщего декларирования. Требуется улучшения механизмы налогового администрирования. Прежде всего, это касается взимания налога на добавленную стоимость. Правительству необходимо выстроить систему мониторинга и контроля за внешними и внутренними займами квазигосударственного сектора и навести здесь порядок.

Четвертый приоритет – улучшение качества человеческого капитала.

1) Прежде всего, должна измениться роль системы образования. Задача – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. Учебные программы необходимо нацелить на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации.

Наряду с этим нужно уделить большое внимание формированию IT-знаний, финансовой грамотности и воспитанию патриотизма молодежи. Необходимо сократить разрыв в качестве образования между городскими и сельскими школами.

2) Наряду с системой образования должна измениться и система здравоохранения. С 1 июля текущего года начнет внедряться система обязательного социального медицинского страхования, основанная на солидарной ответственности государства, работодателей и граждан. Эффективность этой системы доказана мировой практикой. Участникам системы медстрахования будет предоставляться широкий спектр медицинских услуг. Участие в ней социально уязвимых слоев населения будет поддерживаться государством.

3) В сфере социального обеспечения. С 1 июля 2017 года будут повышены пенсии для 2,1 миллиона пенсионеров до 20% к уровню 2016 года. Кроме того, с 1 июля 2018 года назначение базовой пенсии будет осуществляться по новой методике. Ее размер будет зависеть от стажа участия в пенсионной системе. Все эти меры в 2018 году обеспечат увеличение в 1,8 раза нового размера базовой пенсии по сравнению с 2017 годом. Также будут увеличены размеры единовременного пособия на рождение на 20%. Необходимо пересмотреть также прожиточный минимум. Он должен соответствовать реальным потребительским расходам казахстанцев. Это позволит с 1 января 2018 года повысить для 3 миллионов человек размеры базовых пенсий, пособий для инвалидов, семьям, потерявшим кормильца, адресной помощи и пособий для воспитывающих детей-инвалидов.

С 1 января 2018 года нужно поднять порог оказания адресной социальной помощи с 40 до 50% от величины прожиточного минимума и внедрить ее новый формат. При этом все, кто может работать, должны получать поддержку только при условии участия в программе занятости.

Пятый приоритет – институциональные преобразования, безопасность и борьба с коррупцией.

1) В рамках Третьей модернизации Правительству необходимо обеспечить работу по имплементации лучших практик и рекомендаций ОЭСР.

2) Продолжить работу, направленную на защиту частной собственности, верховенство права и обеспечение равенства всех перед законом. Следует также гуманизировать административное и уголовное законодательство. Административные штрафы должны быть справедливыми и соразмерными совершенному правонарушению. Нужно проводить дальнейшую работу по снижению санкций за правонарушения в предпринимательской сфере. Следует декриминализировать экономические составы с невысокой степенью общественной опасности. Необходимо добиться повышения доверия к судебной системе. Важно исключить любое неправомерное влияние на деятельность судей.

3) Состояние безопасности становится мерилом сильного и дееспособного государства. Необходимо проводить работу по предупреждению пропаганды религиозного экстремизма, в том числе в Интернете и социальных сетях. Нужно формировать в обществе нулевую терпимость к любым действиям, связанным с радикальными проявлениями, особенно в сфере религиозных отношений.

4) Необходимо усилить работу по выявлению и искоренению причин и предпосылок коррупции. Одним из ключевых вопросов является совершенствование сферы закупок. Много в борьбе с коррупцией будет зависеть от активного участия всего общества. С развитием социальных сетей и других медиаресурсов всеобщее неприятие должно стать мощным инструментом в противодействии коррупции.

В настоящее время социально-экономическая политика Республики Казахстан направлена на дальнейшую реализацию нового курса развития Республики Казахстан «Стратегии Казахстан – 2050» с учетом реализации Государственной программы «НұрлыЖол» и создания модели экономики Казахстана, определённой в пяти институциональных реформах Плана нации «100 конкретных шагов».

В связи со сложной ситуацией в мировой экономике, на мировых товарных рынках, а также с переходом к инфляционному таргетированию основные усилия в среднесрочном периоде будут направлены на смягчение социального эффекта и предотвращения стагнации казахстанской экономики.

Основной целью социально-экономической политики в среднесрочном периоде является сохранение положительных темпов роста экономики и социальной стабильности в стране, подготовка условий для посткризисного развития, продолжение продвижения в 30 развитых государств мира. Новая модель экономики будет основана на максимальном использовании сравнительных конкурентных преимуществ, развитом человеческом капитале, преобладающей роли частного сектора и благоприятного инвестиционного климата, закладывающий прочный фундамент для долгосрочного и устойчивого развития страны.

Достижению указанной цели и обеспечению экономического и социального благополучия страны будет способствовать проводимая социально-экономическая политика, основными приоритетами которой на среднесрочный период определены:

- сохранение макроэкономической устойчивости и стабилизация финансового сектора за счет повышения эффективности регулирования государственными финансами, совершенствования денежно-кредитной и валютной политики, обеспечения стабильности финансового сектора для увеличения кредитования экономики. Первостепенной задачей финансовой устойчивости будет обеспечение условий для устойчивого долгосрочного экономического роста и удержания инфляции в целевом коридоре;



- стимулирование экономического роста и повышение конкурентоспособности экономики через развитие сферы профессиональных и деловых услуг, связанных с обслуживанием промышленного производства: инжиниринг, телекоммуникации, геологоразведка, Индустрия 4.0, а также развитие АПК путем проведения косвенно-индустриальной политики, трансферта технологий и компетенций;
- развитие конкуренции и частного капитала путем формирования качественной институциональной среды с четким ограничением участия государства в экономике через эффективное применение инструментов антимонопольного регулирования в соответствии со стандартами Организации экономического сотрудничества и развития (далее – ОЭСР);
- широкое внедрение цифровых технологий в экономике путем развития электронного правительства и обеспечения полного широкополосного доступа в интернет для повышения качества жизни населения и конкурентоспособности экономики;
- совершенствование социальной политики, направленной на обеспечение социальной стабильности в стране и стимулирование занятости, продолжение модернизации сфер образования, здравоохранения и социальной защиты в рамках новых государственных программ до 2020 года;
- формирование эффективной системы государственного управления через модернизацию государственного аппарата, основанного на принципах меритократии, результативности и ориентированности на потребителей, автономности, компактности и эффективности;
- адаптация экономики и бизнеса к условиям функционирования в новых экономических интеграционных объединениях. Международная интеграция Казахстана будет осуществляться в соответствии с целями и задачами, определенными в Концепции внешней политики РК.

*Список использованной литературы:*

- 1 Гусев М.С. Моделирование Экономического роста в долгосрочных прогнозах мировой экономики // Проблемы прогнозирования. – 2014. – №5 (146). – С.3-14.
- 2 Кудрин А.Л., Гурвич Е.Т. Новая модель роста для российской экономики // Вопросы экономики, 2014. – №2. – С.4-36.
- 3 Назарбаев Н. «План нации – Путь к казахстанской мечте». – Астана, 6 января 2016.
- 4 Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года был утвержден Указом Президента Республики Казахстан №922 от 1 февраля 2010 года.
- 5 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 17 января 2014 г. «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» // <http://www.zakon.kz/>. (дата обращения: 11.11.2019).
- 6 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 11 ноября 2014 года «Нурлы жол – Путь в будущее» // <http://www.zakon.kz/>. (дата обращения: 11.11.2019).
- 7 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 30 ноября 2015 г. «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» // <http://www.zakon.kz/>. (дата обращения: 11.11.2019).
- 8 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 31 января 2017 г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность».

УДК 378.1

МРНТИ 81.09.12

Сейдуллаева Г.А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>старший преподаватель Института Сорбонна-Казахстан  
при КазНПУ им. Абая

## ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ

### *Аннотация*

Эта статья посвящена проблеме дистанционного образования, а именно использованию информационных технологий при изучении иностранного языка. В данной статье приводится пример и анализ работы одной из виртуальных образовательных платформ, выявление её плюсов и минусов, исключительно при изучении иностранного языка.

**Ключевые слова:** дистанционное обучение, образование, информационные технологии, иностранный язык.

Г.А. Сейдуллаева<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы

## ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ

*Аңдатпа*

Бұл мақала қашықтықтан білім беру мәселесіне арналған, атап айтқанда, шет тілін оқытуда ақпараттық технологияларды пайдалану. Бұл мақала шет тілін меңгергенде ғана оның артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтайтын виртуалды білім беру платформаларының бірінің жұмысына мысал ретінде қарастырылады.

**Түйін сөздер:** қашықтықтан оқыту, білім, ақпараттық технологиялар, шет тілі.

*Seidullaeva G.A.<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>Senior teacher of the International Law Chair of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

## DISTANCE LEARNING

*Abstract*

This article is devoted to the problem of distance education, the use of information technology in the study of a foreign language. This article provides an example and analysis of one of the virtual educational platforms, revealing its pros and cons, only in the study of a foreign language.

**Keywords:** distance learning, education, information technology, foreign language.

В наше время школа переживает сложный, но в то же время, обусловленный потребностями современного общества период реформирования. Это связано с глобализацией и развитием информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) параллельно с традиционной формой обучения успешно развивается и дистанционная. Понятие дистанционного обучения известно с середины XIX в. – посредством имеющейся формы передачи информации того времени – почтовой службы, пионеры дистанционного обучения в США и Европе предлагали получить образование тем, кто по объективным причинам не может посещать учебные заведения. С развитием коммуникационных технологий – радио в 1920-х гг. и телевидения в 1940-х гг., новая форма обучения приобрела более широкие масштабы, а всплеск потребности в ней возник в 60-е гг. XX в. и продолжается до сих пор. Стоит отметить, что потребность в массовом использовании дистанционного обучения возникла только с появлением Интернета в 80-е годы XX в. Информационно-коммуникационные технологии являются движущей силой и в образовательном процессе, поскольку педагоги понимают, что сочетание цифровых технологий и традиционных образовательных ресурсов дает больше возможностей для улучшения качества обучения, преподавания и подготовки, чем все предыдущие образовательные технологии – от школьной доски до телевидения. Информатизация изменяет содержание, условия и формы взаимодействия участников и организаторов педагогического процесса.

Информатизация образования предполагает не только оснащение образовательных учреждений современной техникой, но и использование «при реализации образовательных программ» «различных образовательных технологий, в том числе дистанционных технологий, электронного обучения».

**Дистанционное обучение** – комплекс образовательных услуг, предоставляемых обучающимся по системе надомного образования с помощью специализированной информационно-образовательной среды, базирующейся на средствах обмена учебной информацией на расстоянии посредством компьютерной связи. В ходе учебного процесса проходит как общение преподавателя со студентом в режиме онлайн, так и выполнение учащимся заданий, присланных ему в электронном виде, с последующей отправкой результатов в центр дистанционного обучения.

Дистанционное обучение через Интернет стало неотъемлемой частью образования во всем мире. На сегодняшний день оно популярно во многих развитых странах Америки, Европы и Азии. Очевидно, что в XXI в. дистанционное обучение охватит весь мир. Российская образовательная система уже включилась в процесс апробирования этой формы обучения, но пока еще находится на этапе становления.

**Дистанционные технологии обучения** (образовательного процесса) представляют собой совокупность методов, средств обучения и администрирования учебных процедур, обеспечивающих проведение учебного процесса на расстоянии на основе использования современных информационных и телекоммуникационных технологий. Использование дистанционных технологий предполагает специальную организацию образовательного процесса, базирующуюся на принципе самостоятельного обучения. Среда обучения характеризуется тем, что учащиеся в основном, а часто и совсем, отдалены от преподавателя в пространстве и (или) во времени, в то же время они имеют возможность в любой момент поддерживать диалог с помощью средств телекоммуникации.

Сегодня мир все больше тяготеет к единому информационному пространству. Доступ к любой информации становится тем условием, которое, в конечном итоге, определяет успешное развитие как государства в целом, так и каждого человека в отдельности. ИКТ становятся средством координации учебного процесса, так как Интернет – это уникальное средство для широкого доступного распространения образовательного материала. Поскольку Интернет также является средством взаимодействия, его потенциал для преподавания и обучения существенен [1, с. 20-21]. Под электронным обучением понимается организация образовательной деятельности с применением «содержащейся в базах данных и используемой в образовательных программах информации и обеспечивающих ее обработку информационных технологий», а также обеспечение взаимодействия обучающихся и преподавателей с помощью ИКТ. Под дистанционными образовательными технологиями понимаются образовательные технологии, реализуемые «с применением информационно-телекоммуникационных сетей при опосредованном (на расстоянии) взаимодействии обучающихся и педагогических работников» [4, ст. 16]. Обучение на расстоянии привлекает внимание, как педагогов, так и обучаемых. Такое обучение может принимать различные формы в зависимости от организации и используемых технологий.

В наше время существует острая потребность в использовании дистанционных технологий в образовании, т.к. программа современного образования сложна и многогранна, и зачастую студентам не хватает времени, чтобы посещать какие-либо дополнительные секции, курсы, которые им действительно необходимы в их профессиональной деятельности или интересны. Каждый человек, наверное, мечтал быть в двух местах одновременно, и сейчас это становится возможным благодаря развитию ИКТ и быстрой глобализации образования. Таким образом, дистанционное обучение – новая, современная технология, которая позволяет сделать обучение более качественным и доступным. Это образование нового тысячелетия, теснейшим образом связанное с использованием компьютера как инструмента обучения и сети Интернет как образовательной среды.

К основным факторам, определяющим важность развития данной формы обучения, можно отнести:

- рост количества учащихся, желающих изучать тот или иной предмет программы, не являющийся для них профильным, в системе экстерната. Для предоставления учащимся такой возможности значительную помощь могли бы оказать дистанционные курсы по отдельным предметам с эпизодическими консультациями и контролем педагогов;
- необходимость такой формы обучения студентов с ограниченными возможностями здоровья и других категорий учащихся, не имеющих возможности обучаться в очной форме;
- нехватка квалифицированных учителей по ряду учебных предметов. Для таких студентов возможность обучаться в дистанционной форме под руководством опытного педагога была бы эффективным решением кадрового вопроса для многих регионов страны;
- необходимость в дистанционной форме обучения для студентов в период эпидемий, стихийных бедствий, когда нет возможности или опасно посещать учебное заведение;
- эффективность дистанционной формы обучения для системы профильного обучения. С ее помощью можно было бы организовать профильное обучение, что позволило бы учащимся лучше познакомиться с той областью знания, которую они выбрали для себя;
- возможность ликвидировать пробелы в знаниях или наоборот углубить свои знания в интересующих их областях.

Одной из образовательных платформ, предоставляющих сервисы, с помощью которых можно проводить учебные занятия, совещания, презентации, тренинги для групп от одного и до нескольких десятков пользователей одновременно, является Виртуальная академия (vAkademia). Не нужно никуда идти или ехать, достаточно только включить компьютер, установить «Виртуальную академию» (необходимое программное обеспечение), что совсем не сложно, а затем остаётся совсем

немного - выбрать интересующий курс и «прибыть» в назначенное «виртуальное» место к моменту начала занятий. Очень часто из-за внешних обстоятельств мы не успеваем присутствовать на той или иной программе, совещании и т.п., но и эта проблема решена в Виртуальной академии. Все курсы, семинарские занятия записываются, в любое время можно просмотреть курс от начала до конца, останавливая изучение курса, если это необходимо, что невозможно сделать при традиционной форме обучения. Стоит отметить, что есть возможность не только участвовать на занятиях в качестве обучаемого, но и в роли преподавателя. Можно разработать свой курс по определённой тематике и проводить занятия в режиме онлайн [2].

Чтобы подойти объективно к изучению достоинств и недостатков данной платформы дистанционного обучения, был проведен эксперимент с целью изучения внутренней структуры и функциональности Виртуальной Академии. Было установлено приложение vAcademia, выбрана аудитория «Бионика» и организован пробный урок по фонетике с группой студентов Института филологии, журналистики и межкультурной коммуникации Южного федерального университета. В ходе урока изучалась такая сложная тема, как фонетические аспекты в изучении иностранного языка, а именно: интонация (вопросительные и утвердительные предложения), мелодичность речи и возможные фонетические трудности, которые могут возникнуть при изучении иностранного языка. В результате эксперимента проявились как достоинства, так и недостатки рассматриваемой образовательной площадки. При этом с нашей точки зрения, Виртуальная академия вполне может использоваться в качестве платформы для организации дополнительного образования.

К достоинствам «Виртуальной академии» можно отнести:

- Индивидуальный темп обучения – темп изучения информации устанавливается самим учащимся в зависимости от его личных обстоятельств и возможностей. Благодаря записи каждого занятия, можно приостанавливать своё обучение на тот промежуток времени, на котором необходимо заострить особое внимание.

- Свобода и гибкость – учащийся может выбрать любой из представленных курсов обучения. Каждый урок, каждый курс имеет своё назначенное время, но если по каким-либо причинам не получается поучаствовать в том или ином курсе, есть возможность посетить его просто в роли слушателя.

- Доступность – эта площадка позволяет не ограничивать себя в образовательных потребностях, доступна каждому человеку, независимо от расовой принадлежности, пола, возраста и т.п.

- Мобильность – предоставляет возможность реализации обратной связи между преподавателем и обучаемым.

- Технологичность – использование в образовательном процессе новейших достижений информационных и телекоммуникационных технологий; теперь можно не только внимательно слушать лекции, а также участвовать в дискуссиях, высказывать свое мнение, приводить красочные примеры и многое другое.

- Равные возможности получения образования – каждый желающий может принимать участие как в посещении курса, так и проведении своего собственного занятия.

- Применение различных средств наглядности активизирует учащихся, возбуждает их внимание и тем самым помогает их развитию, способствует более прочному усвоению материала.

Но существуют и очевидные минусы сервиса:

- Отсутствие очного общения между обучающимся и преподавателем. Готовясь к проведению пробного урока по фонетике, мы спросили мнение преподавателей института по этому вопросу, которые отсутствие визуального контакта с обучающимся посчитали отрицательной характеристикой методики обучения.

- Как правило, обучающиеся ощущают недостаток практических занятий, т.к. в базе Виртуальной академии в основном представлены теоретические курсы или уроки. По-видимому, это связано с тем, что дистанционное образование находится сейчас на этапе становления, и проведение практических занятий в такой форме ещё не пользуется признанием, и поэтому на этой площадке большую часть занимают курсы лекций.

- Отсутствует постоянный контроль за обучающимися, который является мощным побудительным стимулом в традиционном образовании, когда преподаватель контролирует обучение каждого студента, наблюдает, чем он пользуется во время ответа, помогает и корректирует ответы [5].

- Низкое качество звука, которое препятствует изучению каких-либо фонетических аспектов речи, где наиболее важна четкость произносимых звуков.

В 2015 году появился новый образовательный проект «Национальная платформа открытого образования». Это – современная образовательная платформа, предлагающая онлайн-курсы по базовым дисциплинам, изучаемым в российских университетах. Стоит отметить, что все курсы, размещенные на Платформе, доступны бесплатно и без формальных требований к базовому уровню образования. Главным достоинством проекта является то, что теперь появилась возможность зачесть пройденный онлайн-курс при освоении образовательной программы бакалавриата или специалитета, в вузе предусмотрена уникальная возможность получения сертификатов. Получение сертификата возможно при условии прохождения контрольных мероприятий онлайн-курса с идентификацией личности обучающегося и контролем условий их прохождения [3]. Таким образом, дистанционное обучение – очень полезный и важный современный образовательный ресурс, позволяющий получать образование каждому человеку вне зависимости от возраста, пола, физического состояния. Существование такой технологии расширяет круг возможностей человека при получении образования. Такая разработка как Виртуальная Академия помогает разнообразить процесс получения образования, сделать его более интересным и развить познавательный интерес у обучающихся. Но, в то же время, стоит отметить, что такая образовательная площадка требует доработки, так как существуют значительные недостатки такой формы дистанционного образования, которые затрудняют процесс обучения. Но, в целом, данная разработка является хорошим дополнением к традиционной форме обучения, дающая обучающимся дополнительные возможности. Дистанционное обучение органически вписывается в систему непрерывного образования и отвечает принципу адаптивности, согласно которому никто не должен быть лишен возможности учиться по причине бедности, географической или временной изолированности, социальной незащищенности и невозможности посещать образовательные учреждения в силу физических недостатков. Таким образом, дистанционное обучение может быть хорошим вариантом, но, конечно, каждый для себя выбирает, что лучше для него.

*Список использованной литературы:*

- 1 Дендев Б. Информационные и коммуникативные технологии в образовании. – М.: ИИТО ЮНЕСКО, 2013. – С.320.
- 2 Образовательный виртуальный мир *Vacademia*. [Электронный ресурс]. – URL: <http://vacademia.com/wiki/doku.php/interfejs> (дата обращения: 18.04.2015).
- 3 Открытое образование [Электронный ресурс]. – URL: <http://npoed.ru/docs> (дата обращения: 26.09.2015).
- 4 Федеральный закон РФ "Об образовании в Российской Федерации" от 29 декабря 2012 г. №273-ФЗ. [Электронный ресурс]. <http://www.rg.ru/2012/12/30/obrazovanie-dok.html> (дата обращения: 18.04.2015).
- 5 Юткина Ю. Дистанционное образование: плюсы и минусы [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.distance-learning.ru/db/el/0DD78502474DC002C3256F5C002C1C68/doc.html> (дата обращения: 18.04.2015).

УДК 37.091

МРНТИ 3:811.111

*Nurzhakipova A.D.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>teacher of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU,  
Almaty, Kazakhstan*

**THE ROLE OF A FOREIGN LANGUAGE IN THE UPBRINGING THE YOUNGER GENERATION IN THE SPIRIT OF PATRIOTISM AND LOVE FOR THE MOTHERLAND**

*Abstract*

In the theses are considered: the issue of an education as a multifactorial process, the process of social; factor of the teacher's influence (external motivation) on increasing the motivation of students to study foreign languages; the issue of competence and competitiveness; the question of the correct use of Internet resources. The goal is to show the importance of the role of a foreign language in the upbringing and education of the younger generation in the spirit of patriotism and devotion to the Motherland.

**Keywords:** patriotism, education, youth, personality, consciousness, Internet resources.

*А.Д. Нуржакипова<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының оқытушысы,  
Алматы қ., Қазақстан*

## **ЖАС ҰРПАҚТЫ ОТАНСҮЙГІШТІК ПЕН ОТАНҒА ДЕГЕН СҮЙІСПЕНШІЛІК РУХЫНДА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ШЕТ ТІЛІНІҢ РӨЛІ**

*Аңдатпа*

Бұл жұмыста қарастырылады: көп факторлы процесс, әлеуметтік процесс ретінде білім беру мәселесі; оқытушының шетел тілдерін оқуға деген уәждемесін арттыруға ықпал ету факторы (сыртқы мотивация); құзыреттілік және бәсекеге қабілеттілік мәселесі; Интернет-ресурстарды дұрыс қолдану мәселесі. Мақсаты-өскелең ұрпақты отансүйгіштік пен Отанға деген адалдық рухында тәрбиелеу мен тәрбиелеудегі шет тілі рөлінің маңыздылығын көрсету.

**Түйін сөздер:** патриотизм, білім, жастар, тұлға, сана, интернет-ресурстары.

*Нуржакипова А.Д.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>преподаватель, Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,  
г. Алматы, Казахстан*

## **РОЛЬ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ В ДУХЕ ПАТРИОТИЗМА И ЛЮБВИ К РОДИНЕ**

*Аннотация*

В тезисах рассматривается: вопрос воспитания как многофакторного процесса, процесса социального; фактор воздействия преподавателя (внешняя мотивация) на повышение мотивации студентов к изучению иностранных языков; вопрос компетентности и конкурентоспособности; вопрос правильного применения Интернет ресурсов. Цель – показать значимость роли иностранного языка в воспитании и обучении молодого поколения в духе патриотизма и преданности к Родине.

**Ключевые слова:** патриотизм, воспитание, молодёжь, личность, сознание, интернет ресурсы.

*"Education is not only a school matter. The school gives only the keys to this education. Out-of-school education is the whole life! All the life a person should form himself".*

**Lunacharsky A.V.**

Youth is the past, the present and the future of any country.

The XXI of century is the age of the new generation, which will become the backbone of the young state. But education can not flourish without good upbringing. Education is an integral part of the upbringing. "What you sow, you will reap", says the folk wisdom.

Education is a complex, multifactorial process. Describing it, A.S. Makarenko wrote: "Education is a social process in the broadest sense. Educates everyone and everything: people, things, phenomena, but above all and most of all – are people. Among them, teachers are on the first place". "To educate a person intellectually without educating him morally means to grow a threat to a society", wrote Roosevelt T. If we properly educate the younger generation, it will strengthen our society and lead the country to a happy future [1].

What is needed for the upbringing of a highly moral, hard-working and intelligent citizen? First of all, the setting a correct example of parents and the closest environment are of great importance, because children better perceive actions and visual actions than words and orders. Secondly, this is a strong system of education. Teacher or lecturer – this is a person who should be worthy of respect, be able to entice the student, consider and reveal the potential of the child. After all, this is at school where they receive basic knowledge, and often the student's future path is determined from the school bench. And in the third place, the country should propagate a healthy lifestyle, patriotism and respect for one's own nation.

Children grown on these principles will grow up in strong and self-confident people. They will become worthy continuers of our traditions, will rise our country to a new level. Education has always been one of the most important parts of the state policy, as the future of the country depends on its quality. That is why it is constantly being improved. It is also necessary for schoolchildren to strive for progress. For this, there are

all possibilities. In particular, Internet is a great assistant to gain knowledge and widen outlooks, If , of course it is used in the right way, not only for playing games.. Although all children are very different, they are united by one thing - the desire to find their place in life [2].

The government creates all conditions for the education of the younger generation. But only conditions and incentives are not enough, you need diligence and zeal for learning from each of the students. For many students to seat at the textbooks seems boring. Modern children are surrounded by gadgets, games, the virtual world, but it did not appear by magic. Both mobile phones and computers are all created by people who have mastered scientific knowledge. Therefore, every schoolboy needs to think about what he wants to achieve in this life, what he will become in the future, what benefit he can bring to his Fatherland ... And only modern education can help them in this, which allows to believe that there is no limit to our opportunities. Nowadays in the world there is a competition in all spheres of activity, and education is no exception. Now it is very difficult to enter prestigious universities, there is a strict selection of entrants. This is due to the desire of people to have a high-paying job. And it can be obtained only by a specialist with high professional qualities, which are acquired during training at the university, and then improved in practice. Education has always been one of the most important parts of state policy, since the future of the country depends on its quality. Every modern person needs to have an education. Education gives the person the right to freely choose his future destiny. Of course, the fate of the child is strictly monitored by the eyes of parents and teachers who wish him only good.

I have been working in the field of education for many years. And the problem of upbringing and education has always been and is the most urgent issue. There are different students, and they all have different views on life, on education and upbringing. I am sure that not everyone understands the value of education and upbringing. Teachers of foreign languages have very important advantage – teaching, they can simultaneously bring up.

Foreign language is "omnivorous". The "omnivorousness" of the subject represents for this truly boundless possibilities. At the lesson of a foreign language, we can talk about the history of our country, nurturing a sense of patriotism, and about painting, developing a sense of beauty, discussing the heroes of classical works, choosing an example for emulation. It is the content side of learning, first of all, when we talk about the educational function of a teacher. The possession of a foreign language at all times was considered to be a sign of erudition, education and culture [2, 3]. The teacher constantly improves himself, is engaged in self-education and cultural development, wishing to keep pace with the times. This function of the teacher is not only teaching, but also educative, as it motivates students to autonomy, infects with professionalism and is an incentive to imitate. The teacher can give an opportunity for students to express themselves, for example, after watching films and performances, visits to theaters, museums, exhibitions, by telling about significant events in the region or the city, and telling about the festivals where they participated. The learners join to discuss with enthusiasm and ease and reveal themselves.

The teacher can create naturel environments. Enabling them to use all their acquired knowledge in not only a foreign language, but also in other subjects i.e. they acquire greater self-confidence, expressing their thoughts and views on this or that topic. The modern teacher can not imagine the learning process without the use of audio-visual and information technologies, without audio and video materials borrowed from the Internet, without presentations and illustrations projected on the screen or an interactive whiteboard with all the attached programs for use in each lesson, without language laboratories, distance learning systems [3].

I'd like to give a little description an integrated lesson-festival, devoted to the theme "Spiritual renewal", conducted together with teachers of Kazakh and Russian languages. The design method was used. First-year students of all specialties took part. They were previously given a lesson plan, selected the necessary material, created slides and prepared presentations in three languages - English, Kazakh and Russian, of their own. The students took up work with enthusiasm, they brought in the found materials, we - the teachers checked them, corrected and helped how to present all this correctly. The lesson was held at the highest level. All the first-year students of Kazakh and Russian departments were involved, they spoke in three languages - Russian, English and Kazakh. All were satisfied, and most importantly, the students themselves got a good impression. They believed in themselves, self-esteem grew, they were interested in learning languages, they gained a great interest of participating in such events, they received some positive emotions. Activities of this nature impart a sense of duty to the Motherland and their people, raise consciousness, educate the youth in the spirit of patriotism and love for the Motherland.

References:

1 Abramenkova V.V. Principles and criteria for the spiritual and moral development of a modern child in education: materials of the first annual international scientific and practical conference "Education and Teaching Children of Early Age". – М., 2011. – P.151-169.

МРНТИ 04.01

УДК 316

С.Қ. Елеусізова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>саясаттану және әлеуметтік-философиялық пәндер кафедрасы  
«Әлеуметтану» мамандығының 2-ші курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ

## ДЕНСАУЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ ШЕКТЕУЛІ ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ИНКЛЮЗИЯСЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

### Аңдатпа

Бұл мақала мүмкіндігі шектеулі адамдардың әлеуметтік инклюзиясы мәселесіне арналған. Онда инклюзивті білім беру мазмұнының анықтамасы, негізгі мәселелер және оларды шешу жолдары беріледі. Автор басқа балалармен бірлесіп оқыту үшін мүмкіндігі шектеулі балаларға жағдай жасау және іске асыру негізін анықтайтын инклюзивті оқытудың елімізде заңнамалық және нормативтік негіздерін қарастырады. Мәселенің мәні посткеңестік кеңістіктің көптеген елдерінде толыққанды инклюзивті оқытуды енгізу идеялары, инклюзивті білім беру мен оның принциптерін дұрыс түсінбеуінен жеткіліксіз іске асырылуда. Зерттеу жұмысы барысында анықталған қайшылықтар ғылыми жұмыстың тақырыбын өзекті және уақтылы етеді.

**Түйін сөздер:** инклюзия, инклюзивті білім беру, мүмкіндігі шектеулі балалар, инклюзивті білім беру принциптері, интеграция, білім алудың ерекше қажеттіліктері.

Елеусізова С.К.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>докторант 2 курса по специальности «Социология» кафедры политологии  
и социально-философских дисциплин, КазНПУ имени Абая

## ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ИНКЛЮЗИИ ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

### Аннотация

Настоящая статья посвящена проблеме социальной инклюзии лиц с ограниченными возможностями здоровья. В ней дается определение содержания инклюзивного образования, основные проблемы и пути их решения. Автор рассматривает законодательные и нормативные основы развития в стране инклюзивного обучения, которые определяют основу реализации и создания условий детям с ограниченными возможностями для совместного обучения с другими детьми. Сущность проблемы сводится к тому, что во многих странах постсоветского пространства идеи внедрения полноценного инклюзивного обучения недостаточно реализуются из-за неправильного понимания инклюзии и принципов инклюзивного образования. Выявленные в ходе исследовательской работы противоречия делают предмет научной работы актуальной и своевременной.

**Ключевые слова:** инклюзия, инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, принципы инклюзивного образования, интеграция, особые образовательные потребности.

Yelessizova S.K.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>doctoral student of the 2 course in the specialty «Sociology» of the department  
of political science and socio-philosophical disciplines, KazNPU named after Abay

## PROBLEMS OF SOCIAL INCLUSION OF PERSONS WITH DISABILITIES

### Abstract

This article is devoted to the problem of social inclusion of persons with disabilities. It defines the content of inclusive education, the main problems and ways to solve them. The author examines the legislative and



regulatory framework for the development of inclusive education in the country, which determine the basis for the implementation and creation of conditions for children with disabilities to study together with other children. The essence of the problem boils down to the fact that in many countries of the post-Soviet space the idea of implementing a full-fledged inclusive education is not sufficiently implemented due to a wrong understanding of the principles of inclusive education. The contradictions revealed in the course of research make the subject of scientific work relevant and timely.

**Keywords:** inclusion, inclusive education, children with disabilities, principles of inclusive education, integration, special educational needs.

Инклюзивті білім беру бұл барлық оқушылардың оқуға, мәдени қызметке және қоғам өміріне қатысуын кеңейту, сондай-ақ білім беру жүйесі шеңберінде әлеуметтік оқшауланудың ауқымын азайту және одан қалып қоюға жол бермеу арқылы, олардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған үдеріс. Бұл үдеріс мазмұнындағы, тәсіліндегі, құрылымындағы және стратегиясындағы өзгерістер мен түрлендіруге байланысты, ал оның айрықша ерекшелігі тиісті жас тобындағы барлық балаларды қамтитын жалпы тұжырымдамасы болып табылады және мемлекеттің барлық балалар үшін білім беруді қамтамасыз ету міндетін толыққанды атқаратындығына сенім білдіру (ЮНЕСКО, инклюзия жөніндегі басшылық: барлығына білім беруді қамтамасыз етуге қол жеткізу, 2005 ж.).

ЮНЕСКО Біріккен ұлттар ұйымының Білім, Ғылым және Мәдениет жөніндегі Ұйымы. Бұл ұйым әлеуметтік инклюзияны зерттеу мен енгізу бойынша жетекші мекеме болып табылады. Ұйымның әлем елдерінде таратқан құжаттары мен әдістемелік нұсқаулары, брошюлары арқасында көптеген мамандардың бұл алада кәсіби біліктілігі артып, мемлекеттік органдардың әлеуметтік инклюзия бойынша заңнамалық бастамаларына түрткі болуда. ЮНЕСКО барлық оқушылардың қатысуын шектейтін және жетістіктеріне кедергі келтіретін тосқауыл қоятын кедергілерді жоятын, әртүрлі қажеттіліктерді, қабілеттер мен ерекшеліктерді назарға алатын және оқу ортасындағы кемсітушіліктің барлық нысандарын жоятын инклюзивті білім беру жүйесін енгізуге ықпал етеді. 1999 жылдан бері әлемде қолға алынған шаралар арқасында жалпы орта біліммен қамтылмаған мүмкіндігі шектеулі балалар саны әлемде 2 есеге азайды. Алайда соған қарамастан жер шарында бұл үдеріс стагнациялық кезеңді басынан кешуде. ЮНЕСКО ұйымы халықаралық қауымдастықтың осы жолдағы күш-жігерін жандандыру үстінде.

Әлеуметтік инклюзия – жынысына, жасына, әлеуметтік мәртебесіне, білім берудің өмірлік мәнмәтініне, этникалық тиістілігіне қарамастан, адамдардың өмірдің барлық салаларына, шешімдер қабылдау процесіне толыққанды және белсенді қатысуын қамтамасыз ету мақсатында олардың тең мүмкіндіктеріне қол жеткізу үшін белгілі бір күш-жігерді талап ететін үдеріс.

Мәселенің мәні ТМД елдері шеңберінде және Қазақстан Республикасы аумағында мүдделі ұйымдардың күш-жігерін ЮНЕСКО басшылығымен бір бағытқа жұмылдыру. Зерттеу нәтижелері негізгі стратегиялық құжаттар мен отандық әдебиеттерді талдау, сондай-ақ эмпирикалық деректерді жинау арқылы алынды.

Әлемде әлеуметтік инклюзия мәселесін зерттеу кең жолға қойылған. Зерттеу әдістері мен бағыттарының әралуандығына қарамастан, түгел дерлік ғылыми-зерттеу жұмыстарын 2 бағытқа бөліп қарастыруға болады. Бұл мәселе бойынша ғылыми дискурстың (әдіснамалық тәсілдер мен теориялық тұжырымдамалар) және инклюзияның әр түрлі елдердегі ұйымдастырушылық-тәжірибелік негізіне терең талдау Фуряева Т.В. «Әлеуметтік инклюзия» атты кітабында ұсынылған.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулердегі әдіснамалық тәсілдерді талдау нәтижесінде инклюзия мәселесін еуропалық және ағылшын-американдық зерттеу өрісінде: экологиялық және философиялық бағыттың басымдылығын көрсетеді [1; 12 б.]. Білім беру болмысын жүйелі-экологиялық түсінудің негіздік сипаттамалары ретінде интегративтілік, аксиологиялық плюрализм, тұтастық, даму серпінділігі, автономдылық қарастырылады. Ал, интеграция мен инклюзияның іргелі әлеуметтік-философиялық принципі таңдау еркіндігінде. Ол білім беру туралы Мемлекеттік Заңда бекітілген және Білім беру саласындағы мемлекеттің әлеуметтік саясатының негізін қалаушы қағидатында іске асырылады.

Дүниежүзі тарихына үнілер болсақ, батыс елдері ДМШ (денсаулық мүмкіндігі) және мүгедектігі бар тұлғаларға білім беру ісінде алты тарихи кезеңді басынан кешірген екен [2; 8-9 бб.]:

№ п/п	Кезең атауы	Уақыт кезеңі	Кезең сипаттамасы
1	Жалпыға бірдей оқытудың пайда болуы	IV-VI ғғ.	Барлық бос азаматтар білім алуға қол жеткізуде. Мүгедектер қоғамда қорқыныш пен жек көрушілік тудыруда.
2	Жалпы білім беруді дамыту	VI-X ғғ.	Жалпы білім беруді дамыту. Қоғамда мүгедектерді қабылдау үдерісі жүріп жатыр. Оларды оқытудың алғашқы әрекеті.
3	Арнайы білім беру ісінің қалыптасуы	XI-XII ғғ.	Жоғары білімнің пайда болуы. Есту, көру қабілеті бұзылған, менталдық кемшіліктері бар адамдарға арнайы білім берудің пайда болуы.
4	Арнайы оқыту жүйесін дамыту	XVIII-XIX ғғ.	Арнайы білім беруді дамыту және ауытқулары бар адамдарды оқыту туралы алғашқы құқықтық актілердің пайда болуы.
5	Интеграцияланған білім беруді дамыту және инклюзияға көшу	XX ғғ.	Интеграцияланған білім беруді дамыту. Білім алуға қажеттілігі бар мүмкінділігі шектеулі адамдар контингентін кеңейту. Инклюзивті білім беруге көшу.
6	Инклюзивті білім беруді дамыту	XXI ғғ.	Инклюзивті білім беруді, оның ішінде электрондық және қашықтықтан оқытуды қолдану арқылы дамыту.

Ал біздің тәуелсіз елімізде инклюзивті білім беру ісінің қалыптасуының өз тарихы бар. Ол кезең ең алдымен Қазақстанда инклюзивті білім берудің заңнамалық және нормативтік негізін қалыптастырудан басталады. Олардың қатарында:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 20 желтоқсандағы №557 Бұйрығы.

2. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы.

3. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы №345 Заңы.

4. Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 Заңы.

5. Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 13 сәуірдегі №39 Заңы.

6. Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы №114-IV Заңы.

7. Қазақстан Республикасында Білім беру мен ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

8. «Арнайы білім беру ұйымдары түрлерінің қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 14 ақпандағы №66 бұйрығы.

9. «Білім беру ұйымдарына қойылатын санитарлық-эпидемиялық талаптар» Санитарлық талаптар ҚР Ұлттық экономика министрлігінің 2014 жылғы 29 желтоқсанда №179 бұйрығы (Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде 2015 жылғы 17 ақпанда №10275 болып тіркелді).

10. «Мүгедектердің өмір сапасын жақсарту жөніндегі ұлттық жоспар» ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 16 қаңтардағы №64 Қаулысы.

11. «Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты.

Сонымен қатар, мемлекеттік мекемелер мамандары өз жұмысында келесі Халықаралық құжаттарды басшылыққа алады: «Адам құқықтары жөніндегі декларация» (1948 ж.), «Бала құқықтары туралы конвенция» (1989 ж.), «Жалпыға бір білім беру туралы дүниежүзілік декларация» (1990 ж.), «Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің стандартты ережелері» (1993 ж.), Ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалардың білім беру саласындағы ұстанымдары, саясаты және практикалық қызметі туралы саламандық декларация (1994 ж.), Дакар іс-қимыл шеңбері (Білім беру мәселесі бойынша, 2000 ж.), «Мүгедектердің құқықтары туралы конвенция» (2006 ж.), «Балалардың өмір сүруі, қорғанысы мен дамуын қамтамасыз ету туралы дүниежүзілік декларация» (1990 ж.).

ЭБДҰ-ның білім беру саласындағы ұлттық саясатына шолу «Қазақстан, Қырғыз Республикасы және Тәжікстан-2009: ерекше қажеттіліктері мен мүмкіндіктері шектеулі білім алушылар» - Қазақстандағы инклюзивті білім беру мәселелеріне арналған ең ірі зерттеулердің бірі болып табылады. Онда ЕБҚ-і бар балаларға арналған саясатты, сондай-ақ инклюзивті білім беру жүйесін

құруды қамтамасыз ететін факторларды талдау ұсынылған. Еліміз аумағында жүргізіліп жатқан зерттеулер халықаралық тәжірибелерге сүйеніп, қолға алынуы тиіс.

Инклюзия түсінігі біздің елімізде көбінесе мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытумен ғана байланыстырылады. Расында ол өте кең ұғым. Бұл ұғым оқыту үдерісінде ғана емес, жалпы әлеуметтендіру үдерісінде қиыншылыққа кездескен ерекше балаларды, мигрант-балаларды, дарынды балаларды және жас спортшыларды біріктіреді. Ал бұл мәселе тек қана көмекке мұқтаж адамдарға ғана қатысты емес, ол бүкіл қоғамның көңіл аударарлық мәселесі. Өйткені, өкінішке орай мұғалімдер мен оқытушылар инклюзия идеясын іске асыру кезінде екі жақтың ата-аналарының қарсылығына тап болуда. Біріншілері, ерекше балаларды тәрбиелеп жатырмыз деген жалаумен, білім беру мекемесіне үлкен талаптар қойған болса, екіншілері өз балаларының бір сыныпта денсаулығында ақауы бар балалармен оқығандығын қаламайды. Бұл әрине тығырыққа тірер жол. Ол жолдан біз мемлекет, қоғам, ата-ана ретінде бас тартуымыз қажет. Біз барлығына ортақ инклюзивтік білім беру ортасын құру және оқытуды ұйымдастыру үдерісіне дұрыс көзқараспен қарау қажеттігін түсінуіміз керек. Ал ол үшін біз және қоғам үшін маңызды болып табылатын міндетті шешудің нақты мысалдары қажет. Денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалардың қарапайым балалармен, сондай-ақ ата-аналар мен педагогтардың бір мақсатты идеяларын біріктіру жолдарын қисынға келтіру әлеуметтік инклюзияның мәні. Барлығына қолжетімді білім беру үдерісін сауатты ұйымдастыруға мүмкіндік беретін үздік тәжірибелер мен әдістемелерді іздеу және енгізу мемлекеттік баяндамалардың, халықаралық ұйымдар мен ғылыми институттардың есептерінің пәніне айналуы тиіс. Сол кезде ғана нақты нәтижелер көрініс табады.

Елімізде 0-ден 18 жасқа дейінгі ЕБҚ-і бар балалар саны 144 783 баланы немесе барлық балалар мен жасөспірімдер санының 2,65%-ын құрауда [3; 15 б.]. Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы 2006 жылғы 13 желтоқсанда Нью-Йорк қаласында қабылдаған және 2008 жылғы 11 желтоқсанда Қазақстан Республикасы ратификациялаған «Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияның» 3 бабының соңғы «h» тармағында:

«.....мүгедек балалардың даму қабілеттерін құрметтеу және мүгедек балалардың өз жеке қасиетін сақтау құқықтарын құрметтеу осы Конвенцияның қағидаттары болып табылады», делінген [4].

Мамандардың пайымдауынша шер шарында тұратын әрбір жетінші адам мүгедек болып табылады, ал олардың 93 миллионы балалар. Бұл балалар білім алу үдерісінде келеңсіз жағдайларға тап болуда. Ал азаматтық қоғамның басты принциптерінің бірі – заң үстемдігі. Оған сәйкес барлық адамдар жер шарында – тең. Мемлекет әрбір баланың сапалы білім алу құқығын тең дәрежеде іске асыруы және қоғамның, еңбек ұжымының және қоршаған ортасының өміріне қатысуға тең мүмкіндіктері болуы үшін шаралар қабылдауы тиіс.

Барлық балалар айырмашылықтарына қарамастан бірге білім алуы керек. Мектептер мен оқу орындары академиялық тұрғыдан тиімді ғана емес, сондай-ақ мейірімді, қауіпсіз, таза болуы керек. Мемлекеттің білім беру саясаты мен тәжірибесін адам құқығына негізделген тәсілдерді бейнелейтін және әрбір оқушының бірегейлігін мойындайтын жүйе ретінде жүргізу қажет. Бұдан басқа, жеке тұлғаларға да, қоғамға да, кемсітушілікке ұшыраған балалардың құқықтары үшін күресте қолдау көрсету қажет.

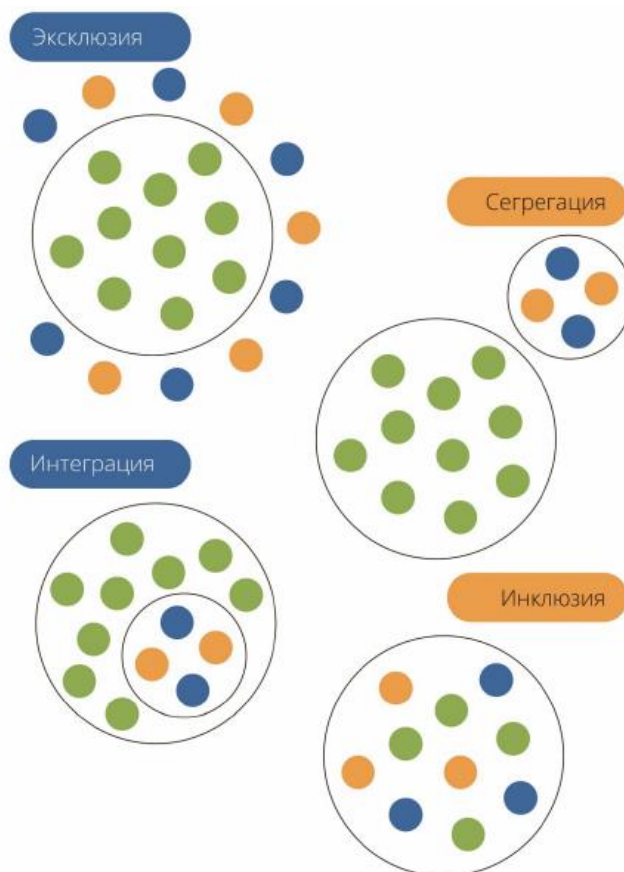
Нақты іс-әрекетте баланың жеке тұлғалық қасиеттерінің дамуы – өзіне (субъектіге), табиғатқа (объектіге), – адамдарға (әлеуметтік ортаға) қатысты үш бағытта дамып, көрініс береді [5; 84]. Қазақстанда инклюзивті білім беру мәселелерін шешудің жолдарының бірі ол - ата-аналармен және мұғалімдермен бірлесіп оқыту мәселелері бойынша семинарлар мен тренингтер өткізу. Бұл жерде білім беру тәсілдемелерінің ара жігін ажыратып алған дұрыс. Мәселен, арнайы білім беру ерекше балалармен жұмысты қамтиды. Кіріктірілген білім беру оңалту және бейімдеу арқылы ерекше баланы әдеттегі білім беру жүйесіне бейімдейді. Ал, инклюзивті білім беру, баланы өзіндей қабылдап, жүйені оған бейімдейді (№1 қосымшаны қараңыз). Сонымен қатар, инклюзивті білім беру саласында қызмет етіп жатқан мамандардың ғылыми тұжырымдарымен танысып, осы мәселенің шешілуі үшін қолға алыну қажет міндеттер тізбегін даярладық:

- ерекше білім алу қажеттіліктері бар (мүмкіндіктері шектеулі) балаларды оқытудың жеке дамыту бағдарламаларын құрастыру және әзірлеу;
- ғылыми-зерттеу бөлімдері құрастырған инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу;
- білім беру ұйымдарының педагогтарына әдістемелік көмек көрсету;
- ерекше білім алу қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеу және күту мәселелері бойынша ата-аналарға кеңес беру және оқыту;

– ерекше білім алу қажеттіліктері бар қабылдау үшін оқу орындарының материалдық мүмкіндіктерін қалыптастыру және т.с.с.

Ал ерекше баланың жек тұлғасына қатысты мынадай ұстанымдарды басшылыққа алу қажет деп санаймыз:

- ерікті (волонтер) балаларды осы шараға көптеп тарту;
- бақылау жұмысы уақытында көбірек уақыт беру;
- баланың жеке өз жетістіктерін басқа балалармен салыстырмай бағалау;
- баладан ыңғайлы нысанда жауапты қабылдау (жазбаша немесе ауызша) және т.с.с.



Сурет-1. Инклюзияның интеграция, сегрегация және эксклюзиядан айырмашылығы  
Э.Фейерер

Біз жүргізген талдаудың нәтижелері елімізде инклюзивті білім беруді енгізудің негізгі мәселелері туралы кейбір жеке қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

1. Инклюзивті білім беру моделі бойынша жұмыс істейтін педагог кадрлардың дайындығының (кәсіби, психологиялық және әдістемелік) жеткіліксіздігі.

2. Инклюзивті оқытуды реттейтін нормативтік құжаттардың болмауы. Инклюзивті білім берудің құқықтық негізі мүгедек балаларға білім беру саласындағы халықаралық нормалар анықталған құжаттар болып табылады.

3. Дамуында ақауы бар балаларға қатысты теріс әлеуметтік ұстанымдар, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балаларды қабылдауға қоғамның дайын болмауы.

4. Инклюзивті білім беру мекемелерін жеткіліксіз қаржыландыру.

5. Мектепте денсаулық мүмкіндігі шектеулі балаларды медициналық-психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік қолдау жүйесінің болмауы.

Осы кемшіліктердің орнын толтыру мақсатында, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 01 маусымдағы №348 бұйрығымен бекітілген «Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдерін» іске асырудың 3-ші кезеңі 2018-2020 жылдарға жоспарланған (Тұжырымдаманың 1-ші кезеңі 2014-2015 жж., 2-ші кезеңі 2016-2017 жж. іске асырылды):

– барлық мектепке дейінгі және орта білім беру ұйымдарында инклюзивті білім берудің ұлттық модельдерін кешенді ендіру;

– инклюзивті білім беру бағдарламаларын техникалық және кәсіби, жоғары білім беру деңгейлерінде жүзеге асыру;

– алдағы уақытта жұмыспен қамтылуын ескере отырып мүмкіндіктері шектеулі адамдардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау жүйесін ендіру [6; 13 б.].

Елімізде инклюзивті білім беру ісін дамыту мемлекеттік органдар назарында. 2018 жылы бакалавриат бойынша дефектолог-мұғалімдерді оқытуға 400 грант, магистратураға – 100 грант, докторантураға – 30 грант бөлінді. Сонымен қатар, білім министрлігі тарапынан оқу-әдістемелік, бейімделген бағдарламаларды әзірлеу жұмыстары, оқу орындарының материалдық-техникалық және оқу-әдістемелік қамтамасыз етілуін қадағалау кеңінен қолға алынууда.

Ендігі жерде Қазақстан Республикасында инклюзивті білім арудың ұтымды жақтарына тоқтала кетейік:

– ЕҚЖ-і бар оқушылар қарым-қатынас дағдысы жоғары балалармен өзара әрекет ете отырып, болашақта олардың мінез-құлықтары мен дағдыларын жиі имитациялайды, оларға еліктейді.

– ЕҚЖ-і жоқ балалар ЕҚЖ-і бар балаларға қатысты түсінігі мол және мейірімді болуға үйренеді.

– ЕҚЖ-і жоқ балалар ЕҚЖ-і бар балалармен бірге оқитын оқушылар әдебиет және математика бойынша жоғары нәтижелерге жетеді.

– ЕҚЖ-і бар балаларды жаппай білім беру ортасына қосу олардың сыныптастарының денсаулығына зиян келтірместен үлгеріміне оң немесе бейтарап әсер етті.

– Инклюзивтік мектеп ортасында білім алған ЕҚЖ-і бар балалардың шеттетілген (сегрегированный) құрдастарымен салыстырғанда мектеп тәмамдағаннан кейін табысты өмірі бар, өйткені олар білім берудің, жұмысқа орналастырудың және тәуелсіз өмірдің негізгі салалары контекстінде маңызды әлеуметтік дағдыларға ие.

– Инклюзивті білім алушы ЕҚЖ-і бар мектеп оқушылары колледж немесе ЖОО-да оқу мүмкіндігі екі есе көп [3; 17 б.].

Қорытындылай келе инклюзивті білім беру ғана емес, жалпы білім беру жүйесі негізге алатын сегіз қағидатты назарларыңызға ұсынуды жөн көрдім:

– адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес;

– әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті;

– әрбір адам қарым-қатынас жасауға және өз пікірін тыңдатуға құқылы;

– әралуандық адам өмірінің барлық жақтарын күшейтеді;

– шынайы білім тек нақты өзара қарым-қатынас контекстінде жүзеге асырылуы мүмкін;

– барлық адамдар құрдастарының қолдауы мен достығына мұқтаж;

– барлық білім алушылар үшін прогресс - мүмкін емес нәрселерде емес, керісінше қолынан іске асыруға келетін істерде;

– барлық адамдар бір-біріне мұқтаж [7; 78-79 бб.].

#### *Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

1 Фуряева Т.В. Социальная инклюзия: учеб. пособие для бакалавриата и магистратуры // 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 189 с.

2 Михальчи Е.В. Инклюзивное образование: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. – 177 с.

3 Ногайбаева Г. Рамка мониторинга инклюзивного образования в Республике Казахстан // Г.Ногайбаева, С.Жумажанова, Е.Коротких. – Астана: АО ИАЦ, 2017. – 185 с.

4 Мүмкіншілігі шектеулі адамдардың (мүгедектер) құқықтары туралы конвенция // Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясы 2006 жыл 13 желтоқсан (Нью-Йорк).

[https://convention.enbek.gov.kz/sites/default/files/Convention\\_kz.pdf](https://convention.enbek.gov.kz/sites/default/files/Convention_kz.pdf)

5 Сабитова Ш.А., Шолтай С.Ш. Студенттердің тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудың жолдары // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы, №1-2(56-57), 2019 ж.

6 Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 13 б.

7 Михальченко К.А. Инклюзивное образование – проблемы и пути решения // Теория и практика образования в современном мире: материалы Междунар. науч. конф. – СПб.: Реноме, 2012. – С.77-79. – URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/21/1802/>

**ШЕТЕЛДІК ҒАЛЫМДАРДЫҢ МАҚАЛАЛАРЫ**  
**ПУБЛИКАЦИИ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ**  
**PUBLICATIONS OF FOREIGN SCIENTISTS**

УДК 32.001.12  
МРНТИ 11.01.11

*A.Tankibayeva<sup>1</sup>, Jeong Won Bourdais Park<sup>2</sup>*

*<sup>1</sup>Ph.D., Assistant Professor, KIMEP University, Almaty, Kazakhstan*

*<sup>2</sup>Ph.D., Associate Professor, KIMEP University, South Korea*

**UNDERSTANDING THE WATER-ENERGY-FOOD NEXUS  
FOR SUSTAINABLE WATER GOVERNANCE**

*Abstract*

The article introduces the concept of the Water-Energy-Food nexus to analyze its potential to inform the sustainable water governance. Two cases are analyzed with respect to the integrative cross-sectoral approach of the WEF nexus; followed by the assessment of the policy tasks in transforming the WEF nexus concept into an actionable policy framework.

**Keywords:** WEF nexus, water governance, sustainable development, case studies.

*А.Танкибаева<sup>1</sup>, Джон Вон Бурдэ Парк<sup>2</sup>*

*<sup>1</sup>ф.э.д., ассистент-профессор, КИМЭП Университеті, Алматы, Қазақстан*

*<sup>2</sup>ф.э.д., доцент, КИМЭП Университеті, Оңтүстік Корея*

**СУ РЕСУРСТАРЫН ОРНЫҚТЫ БАСҚАРУ ҮШІН  
СУ-ЭНЕРГЕТИКА-АЗЫҚТЫҚ БІРЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ**

*Аңдатпа*

Мақалада Нексус – су ресурстарын, энергетиканы және азық-түлікті басқару бойынша сектораралық тәсіл тұжырымдамасы берілген. Екі кейс стади мысалында мақала су ресурстарын тұрақты басқаруға қол жеткізу үшін нексустың әлеуетін талдайды.

**Түйін сөздер:** WEF nexus әдісі, су ресурстарын басқару, тұрақты даму, кейс-стади.

*Танкибаева А.<sup>1</sup>, Джон Вон Бурдэ Парк<sup>2</sup>*

*<sup>1</sup>д.ф.н., Факультет социальных наук, ассистент-профессор, Университет КИМЭП*

*<sup>2</sup>д.ф.н., Факультет социальных наук, доцент, Университет КИМЭП, Южная Корея*

**ПОНИМАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ ВОДОЙ,  
ЭНЕРГИЕЙ И ПРОДОВОЛЬСТВИЕМ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО  
УПРАВЛЕНИЯ ВОДНЫМИ РЕСУРСАМИ**

*Аннотация*

В статье представлена концепция Нексус – межсекторальный подход по управлению водными ресурсами, энергетикой и продовольствием. На примере двух кейс стади статья анализирует потенциал нексуса для достижения устойчивого управления водными ресурсами.

**Ключевые слова:** подход нексус ВЭП, управление водными ресурсами, устойчивое развитие, кейс-стади.

## **Introduction.**

Water is indispensable for a human living, socio-economic development and peace. According to UN Water (2019) demand for water will increase up to 20-30% above current level, driven by socio-economic development, population growth and climate change. In 2015, UN member-countries committed to pursuing global sustainable development goals, of which the efficient and equitable water uses had been set as one of the top priorities. Progress to date makes it apparent that achieving sustainable water use requires essential transformation of production and consumption patterns, which too calls for corresponding change in people's mindset and water governance. Weitz et al (2014), Nilson et al (2016) pinpoint that sustainability efforts are to be carried out synergistically with the special account for possible effects of an action taken on one issue on the others. In August 2015 in Bonn, Germany, the 'Sustainable Development Goals: A Water Perspective' conference by Water Future convened hundreds of leading scientists, policy makers, and other stakeholders to analyze interlinkage of water issues across industrial, agricultural, urban and domestic, health, and energy sectors. Furthermore, complexity in aligning specifics of local and national contexts, including needs of households and communities, - and global sustainability targets was recognized (Bhaduri et al, 2015). This article introduces nexus as an integrate/d approach to deliver sustainable development agenda by leveraging trade-offs and maximizing synergies.

## **The Water-Energy-Food nexus.**

Although the concept of sustainable development has always relied on integrated view on human interactions with planet, the nexus as a framework for actions has gained attention after another Bonn conference in 2011 specifically dedicated to the water, energy and food security nexus. The conceptual discourse on intersections of water, energy and agriculture had noticeably gained momentum in the early 1980s. WEF nexus conceptualization and implementation evolve with growing rigour and intensity, yet untapped research areas evolve too. Known as Water-Energy-Food (WEF) nexus, the framework aims to integrate engineering, economic, environmental, political and social knowledge in order to help develop coherent cross-sectoral efforts.

Kurian (2017), Ringler et al (2013) note that the nexus approach, being an important extension and improvement of the Integrated Water Resource Management (Agenda 21, Rio World Summit, 1992) - considers administrative boundaries of a basin and transboundary nature of many watercourses. Both approaches emphasize the role of actors and their rationales, institutional capacities and adoption of technological innovations. Both approaches develop on the premise that environmental sustainability and human security are deeply intertwined. According to UNSGAB<sup>1</sup> however, while IWRM is explicitly water-centric, nexus allows to tailor varied cross-sectoral and institutional configurations depending on the specifics of an issue to be addressed. Nexus approach aim to facilitate more intensive dialogue among stakeholders across multiple sectors, rather than stakeholders within mainly the water sector. In this way, the nexus dialogue is seen as a remedy from a silo-thinking: it facilitates intersectoral or cross-sectoral governance processes where a) the effects of sectoral policies are checked and evaluated against each other; b) cross-sectoral policies, including shared financing and risk-sharing, take place.

Bazilian et al (2011), Hague (2010) strongly emphasized that despite of nexus flexibility, any chosen configuration shall not impose adverse effects on any of its dimension. Varis and Keskinen (2018) draw attention that WEF nexus is essential to human security in its entirety, and prevent researchers from conceptualizing nexus solely from resource management perspective. Keskinen et al (2016) asserts that a well-thought nexus approach has to be analyzed as a system of societal values, coupled with the analyses of normative and regulatory frameworks, policies, and concrete instances from the biophysical and social world. Kurian (2017) resonates that scientific inquiry on WEF nexus is to produce more holistic evidence base, containing answers as for the governance dimension, normative and institutional terms, nexus implementation and tools that will enable results of multidisciplinary scientific research into practical knowledge.

## **Aral Sea Basin**

The Aral Sea (endorheic lake) is located in the northern desert part of the Central Asian countries of Uzbekistan and Kazakhstan. The Aral Sea basin is mainly formed by the basins of two large rivers: the Amu Darya and the Syr Darya. Both rivers are transboundary, whereas the Aral Sea basin contains territories of the countries Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan, Kazakhstan, Turkmenistan and Afghanistan. The Amu

---

<sup>1</sup> UNSGAB - United Nations General Secretary's Advisory Board; policy paper "The Nexus Approach vs IWRM - Gaining Conceptual Clarity", 2014, <https://www.water-energy-food.org/news/nexus-concept-the-nexus-approach-vs-iwrm-gaining-conceptual-clarity/>

Darya originating in Tajikistan and Afghanistan runs in Turkmenistan and Uzbekistan into Southern Aral Sea. The Syr Darya originates in Tien Shan mountains into Aral Sea through upstream countries Kyrgyzstan and Tajikistan and downstream countries Uzbekistan and Kazakhstan. The demand for water, energy and land varies greatly across countries, as well as the strategic importance of each resource for socio-economic development of a country. Water abundant Kyrgyzstan and Tajikistan lack energy, whereas energy abundant downstream countries rely on the agricultural uses of water. One peculiarity of the Aral Sea Basin is that, in fact, some sort of the nexus had been established at times when now-sovereign independent states were parts of the USSR (Pohl et al, 2017). Based on centrally planned quotas, upstream countries stored and release water to downstream during irrigation period in exchange of energy during winters. In 1991-1992, the newly independent states started devising own national development plans and own international agendas. The water-energy trade-off scheme remained in place, although does not deem satisfactory in light of each country priorities. A specific condition has been inherited that require solution simultaneously at national and interstate level: The scheme involved construction of the very extensive and costly infrastructure, which is also too vital to abandon: more than 80 constructed water reservoirs and more than 45 hydro-energy stations of various calibres. According Horsman (2008) by 2008, more than 90 percent of the Aral Sea agricultural crops were cultivated on irrigated land, which put in place a very extensive network of irrigation channels. Another peculiarity of the Aral Sea Basin relates to the desiccation of the Aral Sea and its adverse socio-environmental effects. As a result of intensive irrigation starting 1960s, the sea shrunk by two thirds in volume and surface are in less than 60 years (Kosarev and Kostianov, 2010). The measures taken by the countries in order to mitigate the desiccation effects and restore the socio-environmental well-being in the region comprise third peculiarity for the nexus in the Aral Sea basin. In 1993, Presidents of Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan and Turkmenistan established a transnational governance structure - the International Fund for Saving the Aral Sea (IFAS). With an executive direction in each country and a rotating chairmanship, the IFAS has become a collaborative platformed institution with quite a unique structure and mandate. IFAS's structures are responsible for funding and operating the development programs, seeking and supporting the work of international and national donors, facilitating research and capacity development of water and cross-sectoral actors, invigorating the national and regional dialogue on matters related to the Aral Sea basin. IFAS had been mandated by the states, to facilitate three umbrella Aral Sea Basin regional development programs ASBP 1, 2, 3 and starting respectively in 1994, 1997 and 2010. The range of goals vary from technical modernization, socio-economic development, environmental protection and institutional reform. In 2008 the IFAS received an observer status in the UN. Overall, programs involved hundreds of participating institutions, vast investments and multi-partner projects.

### **Mekong River Basin.**

Geographically, the 4,800 kilometres-long Mekong River interlinks major East and Southeast Asian countries including China (20%) and several ASEAN member countries, namely Myanmar (3%), Laos (25%), Thailand (20%), Cambodia (19%), and Vietnam (8%), with its basin encompassing an area of 795,000 square kilometres (Kinna and Alistar, 2019). Hydrologically, the River is divided into two sub-basins: the Upper Mekong Basin (UMRB) (China and Myanmar) and the Lower Mekong Basin (LMRB) consisting of three quarters of its lowland catchment area across

Laos, Thailand, Cambodia, and Vietnam.<sup>2</sup> About 60 million people rely upon water resources from the Mekong River for fresh water, fisheries, and agricultural lands (Contreras, 2007). The Mekong River basin does not experience water scarcity, but is subject to high dependency of large number of livelihoods on the river. Since 1990s extensive and intensive urbanization, population growth, agriculture and hydro-energy infrastructure development induced relative stress on food and livelihood security. According to Winemiller et al. as of 2016 there were 371 dams in operation or under construction, while another 98 were proposed. Hydrological peculiarity of the Mekong River are seasonal flow fluctuations, which also affect organization of socio-economic ecosystems in the basin. Lower Mekong basin areas especially depend on annual floods which ensure influx of the fish for nutrition and moisture and sediments for the rice farming. Under normal conditions farming result in one crop per year, whereas local infrastructure for flood storage and water control have been attempted since the 1960s.

The socio-economic peculiarities of the basin are conditioned by the high extent and dynamism of the interconnectivity across the countries (Contreras, 2007; Smajgl and Ward, 2013). Inter-flows of people,

---

<sup>2</sup> The UMRB and LMRB are divided into six geomorphic zones: the Lancang River Basin (UMRB in China), the Northern Highlands, the Korat-Sakon Plateau, the Eastern Highlands, the Southern Uplands and the



resources and capital are driven by the geographical specialties of the resource endowments, rate of urbanization, industrialization and population growth. The developmental and security priorities of each country in the area play a role too. Smajgl and Ward (2013) observe that increasingly the investments into water, energy and food sector development are carried out in the form of foreign direct investment by both state and private entities of the basin countries. According to Middleton et al (2009) China, Thailand and Vietnam have become active investors to the neighboring basin countries. Last, the peculiarity can be observed in terms of complex dynamism of the basin water governance - despite internal (civil wars) and interstate political tensions, the lower basin countries formed coordinating interstate governance body. It, after a series of transformations, now operates as the Mekong River commission. The history of attempts to an integrated basin development approach can be traced to joint declarations of four lower basin states in 1957, 1975, following periods of stagnation and amplification of the cooperation in the post-Cold War era, around 1990s. Despite undertaking active basin development in multiple sectors, the Upper Mekong basin states are neither members of the Mekong Agreement nor the Mekong River Commission. In 1996 China and Myanmar involved in exchange of information and discussion of joint basin development plan by becoming official 'dialogue partners'<sup>3</sup>. Today, a clear trend is that the main stakeholders of Mekong River Basin have agreed to shift their focus of management and cooperation to multidimensional aspects, such as navigation rights, pollution control, agricultural water use (e.g. irrigation), sustainable dam construction for equitable hydro-power use, climate adaptation (e.g. flood control), sustainable fisheries, and tourism.

#### **Implications for water governance: from concept to implementation.**

We define water governance as establishment of policies and their implementation, entailing certain decision-making, regulating and operating frameworks to capacitate governing processes. This section draws implications from the analysis of two cases in order to understand the maturity of the WEF-nexus as a policy framework. The section also aims to synthesize what needs to be addressed to bring nexus out of conceptual realm to a set of unambiguous policy guidelines.

In the first place, the WEF solutions would have to be contextualized to reflect the peculiarity of the socio-environmental system where the nexus policies intend to be applied. It is at this point, where the WEF nexus induce an elaborate, and might be a fresh, thinking about defining the scale - not only the scope - of the issue to be fixed by the nexus. Two cases were illustrative about existence of interdependencies between national and international courses of actions, with possibility of contradicting needs across a locality, national, regional, etc. scales. The WEF-nexus approach to policy formulation in the first place should answer questions 'Who does what and why?' and then develop policy instruments to anticipate and conciliate potentially transverse objectives toward benefit of all. The coherence across scales is especially important in lieu that water issues directly affect human and environmental security, and besides that, are capital intensive. Second, scoping the WEF-nexus, is another policy task, that needs careful consideration. Endo et al (2017) prevent from making 'nexus' a buzz word with no effective method of identifying and assessing of cross-sectoral interlinkages. Lessons from the case studies suggest that WEF nexus demands highly robust methodology and that any effective nexus based policy will have robust and interdisciplinary knowledge bases. Sustainable Development goals can serve some guidance, especially in assessing the environmental sustainability, socio-economic equity and effects on peace. The solid foundations for a nexus policy shall be derived from social science research, which too have to adopt more integrated approach and overcome disciplinary boundaries when needed.

#### **Conclusion.**

The Water-Energy-Nexus is a developing concept, which has yet to find a consistent and effective guidance for the sustainable development. The analyses of cases confirmed that the WEF nexus approach induce comprehensive view on the existing sustainability issues in Aral Sea basin and Mekong River basin. Implementation of the nexus will require a willingness to collaborate at national and international level and a rigorous policy framework.

#### *References:*

- 1 *Bazilian M., Rogner H., Howells M., Hermann S., Arent D., Gielen D., Yumkella K.K. (2011). Considering the energy, water and food nexus: Towards an integrated modelling approach. Energy Policy, 39(12), pp.7896-7906.*
- 2 *Bearden, B. L. (2010). The legal regime of the Mekong River: a look back and some proposals for the way ahead. Water Policy 12: 798-821, pp.799-800. Quoted in Snidvongs & Teng, 2006.*

<sup>3</sup> Mekong Legal Basis <http://www.internationalwatersgovernance.com/mekong.html>

- 3 Bhaduri, A., Bogardi, J., Siddiqi, A., Voigt, H., Vörösmarty, C., Pahl-Wostl, C., Osuna, V.R. (2016). *Achieving Sustainable Development Goals from a Water Perspective*. Available at <https://doi.org/10.3389/fenvs.2016.00064>.
- 4 CAWaterInfo. (2011). *The Aral Sea Basin*. Available at [http://www.cawater-info.net/aral/index\\_e.htm](http://www.cawater-info.net/aral/index_e.htm).
- 5 Contreras, A. (2007). *Synthesis: discourse, power and knowledge*. In *Democratizing water governance in the Mekong Region*, ed. L.Lebel, J.Dore, R.Daniel, and Y.S. Koma, 227-236. Chiang Mai: Mekong Presss.
- 6 Endo, A., Tsurita, I., Burnett, K., & Orenco, P.M. (2017). *A review of the current state of research on the water, energy, and food nexus*. *J.Hydrol. Reg. Stud.* 11, 20-30.
- 7 NA (2010) *The Diplomacy of Climate Change, Presented to the Council on Foreign Relations in New York in 2010*.
- 8 Horsman, S. (2008). *Afghanistan and transboundary water management on the Amu Darya: a political history*. Available at <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.590.7807&rep=rep1&type=pdf>.
- 9 Keskinen, M., Guillaume, J.H.A., Kattelus, M., Porkka, M., Räsänen, T.A., & Varis, O. *The Water-Energy-Food Nexus and the Transboundary Context: Insights from Large Asian Rivers*. *Water*, 8, p.193.
- 10 Kinna, R., & Rieu-Clarke, A. (2017). *The Governance Regime of the Mekong River Basin Can the Global Water Conventions Strengthen the 1995 Mekong Agreement In The Governance Regime of the Mekong River Basin: Can the Global Water Conventions Strengthen the 1995 Mekong Agreement?* Leiden: Brill p. 22.
- 11 Kosarev, A., & Kostianoy, A. G. (2010). *Introduction*. In A. G. Kostianoy, & A. Kosarev (eds) *The Aral Sea Environment*. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag., pp.1-9.
- 12 Kurian, M. (2017). *The water-energy-food nexus*, *Environmental Science & Policy*, 68, 97-106. doi:10.1016/j.envsci.2016.11.006
- 13 Middleton, C., J.Garcia, & T.Foran. (2009). *Old and New hydropower players in the Mekong Region: Agendas and strategies*. In *Contested waterscapes in the Mekong Region*, ed. F.Molle, T.Foran, and M.Käkönen, 23-54. London: Earthscan.
- 14 MRC (2019) *History* available at <http://www.mrcmekong.org/about-mrc/history/>
- 15 IWG (2019) *Mekong Legal Basis* available at <http://www.internationalwatersgovernance.com/mekong.html>
- 16 Nilsson, M., Griggs, D. and Visbeck, M (2016) *Map the interactions between Sustainable Development Goals*, *Nature*, 536, pp.320-322.
- 17 Pohl, B., Kramer, A., Hull, W., Blumstein, S., Abullaev, I., Kazbekov, J., . . . Gorlitz, S. (2017). *Rethinking Water in Central Asia*. Bern: Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC).
- 18 Ringler, C., Bhaduri, A., & Lawford, R. (2013). *The nexus across water, energy, land and food (WELF): potential for improved resource use efficiency?* *Curr. Opin. Environm. Sustainabil.*, 5 (6) (2013), pp. 617-624.
- 19 Smajgl, A., & Ward, J. (2013). *Mekong River Connectivity In Smajgl and Ward (Eds) The Water-Food-Energy Nexus in the Mekong Region: Assessing Development Strategies Considering Cross-Sectoral and Transboundary Impacts*, Springer Science + Business Media, New York.
- 20 United Nations. (2015). *Sustainable Development Goals*. Available at <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>.
- 21 United Nations General Secretary's Advisory Board. (2014). *The Nexus Approach vs IWRM - Gaining Conceptual Clarity*. Available at <https://www.water-energy-food.org/news/nexus-concept-the-nexus-approach-vs-iwrm-gaining-conceptual-clarity/>.
- 22 UN Water. (2019). *The United Nations world water development report 2019: leaving no one behind*. Available at <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367306>.
- 23 Varis, O., & Keskinen, M. (2018). *Discussion of "Challenges in operationalizing the water-energy-food nexus"*. *Hydrological Sciences Journal*, 63, pp.1-3.
- 24 Weitz, N., Nilsson, M., & Davis, M. (2014). *A Nexus Approach to the Post-2015 Agenda: Formulating Integrated Water, Energy, and Food SDGs*. *SAIS Review of International Affairs*, 34(2), 37-50.
- 25 Winemiller, K. O., McIntyre, P. B., Castello, L., Fluet-Chouinard, E., Giarrizzo, T., Nam, S., Saenz, L. (2016). *Balancing hydropower and biodiversity in the Amazon, Congo, and Mekong*. *Science*, 351(6269), 128-129. Available at doi: 10.1126/science.aac7082

УДК 349.6  
МРНТИ 10.53.01

*Barbara Janusz-Pawletta*<sup>1</sup>  
*<sup>1</sup>Doctor of law Ph.D., Kazakh-German University,  
Almaty, Kazakhstan*

## THE INTERACTION OF WATER AND SOIL IN INTERNATIONAL LAW

### *Abstract*

The purpose of this scoping is to examine the extent to which international law reflects on the water and soil nexus with special attention to few most relevant issues like pollution, floods, land uses impacting water resources as well as climate change impact on water and soil. Some of the international regulations directly regulate issues related to water and soil nexus. Many others, though water and soil are not necessarily a primary subject of their regulation, they support the objectives of protection and suitable development of water and soil.

The extent to which international law regulates the nexus between soil and water will be assessed in respect to four key issues: 1) scope of treaties defining as geographical and functional application of a treaty, which identifies resource in question like watercourse, groundwater, wetland, soil, land, catchment; 2) substantive norms reflecting right and obligations pertaining to management of the relevant resources; 3) procedural norms offering implementation mechanisms enabling effective implementation of the substantive norms, 4) dispute settlement framing the way to peaceful solution of any dispute among the state parties.

**Keywords:** international law, water law, natural resources, climate change, ecology.

*Б.Януш-Павлетта*<sup>1</sup>  
*<sup>1</sup>з.ғ.д., проф., Қазақ-Неміс Университеті,  
Алматы қ., Қазақстан*

## ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАҒЫ СУ МЕН ТОПЫРАҚТЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

### *Аңдатпа*

Мақаланың мақсаты – халықаралық құқық саласында су мен топырақтың байланысын қарастыру. Мақалада су мен топыраққа ластану, су тасқыны, жерді пайдалану және климаттың өзгеруінің әсеріне ерекше назар аударылады.

Мақалада халықаралық құқықтың су мен топырақ байланысын реттеу мәселесі төрт негізгі сұрақтарға сәйкес қарастырылған: 1) халықаралық шарттардың географиялық және функционалдық қамту аймағы; 2) аталған табиғи ресурстармен пайдалануға байланысты құқықтар мен міндеттерді қамтитын негізгі нормалар; 3) қолданыстағы нормаларды тиімді іске асыруға бағытталған механизмдер; 4) қатысушы мемлекеттердің арасындағы дауларды бейбіт түрде шешу.

**Түйін сөздер:** халықаралық құқық, табиғи ресурстар, су құқығы, климаттың өзгеруі, экология.

*Б.Януш-Павлетта*<sup>1</sup>  
*<sup>1</sup>д.ю.н., проф., Казахстанско-Немецкий Университет,  
г. Алматы, Казахстан*

## ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ВОДЫ И ПОЧВЫ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

### *Аннотация*

Целью данного обзора является изучение степени, в которой международное право отражается на взаимосвязи между водой и почвой, с особым вниманием к нескольким наиболее актуальным вопросам, таким как загрязнение, наводнения, использование земли, влияющие на водные ресурсы, а также воздействие изменения климата на воду и почву.

Степень, в которой международное право регулирует взаимосвязь между почвой и водой, будет оцениваться по четырем ключевым вопросам: 1) сфера охвата договоров, определяемая как географическое и функциональное применение договора, в котором определяются такие ресурсы, как

водоток, подземные воды, водно-болотные угодья, почва, земля, водосбор; 2) основные нормы, отражающие права и обязанности, связанные с управлением соответствующими ресурсами; 3) процессуальные нормы, предлагающие механизмы реализации, позволяющие эффективно применять существующие нормы; 4) мирное урегулирование споров между государствами-участниками.

**Ключевые слова:** международное право, водное право, природные ресурсы, изменение климата, экология.

Numerous activities related to the use of land can have an impact on the water resources, and vice versa in terms of causing pollution or floods, also the interaction between surface water and groundwater and its role in floods management (recharge and storage of water), developing on wetlands and floodplains, etc. Therefore, an important question to consider in terms of scope is whether international law both on global and basin levels, takes into account the water and soil linkages.

### **1.1 Watercourses**

#### **Global level of regulation.**

There are 263 transboundary river and lake basins and around 300 transboundary aquifers worldwide and merely some of them are regulated by relevant agreements. International legal status and regime of international watercourses is codified at the global level by the Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses of 1997 (UN Watercourses Convention) and The Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes of 1992 (UNECE Water Convention). These two conventions provide for ecosystemic approach allowing for considering of both, water and soil, within their physical scope of regulation. The UNECE Water Convention includes the requirement for parties to protect environment of transboundary waters within the catchment area (Art. 2 para. 6). Such an approach extends the scope of the Convention beyond water resources including other elements of the environment, such as land [1, para.78]. The contextual interpretation allows for even further enhancement of this understanding of the Convention's scope while referring to the ecosystemic approach to conservation and restoration parties' obligations (Art. 3 para1, Art. 2 para 2 (d)) without limiting the "ecosystem" to aquatic and water related ecosystems [1, para 114]. While defining the "transboundary impact" (Art. 1 para1) as any significant adverse effect on the "environment" (emphasis added) the Convention clearly includes here, among others, effects on soil.

The language of the UN Watercourses Convention in a textual definition of its physical scope seems more restrictive in comparison to the UNECE Water Convention. However, the contextual reading in the light of its other relevant provisions (Part IV, Art. 20) as well as of UNECE Water Convention, allows for broad definition of a "watercourse" using the ecosystemic approach to the obligation to protect and preserve. The term "ecosystems" of international watercourses used in the Convention may be therefore interpreted that the obligation of protection covers also land areas [2].

#### **Regional level of regulation**

On the regional level the recent conventional practice included in the international water treaties reflects a broad ecosystemic approach to the definition of geographical and hydrographical scope of their rules coveting water and soil.

Agreement on the action plan for the environmentally sound management of the Common Zambesi River system of 28 May 1987 [3] (Botswana, Mozambique, the United Republic of Tanzania, Zambia and Zimbabwe) adopts the Action Plan for the Environmentally Sound Management of the Common Zambezi River System (Art. 1). It provides for co-operation in devising land-use practices, watershed management, soil conservation and development patterns appropriate for conditions in the river basin and its related marine regions (Annex 1, para 29 (I)).

Agreement on the Protection of the River Scheldt of 26 April 1994 (Belgium, France and the Netherlands) [4] requires appropriate measures to achieve an integrated management and sustainable development of the Scheldt drainage area, defined as area, the waters of which run into the Scheldt or its tributaries (Art. 1 and 3).

Convention on Cooperation for the Protection and Sustainable Use of the River Danube of 29 June 1994 (Austria, Bulgaria, Croatia, Germany, Hungary, Moldova, Romania, Slovenia and Ukraine) [5] applies to the catchment area of the Danube River defined as hydrological river basin as far as it is shared by the Contracting Parties (Art. 3).

Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong River Basin of 5 April 1995 (Cambodia, Laos, Thailand and Vietnam) [6] provides for protection of the environment, natural

resources, aquatic life and conditions, and ecological balance of the Mekong River Basin from pollution or other harmful effects resulting from any development plans and uses of water and related resources in the Basin (Art. 3).

Revised Protocol on Shared Watercourses Systems in the Southern African Development Community (SADC) Region of 7 August 2000 reflects a broad approach to watercourse (Art. 1).

## **1.2 Desertification**

### **Global level of regulation**

The way land resources are managed has direct impact on the water resources. The changes in plants and forest cover add to risk of natural disasters like floods and landslides as well as impacts on the ground water recharge. Climate or anthropogenic driven droughts and desertification emphasise the strong link between soil and water management. The United Nations Convention to Combat Desertification of 1994 (UNCCD) has been adopted by 195 states and lays the ground for global efforts to address the roots causes of desertification, including land management. Convention calls for international cooperation and partnership arrangements, highlighting a need for integrated approach (Art. 2 para 1). The interrelation between water and soil is of primary importance to ensure that a coordinated approach to combat desertification is implemented.

## **1.3 Wetlands**

### **Global level of regulation**

Wetlands, soil and water are hydrologically interlinked. Wetlands, being connected with water of basins as well as coastal and marine systems on one side they depend, and on the other side they regulate the water regime, recharge ground waters, play important role in flood control and protection from shore erosion, etc. Protection of wetlands from negative impact from land use has direct impact on water quality. Interconnectedness between wetlands and water and soil is being recognised by the Convention on Wetlands of International Importance of 1971 (Ramsar Convention) [7] uniting 168 states. Its scope provides for national activities but also for international cooperation in conservation and wise use of areas of marsh, fen, peatland or water, whether natural or artificial, permanent or temporary, with water that is static or flowing, fresh, brackish or salt, including areas of marine water the depth of which at low tide does not exceed 6 metres (Art. 2). It regulates transboundary wetlands, shared wetland systems, and shared species offering a framework for managing the interrelations between water and soil covered by the wetlands. Endorsements of Ramsar convention's provisions over transboundary Ramsar sites offers a mechanism of water and soil protection and conservation. States are required to designate wetlands of international significance within their territories to be included in the List of Wetlands of International Importance [8, Preamble and Article 2].

Legal status of wetlands is to be additionally defined referring to the framework of the international climate change legal regulations. States worldwide have already recognised the impact on climate change on wetland ecosystem including the changes in water availability. In order to adopt to climate change countries shall increase capacity of wetlands to better provide their ecosystem services [9]. There is still a need for bigger recognition of the importance of different wetland types in the global carbon cycle. The degradation of wetlands, especially peatlands, which are even more important carbon store than the forest biomass, will lead to increase of annual seal tool emissions [10]. Conversion of wetlands, due to increase of biofuel-driven land use, might additionally add to the growth of greenhouse gases [11].

## **1.4 Biodiversity**

### **Global level of regulation**

Infrastructure constructed to regulate the river flows for the sake of electricity generation or diversion of water flow for agriculture purposes presents another issue relevant for water and soil combined management. Such activities impact on the water quality, changing its biological diversity as well as limiting the floodplains areas. Conservation of biodiversity and the sustainable use of its components fall within a scope of the UN Convention on Biological Diversity of 1992 (CBD) [12]. It defines biodiversity as the variability among living organisms from all sources including, inter alia, terrestrial, marine and other aquatic ecosystems and the ecological complexes of which they are part; this includes diversity within species, between species and of ecosystems (Article 2 of The Convention on Biological Diversity). This Convention enjoys almost universal participation of 196 states and its endorsement may significantly improve quality of soil resources, and respectively the quality of water.

Increase of soil biodiversity might have significant impact on water filtration and storage as well as reduction of greenhouse gas emissions. The management of soil and its biodiversity can be achieved also by actions undertaken on local scale and guided by national law of countries [13]. Biodiversity of the soil is

expected to be seriously impacted by the climate change among others and it will have direct reference to soil carbon sequestration capacity.

### **Regional level of regulation**

Both 1968 African Convention on the conservation of nature and natural resources [14] as well as its revised version from 2003 [15, Articles 4 and 5] provide for well elaborated definition of national resources, which directly refers to soil and water as well as other resources interaction and requires parties to regulate the conservation and improvement of the resources overall status. The 1995 Protocol concerning specially protected areas and biological diversity in the Mediterranean [16] contains in its scope clear reference to terrestrial, marine and other aquatic ecosystem, reflecting on the linkage between water and soil resources. A similar definition of biological diversity has been included in 2002 into the Black Sea Biodiversity and Landscape Conservation Protocol to the Convention on the Protection of the Black Sea Against Pollution [17]. In 2003 Framework Convention on the protection and sustainable development of the Carpathians [Article 6, 18] provides for sustainable and integrated basin management, including reference to surface and groundwaters, as well as wetlands interaction with soil resources. In 2005 Agreement on the Establishment of the ASEAN Centre for Biodiversity [19] has provided a platform for international actions on protection of different biodiversity components, including soil and water.

### **1.5 Hazardous substances**

#### **Global level of regulation**

Soil and water are both endangered by pollution by hazardous substances and waste. There are number of multilateral environmental agreements serving the purpose of protection from the negative impact of pollution from waste to ecosystem. The first globally adopted agreement was the Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal (1989), which requires parties to control and reduce the export and import of hazardous wastes and other wastes (Art. 4). It is encompassing in its scope both soil and water resources in the transboundary context. In terms of management of protection of soil and water from pollution by insecticides and industrial chemical and fertilisers few conventions were adopted, which include in their scope "protection of environment" (emphasis added):

1) Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants [20], with the goal to protect human health and the environment from persistent organic pollutants (Art. 1);

2) Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade (1998) [21] with the goal to support cooperative efforts among parties in the international trade of certain hazardous chemicals in order to protect human health and the environment from potential harm and to contribute to their environmentally sound use (Art. 1);

3) Minamata Convention on Mercury (2013) protecting human health and the environment from the anthropogenic emissions and releases of mercury and mercury compounds (Art. 1).

### **1.6 Floods**

#### **Global level of regulation**

Integrated approach to flood management should be undertaken in the whole catchment area. It also applies to transboundary waters. It shall take place within the whole catchment area and its coastal areas rather than focusing merely on management of floods as such [Point 16, 22]. It also applies to transboundary waters. The holistic approach to flood risk management includes following steps: flood prevention, protection, preparedness, emergency response and flood damage recovery. The operation on relevant technical structures in retention areas should be also approached in a holistic way within the whole catchment area [23].

IN the international water law and its watercourses agreements there are provisions directly considering flood management. First of all, in the 1997 UN Watercourses Convention (Art. 27) it requests countries to take appropriate measures to prevent or mitigate harmful water conditions, which might result from the natural causes such as floods and desertification. There are more than 140 other conventions which partly refer to flood management [24].

#### **Regional level of regulation**

There are two regional legal regimes regulating floods. First has been developed by UNECE in the form of Model Provisions on Transboundary Flood Management [25]. It is designed "to be used as part of either a general bilateral or multilateral normative instrument on transboundary water issues or a flood-specific one among riparian States, in order to address transboundary flood prevention, protection and mitigation and enhance preparedness thereto". Another regional legal document is the EU Flood Directive, which complements the EU Water Policy Directive [26].

As for basin and bilateral agreements, one can mention 1935 Agreement between the United States and Canada on Lake Memphremagog [27] as well as 2002 Agreement on the Incomati and Maputu, both providing for actions in case of floods to mitigate the effects of floods. The 1998 Convention on the protection of the Rhine refers to Rhine ecosystem as a natural floodplain, as well as adopts Rhine Action Plan on Floods to be implemented by 2020. The Danube Convention [5, supra note 49] as well as 1995 Mekong Convention both provide for water law regulations which were extended by flood management regulations after few years of existence (2004 Action Programme on Sustainable Flood Protection in the Danube River Basin [28], 2005 Flood Management and Mitigation Programme in Mekong).

### **1.7 Climate change**

#### **Global level of regulation**

Land and water management, each of them separately and also in nexus, are central components of states activities aimed at adaptation to climate change. Climate change directly impacts on the quantity and quality of water, and also may have impact over food security. Some of adaptation activities impact even on both - soil and water resources simultaneously. It may happen in case of energy production based on technologies with negative emissions sequestering CO<sub>2</sub> in carbon sinks. This technology, and especially bioenergy production based on it, relays on considerable quantities of water, which might lead water shortages. Bioenergy production requires also big amounts of land to grow energy relevant plants which may lead to competition with food production processes [29]. United Nations Framework Convention on Climate Change of 1992 (UNFCCC) requires states to cooperate in preparing for adaptation to the impacts of climate change especially preparing plans for coastal zone management, water resources and agriculture as well as for the protection and rehabilitation of areas affected by drought and desertification, as well as floods (Art 4 e). In 2015 UNFCCC adopted the Paris Agreement, which requires states to define their nationally determined contributions (NDCs) intended to achieve to reduce national emissions and adapt to the impacts of climate change. Significant number of NDCs identify water and land use for agriculture as a central component of their adaptation work.

### **2. Substantive norms applicable to water and soil resources**

The multilateral environmental agreements can help to reinforce the protection and sustainable development of water and soil. Their simultaneous implementation strengthens the legal force of the overall recognised principles of international environmental law like: sustainable development, precautionary principle, polluters pays future generation principles, cooperation principle, etc. included by them as well as some principles specific for like water resources including equitable use and no harm principle. Their holistic approach to the concept of “environment” allows to apply the conventions’ substantive provisions to the protection of land and water resources.

### **3. Procedural norms**

The interaction between existing legal instruments incorporated by multilateral environmental agreements which are relevant for soil and water nexus can be implemented by contentious application of the cooperation’s mechanisms included in these instruments starting from their procedures supporting information exchange, consultation, notifications, and research up to the transboundary institutional cooperation. Below there is a list of most relevant instrument inherent for legal framework regulating soil and water protection and management.

#### **Information exchange**

Most treaties covering in their scope water and soil nexus refer to the obligation of information exchange. Some of them are more specific in the regulation, requesting parties for "widest exchange of information" meaning environmental conditions, best available technologies, some data, waste, also in transboundary context (Article 9 of UNECE Convention).

Some other conventions refer the obligation to state parties to collect information merely for purpose of research and exchange of data. The Desertification Convention requests state parties to information collection, analysis on exchange on related issues to land aggregation. There are some conventions which includes specific requirements regarding the exchange of information, listing required information to be exchanged. Ramsar Convention’s states are to inform the Secretariat at the earliest possible time of any changes or likelihood of changes to the ecological character of these wetlands due to technological developments, pollution or other human interference (Article 3(2)).

#### **Consultations**

Countries' obligation to conduct consultation were foreseen already in earlier conventions covering the interrelation between water and soil. Some of the conventions expect states to consult on the issues at stake

directly, some through jointly established bodies (Article 9 (2) UNECE Convention), or within multilateral consultative processes (Article 13 of the Climate Change Convention.). The main goal of the consultation is to facilitate the cooperation of states in terms of implementing of the interstate legal instruments (Article 10 of UNECE Convention, Article 5 of Ramsar Convention) and for the sake of transparency (Article 13 of Paris Agreement). The obligation to conduct consultation may concern the preparation and implementation of subregional or joint action programmes or increasing of the effectiveness of national programmes through interstate cooperation (Article 5 (1) of Desertification Convention). The Basel Convention (Art. 12) prescribes an obligation of states to conduct consultations on liability and compensation for damage resulting from transboundary movement disposal of hazardous wastes and other wastes. It is to be noted that the Ramsar Convention (Article 5(1)) imposes the obligation to consult with contracting parties on domestic wetlands situated within an international river basin.

#### **Notification procedures concerning planned measures**

Important procedural obligation includes a mechanism of notification concerning planned measures, which may have significant transboundary impact. Some of the conventions referring to water and soil interrelation have introduced relevant provisions, which are supposed to facilitate interstate consultations in case of measures taken or planned to be taken to prevent transboundary impact (Article 16 of UN/ECE Water Convention, Article 4 of Climate Change Convention). Biodiversity Convention (Article 14) encourages countries to engage public participation in such procedures and to introduce appropriate arrangements to ensure that environmental impact on biodiversity is fully taken into account. Mercury Convention (Article 12 (3 (c))) requires Conference of Parties to adopt guidance on managing contaminating sites that may include environmental risk assessment.

#### **Monitoring and assessment**

Monitoring and assessment represent an important mechanism of interstate cooperation according to the international conventions dealing with water and soil. The main goal of monitoring is to deliver information about conditions of the protected resources (Article 11 UNECE Water Convention, Article 7 of Biodiversity Convention, Article 8 of Desertification Convention, Basel Convention (Article 2 (b)), Article 19, Minamata Convention 19 (c)). Monitoring has been used in case of development of plans, implementations of plans, policies (Articles 5, 8, 11 of Desertification Convention) programmes and actions (Article 7 (d) of Paris Agreement). Monitoring and assessment may concern the quality of the resources as well as other data (Article 11 (2) of UN/ECE Convention.). Data delivered by monitoring are requested to be accordingly organized (Article 7 (d) of Biodiversity Convention). The countries of the Mercury Convention draw special attention to research development and monitoring to assess the level of pollution, as well as the level of mercury and mercury's compounds in the populations and environmental media (Article 19 (1) of Mercury Convention). According to Ramsar Convention, the management planning shall incorporate monitoring of the ecological character of Listed and non-Listed wetlands (Art. 3).

#### **Access to public information**

Multilateral environmental agreements promote public access to information related to the national resources (Article 16 of UN/ECE Convention, Article 13 of Biodiversity Convention, Article 19 of Desertification Convention, Article 12 of Paris Agreement, Article 6 of Climate Change Agreement, Article 10 of Basel Convention, Article 14 (1 (b)) of Rotterdam Convention, Article 18 of Minamata Convention, Article 12 of Mercury Convention). The public access to information is related to the status of the resources and shall build capacities of the technical and managerial personnel as well as promote and encourage understanding of the issues related to natural resources.

#### **Development of agreements, harmonised policies, programs and strategies**

Most of the relevant conventions dealing with water and soil require countries to develop and implement relevant policies to protect sustainable development of resources (In the Article 6 of Biodiversity Convention, Articles 5, 11, 13 of Desertification Convention, Article 11 of the Climate Convention, and Article 4 of Paris Agreement, Article 15 of Basel Convention). Most of the conventions require state parties to enter into agreements to facilitate the cooperation on implementation of the convention provisions (Article 9 of UNECE Convention, and Article 18 of Desertification Convention). UNECE Water Convention (Art 2. Para 6) requires states to develop harmonised policies, programs and strategies. For parties of UNECE water convention it's also mandatory to enter into agreements or other arrangements in order to define their mutual relations and conduct regarding the prevention, control and reduction of transboundary impact, they remain free to define their scope through definition of the catchment areas or part(s) thereof (Art. 9 Para. 1). Some of the conventional bodies are assigned to promote harmonisation of policies, strategies and similar measures



allowing for better implementation of the conventions' requirements (Article 15 of Basel Convention). The Rotterdam Convention requires its Conference of Parties to encourage World Customs Organization to assign specific Harmonized System customs codes to the individual chemicals or groups of chemicals (Article 13 of Rotterdam Convention).

### **Transboundary institutional cooperation**

Creation of joint bodies is one of crucial means of interstate cooperation recognised by both Convention, however ECE Water convention requires co-riparian to enter into agreements establishing joint bodies for management of international watercourse (Art. 9 para. 2), when the UN Watercourses Convention refers merely to such possibility (Art. 8 para. 2). States parties to water and soil related conventions are required also to facilitate the cooperation through joint bodies, where some of them request parties to establish relevant joint bodies (Art. 9. UNECE Convention). The institutional mechanisms of the Ramsar Convention facilitate the implementation of its obligations, include, inter alia, decision-making bodies, advisory bodies and national focal points. The Ramsar convention provides for an international network of wetlands for the conservation of global biodiversity and requires its contracting parties to establish national networks of Ramsar Sites. The integration of wetland sites management within an overall environmental management plan, including rivers and coastal zones, reflects the interconnectedness between soil, water and wetlands.

### *References:*

- 1 *Guide to Implementing the Water Convention*. – New York and Geneva: United Nations, 2013. – 118 p.
- 2 Nollkaemper A. *The contribution of the International Law Commission to International Water law: does it reverse the flight from substance?* // *Netherlands Yearbook of International Law*. – 1996. – №27. – P.63.
- 3 *Botswana-Mozambique-Tanzania-Zambia-Zimbabwe: Agreement on the Action Plan for the Environmentally Sound Management of the Common Zambezi River System of May 28, 1987*. // *International Legal Materials*. – 1988. – №27(5). – P.1109-1143.
- 4 Milner, J. *Belgium (Brussels-Capital, Flanders, Wallonia Regional Governments)*. – France-Netherlands: *Agreements on the Protection of the Rivers Meuse and Scheldt* // *International Legal Materials*. – 1995. – №34(4). – P.851-863.
- 5 *Convention on Co-operation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River of 26 June 1994*. // *Official Journal of the European Communities*, L 342. – 1997. – P.18-43.
- 6 *Cambodia-Laos-Thailand-Vietnam: Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong River Basin of 5 April 1995*. // *International Legal Materials*. – №34 (4). – P.864-880.
- 7 *Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat of 2 February 1971*. // *UN Treaty Series*. – №996. – P.245.
- 8 *Strategic Framework and guidelines for the future development of the List of Wetlands of International Importance of the Convention on Wetlands adopted by the Resolution XI.8 Annex 2 at the 11th Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Wetlands* // [Электрон.ресурс]. – 2012. – URL: <https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/cop11-res08-e-anx2.pdf> (дата обращения: 03.07.2019).
- 9 *Resolution X. 23 Wetlands and human health and well-being, adopted on the 10th Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Wetlands* // [Электрон. ресурс]. – 2008. – URL: [http://archive.ramsar.org/pdf/res/key\\_res\\_x\\_23\\_e.pdf](http://archive.ramsar.org/pdf/res/key_res_x_23_e.pdf) (дата обращения: 03.07.2019).
- 10 *Resolution X.24 Climate change and wetlands, adopted on the 10<sup>th</sup> Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Wetlands* // [Электрон. ресурс]. – 2008. – URL: [http://archive.ramsar.org/pdf/res/key\\_res\\_x\\_24\\_e.pdf](http://archive.ramsar.org/pdf/res/key_res_x_24_e.pdf) (дата обращения: 03.07.2019).
- 11 *Resolution X.25 Wetlands and “biofuels”, adopted on the 10th Meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Wetlands* // [Электрон. ресурс]. – 2008. – URL: [https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/pdf/res/key\\_res\\_x\\_25\\_e.pdf](https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/pdf/res/key_res_x_25_e.pdf) (дата обращения: 03.07.2019).
- 12 *Convention on Biological Diversity, June 5, 1992*. // *United Nations, Treaty Series*. – 1992. – №1760.
- 13 Чумаченко Т.Н. *О реформировании экологической политики Республики Казахстан // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршысы. Халықаралық өмір және саясат сериясы. Вестник КазНПУ им. Абая. Серия Международная жизнь и политика*. – 2018. – №3-4 (54-55). – С.38-42.
- 14 *African Convention on the conservation of nature and natural resources, 15 September 1968*. // 1001 UNTS 3.

15 *The Revised African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources*. Maputo, 11 July 2003 // [Электрон.ресурс]. – 2003. –

URL: [http://www.africa-union.org/Official\\_documents/Treaties\\_%20Conventions\\_%20Protocols/nature%20and%20natural%20resource.pdf](http://www.africa-union.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/nature%20and%20natural%20resource.pdf) (дата обращения: 03.07.2019).

16 *Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean*. Barcelona, 10 June 1995. – Official Journal L 322. – 1999. – P.0003-0017.

17 *The Black Sea Biodiversity and Landscape Conservation Protocol to the Convention on the Protection of the Black Sea Against Pollution*. 14 June 2002. [Электрон. ресурс]. – 2012. – URL: [http://www.blacksea-commission.org/\\_convention-protocols-biodiversity.asp](http://www.blacksea-commission.org/_convention-protocols-biodiversity.asp) (дата обращения: 03.07.2019).

18 *Framework Convention on the protection and sustainable development of the Carpathians*. Kiev, 22 May 2003. [Электрон. ресурс]. – 2003. – URL: <http://www.carpathianconvention.org/the-convention-17.html> (дата обращения: 03.07.2019).

19 *Agreement on the Establishment of the ASEAN Centre for Biodiversity*. Bangkok, 12 September 2005. [Электрон. ресурс]. – 2005. – URL: <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-147629.pdf> (дата обращения: 03.07.2019).

20 *Agreement Establishing the Caribbean Disaster Emergency Management Agency, opened for signature 26 February 1991, UNTS 2256 (entered into force 19 May 1992)*. [Электрон. ресурс]. – 1992. – URL: <https://www.caricom.org/about-caricom/who-we-are/our-governance/about-the-secretariat/offices/office-of-the-general-council/treaties-and-agreements/agreement-establishing-the-caribbean-disaster-emergency-response-agenc> (дата обращения: 03.07.2019).

21 *Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade*, 10 September 1998. // United Nations, Treaty Series. – №2244. – P.337.

22 *Guidelines on Sustainable Flood Prevention. Annex of Sustainable flood prevention / submitted by the Chairman of the Task Force on Flood. Protection and Prevention, led by Germany, and prepared with the assistance of the Secretariat [E/ECE/] MP.WAT/2000/7*. – Geneva: UN, 2000. – 22 p.

23 *Transboundary Flood Risk Management: Experiences from the UNECE Region*. United Nations. – New York, 2009. – 66 p.

24 *International disaster response laws: principles and practice: reflections, prospects and challenges // International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies*. – Geneva, 2003. – 163 p.

25 *Model Provisions on Transboundary Flood Management*, U.N. Doc. ECE/MF.WAT/2006/4 [Электрон. ресурс]. – 2006. –

URL: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/250/77/PDF/G0625077.pdf> (дата обращения: 03.07.2019).

26 *Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks*. – 2007. – OJ L 288, 6.11.2007, P.27-34.

27 *Allistair S. Rieu-Clarke, A Survey of International Law Relating to Flood Management: Existing Practices and Future Prospects // 48 Nat. Resources J. 649*. – 2008. – P.670.

28 *International Commission For The Protection Of The Danube River, Action Programme For Sustainable Flood Protection In The Danube River Basin // [Электрон. ресурс]*. – 2004. – URL: <http://www.icpdr.org/icpdr-pages/floods.htm> (дата обращения: 03.07.2019).

29 *Dombrowsky I., Bauer S., Scheumann W. What does the Paris climate agreement mean for water policy? German Development Institute, Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE) // [Электрон. ресурс]*. – 2016. – URL:

[https://www.die.gdi.de/uploads/media/German\\_Development\\_Institute\\_Dombrowsky\\_Bauer\\_Scheumann\\_22.03.2016.pdf](https://www.die.gdi.de/uploads/media/German_Development_Institute_Dombrowsky_Bauer_Scheumann_22.03.2016.pdf) (дата обращения: 03.07.2019).

## МЕРЕЙТОЙ ИЕГЕРІ

**Сабитова А.А.**

д.ю.н., профессор  
Директор Института Сорбонна-Казахстан  
КазНПУ имени Абая

**Сабитова Ш.А.**

д.ф.н., профессор

### УЧИТЕЛЮ, НАСТАВНИКУ...

*Учитель!*

*Перед именем твоим*

*Позволь смиренно преклонить...*

*Некрасов Н.А.*



Известному казахстанскому юристу и педагогу, доктору юридических наук академику Сабикену Салахиден Нурсариевичу – 80 лет. Академик Сабикенов С.Н. – выдающийся казахстанский юрист и талантливый педагог, его активность, его творческая сила – и пример, и радость, и вдохновение для нас. Академик Сабикенов С.Н. является ведущим ученым нашего государства в области теории и практики построения системы национального законодательства, теории прав человека и международного права, хотя его исследовательские интересы не ограничиваются только этой проблематикой. Салахиден Нурсариевич прошел большой жизненный, творческий и практический путь становления крупного ученого, начиная трудовую деятельность с младшего научного сотрудника Института философии и права АН КазССР до заместителя начальника по научной работе Карагандинской ВШ МВД РК (1993-1995 г.), а в 1995-1998 годах являлся членом Конституционного совета РК и т.д. Самоотверженная и плодотворная научная, педагогическая, организаторская и общественная деятельность С.Н. Сабикенова отмечены государственными медалями и благодарностями, а в 2007 году в Оксфорде (Великобритания) стал обладателем международной награды им. Сократа. Под руководством академика Сабикенова С.Н. защищены более 40 кандидатских, в том

числе и докторских диссертаций. Его ученики по сей день успешно ведут научно педагогическую деятельность в стенах первого вуза Казахстана КазНПУ им. Абая, где образована целая научная школа академика Сабикенова С.Н.

К учителям и наставникам академика Сабикенова С.Н. следует отнести таких выдающихся блистательных ученых – юристов как: С.С. Сартаев, С.З. Зиманов, Г.С. Сапарғалиев, Л.В. Дюков, М.Т. Баймаханов, Б.С. Бейсенов, В.А. Ким, А.А. Пионтковский, В.С. Нерсисянц, Н.П. Фарберов и многих других. Многочисленные работы Сабикенова С.Н. по проблемам теории государства и права, сравнительного правоведения, международного права продолжают славные традиции, заложенные российскими и казахстанскими учеными. Внимательное и уважительное отношение к ученым юристам прошлого и настоящего отличают работы Сабикенова С.Н.

Родился ученый 30 декабря 1939 года в ауле Манаш Новобогатинского района Гурьевской (ныне Атырауской) области. Мать Салахидена умерла от брюшного тифа, когда ему было четыре года.

Отец мальчика – Сабикен был первым советским милиционером в ауле. В 1940-м в поисках лучшей доли отец перевозит семью в другой поселок, расположенный на берегу Каспийского моря в 25 км от Гурьева – рыболовецкий колхоз «Красный моряк».

В поселке, где жила семья Салахидена, была лишь начальная школа. Желая продолжить учебу, по окончании четырех классов мальчик начинает ходить в школу в соседнем поселке, находящуюся в 8 км от родного аула. Со временем их семья перебирается в Гурьев. В городе Салахиден идет в новую школу. Мальчик увлекается музыкой: он хорошо поет и играет на домбре, мандолине, активно участвует в смотрах художественной самодеятельности местного Дворца культуры.

По окончании 7 классов Салахиден решает серьезно заняться музыкой и даже едет в Астрахань поступать в музыкальное училище. Сдает документы на отделение хорового дирижирования, серьезно готовится к вступительным экзаменам, но, увы, не судьба – его туда не берут. Причина – места в училище рассчитаны лишь на астраханских ребят... Об этом подросток узнает из уст грозного экзаменатора.

В 1959 году, окончив среднюю школу рабочей молодежи на казахском языке, он поступил на юридический факультет Казахского государственного университета им. Кирова (ныне КазНУ им. аль-Фараби).

Уже тогда у молодого человека начал проявляться интерес к научно-исследовательской работе. Сабикенов принимал активное участие в научных республиканских и всесоюзных студенческих конференциях в Москве, Вильнюсе, Ташкенте и других городах СССР. Значительное влияние на формирование Сабикенова как ученого оказали в то время доценты М.Ваксберг, С.Сартаев, А.Таукелев, Л.Дюков, М.Хангалов, профессора – Бельсон, Булатов, Мамутов, Котов и многие другие.

Окончив университет, С. Сабикенов идет работать старшим оперуполномоченным ИТК-58 ОМЗ МВД Каз ССР г. Актау. В 1966 году, решив продолжить учебу, поступил в аспирантуру очного обучения Института философии и права АН Каз ССР (по специальности «Теория государства и права»), а в 1967 – перевелся в аспирантуру Института государства и права АН СССР в Москве. Там же защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата юридических наук.

В сфере образования и науки Сабикенов трудится более 55 лет с 1966 года. С 1969 по 1970 гг. – научный сотрудник Института философии и права АН Каз ССР. Затем в 1970 г. по рекомендации ЦК Компартии Казахстана С.Сабикенов направляется на научно-педагогическую работу в созданный впервые в Казахстане ВУЗ – Карагандинскую высшую школу МВД СССР. Там он работает на различных должностях: проходит путь от старшего преподавателя до заместителя начальника школы по научной работе (1979-1987 гг.). С 1993 по 1995 гг. – заместитель начальника Алматинской высшей школы МВД РК по научной работе. Его воспитанники – известные ученые, руководители правоохранительных органов республики. Благодаря умелому руководству и организаторским способностям профессора С. Сабикенова значительно вырос научный потенциал этих учебных заведений: налажена научно-исследовательская и редакционно-издательская работа. Также под его началом была создана научная школа в ВУЗах системы МВД РК, активно и плодотворно исследующая новые направления проблем и деятельности правоохранительных органов и законности. Плюс ко всему по инициативе профессора Сабикенова впервые при учебных заведениях МВД были созданы очная, заочная адъюнктура, докторантура. В период работы в органах внутренних дел он был награжден различными медалями и грамотами Министерства внутренних дел СССР, КазССР, правлением Всесоюзного общества «Знание», Министерством высшего и среднего специального образования СССР и Каз ССР.

С 1989 по 1994 гг., являясь членом ЦИК, С. Сабикиенов принимает активное участие в подготовке и проведении первых выборов народных депутатов Верховного Совета Казахской ССР и Первого Президента республики, а также был в составе экспертной группы по разработке проекта Конституции 1993 года.

В 1995 году за весомый вклад в развитие юридической науки профессор Сабикиенов был избран членом-корреспондентом Национальной Академии наук РК. В 1993 году был избран ученым секретарем впервые созданного в Казахстане экспертного совета по юридическим наукам ВАК, а в 1999 году – его председателем. С.Сабикиенов в течение ряда лет являлся членом диссертационных советов при Институте государства и права АН РК, КазНУ им. аль-Фараби, Каз ГЮУ и др.

С 1995 года по 1998 гг. Салахиден Сабикиенов – член Конституционного Совета, с 1999 – член научно-консультативного совета при Верховном Суде. С 1993 по 1999 гг. одновременно вел научно-педагогическую работу на юридическом факультете Алматинского государственного университета им. Абая. Там он основал кафедру международного права и стал ее заведующим. Среди его учеников несколько докторов и кандидатов юридических наук, успешно ведущих преподавательскую и научную работу, а также практикующих. С 2004 года С.Сабикиенов – академик НАН РК.

Вклад профессора Сабикиенова в научно-педагогическую деятельность республики неоценим. Он основатель кафедры международного права в АГУ им. Абая и юридического факультета в университете «Кайнар», Академии права и рынка. Читает лекции, спецкурсы по проблемам теории государства и права, сравнительного правоведения и международного права на государственном и русском языках в аудиториях ведущих вузов страны (в настоящее время С.Сабикиенов заведующий кафедрой МП Института Сорбонна-Казахстан).

В марте 2007 года в г. Оксфорде (Великобритания) на Оксфордском саммите лидеров XXI века решением Европейской Ассамблеи Бизнеса, науки и образования профессор кафедры международного права факультета международных отношений КазНУ им. аль-Фараби Салахиден Сабикиенов был удостоен высокой международной награды имени Сократа (Socrates International Award), которая была присуждена ему за личный вклад в интеллектуальное развитие современного общества. К ней прилагались золотая медаль с изображением выдающегося мыслителя, позолоченная статуэтка, диплом «Grawerton» и сертификат, удостоверяющий занесение лауреата в регистр выдающихся личностей современности. Награду вручили генеральный директор ЕАБ, профессор Оксфордского Университета Джон Неттинг и ректор Международного университета Вены Вил Гудхир.

Салахиден Нурсариевич Сабикиенов – крупный ученый-юрист в области общей теории государства и права, внесший весомый вклад в ее развитие.

Об этом говорят его научные труды: «Право и социальные интересы в период социализма», «Методологические проблемы общественной науки», «Концепция правового государства», «Категория интереса в праве», «Правовая система и личность», «Органы внутренних дел как субъекты правоотношений», «Научно-методический сборник по изучению курса теории государства и права», «Теория государства и права на казахском и русском языках», «Словарь юридических терминов на казахском и русском языках», «О системном подходе к изучению национального законодательства РК» и др. В текущем 2019 году академиком Сабикиеновым С.Н. в издательстве «Жеті Жарғы» опубликована книга в 3-х томах: т.1 «Вопросы общей теории права» (20 п.л.); т.2. «Вопросы конституционного права» (20 п.л.); т.3. «Вопросы международного права» (20 п.л.).

А еще он отличный педагог, который пользуется всеобщим уважением у научно-педагогической общественности не только нашей республики, но и других стран.

Он и его жена Гаухар Нургалиевна воспитали двух прекрасных дочерей, которые тоже пошли по стопам своего талантливого отца. Старшая Зауре – кандидат юридических наук и экономист, а младшая Айжан – директор турфирмы и тоже кандидат юридических наук. Дочери подарили Салахидену Нурсариевичу шестерых внуков: Дастана, Касымжана, Алимжана, Рахимжана, Жангира, Ансара и одного правнука Арсена.

*Сабитова А.А.<sup>1</sup>, Кузнецов Е.А.<sup>1</sup>*

*<sup>1</sup>д.ю.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет им. Абая,  
Директор института Сорбонна-Казахстан*

*<sup>1</sup>д.и.н., профессор, Институт Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,  
г. Алматы, Казахстан*

## **ВИДНЫЙ УЧЕНЫЙ-ЭНЦИКЛОПЕДИСТ И ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫЙ ПЕДАГОГ, ОРГАНИЗАТОР**

В настоящее время, когда наука и образование служит важнейшим ресурсом развития современного Казахстана и особая весомая роль принадлежит ее выдающимся представителям, ученым с мировым именем, к числу которых с полным правом относится Салахиден Нурсариевич Сабикенов, незаурядный масштабный талант, которого известен не только в республике, но и далеко за его пределами.

Академик национальной академии наук Республики Казахстан, доктор юридических наук, профессор С.Н. Сабикенов родился 30-декабря 1939 года в ауле Манаш Новобогатинского района Гурьевской (ныне Атырауской) области. Свой трудовой путь, начав простым рабочим он без отрыва от производства, окончив среднюю школу рабочей молодежи на казахском языке, затем поступил на юридический факультет Казахского государственного университета им. С.М. Кирова (ныне им. аль-Фараби). Упорство и трудолюбие позволили ему преодолеть трудности в изучении русского языка и успешно учиться на факультете с русским языком обучения. В годы обучения на формирование интереса у молодого студента к научно-исследовательской работе значительное влияние оказали известные ученые С.С. Сартаев, А.Н. Таукелев, Л.В. Дюков, А.М. Мамутов, К.Ф. Котов и многие другие. Многочисленные достижения юридического факультета связаны именно с именами этих ученых, талантливых педагогов, ставшими впоследствии видными учеными. Будучи студентом, С.Н. Сабикенов принимал активное участие в научно-исследовательской работе, выступал с научными докладами на ряде проводимых республиканских и всесоюзных студенческих научных конференциях в Москве, Вильнюсе, Ташкенте и в других городах. В СССР С.Н. Сабикенов был избран председателем этого научного студенческого общества факультета.

После окончания университета по специальности «Правоведение» молодой юрист был направлен на работу в г. Актау в Мангыстаускую область, затем в 1966 году поступает в аспирантуру очного обучения Института философии и права АН КазССР по специальности «Теория государства и права».

В 1967 году, в порядке перевода, С.Н. Сабикенов становится аспирантом Института государства и права АН СССР. Находясь в г. Москве, он получает фундаментальную аспирантскую подготовку у выдающихся ученых-юристов Союза ССР, таких как: А.А. Пионтковский, Н.П. Фарберов, А.И. Денисов, С.М. Строгович, Р.О. Халфина, В.М. Чхиквадзе, А.С. Нерсесянц, В.П. Казимирчук, Е.Лукашева, Ю.А. Тихомиров, Д.А. Керимов, А.В. Патюлин, Г.В. Мальцев, Л.И. Загайнов, Д.В. Шутько и многих других [1].

В 1968 году, будучи аспирантом Салахиден Сабикенов написал свою первую научную статью «Изучение категории интереса в социалистическом обществе», которая была опубликована в главном научном юридическом журнале СССР «Советское право и государство» в нем даже не всем ученым и профессорам удавалось помещать свой статьи.

Успешно завершив обучение в аспирантуре, в 1969 году на Ученом Совете Института государства и права он защищает диссертацию на соискание ученой степени кандидата юридических наук на тему «Сочетание общественных и личных интересов в советском праве». И снова последовали отличные отзывы на диссертацию, в результате С.Н. Сабикенову было предложено остаться на работу в г. Москве в этом солидном академическом институте. Но молодой ученый предпочел вернуться в родной Казахстан, где 1936-1970 годах успешно трудился научным сотрудником в Институте философии и права АН Каз ССР.

В 1970 г. по рекомендации ЦК Компартии Казахстана С.Н.Сабикенов направляется на научно-педагогическую работу в созданную впервые в Казахстане-Карагандинскую высшую школу МВД СССР, где работал на различных должностях: старшим преподавателем, доцентом, профессором, начальником кафедры государственно-правовых дисциплин, начальником научно-исследовательского и редакционно-издательского отдела, заместителем начальника школы по научной работе.

В период работы в Карагандинской высшей школе МВД СССР (1970-1993 гг.) ярко раскрылись организаторские способности С.Н. Сабикенова, показавшего себя не только талантливым ученым, но и педагогом высокого мастерства, образцовым офицером.

Одновременно С.Н. Сабикенов вел научно-педагогическую работу на юридическом факультете Карагандинского государственного университета им.Е.Букетова в должности профессора кафедры и неоднократно возглавлял ГЭК.

Вот тогда один из авторов этой статьи, будучи направлен ЦК Компартии Казахстана в составе комиссии по проверке Карагандинского государственного университета, где председателем ГЭК по юриспруденции, был С.Н. Сабикенов, и познакомился с ним. Салахадин Нурсариевич детально разбирал каждый ответ давал аргументированное заключение каждому студенту.

Положительный отзыв о педагогическом мастерстве С.Н.Сабикенова был отмечен в справке направленной в ЦК Компартии Казахстана и был озвучен на секретариате этого высшего партийного органа республики.

Благодаря умелому руководству и организаторской способности профессора С.Н. Сабикенова в должности заместителя начальника по научной работе Карагандинской высшей школы МВД СССР в 1979-1987 гг. и Алматинской высшей школы МВД РК в 1993-1995 гг. Значительно вырос научный потенциал этих учебных заведений, налажена в них научно-исследовательская и редакционно-издательская работа. Научно-исследовательская работа в Карагандинской высшей школе МВД СССР под личным руководством С.Н.Сабикенова осуществлялась по семи научным направлениям, ориентированных на разработку приоритетных комплексных научных проблем, таких как:

- 1) проблема борьбы с тяжкими преступлениями против личности;
- 2) проблемы профилактики правонарушений и преступлений в трудовом коллективе Темиртауского металлургического комбината Карагандинской области;
- 3) борьба с преступлениями, совершаемыми на почве пьянства и алкоголизма;
- 4) проблемы совершенствования деятельности органов внутренних дел;
- 5) динамика и состояние преступности на территории Казахстана;
- 6) проблема разработки модели сотрудников органов внутренних дел по специальностям: оперативно-розыскной; следственно-криминалистической; уголовно-исправительной; административно-правовой;
- 7) проблемы совершенствования учебно-воспитательного процесса и служебно-воинской дисциплины.

В целях привития слушателям навыков аналитического мышления и способности к научным исследованиям слушателям I и II курсов заместителем начальника школы по научной работе профессором С.Н. Сабикеновым впервые был разработан и читался спец. курс «Основы организации научных исследований». По итогам научных исследований проводились Всесоюзные, республиканские, региональные научно-теоретические, научно-практические конференции, семинары, защищены докторские и кандидатские диссертации, опубликованы монографические исследования, а также выработаны предложения и рекомендации для внедрения в органы внутренних дел, и использования для написания научных исследований.

Под руководством профессора С.Н.Сабикенова создана научная школа в вузах системы МВД РК, активно и плодотворно исследующая новые направления проблем и деятельности правоохранительных органов и законности.

По инициативе профессора С.Н. Сабикенова впервые при высших учебных заведениях МВД РК была открыта очно-заочная адъюнктура, докторантура. Им, при Алматинской высшей школе МВД был создан специализированный совет по защите кандидатских диссертаций по специальностям: «Уголовный процесс, криминалистика», «Прокурорский надзор; адвокатура; суд и судопроизводство».

Многие выпускники Карагандинской Высшей школы МВД СССР, проявившие склонность к научно-исследовательской работе при содействии С.Н.Сабикенова, стали крупными учеными в области юридической науки, докторами юридических наук, внесшие большой вклад в развитие правовой науки.

В 1986 году С.Н.Сабикенов успешно защитил докторскую диссертацию специализированном совете при Институте философии АН Каз.ССР на тему «Право и социальные интересы в социалистическом обществе: теоретические проблемы в взаимодействии». Официальными оппонентами были видные ученые академик С.З. Зиманов, член корреспондент АН.СССР Д.А. Керимов, заслуженный деятель науки Российской Федерации доктор юридических наук В.П.Казимерчук дали очень высокие отзывы на диссертацию, и пророчески предсказали что глубокие положение и ценные рекомендации имеют значение не только для современного периода, но и большие перспективы на будущее [2].

В 1995 году за весомый вклад в развитие юридической науки доктор юридических наук, профессор С.Н. Сабикенов был избран членом-корреспондентом Национальной Академии наук Республики Казахстан (позднее, в 2004 году он стал действительным членом самой главной академии наук Казахстана).

1995 году Указом президента РК Н.А.Назарбаева С.Н.Сабикенов назначен членом только что созданного Конституционного совета Республики Казахстан которым в проработал до 1999 года. Здесь следует отметить одну замечательную черту Салахидене Нурсариевича: он всегда щедро делаясь своими обширными знаниями с окружающими, в то же время он воспринимает все лучшее у других людей. Например, по свидетельству самого академика, работая в конционном совете, он прошел большую школу у Председателя Совета известного государственного деятеля, доктор юридических наук Рогова Игоря Ивановича.

Шло время. И судьба свела нас с академиком С.Н. Сабикеновым в 1997 году, когда он основал кафедру Международного права в Алматинском государством университете им. Абая, став ее заведующим. Эта кафедра входила в состав факультета международных отношений, где авторы данной статьи работали деканом и первым заместителем декана. Мы неоднократно посещали занятия Салахидена Нурсариевича, ещё раз убедились, что он являясь видным ученым, но и был прекрасным педагогом и организатором.

Масштабность, креативность, инновационность и ораторское мастерство – неперенные атрибуты его учебных занятий. Он взвешенно и системно подходит к изложению самых сложных проблем. Отличительной чертой педагога является его умение раскрывать самые сложные и насущные учебные вопросы, имеющие значение не только для настоящего, но и будущего развития высшего образования.

Что греха таит, нередко и в настоящее время немало студентов которые пропускают занятия и к ним приходится применять административные и другие меры, так вот на лекции С.Н. Сабикенова все студенты приходили заранее. Надо сказать, что многие студенты с других специальностей стремились посещать эти занятия, настолько убедительно говорил профессор, настолько он умел заинтересовать молодежь.

Тысячи студентов и слушателей, учившихся у него, успешно трудятся ныне на практической работе в правоохранительных органах, в административно – управленческом аппарате, в Парламенте Республики Казахстан, вузах республики и за ее пределами.

Учитывая это ректор КазНПУ им.Абая Тахир Оспанович Балыкбаев, по представлению директора Института Сорбонна-Казахстан назначил академика С.Н.Сабикенова вновь заведующим кафедрой международного права, в должности которого он трудится и в настоящее время.

Нельзя не отметить и то что 1998 по 2006 гг. С.Н. Сабикенов являлся создателем Международной Академии права и рынка. Будучи ректором он показал себя умелым организатором высшего образования. С.Н. Сабикенов определил стратегию развития Академии, ее перспективы. В Академии была налажена научно-исследовательская работа профессорско-преподавательского и студенческого состава. Она готовила по очной и заочной форме обучения высококвалифицированных специалистов: экономистов, юристов и переводчиков. По его инициативе в Академии открыта очно-заочная аспирантура, соискательство, создан научно-исследовательский редакционно-издательский отдел, библиотека, компьютерные классы.

Академик С.Н. Сабикенов в 2008 году был избран членом Российской ассоциации международного права, являлся членом редакционных коллегий ряда известных журналов: «Зарубежное законодательство и сравнительное правоведение» при Правительстве РФ, «Мысль», «Мир законов», «Юрист», «Фимида», «Евразия» «Научный мир Казахстана» и другие.

В 2004 году С.Н. Сабикенов награжден золотой медалью «За безупречную деловую репутацию» г. Женева.

На саммите Лидеров XXI века в области науки, культуры и образования в Оксфордском Университете награжден международной наградой им. Сократа за внесенный личный вклад в



интеллектуальное развитие современного общества и занесен в международный регистр выдающихся личностей современного мира.

В своих научных изысканиях профессор С.Н.Сабикенов одним из первых в Союзе плодотворно изучал такие фундаментальные проблемы юридической науки как теоретические проблемы взаимодействия права и социальных интересов, правовая активность личности, интересы в системе факторов правомерного и противоправного поведения, взаимная ответственность государства и личности, государственный суверенитет, законность как функционирующий в обществе государственно-правовой режим, права человека и многие другие важные проблемы.

Его перу принадлежит свыше более 500 печатных опубликованных научных трудов, проблемы, над которыми занимается С.Н. Сабикенов, имеют в современных условиях первостепенное концептуальное значение для становления Республики Казахстан как демократического правового государства и формирования ее новой национальной правовой системы и как члена мирового сообщества.

С.Н. Сабикенов как известный ученый-юрист избирался членом Всесоюзного научно-координационного Совета при Президиуме АН СССР выступал с научными докладами на многих Всесоюзных, Международных конференциях.

Накануне своего юбилея 2019 г. был издан Сборник в трех томах научных трудов академика, в котором содержатся фундаментальные работы по общей теории права, конституционного и международного права [2]. Анализ этих трудов будет дан в специальной статье в следующем номере данного журнала.

По этим работам можно отчетливо проследить этапы развития Независимого Казахстана, в частности роль Первого Президента РК Елбасы Н.А. Назарбаева в формировании демократического общества в нашей стране [3].

В 1993 году доктор юридических наук, профессор С.Н.Сабикенов был избран ученым секретарем впервые созданного в Казахстане экспертного совета по юридическим наукам ВАК, позднее он стал его председателем.

Сабикенов С.Н. неоднократно являлся членом диссертационных советов при Институте государства и права АН РК, КазНУ им. аль-Фараби, КазГЮУ, много раз выступал первым официальным оппонентом по докторским диссертациям.

Под руководством академика С.Н. Сабикенова защитили по юриспруденции 10 докторских и несколько десятков кандидатских диссертаций. Он избран почетным профессором ряда университетов ближнего и дальнего зарубежья, членом Российской ассоциации международного права, научным экспертом КазИНТИ РК по политологии, социологии и юриспруденции.

И на протяжении всей своей многогранной деятельности он имел и имеет активную жизненную позицию. Еще работая в Караганде, он был ректором городского вечернего университета «Государство и право», являлся членом Всесоюзного общества «Знание» и неоднократно избирался на Республиканские и Союзные съезды этой солидной организации.

С.Н. Сабикенов был избран членом научно-консультативного совета при Верховном Суде Республики Казахстан. Академик Сабикенов С.Н. награжден многими правительственными наградами.

Неоднократно являясь членом Центральной избирательной комиссии, он принимал непосредственное активное участие в подготовке и проведении первых выборов народных депутатов Верховного Совета КазССР и Первого Президента Республики Казахстан. Принимал активное участие в качестве члена экспертной группы в разработке проекта Конституции Республики Казахстан.

Следует отметить, что и как человек С.Н. Сабикенов – просто удивительная личность, качествами которого являются искренность, высокая культура, жизнерадостность, широта души и честность.

Высокий профессионализм, чувство ответственности за порученное дело, требовательность к себе и коллегам снискали академику С.Н. Сабикенову большое уважение и авторитет в научном мире, признание в обществе и любовь коллег. Его жизненный опыт особенно необходим в настоящее время – в условиях осуществления «Стратегии Казахстан-2050». Творческие достижения, активная жизненная позиция, большая любовь к своему Отечеству служат хорошим примером для современной молодежи.

Свои славный юбилей академик Сабикенов Салахиден Нурсариевич встретил в рассвете физических и духовных сил, полон новых творческих планов.

*Список использованной литературы:*

*1 Труды академика С.Н. Сабикенова по общей теории права. – Алматы: Издательство «Жеті жарғы», 2019. – Т.1. – С.20-21.*

УДК 341  
МРНТИ 10.87

Кожалимова А.Ж.<sup>1</sup>, Сабитова А.А.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>магистрант 2-курса кафедры международного права  
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

<sup>1</sup>Научный руководитель: доктор юридических наук, профессор,  
директор Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

## ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НЕЛЕГАЛЬНОЙ ИММИГРАЦИИ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

### Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос о правовом регулировании миграционной политики в Европейском Союзе. В настоящее время увеличение миграционной подвижности обуславливает усиление роли миграционной политики в регулировании этого процесса и управлении им. Сохраняющиеся региональные диспропорции отчасти свидетельствуют о недостаточной гибкости механизмов регулирования рынка труда. В данной статье обсуждаются меры по урегулированию миграционных потоков в соответствии с принимаемыми в рамках Союза документами. В статье анализируются правовые акты, регламентирующие миграционные процессы, характерные для стран ЕС в условиях современного миграционного кризиса.

**Ключевые слова:** миграция, право, миграционные процессы, международное право, иммиграционная политика, правовое регулирование, Европейский Союз.

А.Ж. Кожалимова<sup>1</sup>, А.А. Сабитова<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының  
халықаралық құқық кафедрасының 2-курс магистранты

<sup>1</sup>Ғылыми жетекшісі: заң ғылымдарының докторы, профессор,  
Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының директоры

## ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТАҒЫ ЗАҢСЫЗ ИММИГРАЦИЯНЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТҮРҒЫДАН РЕТТЕУ

### Аңдатпа

Бұл мақалада Еуропалық Одақ шеңберінде миграциялық саясатты құқықтық реттеу мәселесіне назар аударылады. Қазіргі уақытта тұрғындардың миграциялық жинақтылығының өсуі бұл процесті басқару және реттеуде миграциялық саясаттың рөлі артады. Тұрақты аймақтық теңгерімсіздік көп жағдайда еңбек нарығының реттеу механизмдерінің икемділігінің болмауынан байқалады. Бұл мақалада, Одақ шеңберінде қабылданған құжаттарға сәйкес миграциялық ағынды реттеу бойынша шаралар қарастырылады. Мақалада Еуропалық одаққа мүше мемлекеттерге тән миграциялық процесті реттейтін нормативтік-құқықтық актілерге назар аударылады.

**Түйін сөздер:** миграция, құқық, миграциялық процестер, халықаралық құқық, иммиграциялық саясат, құқықтық реттеу, Еуропалық Одақ.

A.Zh. Kozhalimova<sup>1</sup>, A.A. Sabitova<sup>1</sup>

<sup>1</sup>The 2<sup>nd</sup> year master's student of International Law  
of the Institute Sorbonne-Kazakhstan at Abai KazNPU

<sup>1</sup>Scientific supervisor: Doctor of Law, professor,  
Director of the Sorbonne-Kazakhstan Institute at Abai KazNPU

## LEGAL REGULATION OF THE ILLEGAL IMMIGRATION IN THE EUROPEAN UNION

### *Abstract*

This article deals with the legal regulation of migration policy in the European Union. At present, the increase in migration mobility leads to the strengthening of the role of migration policy in regulating and managing this process. Persisting regional imbalances partly reflect a lack of flexibility in labour market regulations. This article discusses measures to regulate migration flows in accordance with the documents adopted within the Union. The article analyzes the legal acts regulating the migration processes typical for the EU countries in the conditions of the modern migration crisis.

**Keywords:** migration, law, migration processes, international law, immigration policy, legal regulation, European Union.

Незаконная иммиграция является одной из наиболее актуальных проблем на международной арене. Рост нелегальной иммиграции имеет различные причины и мотивы. Главное различие состоит в уровне экономического развития государств и социальной защищенности их населения, при котором граждане более бедной страны оказываются вынужденными искать возможности для заработка в других государствах. Есть и другие причины - политическая обстановка, боевые действия на территории страны происхождения, родственные связи, образовательная и научная деятельность и другие.

Действительно, Европейский Союз (далее – ЕС) разработал и продолжает совершенствовать систему правовых актов, направленных на борьбу с нелегальной миграцией. Положения, регулирующие миграционные процессы, в целом способствуют установлению благоприятного иммиграционного режима в ЕС, что, должно фактически приводить к уменьшению числа незаконных мигрантов, так как законная миграция становится легко осуществимой для многих категорий граждан третьей страны.

Нелегальная иммиграция во многом зависит от структур, которые существуют вокруг легальной иммиграции. В Европе это осложняется тем, что отдельные страны устанавливают свою собственную иммиграционную политику в рамках широких параметров, определенных ЕС, однако Шенгенское соглашение привело к отмене большинства внутренних пограничных проверок [1].

Европейская комиссия рассматривает нелегального мигранта как гражданина третьих стран или апатрида, который незаконно или законно въехал на территорию государства - члена ЕС, но нарушил срок, в течение которого ему было позволено находиться на территории ЕС, или причины въезда которого были изменены без согласия властей принимающего государства.

Развитие законодательства ЕС о незаконной миграции было начато в начале 2000-х годов. 15 ноября 2001 г. Европейская комиссия было подготовлено Сообщение Совету и Европейскому парламенту об общей политике в отношении незаконной миграции, в котором указаны шесть направлений деятельности по предотвращению и борьбе с незаконной миграцией: Визовая политика; Обмен информацией, Сотрудничество и взаимодействие; Пограничный контроль; Полицейское сотрудничество; Иностранное и уголовное право; Политика возврата и реадмиссии.

На основе этого сообщения в феврале 2002 года был подготовлен проект Комплексного плана по борьбе с незаконной миграцией и торговлей людьми в ЕС. Это предложение содержит более подробный перечень мер по предотвращению нелегальной миграции. В последнее время ЕС принял ряд правовых актов, в первую очередь Директивы, которые играют важную роль в разработке правовых инструментов по борьбе с различными проявлениями нелегальной миграции [2].

В этой статье будет рассмотрена текущая миграционная политика Европейского Союза и насущные проблемы сокращения нелегальной иммиграции в Европу.

Иммиграционная политика, основанная на европейской солидарности, является одной из ключевых целей Европейского Союза. Эта политика направлена на установление сбалансированного подхода к решению проблем как легальной, так и нелегальной иммиграции.

Одним из больших достижений в регулировании иммиграционного процесса стал Лиссабонский договор. Он вступил в силу в декабре 2009 года. В 2015 году ситуация с иммиграцией в ЕС значительно ухудшилась. Эксперты начали отмечать существенное возрастание потока нелегальных иммигрантов по всем главным направлениям. Кроме того, увеличилось число жертв их незаконной перевозки [3].

13 мая 2015 года Европейская Комиссия представила Европейскую миграционную повестку дня. В ней предложены незамедлительные меры для преодоления средиземноморского кризиса и мероприятия, которые должны быть осуществлены в течение следующих нескольких лет для более рационального управления всеми аспектами иммиграции. В среднесрочной и долгосрочной перспективе Комиссия предлагает руководящие принципы в четырех областях политики:

- сокращение масштабов стимулирования незаконной иммиграции;
- контроль на границах - сохранение жизни людей и защита внешних границ;
- выработка более эффективной общей политики в области предоставления убежища;
- разработка новой упорядоченной миграционной политики, обновление и пересмотр системы Голубой карты, определение приоритетных направлений интеграционной политики и оптимальное использование преимуществ миграционной политики в отношении заинтересованных сторон и стран происхождения [4].

В 2004 году Европейский совет принял Гаагскую программу ЕС по правовому регулированию миграционной политики, целью которой в широком смысле является развитие общеевропейской системы политического убежища; права и ограничения иностранцев в Европейском союзе; интеграция мигрантов в принимающих странах; защита в соответствии с Женевской конвенцией 1951 года и другими международными документами; регулирование миграционных потоков и контроль за внешними границами ЕС; общественная безопасность, помощь в судебных разбирательствах; защита прав и свобод человека. 24 сентября 2008 года Совет ЕС принял Европейский пакт об иммиграции и предоставлении убежища, который составляет основу общей политики Европейского союза в этой же области и продолжает совершенствовать общеевропейскую миграционную политику [5].

Следует особо отметить, что к числу уязвимых категорий мигрантов можно отнести работников с незаконным статусом, нелегальных мигрантов – это так же лица, которые незаконно пересекли границу, находятся в стране без соответствующих документов или имеют истекшую визу. Доля женщин среди мигрантов с незаконным статусом может существенно различаться в зависимости от страны. Нерегулируемый статус делает их незащищенными от гендерного насилия и эксплуатации [6]. Как указывает доктор юридических наук, профессор Сабитова А.А.: «Многие женщины сталкиваются с многочисленными формами дискриминации и повышенным риском насилия. Насилие в отношении женщин не знает границ. Во всем мире женщин продают в качестве дешевой рабочей силы, каталогизируют невест и принуждают к занятию проституцией. Также, преследование женщин по причине их пола не признается в целях предоставления убежища» [7]. Несмотря на феминизацию миграции, страны назначения, как правило, распределяют квоты для работников преимущественно мужских секторов, таких как сельское хозяйство и строительство. В итоге во многих странах среди нелегальных трудящихся-мигрантов женщин гораздо больше, чем мужчин, несмотря на явный спрос на их труд, в основном в сфере услуг по оказанию помощи и другие [8].

В соответствии с Европейской повесткой дня в области миграции, представленной в мае 2015 года, Европейский союз проводит работу в области миграции. Повестка дня предусматривает незамедлительные и среднесрочные меры по предотвращению иммиграции и эффективному урегулированию ситуации, а также по устранению в среднесрочной перспективе коренных проблем и причин перемещения очень большого числа людей. Европейская комиссия рассматривает шесть различных областей, в которых следует принять незамедлительные меры, в том числе три на внешней границе или с учетом внешних аспектов. Первый комплекс неотложных мер направлен на спасение жизней, включая увеличение объема поисково-спасательных операций в Средиземноморье и увеличение бюджетов совместных операций Фронтекса для Тритона и Посейдона. Вторая группа охватывает меры по противодействию незаконной перевозке грузов в государства-члены, включая взаимодействие между Фронтексом и Европолом в деле обнаружения и пресечения контрабандистов. В-третьих, ЕС прилагает усилия к укреплению сотрудничества с третьими странами как

происхождения, так и транзита, с тем чтобы устранить "коренные причины" миграции из их происхождения, тем самым препятствуя возникновению необходимости в индивидуальной миграции. Меры, связанные с укреплением внешних границ, включают укрепление Фронтекса (Европейское агентство пограничной и береговой охраны). Одним из внешних вызовов миграционной политики ЕС является необходимость устранения причин нелегальной иммиграции. Союз признал, что сотрудничество между странами происхождения и транзита будет необходимо для борьбы с контрабандой людей и для того, чтобы третьи страны могли позволить Европейскому союзу эффективно возвращать людей, которые не имеют законного права на проживание в Союзе.

Приоритеты иммиграционной политики направлены на максимальное облегчение передвижения собственных граждан внутри ЕС. К гражданам третьих стран, въезжающим на территорию ЕС, применяются и другие стандарты. Существуют строгие иммиграционные правила для беженцев и лиц, ищущих убежища, а также общая процедура признания их статуса. Большое значение придается общеевропейским мерам по борьбе с нелегальной миграцией и ее предотвращению. Формально проблемы вынужденной миграции остаются в сфере регулирования Конвенции 1951 года о статусе беженцев и национального иммиграционного законодательства [9].

Решения по миграционному кризису изложены в заключительных документах Европейского Совета, принятых в феврале и марте 2016 года. Их можно разделить на три основные области.

Прежде всего, ЕС оказывает поддержку, в том числе финансовую и экспертную, странам, захватившим Основной миграционный приток, в частности из Греции, будет содействовать предоставлению гуманитарной помощи для беженцев и выполнению административных процедур по пограничному контролю и предоставлению убежища в соответствии с нормативными актами ЕС.

Во-вторых, в соответствии с обязательством всех стран ЕС вернуться к Шенгенскому законодательству и установить строгий пограничный контроль, дополнительные ресурсы были выделены специализированным службам, включая Европейское агентство пограничной и береговой охраны (Фронтекс) и Службу поддержки лиц, ищущих убежища (EASO). В то же время ЕС поспешно создал новое агентство по защите внешних сухопутных и морских границ.

В-третьих, ЕС в 2016 году подписал с Турцией соглашение, в котором ясно изложены права и обязанности каждой из сторон в отношении наплыва беженцев и мигрантов, пересекающих Турцию и направляющихся в Европу. В соответствии с этим соглашением мигранты, незаконно прибывающие в Грецию из Турции, будут возвращены в Турцию, в то время как Европа будет принимать мигрантов только в том случае, если их ходатайства о предоставлении убежища будут поданы и одобрены в Турции. Турецкие власти также обязались перекрыть каналы контрабанды и нелегальных перевозок в Европу [10].

Сегодня перед Европейским Союзом стоит вопрос эффективного решения проблемы нелегальной иммиграции и безопасной границы как доминирующей проблемы в миграционной политике ЕС. Проблема миграции требует глобального подхода к политике. Во-первых, ряд внешних факторов в работе требует высокого уровня координации между государствами-членами ЕС. После въезда в Шенгенскую зону не имеющие документов мигранты могут свободно перемещаться из одной страны в другую. Поэтому существует необходимость координации политики в отношении незаконной иммиграции между государствами - членами ЕС. Кроме того, в Европейском пакте об иммиграции и предоставлении убежища подчеркивается важность укрепления сотрудничества со странами происхождения и транзита в ряде областей, включая регулирование миграционных потоков, борьбу с торговлей людьми и против международных преступных сетей.

В начале миграционного кризиса (2015-2016 гг.) страны ЕС были разделены на противоположные лагеря. Некоторые страны Северной и Западной Европы, такие как Австрия, Бельгия, Нидерланды и Швеция, присоединились к Германии в расстановке приоритетов в гуманитарных вопросах и разрешении беженцам пересекать свои границы. Страны Западной Европы, такие как Франция и Великобритания, отреагировали более осторожно и приняли гораздо меньшее число беженцев. Страны Центральной Европы приняли ограничительную политику [11].

В апреле 2017 года был опубликован ежегодный доклад Европейской миграционной сети по вопросам иммиграции и убежища (2016 год). В нем содержится обзор основных правовых и политических событий в ЕС в целом и в странах-членах. Он является всеобъемлющим документом и охватывает все аспекты политики в области миграции и предоставления убежища Генерального директората по миграции и внутренним делам и учреждений ЕС.

В апреле 2017 года был опубликован ежегодный доклад Европейской миграционной сети по вопросам иммиграции и убежища (2016 год). В нем содержится обзор основных правовых и политических событий в ЕС в целом и в странах-членах. Он является всеобъемлющим документом и охватывает все аспекты политики в области миграции и предоставления убежища Генерального директората по миграции и внутренним делам и учреждений ЕС.

15 ноября 2017 года обновленная Европейская миграционная повестка дня была посвящена кризису беженцев, Общей визовой политике и Шенгенскому пространству. Вопросы включали переселение, финансовую поддержку Греции и Италии, а также условия для беженцев. Цели являются всеобъемлющими и охватывают все аспекты миграционной политики и политики предоставления убежища Генерального директората по миграции и внутренним делам и агентств ЕС. 24 июля 2018 года Европейская комиссия опубликовала несколько информационных бюллетеней, в которых подчеркивалась важность сотрудничества и эффективности. Развитие контролируемых центров на территориях ЕС будет основываться на подходе, предполагающем совместные усилия с государствами-членами. Концепция региональных высадочных площадок будет предполагать тесное сотрудничество с соответствующими третьими странами. 4 декабря 2018 года Комиссия обнародовала доклад о ходе осуществления Европейской повестки дня в области миграции, в котором были рассмотрены достигнутый прогресс и недостатки в реализации Европейской повестки дня в области миграции. Сосредоточив внимание на том, как изменение климата, демография и экономические факторы создают новые причины для перемещения людей, она подтвердила, что движущие силы миграционного давления на Европу носят структурный характер, что делает еще более важным эффективное и единообразное решение этой проблемы [12].

Сегодня Европейский союз сталкивается с проблемой эффективной борьбы с нелегальной иммиграцией и обеспечения безопасности границ как с доминирующей задачей в миграционной политике ЕС. Вопрос миграции требует глобального подхода к политике. Прежде всего, ряд внешних факторов в работе требует высокого уровня согласованности действий государств-членов ЕС.

Основные факторы, вызывающие массовую миграцию и увеличение потоков беженцев, сохраняют свою актуальность. К ним можно отнести гражданские войны на Ближнем Востоке, социально-экономические кризисы в Африке и некоторых азиатских странах, а также преследования, сопровождающиеся нарушениями политических свобод и других прав человека. Поэтому не следует полагаться на решение проблемы международной миграции в ближайшем будущем.

Нынешняя ситуация в пунктах приема беженцев нуждается в улучшении, поскольку она влияет на безопасность мигрантов и беженцев, а также на внутреннюю безопасность стран ЕС.

В течение периода миграционного кризиса страны Европейского союза пытались выработать общий план действий по преодолению негативных последствий миграционного процесса. Основной вопрос при решении миграционного кризиса было распределение квот на мигрантов среди стран-участниц ЕС. Все эксперты согласились с тем, что для решения проблемы нелегальных миграционных потоков необходимо активизировать коллективные действия.

Однако ЕС считает, что повторение миграционного кризиса не ожидается, так как были предприняты действия по усилению и охране внешних границ и были достигнуты некоторые соглашения о сотрудничестве со странами третьего мира. Союз также утверждает, что потребуются дополнительные меры для дальнейшего укрепления миграционной политики.

#### *Список использованной литературы:*

1 Pia M. Orrenius and Madeline Zavodny "Irregular immigration in Europe"- 2016 Federal Reserve Bank of Dallas Research Department Working Paper 1603.

2 Voinikov V. "Legal aspects of EU policy on irregular immigration" [Electronic resource]. – 2015. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/legal-aspects-of-eu-policy-on-irregular-immigration> (the date of appeal: 15.09.2019).

3 Войников В.В. Правовые аспекты политики Европейского союза по борьбе с незаконной иммиграцией. – Балтийский регион, 2015. – №4(26). – С.73-89.

4 Migration and Asylum: a challenge for Europe, European Parliament (Fact sheets on the EU) [Electronic resource]. – 2018. –

URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2017/600414/IPOL\\_PERI\(2017\)600414\\_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/PERI/2017/600414/IPOL_PERI(2017)600414_EN.pdf) (the date of appeal: 23.09.2019).

5 Валитова Р., Матакбаева Л.Х. Особенности законодательной базы миграционной политики ЕС // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика», №2(41). – 2015. – С.59-64.

6 Горян Э.В. Обеспечение прав женщин-мигрантов, занятых в домашнем хозяйстве, в Российской Федерации // Юридические исследования. – 2016. – №12. – С.74-87.

7 Сабитова А.А. Проблемы соблюдения прав женщин в Казахстане и их соответствие стандартам современного международного права // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика», №1(44), 2016. – 22-26 с.

8 Элисон Дж. Петроцелло. Гендерная повестка в миграции: взаимосвязь трудовой миграции и развития в контексте гендерного подхода: Учебное пособие. – Алматы, 2015. – 274 с.

9 Ястребова А.Ю. Международно-правовое регулирование миграции: эволюция, основы, иммиграционные приоритеты РФ и стран ЕС. [Электронный ресурс], 2012. – URL: [http://www.nbpublish.com/library\\_get\\_pdf.php?id=17803](http://www.nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=17803) (дата обращения: 05.10.2019).

10 Pierre Vimont “Migration in Europe: Bridging the Solidarity Gap” [Electronic resource] – 2016. – URL: <https://carnegieeurope.eu/2016/09/12/migration-in-europe-bridging-solidarity-gap-pub-64546> (the date of appeal: 08.10.2019).

11 Stefan Lehne “The EU remains unprepared for the next migration crisis” - Carnegie Europe - 2018 [Electronic resource]. – URL: <https://carnegieeurope.eu/2018/04/03/eu-remains-unprepared-for-next-migration-crisis-pub-75965> (the date of appeal: 15.10.2019).

12 Migration and migrant population statistics. - Eurostat statistics explained. - 2017 [Electronic resource]. – URL:<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/> (the date of appeal: 21.10.2019).

МРНТИ 04.01

УДК 316

Л.Д. Удербаета<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,  
«Әлеуметтану» мамандығының 2 курс докторанты

## ДАНЫШПАНДЫҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақала тұлғаның зияткерлік және шығармашылық жұмысының жоғары деңгейінің көрінісі болып табылатын данышпандыққа анықтама беруге арналған. Автор оқырманды тұлғаның даналығының негізгі факторларымен таныстыра отырып, даналықтың әлеуметтік-психологиялық аспектісіне назар аударады. Данышпандық және оның тұқым қуалаушылығының табиғаты туралы ой-пікірлер оқырманның сөзсіз қызығушылығын тудырады.

**Түйін сөздер:** данышпан, зият, шығармашылық, жоғары зият коэффициенті IQ, патология, биологиялық фактор, симбиоз.

Удербаета Л.Д.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>докторант 2 курса по специальности «Социология»,  
КазНПУ им. Абая

## ГЕНИАЛЬНОСТЬ КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Аннотация

Статья посвящена определению феномена гениальности как высшего уровня интеллектуального и творческого функционирования личности. Автор уделяет внимание социально-психологическому аспекту гениальности знакомя читателя основными факторами гения личности. Несомненный интерес представляет размышления о природе гениальности и его наследственности.

**Ключевые слова:** гений, интеллект, творчество, коэффициент высшего интеллекта IQ, патология, биологический фактор, симбиоз.

Uderbaeva L.D.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>2 year doctoral candidate in the specialty "Sociology",  
Kazakh National Pedagogical University named after Abai

## GENIUS AS A SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PHENOMEN

### Abstract

The article is devoted to the definition of the phenomenon of genius as the highest level of intellectual and creative functioning of the individual. The author pays attention to the socio-psychological aspect of genius introducing the reader to the main factors of genius. Of undoubted interest are reflections on the nature of genius and its heredity.

**Keywords:** genius, intelligence, creativity, higher intelligence IQ, pathology, biological factor, symbiosis.

**Кіріспе.** Данышпандық алғаш рет 19 ғасырдың басында ғылыми зерттеу пәніне айналып, қазіргі күнге дейін зерттеушілердің қызығушылығын арттыруда. Данышпандық тамаша интеллект немесе қол жеткізілген артықшылық ретінде анықталады, әрі шығармашылық жетістікпен шектеледі.

Данышпандық туралы ғылым едәуір дәрежеде жеке адамның өмірімен терең араласқан психолог-ғалымдардың зерттеу объектісі болды. Шығармашылықпен айналысатын данышпандар барлық адамдардың өміріндегі ең қызықты топтардың бірі болып саналады. Біздің басым көпшілігіміз мәңгілік өмірге аттанған сәтте, осы дүниеде қол жеткізген жетістігіміз қабір тасындағы эпитафиямен шектелуі мүмкін. Оның өзі тек балаларымыз бен немерелерімізге ғана түсінікті. Ал, музыка, бейнелеу өнерінде, тарихта өз идеяларымен, теориялары және өнертабыстары арқылы танылған данышан адамдар есімі ғасырлар бойы ұрпақтар жадында сақталады.

Дегенмен, психологтардың да шығармашылық данышпандықты зерттеуге толы құқығы бар екендігіне көптеген адамдар сенбейді. Себебі, кейбір ғалымдардың пайымдауынша бұл психологиялық феномен емес. Кез-келген «данышман ғылым» әлеуметтік-мәдени перспективаны қабыл етуі тиіс. Шығармашылық бұл адамның миында болып жатқан үдеріс емес, ол әлеуметтік-мәдени жүйе жұмысының нәтижесі. Осы тұжырымның негізділігін дәлелдеу үшін кейбір ғалымдар ғылымдағы көптеген жаңалықтар мен өнертабыстардың жиі пайда болуын алға тартты.

Классикалық үлгідегі данышпандарға әрқилы анықтама беруге болады. Эволюциялық психология профессоры Брюс Чарльтон классикалық данышпандардың шығармашылық жолын көрсету үшін төмендегідей элементтерді қолданады:

1. Данышпан – өз дарынын өмірдің барлық ұсақ және нақты егжей-тегжейлерінде қолданбайды, керісінше ұзақ мерзімді, стратегиялық мәнерде жұмсайды;
2. Данышпандардың «табиғаттан тыс» қабілеттері бар, өйткені нақты шығармашылықтың құпиясы зор;
3. Кейбір жағдайларда тәуелсіз және автономды кейіпкер ретінде әрекет етеді – адамдар онымен саналы және рационалды ақыл қарым-қатынасын құруы тиіс (саналы рационалды ақыл әсер етуі мүмкін, бірақ оны бақыламайды және оны өз еркін орындауға мәжбүр ете алмайды) [1].

Әрине әрбір адамның ішкі жан дүниесінде шығармашылық бастамалар бар. Бірақ данышпандардың шығармашылық түйсігі күші мен басымдығы жағынан ерекшеленеді. Сонымен қатар, көптеген адамдар өз мүмкіндіктерін толыққанды пайдаланбайды немесе олар шығармашылық потенциалын басып отырады.

Қарапайым адамның шығармашылық кеңдігі, мүмкіндігі көбіне қысқа уақытқа ғана белсенділік танытып, дағдарыс уақытында ғана байқалады. Дағдарыс жағдайында данышман емес, қарапайым адамның өзі керемет және түсініксіз күштер немесе қабілеттерді көрсете алады. Алайда, бұл жағдай ұзаққа созылмайды. Себебі, адамдардың басым бөлігі өз күштерін шығармашылық түйсікті шыңдауға емес, қарапайым қажеттіліктерді (әлеуметтік ортада құрметке ие болу, ыңғайлылық, жайлылық, мүмкін байлық және т.с.с.) өтеуге жұмсайды.

Сонымен, шығармашылық данышпандық күші мен үстемдігі бойынша ерекшеленеді. Белгілі бір билік дәрежесі мен үстемдік дәрежесі кезінде шығармашылық түйсік адамның өмірін қолға алып, мұндай адам данышпанға айналады.

**Негізгі бөлім.** Біз «данышпан» идеяларының барлығы таңқаларлық екенін жиі түсінеміз және оны өте жоғары интеллекті бар адам ретінде қабылдаймыз. Бірақ, әдетте, данышпан ғылымда,



музыкадағы, математикада, әдебиет саласында және жалпы өнердегі ерекше табиғи зияткерлік қабілеттері мен шығармашылықтың түпнұсқалығы бар адам ретінде дәл сипатталады.

Басқаша айтқанда, данышпан адамдар тек ақылды ғана емес, сонымен қатар жаңашылдық, даралылық және қиялда бірегей. Ғасырлар бойы даналықтың көптеген мысалдары бар. Эйнштейн, мүмкін, солардың ең танымалдарының бірі, содан кейін физиканы ойлап тапқан Ньютон болуы керек. Моцарт-музыкамен 5 жылдан бері айналысқан тағы бір танымал данышпан.

Данышпан дегеніміз кім?

Данышпандықты анықтау өте қиын. Біріншіден, бұл өте субъективті белгі - кейбір адамдар үшін данышпандар белгілі бір мәннен жоғары интеллект коэффициенті (IQ) бар кез келген адам. Басқалары үшін IQ адамның жалпы интеллектісінің өте нашар және репрезентативті емес көрсеткіші болып табылады. Әдетте, данышпан - бұл өте жоғары IQ бар адам ғана емес, сонымен қатар жаңа идеялармен, жаңалықтармен, өнертабыстармен немесе тіпті өнер туындыларымен жаңа көкжиектер ашатын адам. Басқаша айтқанда, данышпан басқа адамдардың қызмет етіп жатқан шекті аймақтарына немесе жалпы әлемге қарсы шыққан адам.

Шығармашылық данышпандық сәулелері қиялды жандандырады, ойлау мен іс-әрекетті қуаттайды, тежеулер мен тоқырауды еңсереді. Данышпан ісі кеңістік пен уақытты тірілтеді, тұрмыс-тіршілікті арайландырады. Данышпан әрекеттері даналықтың көзі адам екендігін сенімсіздікпен қабылдауға мәжбүр етеді. Себебі, орасан зор нәтиже мен оны дүниеге әкелген данышпан арасында үлкен алшақтық бар екендігіне күмәнсіз қарайды.

Дүниеден ерте озған орыстың классик ақындары Пушкин, Лермонтов, Есенин, Маяковский және қазақтың ұлы ғалымы Ш.Уәлиханов арттарынан өшпес туындылар қалдырған. Олардың шығармаларының шексіз биіктігі, ақын, музыкант, ғалымдардың бірнеше өмір сүргенідей ой қалдырады.

Ұлы адамдардың ойлау процестерінің жоғары деңгейде екендігі күмән тудырмайды. Ғалымдардың қызығушылық танытып отырған мәселе – ол данышпандыққа жол ашатын генетикалық негіз. Яғни, данышпандыққа негіз бола алатын физиологиялық және психикалық тепе-теңдікті сақтап тұру жағдайлары, патологиялық факторлардың әсері, жан толғанысы мен сана саласында нәтижелі және деструктивті сәттер, әлеуметтік жағдайлар.

Данышпандық өмірде екі нысанда болуы мүмкін:

– белсенді және пассивті, яғни қоғамға байқалмаған эндогенді үдеріс ретінде.

Шығармашылық саласына қарамастан жадыда сақталған білім мен түсініктердің қалыптасуында биологиялық (түйсік, жады) және психикалық (қиял, елес, шабыт) факторлар қатысады. Данышпандық осы факторлардың синтезінің арқасында пайда болады және психиканың түйсік, ойлау, сезу, сезім, ес сияқты нысандарында байқалады.

Генетикалық және туа біткен ерекше қабілеттердің биологиялық факторын елемеу мүмкін емес. Данышпандық – ол ерекше гендердің бар болуы емес, олардың бірегей үйлесімі, кездейсоқ комбинациясы. Осылайша, данышпандық мұра ретінде берілмейді және ұрпақтарда қайталанбайды.

Бүгінгі таңда данышпандықтың – аурудың бір түрі екендігін баса айтатын адамдар жоқ. Керісінше, данышпандың табиғатының сапалық ерекшелігін баса айтып, кейбір жағдайда патологиялық элементтерімен толықтырады. Данышпан эффектісі бүгінгі таңда құпия болуда. Данышпан тұлғасы – шығармашылық энтузиазмның қайнар көзі мен үлгісі.

Данышпан кез-келген адам сияқты дамиды, өмір үдерісінде жүйелі түрде өзгереді және қандай да бір өзгеріске ұшырамайды. Осыған орай Леонардо да Винчидің «Шынайы және жалған ғылым» туралы еңбегіндегі ойына көз жүгіртейік: «Нағыз ғылым – ол түйсіктен өтуге мәжбүр еткен және дауласушы тілдерге үнсіздік салған адамдар». Басқаша айтқанда, нағыз данышпандардың ұлылығын дауға салмайды [2; 3].

Данышпан феноменіне рационалдық көзқарасқа орай, данышпан болу мүмкін емес, данышпан болып туылу қажет. Данышпандық феноменін зерттеу көбіне антропоэлектік деңгейде (антропоцентризм – дүниенің тегігі адам деп білетін ілім) жүргізілуде. Бұл зерттеудің өзегінде дайын данышпан *genius-antropologicus*, ал данышпандық адам психикасының ерекшелігі [3; 11].

Ендігі жағдайда данышпандық феноменін зерттеу неге маңызды екендігін ашып көрсетейік. Қазіргі заманда елдердің басым бөлігінде данышпандық феномен ретінде мойындалмайды, жоққа шығарылады. Сонымен қатар, тарихымыздың төрт жүз жылы ішінде өмірдің барлық негізгі салаларында – өнерде, әдебиетте, ғылымда, медицинада, құқықта, саясатта, әскери істе және дін саласында көптеп кездескен данышпандар, соңғы уақытта өте сирек кездесетін болды. Іс жүзінде олар жоғалып та кетті. Сондықтан, егер біздің қоғам, данышпандар әкелуі мүмкін артықшылықтарды

пайдаланғысы келсе, онда қазіргі заман, данышпандарды тануда ашықтық байқатып, эгоизмге бой алдырмауы тиіс. Әрине дүниеге келген барлық көшбасшылар данышпан емес, алайда олардың бірқатарының бойында данышпандықтың кейбір элементтері байқалады. Дж.Даунтон көшбасшылықты «қоғамдағы орын алатын тұлғаның кейбір немесе оның барлық мүшелерінің ұжымдық мінез-құлқын бағыттау және ұйымдастыру қабілеттілігімен сипатталатын жағдай» [4; 55] деген. Ендеше данышпандық анықтамасының кейбір элементтеріне ие болған көшбасшы да данышпан болуға лайық. Ол үшін бойындағы бар күш-жігерін адамзат қажеттіліктерін өтеуге бағыттауы тиіс.

**Қорытынды.** Данышпанның шығармашылық іс-әрекеті үдерісіне даналықтың барлық факторлары белсенді қатысады. Олардың комбинациялары алуан түрлі. Әсердің белсенділігі мен күшін өзгерте отырып, әрбір фактор данышпан тұлғаның тағдырында және даналықты жүзеге асыруда өз қызметін іске асырады. Кей жағдайда данышпандықтың әлеуметтік факторлары белгілі-бір мән-жайлар әсерінен зерттелетін феноменге қарама-қарсы әсер етеді. Мәселен, жағымсыз факторлар данышпанның шығармашылық қуатын жұмылдырып, сыртқы және ішкі қайшылықтарын жеңе отырып, үлкен табандылықпен іс-әрекет етуге ынталандырады.

Осылайша, қоғам даналықты дербестендіре отырып, данышпан феноменіне орасан зор және шешуші әсер етеді. Сол арқылы әлеуметтік бағалау нәтижесінде данышпанның мәртебесін анықтайды.

*Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:*

- 1 *Laeeth Isharc. How do we construct «genius» as a socio-political class phenomenon? How would you define «genius»? Онлайн сервис вопросов и ответов Quora. June 13, 2015.*
- 2 *Колупаев Г.П., Ключев В.М., Лакосина Н.Д., Журавлев Г.П. Экспедиция в гениальность. – М.: Изд-во Цифровичок, 2013. – 396 с.*
- 3 *Хомченко Е.А. Феноменология гениальности: от антропной к социокультурной детерминации. Автоферрат диссертации. – Омск, 2007. – 22 с.*
- 4 *Құрманғали А.Қ., Байтурбаева А.Т. Саяси ғылымдағы «көшбасшы имиджі» ұғымының мәні // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Халықаралық өмір және саясат» сериясы, №1-2(56-57), 2019 ж.*